

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**HOLLANDA’DA YAŞAYAN NİTELİKLİ TÜRK GENÇLERİNİN
SOSYAL ETKİLEŞİMLERİNDE VE İŞE ERİŞİM
DURUMLARINDA KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN ROLÜ**

Saadet KOCAKAVAK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

HOLLANDA'DA YAŞAYAN NİTELİKLİ TÜRK GENÇLERİN SOSYAL
ETKİLEŞİMLERİNDE VE İŞE ERİŞİM DURUMLARINDA KÜLTÜREL
FARKLILIKLARIN ROLÜ

Saadet KOCAKAVAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2025

KABUL VE ONAY

Saadet Kocakavak tarafından hazırlanan "Hollanda'da Yaşayan Nitelikli Türk Gençlerinin Sosyal Etkileşimlerinde ve İşe Erişim Durumlarında Kültürel Farklılıkların Rolü" başlıklı bu çalışma, 11.06.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK (Başkan)

Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ (Danışman)

Dr. Öğr. Üye. Çiğdem MANAP KIRMIZIGÜL (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

[İmza]

Saadet KOCAKAVAK

1 “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.
* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

[İmza]

Saadet KOCAKAVAK

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen, bana yol gösteren, ilham veren ve yanımda olan herkese en içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Tez sürecimde rehberliğini, bilgisini ve anlayışını esirgemeyen çok değerli danışmanım Prof. Dr. Cahit Gelekçi'ye en derin şükranlarımı sunuyorum. Aynı zamanda bilgeliği ve insani yaklaşımıyla hem cinsim olarak her zaman kendime örnek aldığım kıymetli bölüm başkanımız Prof. Dr. Birsen Şahin Kütük'e yürekten teşekkür ederim. Lisans dönemimden bu yana sosyolojiye olan sevgimi pekiştiren, beni bu alana tutkuyla bağlayan hocalarımdan katkıları benim için çok kıymetlidir. Ayrıca jüri üyem Sayın Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Manap Kırmızıgül'e değerli katkıları ve destekleri için içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte manevi destekleriyle hep yanımda olan sevgili ailem, annem Sacide Mühürdaroğlu'na ve babam Osman Kocakavak'a sabırları, duaları ve sevgileri için minnettarım. Çalışma sahamdaki destekleriyle bu süreci benim için kolaylaştıran kuzenim Bircan Kocakavak'a ve kıymetli eşi Esra Kocakavak'a gönülden teşekkür ederim.

ÖZET

KOCAKAVAK, Saadet, *Hollanda'da Yaşayan Nitelikli Türk Gençlerin Sosyal Etkileşimlerinde ve İşe Erişim Durumlarında Kültürel Farklılıkların Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2025.

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla uluslararası göç, yalnızca bireysel hareketlilikten ibaret olmayan, aynı zamanda eşit olmayan kaynak dağılımı, kültürel etkileşimler ve politik faktörlerle iç içe geçmiş çok katmanlı bir sosyolojik olgu haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da yaşanan ekonomik büyüme birçok Avrupa ülkesinin çevre ülkelerden iş gücü talebinde bulunmasıyla sonuçlanmıştır. Bu ülkelerden biri de Hollanda'dır. Zamanla artan göç hareketliliğiyle Hollanda'da büyük ölçüde Türk göçmen nüfusu oluşmuştur. Ancak günümüzde, Hollanda'da yaşayan göçmenler küresel ölçekte yükselen aşırı sağ söylemler, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobi'den önemli ölçüde etkilenmektedir. Göçmenlerin karşılaştıkları sorunlardan toplumsal yaşamda en görünür olanları iş yaşamı ve gündelik yaşamda karşılaşılan zorluklardır.

Bu çalışmada; Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin işe erişim durumları, iş yaşamları, sosyal etkileşimleri ve gündelik yaşamlarındaki deneyimler incelenmiştir. Bu bağlamda, katılımcıların etnisitelerine ve inançlarına dayalı herhangi bir sorun ya da zorlukla karşılaşp karşılaşmadıkları; eğer karşılaştırsa bu sorunların neler olduğu, hangi zeminde ortaya çıktığı ve bu zorlukların iş yaşamları ile gündelik yaşamlarını nasıl etkilediği araştırılmıştır.

Nitel veri toplama yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın alan çalışması, Hollanda'da gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik araştırma deseni kapsamında, veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme tekniğiyle seçilen 24 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılarak veriler elde edilmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre; Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin, iş yaşamlarında ve gündelik yaşamlarında etnisitelerine ve inançlarına dayalı ötekileştirme ve ayrımcılığa maruz kalanların oranı kalmayanlara göre daha yüksektir. Bununla birlikte nitelikli Türk gençlerin sosyal etkileşimlerde ayrımcılık ve ötekileştirme ile karşılaşanların oranı karşılaşmayanlara kıyasla daha düşüktür. Ancak dil, eğitim ve mesleki yetkinlik gibi niteliklere sahip olmalarına rağmen, katılımcıların kayda değer bir çoğunluğunun yaşamlarının pek çok alanında ırkçılığa, İslamofobik eylem ve söylemlere ve yabancı düşmanlığına maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Hollanda'da yükselen aşırı sağ ideolojinin, özellikle yabancı düşmanlığı ve İslamofobi üzerinden beslenerek, nitelikli Türk gençleri üzerinde olumsuz etkiler yarattığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Göç, Irkçılık, Ayrımcılık, İslamofobi, Aşırı sağ, Hollanda.

ABSTRACT

KOCAKAVAK, Saadet, *The Role of Cultural Differences in the Social Interactions and Job Access Situations of Qualified Turkish Young People Living in the Netherlands*, Master's Thesis, Ankara, 2025.

With the acceleration of globalization, international migration has become a complex sociological phenomenon, not only linked to individual mobility but also shaped by unequal resource distribution, cultural interaction, and political dynamics. Following the Second World War, Europe's economic growth led many countries to seek labor from surrounding regions. One such country was the Netherlands. Over time, increasing migration resulted in a significant Turkish population. Today, however, migrants in the Netherlands are notably affected by the global rise of far-right discourses, xenophobia, racism, and Islamophobia. Among the problems they face, the most visible occur in professional life and daily experiences.

This study explores the experiences of qualified Turkish youth living in the Netherlands, focusing on their access to employment, work life, social relations, and daily practices. It investigates whether they face challenges based on ethnicity or religious belief; if so, what these are, in what context they arise, and how they affect participants' work and daily lives.

The fieldwork of this qualitative study was conducted in the Netherlands. Within the framework of a phenomenological design, in-depth interviews were used as the data collection method. Data were gathered through interviews with 24 participants selected via purposive sampling.

The findings show that the proportion of youth exposed to exclusion and discrimination based on ethnicity or religion in work and daily life is higher than that of those who are not. In social interaction, this rate is lower. Despite possessing qualifications such as language skills, education, and professional competence, many participants reported experiencing racism, Islamophobic actions and discourse, and xenophobia. The rise of far-right ideology in the Netherlands, fueled by xenophobia and Islamophobia, has negatively impacted qualified Turkish youth.

Keywords

Immigration, Racism, Discrimination, Islamophobia, Far-right, Netherlands.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM :ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	8
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	10
1.3.1. Araştırmanın Katılımcıları	12
1.3.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci.....	15
1.3.3. Araştırmanın Problemleri.....	16
2.BÖLÜM:ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL-KURAMSAL ARKAPLANI.....	17
2.1. GÖÇ SÜRECİNİ AÇIKLAMAYA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR.....	17
2.1.2. Bourdieu'nün Sermaye ve Alan Kavramları.....	25
2.1.3. Robert Ezra Park'ın Göç Üzerine Düşünceleri.....	29
2.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR.....	34
2.2.1. Çokkültürlülük.....	34
2.2.2. Kültürel Görecelik.....	35
2.2.3. Entegrasyon.....	35

2.2.4. Inclusion (Kapsama) ve Exclusion (Dışlama).....	36
2.3. ARAŞTIRMANIN TEORİK MODELİ.....	39
3.BÖLÜM:HOLLANDA'DAKİ TÜRKLER VE TÜRKLERE YÖNELİK POLİTİKALAR.....	41
3.1.HOLLANDA'NIN TARİHİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ.....	41
3.2. HOLLANDA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	45
3.3.HOLLANDA'DA TÜRKLERİN VARLIĞI VE GENEL ÖZELLİKLERİ.....	46
3.4. HOLLANDA'NIN GÖÇ POLİTİKALARI VE HOLLANDA'DAKİ TÜRKLERE ETKİSİ.....	48
3.4.1. Hollanda'nın Göç Politikası.....	50
3.4.2. Hollanda'daki Aşırı Sağın Göç Politikalarına etkisi.....	53
4. BÖLÜM: HOLLANDA'DA YAŞAYAN NİTELİKLİ TÜRK GENÇLERİN İŞE ERİŞİM DURUMLARINDA, İŞ YAŞAMLARINDA VE SOSYAL ETKİLEŞİMLERİNDE KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN ROLÜ.....	66
4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	66
4.1.1. Doğum Yerine Göre Dağılımları.....	66
4.1.2. Kuşaklara Göre Dağılımları.....	67
4.1.3. Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları.....	69
4.1.4. İkamet Edilen Şehre Göre Dağılımları.....	69
4.2. İŞE ERİŞİM, İŞ YAŞAMI VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	70
4.2.1. İş Erişim Durumu.....	71
4.2.2. İş Yaşamı.....	74
4.2.2.1. İş Yaşamındaki Olumlu Deneyimler.....	75
4.2.2.2. Etnisite Temelli Olumsuz Deneyimler.....	76
4.2.2.3. Dini İnanç Temelli Olumsuz Deneyimler.....	82

4.2.2.4. Stigmatizasyon.....	87
4.2.2.5. İş yaşamındaki Sorunlara Yönelik Geliştirilen Stratejiler....	90
4.2.2.6. İş Yaşamındaki İletişim Tercihleri.....	95
4.2.2.7. Türk İşletmeler ile Çalışma İsteği.....	99
4.3. SOSYAL ETKİLEŞİME İLİŞKİN DENEYİMLER.....	102
4.4. GÜNDELİK YAŞAMA İLİŞKİN DENEYİMLER.....	106
4.4.1. Gündelik Yaşamdaki Olumlu Deneyimler.....	106
4.4.2. Etnisite Temelli Yaşanan Olumsuz Deneyimler.....	108
4.4.3. Dini İnanç Temelli Yaşanan Olumsuz Deneyimler.....	110
4.4.4. Dini İbadetleri Gerçekleştirme Deneyimleri.....	116
4.5. YABANCI HİSSETME DURUMU.....	120
4.6. HOLLANDA’DA YÜKSELİŞE GEÇEN AŞIRI SAĞ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELER.....	128
4.7. HOLLANDA’DAKİ YAŞAMDAN MEMNUNİYET VE KESİN GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜNE KARAR VERME DURUMLARI.....	136
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	143
KAYNAKÇA.....	157
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	166
EK 2. ETİK KURUL İZNİ.....	168
EK 3. GÖRÜŞME FORMU.....	170

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi boyunca devam eden ve bireylerin ekonomik, sosyal, kültürel ya da siyasal nedenler ile yer değiştirmesiyle gerçekleşen evrensel bir süreç ve olgu olduğunu söylemek mümkündür. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, siyasi, ekonomik ve sosyal belirsizlikler ile eğitim ve iş olanaklarının farklılaşması kitlesel ve bireysel göçlerin giderek artmasına ve hızlanmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra küreselleşme süreci ile birlikte ülkeler arası sınırlar, artık yalnızca coğrafi olarak değil; ekonomik ve kültürel olarak da daha geçirgen hale gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak bireyler ve toplumlar mal, hizmet, fikir ile yaşam tarzı ve kültür bakımından daha fazla etkileşim ve temas içinde olmaktadır. Ancak günümüzde siyasi istikrarsızlık, savaşlar, terör olayları, ekonomik bunalımlar ve iklim değişikliği gibi çok boyutlu küresel krizler sebebiyle göç eden insan sayısında kayda değer bir artış yaşanmaktadır. Uluslararası göç raporuna göre 2024 yılında dünya çapındaki uluslararası göçmen sayısı 304 milyondur ve 1990'da küresel olarak yaklaşık 154 milyon uluslararası göçmen olduğu zamandan bu yana iki katına yükselmiştir. (United Nations, 2025) Bu durum göçü yalnızca bireysel ya da ulusal bir mesele olmaktan çıkararak, uluslararası toplumun ortak çözüm arayışı içinde olduğu çok yönlü bir sorun hâline getirmektedir. Özellikle zorunlu göçlerin artışı, göçmenlerin göç ettikleri toplumlarda yaşadığı entegrasyon problemleri, kimlik çatışmaları, ırkçılık, İslamofobi ve yabancı düşmanlığı gibi olgularla birlikte, göç ve göçmenlik meselesi tarihte hiç olmadığı kadar siyasal, toplumsal ve kültürel bir boyut kazanmıştır.

Göçün en temel sebeplerinde birisi de ekonomi temelli yer değiştirmelerdir. Özellikle II. Dünya savaşının ardından gerçekleşen üretim fazlalığı, Avrupa'nın dünyanın birçok ülkesinden iş gücü talep etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu kapsamda 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye ile Batı Avrupa ülkeleri arasında iş gücü anlaşmaları yapılarak Türkiye'den Avrupa'ya yoğun bir işçi göçü süreci başlamıştır. Zamanla aile birleşimi ve aile kurma yoluyla devamlılığını sürdüren göç süreci beraberinde pek çok toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik değişimleri getirmiş ve Avrupa'da kayda değer bir Türk nüfusu oluşturmuştur. Almanya ve Fransa'dan sonra en büyük Türk nüfusuna sahip ülke ise Hollanda'dır. 2025 yılı itibarıyla 18 milyonluk nüfusa sahip olan Hollanda'nın "batılı olmayan göçmenler" içinde Türkler yaklaşık 500 bine yakın nüfuslarıyla Hollanda'da ilk sırada bulunmaktadır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.) Hollanda'ya gerçekleşen göç,

yaşanan toplumsal, ekonomik ve politik gelişmeler ile Türk topluluğun Hollanda'daki varlığını kalıcı hâle getirmiş ve ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşakların ortaya çıkmasıyla birlikte farklı bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde ise Hollanda'da yaşayan Türkler içerisinde yüksek eğitim düzeyine sahip, Hollanda eğitim sisteminden geçmiş ve nitelikli iş gücü piyasasında yer alan bireylerin sayısının giderek arttığı bilinmektedir. Bu durum, Türk kökenli bireylerin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda da daha görünür hâle gelmesine olanak sağlamış; entegrasyon süreçlerinin ve kültürel etkileşimlerin yeni bir boyut kazanmasına yol açmıştır.

Ancak mevcut küresel konjonktüründe aşırı sağın yükselişi, göçmen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi eğilimleri beraberinde getirmektedir. Bu gelişmeler, Hollanda'daki göçmenleri çok boyutlu bir biçimde etkilemektedir. Özellikle Hollanda'nın siyasi düzleminde giderek güç kazanan aşırı sağ ideolojiler, göçmenlerin kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşam alalarında çeşitli dışlayıcı ve ötekileştirici pratiklerle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum, göçmenlerin iş yaşamlarını, gündelik hayatlarını ve sosyal etkileşimlerini olumsuz etkilemekte ve ayrımcılık deneyimlerini derinleştirmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türklerin işe erişim durumlarında, iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında ev sahibi toplum ile kültürel farklılıklarının rolü incelenmiştir. Eğitim, yüksek dil düzeyi, mesleki yetkinlik gibi nitelikleri olan katılımcıların deneyimleri üzerinden, çalışma hayatlarında ve gündelik yaşamlarında sahip oldukları etnisiteye ve inanca dayalı zorluk ya da sorunla karşılaşp karşılaşmama durumları araştırılmıştır. Bu doğrultuda Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin, iş yaşamında ve işe erimde karşılaştığı ötekileştirme ve ayrımcılık, sosyal ve gündelik yaşamda kültürel farklılıklara dayalı önyargı ve dışlanma, yabancılık hissi ve arada kalma halleri, aşırı sağın yükselişi ve güncel siyasi durumun etkisine dair düşünceleri, yaşam memnuniyeti ve kesin geri dönüş eğilimleri incelenmiştir.

Bu doğrultuda göç ile ilgili kavram ve süreçler, kültür ve kültürel süreçlere ilişkin kavramlar (entegrasyon, çokkültürlülük, kültürel görecelik) ötekileştirme pratikler ve ilgili kavramlar (ırkçılık, zenofobi, İslamofobi, önyargı ve ayrımcılık) ile uluslararası göç ile ilgili yaklaşımlardan faydalanılmıştır. Uluslararası göçe yönelik yaklaşımlardan,

göçmenlerin kapsama (inclusion) ve dışlama (exclusion) süreçleri ile uluslararası göçün zaman ve mekân bağlamlarını vurgulayan ve göçmenlerin göç aile, akrabalık ve sosyal çevre yoluyla kurdukları ilişkiler ağının önemine öne çıkaran ilişkiler ağı (network) teorisinden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra, Wallerstein'ın merkez-çevre kuramı ve kültürel ırkçılık kavramı, Robert Ezra Park'ın ırk ilişkileri döngüsü ve kent sosyolojisi kapsamında göç ve göçmenler üzerine görüşleri ile Pierre Bourdieu'nün sermaye ve alan kuramı kuramsal çözümlemeye dahil edilmiştir.

Tüm bu kuramsal arka plan doğrultusunda, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin işe erişim durumları, gündelik yaşamları ve sosyal etkileşimlerinde ev sahibi toplum ile yaşadıkları deneyimler incelenmiştir. Bu süreçte kültürel farklılıkların rolü ve etkisi tartışılmış; ayrıca dünya genelindeki mevcut siyasi ortam da dikkate alınarak kapsamlı bir durum tespiti yapılmıştır.

1.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Göç olgusu, tarihsel süreç içinde toplumların pek çok kez deneyimlediği bir olgudur. Ancak Castels ve Miller (2008)'a göre göçün niteliği ve kapsamı, özellikle II. Dünya savaşıdan sonra gerçekleşen göç hareketlilikleriyle birlikte değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde Avrupa'nın yaşadığı ekonomik patlama ve bununla beraber yaşanan üretim ve talep fazlalığı sebebiyle Avrupa, başta çevre ülkelerinden başlayarak zamanla dünyanın farklı ülkelerinden iş gücü talebinde bulunmuştur. İş gücü talebinde bulunan ülkelerden biri de Hollanda'dır. Ülkenin yeniden yapılanması sürecinde iş gücüne ihtiyaç duymasıyla Hollanda (İspanya, Fas, İtalya, Portekiz, Yunanistan, Tunus gibi ülkeler dâhil) Türkiye'den de iş gücü talep etmiştir. Güngör (2006) 'ün de belirttiği üzere başlarda Türkiye'den Hollanda'ya göç iki devletin imzaladığı anlaşmaya dayalı olsa da zamanla çalışmaya giden işçilerin ailelerini ve yakınlarını Hollanda'ya getirmesi ile zincirleme bir göç süreci başlamıştır. Zamanla artan göç hareketliliği sonucu Hollanda'da büyük ölçüde Türk göçmen nüfusu oluşmuştur. Günümüzdeki bu rakam yaklaşık 500 bindir ve Hollanda'daki en büyük göçmen grubunu oluşturmaktadır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.)

Modern çağın en dikkat çekici toplumsal dinamiklerinden biri olan göç olgusu; Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji, Siyaset Bilimi, Hukuk, Coğrafya ve Tarih pek çok bilim dalı içerisinde farklı perspektiflerden ve metodolojilerden faydalanılarak araştırılmaktadır. Uluslararası boyutta Massey et al. (1998), Wallerstein (1974), Castles ve Miller (1993), Sassen (1999), Portes (1981) ve Borjas (1989) tarafından gerçekleştirilen araştırmalar, göç araştırmaları için kuramsal anlamda önem arz etmektedir.

Yerel ölçekte Türkiye'den Batı Avrupa'ya gerçekleşen göçü, birçok farklı boyutuyla ele alan; Abadan-Unat (2006), Gelekçi ve Köse (2009), Şahin (2010), Canatan (1990), Kaya ve Kentel (2005) ve Akgündüz (2008)'in çalışmaları gibi literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır.

Bu anlamda; göç süreçleri, ulus-ötesi hareketlere ilişkin teoriler, Türkiye’den Batı Avrupa’ya gerçekleşen iş göçü nitelikli göçlerin ortaya çıkardığı sosyal, ekonomik, politik ve kültürel durumlar, Avrupa’da Türklere gerçekleştirilen ayrımcılık, önyargı, ırkçılık ve İslamofobik eylem ve davranışların durumu ve Avrupa’da yükselişe geçen aşırı sağın nedenleri ile göç ve göçmen politikalarına bu durumun etkisi vb. konularla ilgili; Yaman Kahveci (2018), Hopyar (2023), Gelekçi (2010) Şahin Kütük (2017), Canatan (2008), Bezirgan (2010), Avcu (2018), Ersanilli ve Koopmans (2013), Yıldız (2009), Demirdizen Çevik (2022), Esin Şahin (2022), Gediklioğlu ve Akbaş (2019). Dertli (2018), Sağlam (2020), Yılmaz (2008), Pennix (2006), gibi pek çok çalışmanın kuramsal ve uygulamalı gerçekleştirilen araştırmalarından, araştırmanın tasarım ve uygulamalı süreçlerinde faydalanılmıştır.

Bahsi geçen çalışmalar, uluslararası göç ve göçmenlik konusunu kuramsal ve uygulamalı boyutta incelemekte olup, Batı Avrupa’ya gerçekleşen göçün ortaya çıkardığı toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi sonuçları ile ilgili gelişmeleri ele almaktadır. Esin Şahin (2022), Avrupa’da yaşayan Karamanlıların gündelik yaşamın farklı alanlarında tecrübe edilen kültürel ırkçılık deneyimlerini nitel araştırma doğrultusunda 22 katılımcı ile görüşme yaparak incelemiştir. Yıldız (2009) ise Hollanda’da Türklerin çifte aidiyet sorunu 532 katılımcı ile anket tekniği çerçevesinde araştırmıştır. Bir diğer çalışma Hopyar (2023) ise, Almanya’da yüksek eğitim gören ve çalışma yaşamına katılan Türklerin geriye göç hareketini nitel yaklaşım ve fenomenolojik araştırma desenini kullanarak 47 kişi ile görüşmeler üzerinden verilerini elde etmiştir. Bir diğer çalışma olan Şahin Kütük (2017)’ün araştırmasında ise karma yöntem benimsenerek 230 katılımcı ile anket ve 30 katılımcı ile görüşme yapılarak Hollanda’ya gerçekleştirilen Türk göçü ve ulusötesi faaliyetler araştırılmıştır. Demirdizen Çevik (2022) ise Hollanda’da meslek sahibi Türklerin çalışma yaşamlarında maruz kaldıkları ayrımcılıkları nitel yöntem benimsenerek 25 ila 42 yaşları arasında 40 katılımcı ile görüşmeler yaparak incelemiştir. Bir başka çalışma olan Ergen (2019) araştırmasında Hollanda’dan Karaman’a geriye göç eden 20 katılımcının deneyimlerini yarı yapılandırılmış görüşmeler üzerinden elde etmiştir.

Literatürde incelenen çalışmalarda Hollanda’da yaşayan Türklerin yaşadığı deneyimlerin geriye göç , çalışma hayatı, aidiyet sorunları, ırkçılık ve İslamofobi, gündelik yaşamın farklı alanlarında karşılaşılan sorunlar, Türkiye’den Hollanda’ya gerçekleşen göç süreci gibi konular üzerinden ele alındığı görülmektedir. Ancak bu çalışma, ele aldığı katılımcı profili açısından önceki çalışmalardan ayrılmaktadır. Literatürdeki pek çok çalışma, çoğunlukla katılımcı belirleme noktasında herhangi bir kıstas belirmezken; bu çalışma da katılımcı seçiminde nitelikli ve genç birey olma kriterleri esas alınmıştır. Katılımcıların eğitim ve yüksek dil düzeyine, mesleki yetkinliğe ve toplumsal katkı potansiyeline sahip olmaları, yaşadıkları toplumdaki hem deneyimlerini hem de karşılaştıkları sorunları farklılaştırmaktadır. Bu deneyimler söz konusu üç farklı olan iş yaşamı, sosyal etkileşim ve gündelik yaşam alanlarında incelenmiştir. Bu yönüyle çalışma, Hollanda’daki Türklerin ev sahibi toplumdaki deneyimlerine yönelik katmanlı ve derinlikli bir bakış sunmaktadır.

Ayrıca bu çalışma, bireysel deneyimleri yalnızca mikro düzeyde incelemekle kalmayıp, Hollanda’da ve Avrupa genelinde son yıllarda yükselişe geçen aşırı sağ siyasetin yarattığı makro bağlamla birlikte ele almaktadır. Katılımcıların iş yaşamı, sosyal ilişkileri ve gündelik yaşamda karşılaştıkları kültürel farklılıkların, sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal ve siyasal gelişmelerle nasıl şekillendiği bu ekseninde değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda günümüzde Avrupa’da artan aşırı sağ söylemler ve eylemlerin, ırkçılık, İslamofobi, zenofobi gibi olguları da beraberinde getirdiği görülmektedir. (Avcu, 2020) Zenginoğlu (2022) da Avrupa’da aşırı sağ partilerin ve toplulukların göçmenlere yönelik dışlayıcı ve ötekileştirici söylemlerinin ve politikalarının son zamanlarda öne çıktığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra Guibernau (2010)’a göre ise Avrupa’da yerli kültüre sahip bazı kesimler, yeni gelenlerin kültür ve değerlerinin “yabancı” olarak algılamakta ve ulusal bütünlüğe, ulusal kültüre ve ulusal “yaşam tarzına” tehdit teşkil ettiklerini düşündükleri için toplumun genelinde artan güvensizlik ortamı ve düşmanlık öne çıkmaktadır. Bu noktada Avrupa’da inanç farklılığına dayalı ayrımcılığın, Müslümanlara yöneltilen etnik ırkçılığı beslediği ve Avrupa’da yükselişe geçen ırkçılığın kültür-din temelli bir bakış açısında oluştuğu görülmekte olup, son zamanlarda Müslüman

göçmenlere yönelik ırkçı söylemlerin artışı bu bağlamda değerlendirilmesi ve yorumlanması gerekmektedir.

Hollanda’da yaşayan göçmenlerin artan aşırı sağ söylemlerden, yabancı düşmanlığından ve inanç farklılığına dayalı ayrımcılıktan büyük ölçüde etkilendiği bilinmektedir. Pennix (2006) Hollanda’da göçmenlere yönelik İslamofobik, ırkçı söylem ve saldırılar bulunduğunu ve göçmenlerin bu durumdan etkilendiğini ifade etmektedir. Bu durumun Hollanda’da yaşayan Türk göçmenleri de etkilediği bilinmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın konusu Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin işe erişim durumlarında ve sosyal etkileşimlerinde kültürel farklılıkların rolü içermektedir. Bu çalışmada özellikle Hollanda’da doğmuş ve sosyalleşme süreçlerinin büyük bir kısmını Hollanda’da geçirmiş katılımcılara odaklanılmıştır. Katılımcıların genç nüfustan seçilmesinin nedeni, dinamik sosyal ortamlar ve iş yaşamının, genel olarak genç nüfus tarafından şekillendirilmesi ve bu kesimin araştırma konusu bağlamında önemli bir çerçeve sunmasıdır. Araştırmada Hollanda’da yaşayan eğitimli ve nitelikli Türk gençlerin örneklem olarak seçilmesinin bir nedeni, bu grubun hem iş yaşamında hem de sosyal etkileşimlerinde ev sahibi toplumla daha yoğun temas içinde olmaları ve yüksek eğitim seviyelerinin araştırma açısından ayırt edici bir unsur olarak değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda, çalışmada Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin içinde bulundukları toplumla sosyal etkileşimlerinde ne tür deneyimler yaşadıklarını, bu süreçte herhangi bir sorun veya zorlukla karşılaşp karşılaşmadıklarını ve bu durumun oluşumunda özellikle ev sahibi toplum ile nitelikli Türk gençleri arasındaki kültürel farklılıkların rolü ve önemi araştırılmıştır.

Öte yandan, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında ne tür deneyimler yaşadıkları, bu süreçte herhangi bir sorun veya zorlukla karşılaşp karşılaşmadıkları ve söz konusu alanlarda ev sahibi toplum ile nitelikli Türk gençleri arasındaki kültürel farklılıkların rolü ve önemi incelenmiştir. Bu doğrultuda, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin karşılaştıkları olası sorunların hangi bağlamda ortaya çıktığını, bu zorlukların iş yaşamları, sosyal etkileşimleri ve gündelik yaşam deneyimleri üzerindeki etkileri ile bu bağlamda inançları ve etnisiteleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle güneyden kuzeye artan göç akımı ve Avrupa’da yaşanan göçmen krizi, bireylerin, toplulukların ve toplumların ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığına ilişkin bakış açılarını değiştirmiştir. Avrupa’nın toplumsal hayatında gerçekleşen söz konusu gelişmelerin, Avrupa’da yaşayan göçmenlerin gündelik yaşamlarının pek çok alanı etkilemiş olduğu bilinirken, bu durum politik düzlemde de farklılaşmalara yol açmış ve Avrupa siyasetinde göç ve göçmenlere yönelik tutum ve politikaların değişmesine neden olmuştur.

Bu çalışmanın öncelikli amacı bu doğrultuda yaşanan değişimleri, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin sosyal etkileşimleri ve işe erişim durumları bağlamında araştırmak ve incelemektir. Araştırmanın bir diğer amacı ise, etnik köken ve inanca dayalı kültürel ayrımcılığın bu gençler üzerindeki etkilerini; bu etkilerin nasıl gerçekleştiğini, biçimlendiğini ve deneyimlendiğini ve tespit etmektir. Ayrıca araştırmada, Türk kültürü ile ev sahibi kültür arasındaki etkileşimin nasıl geliştiğini, özellikle nitelikli Türk gençlerinin deneyimleri üzerinden tespit etmek amaçlanmaktadır. Araştırmanın nitelikli Türkler üzerinde gerçekleştirilmesinin amacı, eğitim seviyeleri yüksek olan ve bu bağlamda nitelik gerektiren işlerde istihdam edilen Türklerin iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında kültürel farklılığa bağlı yaşadıkları deneyimleri ortaya çıkartmaktır.

Kültürel ayrımcılığın birçok biçimi bulunmakla birlikte, özellikle göçmen gruplara karşı milli değer ve etnik köken farklılıklarından kaynaklanan ayrımcılık ile inanca dayalı ayrımcılığın öne çıktığı görülmektedir. Bu tür ayrımcılık biçimlerinin Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi; söz konusu bu gençlerin iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorun ve zorlukların sosyolojik bir yaklaşım ile tespit edilmesi araştırmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır.

Bu çalışma Hollanda’da yaşayan Türklerin, söz konusu alanlardaki karşılaştıkları sorun ve zorlukların tespit edilmesini amaçlamaktadır. Bu durum, Hollanda’da yaşayan veya göç etmeyi planlayan, ya da geri dönüş yapmayı düşünen Türkler için büyük bir önem

taşımaktadır. Araştırmada elde edilen verilerin, literatürde bu alandaki boşlukları doldurması ve ilgili konuya dair farkındalık yaratması ve katkıda sağlaması beklenmektedir.

Çağdaş dönemde, kitle iletişimi ve medyanın yaygınlaşması, göç hareketlerini hızlandıran ve kolaylaştıran önemli bir etken olmuştur. Gerçekleşen bu durum, toplumları kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasal gibi pek çok farklı açıdan etkilemiştir. Günümüzde göç olgusu ülkelerin sahip olduğu toplumsal yapıların değişiminde katalizör konumundadır ve uluslararası bağlamda gelecekte de göç hareketlerinin toplumsal dinamiklerin değişimi üzerindeki hızlandırıcı görevinin artarak devam edeceği görülmektedir. Bu doğrultuda, toplumların şimdiki ve gelecekteki durumları için önem teşkil eden göç olgusu üzerinden gerçekleşen güncel sorunlara ve zorluklara değinilerek, gerçekleştirilebilir çözüm önerilerinin geliştirilmesi bilimsel literatüre katkı sağlaması bakımından kritik bir öneme sahiptir. Öte yandan, Batı Avrupa'daki en büyük üçüncü Türk nüfusuna sahip Hollanda'nın araştırma sahası olarak seçilmesinin temel nedeni ülkenin, söz konusu değişimleri aydınlatmada önemli bir zemin sunacağı düşüncesidir. Geçmişte Hollanda'nın göç ülkesi olarak anıldığı bilinirken, göç ve göçmenlere karşı tutum ve politikalarının göç alan ülkelere örnek teşkil ettiği görülmektedir. Ancak Avrupa'da güncel olarak yaşanan başta toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişme ve değişimler, Hollanda'nın göç ve göçmenlere karşı olan tutum ve politikalarında da değişime neden olmaktadır. Bu bağlamda Avrupa'da bulunan Türklerin ev sahibi toplumda yaşadıkları deneyimleri Hollanda üzerinden irdelemek ve araştırmak son derece önem arz etmektedir.

Ayrıca Hollanda'da bulunan göçmenlerin durumu, ev sahibi toplumda yaşadığı deneyimler, toplumsal hayatın farklı alanlarında yaşadıkları sorunlar ve zorluklar ile ilgili mevcut çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu çalışma, literatürde söz konusu alanda bulunan boşluğun giderilmesini ve bu doğrultuda ortaya koyulan bulguların literatüre katkı sağlaması hedeflemektedir. Aynı zamanda, bu araştırmanın elde ettiği veriler gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik karşılaştırma imkânı sağlayacaktır. Nitel metodoloji ve fenomenolojik yaklaşıma dayalı olan bu çalışma, araştırma sahasından elde edilen bilgilerin derinlemesine analiz edilmesine, incelediği konunun özüne inmesine ve aktörlerin yaşadıkları deneyimleri daha önceden var olan

kabullerden kaçınmaya çalışarak olayları (görünüşleri) doğrudan doğruya algılandığı şekliyle inceleme imkânı vermektedir. Sonuç itibarıyla, uluslararası göç bağlamında özgün ve yüksek geçerlilik ile güvenilirlik ölçütlerine sahip bir çalışma gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Bu bağlamda araştırma bir alan çalışmasıdır. Araştırmada nitel yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni, bireylerin deneyimlerinde yer alan anlam ve yorumlamaların yalnızca nitel bir yaklaşımla derinlemesine analiz edilebilmesidir. Gerçekleşen deneyim sonrası yaşanan değişimin yorumlanması da yine derinlemesine görüşme ile sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu noktada araştırma fenomenolojik araştırma desenini benimsemektedir. Deneyim ve anlamın ön plana çıktığı fenomenolojik yaklaşımın doğası gereği bu çalışmada yarı yapılandırılmış soru tekniği ve sınırlı katılımcıyla derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek veriler elde edilmiştir. Araştırmada katılımcılara yapılandırılmış soru tekniğinden ziyade ucu açık ve yarı yapılandırılmış soru tekniğinin kullanılmasının amacı katılımcıların kendilerini aktarabileceği bir alanda deneyimlerinin doğasını açığa çıkarmaktır.

Araştırmada, katılımcıların iş yaşamları, sosyal etkileşimleri ve gündelik yaşamdaki deneyimlerinde karşılaştıkları sorunların nasıl bir süreçte ortaya çıktığı ve geliştiği incelenmesi sebebiyle araştırma deseni olarak fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Fenomenolojik araştırma deseninde araştırmacı belirli bir fenomene ilişkin olarak bireylerin yaşadıkları ortak deneyimleri anlamaya ve yorumlamaya çalışır. Sınırlı sayıda katılımcıyla yürütülen bu süreçte, elde edilen veriler aracılığıyla incelenen olgunun özüne ulaşılması hedeflenir. (Creswell, 2017) Fenomenoloji, tarihçiler tarafından 20. Yüzyılda Edmund Husserl tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Husserl bir yaşanmış bir deneyim olarak fenomenin, o fenomeni deneyimleyen bireyler tarafından ortak olarak algılanan birtakım özelliklere sahip olduğunu savunmuştur. Ona göre söz konusu ortak algılanan özellikler genelleştirilebilir bir tanım geliştirmek için tanımlanabilir. Husserl'e göre bir fenomenin özü, o fenomenin gerçek doğasına karşılık gelmektedir. Husserl'in fenomenoloji anlayışında, deneyimlenen fenomen çalışma nesnesi olabileceğinden,

analiz duyuşal algının ötesine taşıyarak düşünce, hafıza, hayal gücü veya duyu deneyimlerine yönlendirmek bulunmaktadır. Heidegger'in öncüsü olduğu hermeneutik fenomenoloji ise tanımlayıcı bir anlayışın farklı olarak öne çıkmaktadır. Hermeneutik fenomenoloji, bireyin yaşam dünyası aracılığıyla deneyimleri ve fenomenleri yorumlamaktadır. (Neubauer, Witkop & Varpio, 2019, s.91-95)

Fenomenolojide amaç belli bir olguyu yani fenomeni derinlemesine yaşayan bireylerin deneyimlerinin özünü anlamaktır. Bunun yanı sıra fenomenoloji, bireylerin kendi deneyimlerini nasıl anlamlandırdığını incelemektir. (Manen, 2017, s.775-779) Aynı zamanda fenomenoloji, belirli bir olgunun farklı kişilerce nasıl tecrübe edildiğini ve bu tecrübelenen olgu ile ilgili farklı algıları inceler diğerk taraftan bu algılamalar için ortak algının ne olduğunu belirlemeye çalışır. “Fenomenolojik araştırmada olguların doğasını ve önemini ortaya çıkarmak için yaşanmış deneyimleri ele almak önemlidir.” (Yalçın, 2022, s.218) Fenomenoloji farkında olduğumuz fakat ayrıntılı ve derin bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olaylar, deneyimler, algılar ya da durumlar gibi farklı şekillerde ortaya çıkan bu olgularla günlük yaşantıda farklı şekillerde karşılaşılabilir. Gündelik yaşamda deneyimler, olaylar, algılar veya durumlar şeklinde olgularla karşılaşılrsa da bu durumda söz konusu olguları tam olarak anlaşıldığı anlamına gelmemektedir. (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020)

Bu araştırmada ise katılımcıların iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında karşılaştığı sorunlar ortak bir deneyim alanı iken, ortaya çıkan ayrımcılık, İslamofobi ve ırkçılık gibi fenomenler belirli bir olguyu temsil etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada fenomenolojik analiz için betimsel yaklaşım tercih edilmiştir. Betimsel fenomenoloji, bireylerin yaşantı deneyimlerini keşfetmek ve betimlemek amacıyla sosyal bilim araştırmalarında yaygın olarak kullanılan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra betimsel fenomenoloji, katılımcıların yaşantılarını, Husserlci felsefi temeller (intentionality, bracketing, natural attitude) çerçevesinde, betimsel olarak anlamlandırmayı amaçlayan bir yöntemdir. (Christensen, Welch & Barr, 2017, s.113, 117) Ayrıca tematik analizle birlikte kullanıldığında Sundler et.al (2019) tarafından da vurgulandığı gibi, analiz sürecini yapılandırmak için sağlam bir yöntem sağlamaktadır.

Bu çalışma kuramsal ve uygulamalı olarak iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kuramsal arka planı uluslararası göç, göçe ilişkin yaklaşımlar ve kavramlar, kültür ve kültürel süreçler ile ilgili kavramlar ve ötekileştirme pratikleri ile ilişkin kavramlar üzerinden incelenmiştir. Aynı zamanda Hollanda'nın tarihi, Hollanda-Türkiye ilişkilerinin tarihsel gelişimi, Hollanda'da Türklerin varlığı ve genel özellikleri ile aşırı sağın göç politikalarına ve Hollanda'daki Türklere etkisine ilişkin çalışmalardan yararlanılarak gerekli kuramsal bilgiye ulaşılmıştır. Araştırmanın uygulamalı bölümünü oluşturan alan çalışması, Temmuz 2024 - Ocak 2025 tarihleri arasında Hollanda'da gerçekleştirilmiş ve bu süreçte katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Literatürden elde edilen kuramsal bilgi birikimi ile araştırma sahasında yapılan gözlemler doğrultusunda mülakat soruları hazırlanmış, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra alan çalışmasına geçilmiştir.

Araştırmada katılımcıları evrenden seçerken olasılıklı örnekleme teknikleri içerisinde yer alan amaçlı örnekleme kullanılmıştır. “Amaçlı örnekleme, araştırmayla doğrudan ilgili olan birey veya grupların, araştırma alanının özetle araştırma konusuyla ilgili olan şeyin kapsama alınmasını, böylelikle zengin, doğru veri setine ulaşılacağını içeren bir tekniktir.” (Arslan, 2022, s.400) Belli bir deneyimi yaşayan bireylerin bu deneyime dair söylemlerinin analiz edildiği bu çalışmada, uygun örnekleme tekniğinin amaçlı örneklem olduğuna karar verilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini 20 ila 35 yaş arasında Hollanda'da yaşayan nitelikli gençler oluşturmaktadır. Örneklem 12'si kadın ve 12'si erkek olmak üzere toplam 24 katılımcıdan oluşmaktadır.

Bu araştırmanın temel sorunsalı, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında etnik köken ve inanç temelli ayrımcı söylem ve eylemlere maruz kalıp kalmadıklarını; olası ayrımcılık deneyimlerine karşı geliştirdikleri strateji ve önlemlerini; ayrıca ülkede yükselen aşırı sağ söylem ve politikaların, katılımcıların iş yaşamları, sosyal ilişkileri ve gündelik hayatları üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktır.

1.3.1. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın benimsemiş olduğu fenomenolojik araştırma deseninde belli bir konuda ortak deneyim yaşamış sınırlı sayıda katılımcıdan elde edilen veriler ile veriler analiz edilmekte ve onu ulaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar cinsiyet, eğitim gibi kriterler üzerinden belirlenmiştir. Bu nedenle araştırmada 12'si kadın 12'si erkek olmak üzere toplam 24 katılımcı üzerinden veriler toplanmıştır. Katılımcılardan 10'u MBO, 6'sı yüksek okul, 2'si üniversite ve 6'sı master/yüksek eğitim seviyesindedir. Katılımcıların 5'i ikinci kuşak olup geriye kalan 19'u üçüncü kuşaktır. Hollanda İstatistik Ofisi (CBS)'nin kuşak tanımlamasına göre "birinci kuşak" en az bir ebeveyni ve kendisi Türkiye'de doğan, "ikinci kuşak" tanımlamasında ise en az bir ebeveyni Türkiye'de doğan kendisinin ise Hollanda'da doğan kişileri kapsamaktadır. Dolayısıyla araştırmada katılımcıların büyük bir çoğunluğunu oluşturan üçüncü kuşak tanımlamasında ebeveynlerinin ebeveynleri Türkiye'de doğan ve sonrasında Hollanda'ya göç etmiş olup, kendi ebeveynleri ve kendileri Hollanda'da doğmuş olan kişiler kastedilmektedir. (Şahin, 2010) Araştırmada katılımcıların çoğunluk olarak üçüncü kuşaktan seçilmelerinin temel sebebi Hollanda'da eğitim görmüş genç nüfusa ulaşmak istenilmesinden kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların yaş aralığı 20 ila 35 arasındadır. Araştırmada bu yaş aralığının seçilmesinin sebebi özellikle genç ve genç yetişkin katılımcıların deneyimlerine ulaşabilmektir. Bu tercihin bir diğer nedeni ise, Hollanda'da toplumsal hayata doğrudan katılan çalışan nüfusa da ulaşma amacıdır. Araştırmanın evreni Hollanda'da yaşayan Türklerdir. Katılımcıların Hollanda toplumu ile sosyo-kültürel teması, etkileşim düzeyleri ve akabinde gerçekleşen deneyimlerinin çeşitliliği açısından Hollanda'nın farklı şehirlerinde yaşayan katılımcılar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda yaşanan deneyimlerin şehirlerdeki Türk nüfus yoğunluklarından etkilenebileceği göz önüne alınarak Hollanda'da farklı Türk nüfus yoğunluklarına sahip toplamda 10 farklı şehir seçilmiştir. Türk nüfusunun yoğunlukta olduğu şehirlerden Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Enschede, Tilburg, görece daha az Türk nüfus yoğunluğuna sahip şehirlerden Apeldoorn, Almelo, Leerdam, Zwole, Nijmegen şehirleri seçilmiştir.

Tablo1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Mesleki Durumu	Yaşanılan Şehir
--------------	-----	------------	--------------	---------------	----------------	-----------------

K1	31	Hollanda	Bekar	Üniversite	Hastanede Yönetim Kurulunda	Amsterdam
K2	22	Hollanda	Bekar	MBO	Muhasebeci	Zwolle
K3	31	Hollanda	Evli	Master/Yl	Vergi Danışmanı	Apeldoorn
K4	31	Hollanda	Evli	HBO	Okul Öncesi Öğretmenliği	Enschede
K5	30	Hollanda	Evli	MBO	Usta Marangoz	Leerdam
K6	34	Hollanda	Bekar	HBO	Hukuk Danışmanı	Almelo
K7	28	Hollanda	Bekar	Master/Yl	Yazılım Mühendisi	Amsterdam
K8	35	Hollanda	Evli	Master/Yl	Baş Hemşire	Enschede
K9	35	Hollanda	Evli	HBO	Üst Düzey Şef	Utrechth
K10	28	Hollanda	Evli	Üniversite	(Kendi işinin sahibi) Sağlık Sektörü	Leerdam
K11	27	Hollanda	Evli	Master/Yl	Doktor	Apeldoorn
K12	28	Hollanda	Evli	MBO	Hemşire	Apeldoorn
K13	30	Hollanda	Evli	MBO	Hemşire	Apeldoorn
K14	38	Hollanda	Evli	Master/Yl	Siyaset Alanında Danışman	Den Haag
K15	36	Türkiye	Evli	HBO	Yaşlı Bakımı Uzmanı	Nijmegen
K16	34	Türkiye	Bekar	MBO	Kişisel Danışman	Tilburg
K17	35	Hollanda	Evli	MBO	Hemşire	Utrechth
K18	29	Hollanda	Bekar	HBO	Psikolojik Rehber	Leerdam
K19	34	Türkiye	Evli	HBO	Sigorta Memuru	Apeldoorn
K20	30	Hollanda	Bekar	MBO	Güvenlik Görevlisi	Nijmegen
K21	34	Hollanda	Bekar	MBO	Galerici	Almelo
K22	20	Hollanda	Bekar	HBO	Yaşlı Bakım Uzmanı	Almelo
K23	31	Hollanda	Bekar	Master/Yl	Mühendis/Fizik Öğretmeni	Den Haag
K24	33	Hollanda	Evli	MBO	Hemşire	Almelo

1.3.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik araştırma deseni kapsamında, veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada verileri elde ederken derinlemesine görüşme tekniğinin kullanılmasının sebebi, katılımcıların deneyimlerinin ancak görüşme tekniği ile olabildiğince derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde aktarılmasıdır. Araştırmada katılımcıların ortak olarak yaşamış olduğu deneyimlerinin anlamlarını ve bu deneyimlerin görünmeyen taraflarını açığa çıkarmak amaçlandığı için derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Bu nedenle araştırmada katılımcılara yöneltilen soruların tümü açık uçlu sorulardır. Böylelikle katılımcı, yaşamış olduğu deneyimleri araştırmacının müdahalesi olmaksızın tamamen kendi zihniyle aktarabilir hale gelmektedir. Araştırmanın sahada uygulanabilmesi adına Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan etik kurul izni alınmıştır. Araştırmada katılımcılarla görüşmeler, belirli sorular içeren görüşme formu üzerinden yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 45 dakika ile üç buçuk saat arasında değişmektedir. Katılımcıların bazıları ile kendi istekleri doğrultusunda birden fazla görüşme yapılmıştır.

Araştırma kullanılan nitel yöntem doğrultusunda, katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler aracılığıyla veriler toplanmış ve ardından verilerin analiz süreci gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verilerin işlenmesinde ilk adım deşifredir. Görüşmelerden alınan ses kayıtlarının transkripti yapıldıktan sonra veri analizi için kod isimler verilerek Microsoft Word belgesine aktarılmış ve analiz süreci herhangi bir analiz programı kullanılmadan araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın veri analiz sürecinde betimsel analiz kullanılmıştır. İlk olarak elde edilen veriler üzerinden olguları tanımlama, bu olguları belli temalara ayırma ve son olarak elde edilen bu kavramların birbirleriyle nasıl ve ne yönden ilişkili olduklarını yorumlama betimsel analizin aşamalarını oluşturmaktadır. Betimsel analizde amaç, görüşme ve gözlem sonucu toplanan verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuyla buluşturulmasıdır. Çoğu betimsel analizde veriler önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılır, sınıflandırılan verilere ilişkin bulgular özetlenir ve özetler ise araştırmacının öznel birikimi ile yorumlanır.” (Baltacı, 2019, s.379) Dolayısıyla araştırmada belirlenen araştırma tasarımı gereği en uygun analiz biçiminin betimsel analiz olduğu görülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın ana temaları ise işe erişimde ve iş

yaşamında karşılaşılan sorunlar, sosyal etkileşimde ve gündelik yaşamda karşılaşılan sorunlar, yabancı hissetme durumu, aşırı sağa dair düşünceler ve yaşam memnuniyeti ile kesin geriye dönüş göç kararlarıdır. Corbin ve Strauss'un (2008, s. 102) kodlama sistematigi temel alınarak, araştırmada elde edilen veriler açık kodlama (open coding), eksenel kodlama (axial coding) ve seçici kodlama (selective coding) aşamalarından geçirilmiş; böylece ana temalar ve alt temalar yapılandırılmıştır. Her bir tema ve alt tema katılımcıların ev sahibi toplumda yaşadığı deneyimler çerçevesinde ortaya çıkan ortak örüntüler doğrultusunda analiz edilmiş ve çalışmanın çözümleyici temelini oluşturmuştur.

1.3.3. Araştırmanın Problemleri

Çalışmanın temel problem cümlelerini; “Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin işe erişim durumlarında ve iş yaşamlarında ayrımcı/dışlayıcı söylemlere ve eylemlere maruz kalıp/kalmama durumları”, “Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin sosyal etkileşimlerinde ayrımcı/dışlayıcı söylemlere ve eylemlere maruz kalıp/kalmama durumları”, “Hollanda da yaşayan nitelikli Türk gençlerin iş yaşamlarında ve sosyal etkileşimlerindeki sorunlarla baş etme yöntemleri ve stratejileri var mıdır? Varsa bunların neler olduğu?” “Hollanda’da aşırı sağ söylem ve politikalar katılımcıların işe erişim durumlarını, iş yaşamlarını ve sosyal etkileşimlerini nasıl ve ne yönde etkilediği” soruları oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri doğrultusunda elde edilen sonuçlar, araştırmanın problemleri üzerinden oluşturulan temalar ile yorumlanmıştır.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL-KAVRAMSAL ARKAPLANI

2.1. GÖÇ SÜRECİNİ AÇIKLAMAYA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Göç olgusu, tarihsel süreç içinde toplumların pek çok kez deneyimlediği bir olgudur. Ancak göçün niteliği ve kapsamı, özellikle II. Dünya savaşından sonra gerçekleşen göç hareketlilikleriyle birlikte değişmiştir. Castels ve Miller (2008)'a göre bu değişimin iki temel sebebi bulunmaktadır; ilk aşama 1945'ten 1970'lerin başına kadar gelişmiş ülkelerin temel ekonomi stratejisi yatırım yoğunlaşması ve üretimin genişlemesi olduğundan dolayı az gelişmiş ülkelere Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'nın büyüyen endüstriyel bölgelerine pek çok göçmen işçiler getirtilmiştir. Bu şekilde gerçekleşen göçün niteliğini değiştiren ilk aşama, 1973-74 petrol krizi ile son bulmuş ve bu sebeple gerçekleşen durgunluk, yeni endüstriyel alanlara gerçekleştirilen sermaye yatırımları ve dünya ticaretinin değişmesi gibi yenilikleri ortaya çıkarmıştır. Petrol krizi ile gerçekleşen bu durgunluk dönemi sonrası dünya ekonomisinde ortaya çıkan yenilikler ikinci aşamanın gelişyle sonuçlanmaktadır. Göçün niteliğini değiştiren ikinci aşama, 1970'lerin ortalarında başlayıp, 1980'li ve 1990'lı yıllarda etkilerini göstermiştir. Göçün bu safhası hem göç alan hem de göç veren ülkeleri etkileyen karmaşık sayılabilecek yeni göç kalıplarını ortaya çıkarmıştır.

Göçün niteliğinde meydana gelen değişimde, küreselleşmenin önemli bir etkisi bulunmaktadır. “Küreselleşme çok boyutlu bir süreçtir. Bu boyutlar içerisinde genel hatları ile ön plana çıkanlar ise siyasi, ekonomik, kültürel, teknolojik ve çevre boyutlarıdır.” (Gelekçi, 2005, s.2) Küreselleşmenin sahip olmuş olduğu çok boyutlu karakteristiği, toplumların göç süreçlerini etkileyen ve yönlendiren bir yapıya da sahiptir. Dolayısıyla II. Dünya Savaşından sonra ekonomik nedenler ve küreselleşme sürecinin etkisi gibi faktörler, göçün kapsamını ve niteliğini değiştirmiştir. Bu durum zamanla ulus-ötesi hareketliliğin artmasına, göç alan toplumun ile göç veren toplum arasındaki sosyo-kültürel temasların artmasına ve ulus-ötesi göçmenlik kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Yaman Kahveci, 2018) “Ulus ötesi yaklaşımlar, göçmenlerin gündelik yaşamlarının sadece bir ülkenin sınırları içindeki ilişkilerle yaşanmadığını, gönderen ve

ev sahibi toplumun her ikisinde de şekillendiğini ortaya koymuştur.” (Şahin Kütük, 2017, s.89)

Göç eden bireyin, göç ettiği toplumda yaşadığı sosyo-kültürel temaslar, bireyin yaşadığı toplumda karşılaştığı deneyimlerde önemli rol oynamaktadır. Çünkü göç eden bireyin sosyalizasyonu ile ev sahibi toplumdaki bireylerin sosyalizasyonları arasında belli farklılıklar bulunmaktadır. İki ayrı toplum arasında var olan bu kültürel farklar hem göç eden bireyi hem de göç alan ülkedeki bireyleri etkilemektedir. Farklı kültürlere sahip olan bireyler arasında gündelik yaşamın pek çok noktasında gerçekleşen bu temaslar, göç olgusu içerisinde farklı kavramların ve durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bireyin göç ettiği toplumda ilk olarak hayati gerekliliklerini devam ettirebilmek için istihdam hayatına katılma zorunluluğunun oluşu, çalışma yaşamındaki deneyimlerini de etkileyebilmektedir. Aynı zamanda, bireyin göç ettiği toplumda yaşadığı müddetçe toplumsal hayatın belli alanlarına zorunlu-istekli temasının sonucu olarak, bireyin sosyal yaşamında karşılaştığı deneyimler üzerinde de ev sahibi toplumla gerçekleştirilen temasların etkisi bulunabilmektedir. Göç eden toplum ve ev sahibi toplum arasındaki gerçekleşen sosyo-kültürel temaslar çok kültürlülük, entegrasyon, asimilasyon gibi kültürel süreçleri de şekillendirmektedir. Aynı zamanda sosyo-kültürel temaslar sonucunda iş yaşamında, sosyal etkileşimlerde ve gündelik yaşamda karşılaşılan deneyimler sonucu, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, İslamofobi ile aşırı sağ söylem ve eylemler gibi kavramlar da ortaya çıkabilmektedir.

Bu tez çalışmasında, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin işe erişim durumlarında ve sosyal etkileşimlerinde kültürel farklılıkların rolü, göç ve göçe ilişkin yaklaşımlar ile kültürel süreçlere ve ötekileştirme pratiklerine ilişkin kavramları temel alınarak incelenmiştir.

Göç olgusu, daha önce Castels ve Miller (2008)’ın da belirttiği gibi, özellikle II. Dünya savaşı sonrası ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşen bir olgu niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda uluslararası göçe dair değinilebilecek en eski göç kuramı Ernest George Ravenstein tarafından ortaya atılmıştır. 1885 ve 1889’da yayımladığı “Göç Yasaları” hakkındaki yazıları göç ile ilgili tartışmaları gündeme getirmiştir. Ravenstein, göç olgusunun ile birlikte kullandığı yasa kavramını, İngiltere’deki iç göçler ile ilgili istatistiklere dayayarak göç hareketlerinin çoğunluğu kısa mesafelerde iken uzak mesafeli

göçlerin ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı yerlere doğru olduğunu iddia etmiştir. Ravenstein'a göre göç hareketlerinin temel sebebi, insanların durumlarını maddi açıdan düzeltme isteğinden kaynaklanmaktadır. (Abadan-Unat, 2002, s.4) Görüldüğü üzere, dönemin konjonktürü göz önüne alındığında, göç alanındaki en eski kuram olan Ravenstein'ın göç kuramı, göçün ekonomik sebeplerle gerçekleştiğini belirtmektedir.

Literatür incelendiğinde, günümüzde genel olarak göç ile ilgili üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki ekonomik teori, bir diğeri tarihsel-yapısalcı yaklaşım ve son olarak göç sistemleri teorisidir. (Castels ve Miller, 2008, s.30)

Ekonomik göç teorileri Ravenstein'ın da öne sürdüğü üzere, uluslararası göçlerin temelde ekonomik nedenlere bağlandığı iddia etmektedir. Bu teoriler, insanların daha yüksek nüfuslu olan yerlerden düşük nüfuslu olan yerlere gerçekleştirilen göç ile gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerden yüksek gelirli yerlere göç etme eğiliminden bahsetmektedir. Aynı zamanda bu teoriler göç olgusunu, iş döngülerinde gerçekleşen dalgalanmalara ilişkilendirmektedirler. Ekonomik göç teorileri itme-çeki teorileri olarak da bilinmektedir. Bunun sebebi ise göçün nedenlerinde insanların doğdukları yerden ayrılmasını zorunlu kılacak itici faktörlerin ve göç alan ülkelerde çekici faktörlerin olduğudur. (Castels ve Miller, 2008, s.31)

Alternatif bir yaklaşım olarak 1970'lerde ortaya çıkan tarihsel-yapısalcı yaklaşım ise dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik ve siyasal gücü öne çıkararak göç olgusunu, sermaye için ucuz emek göçü hareketi olarak değerlendirmektedir. (Castels ve Miller, 2008 s.34-35) Bu bağlamda değerlendirilen Dünya sistemleri teorisi ise Wallerstein'ın 1974'te ortaya attığı bir teoridir. Dünya sistemleri teorisine göre; uluslararası göçün başlangıcını ekonomilerde ortaya çıkan ikili pazar yapısından ziyade, 16.yüzyıldan itibaren dünya pazarının genişlemesi olarak görmektedir. Wallerstein'ın teorisi, merkezdeki kapitalist ağlar kapitalist olmayan toplumlara ulaşmaya başlayınca çevredeki nüfusun göç etmeye başladığını söylemektedir. Aynı zamanda bu kurama göre uluslararası göç kavramı, kapitalist ekonomik sistemin sebep olduğu kopma ve yer değiştirmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çevre bölgelerde merkez bölgelerin kapitalist ekonomilerinin oluşturduğu göçmen kitlesi, iş gücünün gelişmiş ülkelere aktarılmasını sağlarken göçmenlerin de dolayısıyla büyük kentlere göç etmektedir. Diğer taraftan merkez devletlerde bulunan sermaye sahipleri, malların sevki,

makinelerin teslimi, ham maddelerin ihracatını sağlamak için yatırım bölgelerinde ulaşım ve iletişim sistemleri kurmaktadır. Dünya sistemleri teorisine göre; ulaşım ve iletişim sistemleri yalnızca ürün, bilgi ve sermayenin akışını hızlandırmaz aynı zamanda tüm bunların sonucu olarak göç etmek isteyen bireylerin hareketliliğini de kolay kılmaktadır. Wallerstein'a göre oluşan bu ekonomik küreselleşme ile birlikte merkez kapitalist ülkeler ve gelişmekte olan dünya arasında kültürel bağlar oluşmakta ve oluşan kültürel ve ideolojik bağlar ise merkez devletlerin medyasında yayımlanan içerikler ve reklam kampanyaları gibi yollarla güçlendirilmektedir. (Abadan-Unat, 2002, s.15-17)

Göç sistemleri teorisi ise bir göç sistemini, birbiri ile karşılıklı göçmen alan-veren iki ya da daha fazla ülkenin oluşturduğunu ifade etmektedir. Göç sistemleri yaklaşımı aynı zamanda göç akışının amaçlarının sorgulanmasının yanında göçün söz konusu olduğu yerlerde bulunan tüm bağlantıların da araştırılması anlamına geldiğini belirtmektedir. Diğer taraftan teori, göç hareketliliğinin genel olarak göç veren ve göç alan ülke arasında sömürgecilik, ticaret, yatırım, siyasal etkileşim veya kültürel bağlarla temellenen ve daha önceden de var olan bağlantılarla ortaya çıktığını iddia etmektedir. Göç sistemleri teorisi başat göç teorilerinden biri olup, daha kapsamlı ve interdisipliner bir yaklaşımı içermektedir. (Castels ve Milller, 2008, s.35-37)

Castels ve Miller (2008)'ın göç olgusunda temel aldığı bu üç yaklaşımın dışında göç teorilerine değişen süreç ve durumlara göre zamanla belli yaklaşımlar eklenmiştir. "1990'lı yıllarda Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla birlikte iki kutuplu dünya düzeninin sona erip küreselleşmenin her alana yayılmaya başlaması, yeni göç teorilerinin şekillenmesine yol açmış; endüstriyel merkezli göç teorilerinin (itme-çekme teorisi, kesişen fırsatlar teorisi vb.) yerini, 1990 sonrasında asimilasyonist, entegrasyonist ve çokkültürlü göç teorileri almaya başlamıştır." (Yaman Kahveci, 2018, s.21)

Diğer taraftan ulus-ötesi yaklaşım dünya konjonktüründe gerçekleşen değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan yeni yaklaşımlardan biridir. Göç ile ilgili teorilerin başlangıçta ekonomik temelli teoriler olması ilerleyen zamanlarda literatürde göç nedenleri bakımından farklılaşan yeni makro ve mikro ölçekteki kuramların girmesine neden olmuştur. (Şahin Kütük, 2017)

Ulus-ötesi göç teorileri, göç olgusu üzerinde ortaya çıkan karmaşık yapıları açıklamak amacıyla ortaya atılan ve zaman-mekân daralması üzerinden temellendirilen teorilerdir.

Aynı zamanda ulus-ötesi teoriler, insanların hem iki üç kimlikli olduğunun altını çizerken, hem de devamlı olarak hareket olduklarını ve hareket halinde olan bu insanların kültürel, sosyal, ekonomik bağlamda da birçok yerde yaşayıp pek çok yerde bağlarının devam ettirebileceğini açıklamaktadır. Bu şartlarda yaşayan insanları toplumsal kurumlara süreç içerisinde nasıl bir etkisi olacağını sorusunu vurgulamaktadır. (Yaman-Kahveci, 2018) Castels ve Miller (2008)’a göre ise, ulusötesi cemaatler insan öznesine vurgu yapar ve ulus-ötesicilik, küreselleşme ile birbirlerinden uzakta olan ve bu uzaktan iletişim kuran sanal cemaatlerin akrabalık, komşuluk ya da işyeri bağlamında kurulan eski yüz yüze cemaate doğru ilerleyebileceğini ifade etmektedirler. Aynı zamanda Castels ve Miller (2008), ulusötesi göçlerin büyümeye devam edip, ulusötesi cemaatlerin eylem ve ilişkilerinin düzenlenmesi ve birden çok ülke ile yakın temasta olan insanların sayılarının giderek artarak, onların tanımlanmasının önem kazanmasına vurgu yapmaktadır.

“İlişkiler ağı kuramı uluslararası göçü ‘zaman ve mekân’ açısından ele almakta, göçün bu yönünü aydınlatmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım ise özellikle göçün sürekliliği ve kendini yeniden üretmesiyle ilgilenmektedir.” (Gelekçi, 2014, s.182) Uluslararası olarak gerçekleşen göç, aynı zamanda “zaman ve mekân” açısından etkilenmekte ve sürdürülebilirliğini artırmaktadır. İlişkiler ağı teorisi uluslararası gerçekleşen göçün değinilmeyen bu kısmını açıklamaya çalışmaktadır. (Abadan-Unat, 2002, s.18) Oluşan göçmen ağları geniş bir topluluğu kapsamaktadır. Göçmen ağları göçmenleri, eski göçmenleri ve göç etmeyenleri akrabalık, arkadaşlık ve ortak paylaşılan köken bağları ile hem göç alan hem de göç veren bölgedeki bireyleri birbirine bağlayan kişiler arası ilişkilerdir. Göç yoluyla oluşan ağlar aynı zamanda uluslararası hareketi artırır. Bunun sebebi ise ağların göç hareketinin maliyet ve risklerini azaltıp göçten beklenen net faydayı arttırmasıdır. Kişiler arası ağ bağlantıları yabancı istihdama erişim için insanları erişebileceği bir sosyal sermayeyi de oluşturmaktadır. (Massey et al., 1993, s. 448)

Abadan-Unat (2002)’a göre yabancı bir ülkeye ilk defa giden göçmenlerin yardım isteyebilecekleri bir ilişkiler ağına sahip değillerse ve özellikle göç etmek için illegal bir yol seçildiyse, göçmenler yüksek masrafları göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Ancak ilişkiler ağı ile yeni göç eden göçmenler ortak köken, dostluk gibi bağlarla diğerlerinden yardım görebildiği için göçün olası maaliyetleri azalmakta ve uluslararası göç hareketi sınırsız bir şekilde devam etmektedir. Bu noktada göçmen ağları için aile ve

cemaat yapılarının büyük bir önemi bulunmaktadır. Aynı zamanda oluşan bu ağlar, göç edilen yerde cemaat oluşumu süreci için hayati bir öneme sahip olmaktadır. Bu şekilde göçmen toplulukları, kendi sosyo-ekonomik altyapılarını göç ettikleri yerde oluşturabilmekte ve ibadethaneler, dernekler, dükkanlar, sağlık ve hukuk hizmetleri gibi profesyonel alanlara kadar kendi oluşumlarını kurabilmektedirler. Diğer taraftan göç eden insanların yaşam perspektiflerini gittikleri ülkede görmeleri, göçmenlerin çocuklarının durumunda büyük önem arz etmektedir. Çocuklar artık göç ettikleri yeni ülkede eğitim hayatına başlamakta ve dil öğrenip yeni akran gruplarıyla ilişkiler kurmaktadır. Bu durum göçmen çocuklarının iki kültürlü ya da kültürlerarası bir kimlik inşa etmeleri sonucunu doğururken ebeveynlerinin ise anavatanlarına gitmelerini zorlaştırmaktadır. (Castels ve Miller, 2008)

Göçmenlerin varış bölgelerinde oluşturdukları sürdürülebilir ilişkilere dikkat çeken ilişkiler ağı teorisi, bu ağlar sonucu ortaya çıkan pek çok sonuca da dikkat çekmektedir. Zamanla kapsamını ve sınırlarını genişleten göçmen ağlarının, göç etmeyenlerin de göç üzerindeki kararlarında da etkisi bulunmaktadır. Bu durum daha önce de belirtildiği gibi uluslararası göçü daha çekici hale getirirken, göç hareketliliğinin artması ve hızlanmasına da yol açmaktadır.

İlişkiler ağı teorisi dinamik bir teori olup, göçün bireysel ve aile içinde verilen bir karar süreci olduğunu kabul etmekle birlikte, aynı zamanda göç hareketinin belirli bir zamanda gelecekteki göç kararlarının alındığı bağlamı sistematik olarak değiştirdiğini de vurgulamaktadır. Bu değişim göç etme konusunda diğerlerinin kararını göç etmeyi tercih etmek olarak etkileyebilmektedir. İlişkiler ağı teorisinde göç eyleminin kendi kendine sürdürülebilen bir yayılma süreci olarak kavramsallaştırılması, göç olgusunu analiz ederken kullanılan denge analizlerinden çok daha farklı sonuç ve çıkarımları da beraberinde getirmektedir. (Massey et al.,1993, s. 449)

İlişkiler ağı teorisinin göç hareketliliği ve göçmen ağları bakımından göç olgusuna dair öne sürdüğü birkaç temel anlayış bulunmaktadır:

- 1- İlk olarak göç edenlerin başlatmış olduğu göç hareketi, zamanla genişleme eğiliminde olup, hareketliliğin olduğu bölgedeki ağ bağlantılarını çok hızlı bir biçimde yaygın hale getirebilmektedir. Böylelikle göç etmek isteyenler problem

yaşamadan bu hareketliliğin bir parçası olabilirler. Ardından ise göç hızında bir yavaşlama gerçekleşmektedir.

- 2- İki ülke arasında bulunan göç hareketliliğinin büyüklüğü, iş yaşamındaki ücret farklılıkları ya da istihdam oranlarıyla güçlü bir şekilde bağlantılı değildir. Bu durumun sebebi ise bahsi geçen değişkenlerin göçü itici ya da çekici kılma üzerindeki etkileri, göçmen ağlarının genişlemesi ile zamanla azalan maliyet ve riskler tarafından gölgede bırakılmaktadır.
- 3- Uluslararası göç hareketliliği, ağların oluşturulması ve geliştirilmesiyle kurumsallaştıkça, ilk başlarda göçü etkileyen bireysel ve yapısal faktörlerin etkilerinden bağımsızlaşmaktadır.
- 4- İlişkiler ağının büyümesi sonucu göçün azalan risk ve maliyetleri ile birlikte göç akışı sosyoekonomik bağlamda daha az seçici hale gelmekte ve gönderen topluluk ya da toplumu daha fazla temsil etmektedir.
- 5- Hükümetler, göç hareketliliğinin başlamasından sonra, akışı kontrol etmekte zorlanacaklarını öngörebilirler çünkü ilişkiler ağının oluşum süreci hükümetlerin kontrollü dışında gerçekleşmektedir ve hangi politika yaklaşımı kullanıldığı fark etmeksizin ortaya çıkmaktadırlar.
- 6- Son olarak göçmenler ve yurtdışında bulunan aileleri arasında yeniden birleşimi teşvik etme amaçlı öne sürülen bazı göç politikaları ise göç akışlarının kontrolü ile çelişmektedirler. Bu çelişkinin sebebi ise oluşturulan bu politikaların aile-akrabalık bağlarını güçlendirmesiyle akraba ağlarının mensuplarına özel giriş haklarının tanınmasıdır. (Massey et al., 1993, s. 449-450)

Jeff Crisp (1999, s.5-8) ise göçmen ağlarının dört temel özelliği olduğunu belirtmektedir. İlk olarak göçmen ağlarının potansiyel göçmenler için bir bilgi kaynağı işlevi bulunmaktadır. Ağlar, yeni gelen göçmenlere ulaşım, giriş, sığınma prosedürleri, sosyal yardımlar gibi pek çok detay gerektiren konularda bilgi sağlamaktadır. Bu gibi verilere erişimi olan göçmenler, olmayanlarla karşılaştırıldığında Batı Avrupa'ya giriş süreçlerinde çok daha iyi konumda bulunmaktadır. İkinci olarak göçmen ağları, göç hareketliliğinin içinde bulunan kişiye orta ya da düşük refah seviyesindeki bir ülkeden refah seviyesi daha yüksek bir ülkeye geçiş için gerekli ekonomik kaynakları kullanmaktadır. Ağların üçüncü özelliği, özellikle göç hareketinin düzensiz ve gizli gerçekleşmesi gerektiğinde insanların dünyanın bir yerinde başka bir yerine göç etmeleri

için ihtiyaçları olan organizasyonel yapıyı onlara sağlayabilmesidir. Son olarak bilgi, kaynaklar ve organizasyonel altyapıya ek olarak göçmen ağları, göçmenlere göç ettikleri ülkeye ulaştıklarında bir istihdam alanı oluşturarak onlara geçim kaynağı sunarak destek olmaktadır.

Engbergsen ve Van der Leun'un Hollanda'daki belgesiz göçmenler üzerine yaptıkları bir çalışmada ise bu duruma örnek teşkil edecek sonuçlar bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre Hollanda'daki göçmen ağlarında bulunan aile, arkadaş, tanıdık ve akrabalık gibi bağlara ek olarak, göçmenlerin anavatanlarındaki gayri-resmi ağların maddi yardım, barınma, olası bir partner ve Hollanda toplumuna ilk giriş konusunda büyük öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. (Crisp, 1999, s.9)

Özetle ilişkiler ağı teorisi, göç yaklaşımlarında literatüre göçün farklı nedenselliklerine ve sonuçlarına vurgu yapan alternatif bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Teoriye göre zaman ve mekân kavramları göç süreci için önemli kavramlar olup, göçmenler ve göç etmeyenler arasındaki ilişkileri de belirleyebilmektedir. Ayrıca teorinin en temel savunusu, göç hareketliliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görülen göçmen ağları oluşumudur. Göçmen ağları yalnızca göçmenlere değil, göç etmeyen ve karar sürecinde olan kişileri de kapsamaktadır. Yeni göç eden göçmenler ortak köken ve dostluk gibi bağlar ile diğerlerinden yardım görebildiği için göçün olası maaliyet ve riskleri azalmakta ve uluslararası göç hareketi akışını da hızlandırmaktadır.

Hollanda'ya iş göçü kapsamında göçen ilk neslin diğer nesiller adına oluşturdukları göçmen ağları ise, zamanla aile birleşimleri ve aile kurma gibi etmenlerle büyürken, aynı zamanda ikinci ve üçüncü nesillerin doğmasıyla giderek kapsamını genişletmektedir. Göçmen ağlarının sağladığı bilgi, konaklama gibi desteklerin yanı sıra, ekonomik destek anlamında yeni gelen göçmenler için istihdam olanaklarını sağlaması, Hollanda'ya göçen Türklerin ev sahibi toplumun istihdam alanında aktif bir şekilde rol almaları sonucunu doğurmaktadır. Aynı zamanda Hollanda'da bulunan Türk göçmenlerin göçmen ağlarının yaygınlaşması ve birikmesi sonucu oluşan cemaat yapıları, onlara büyük avantaj ve destek sağlamaktadır. Diğer taraftan oluşturulan ağlar, diğer nesiller için oluşturulacak olan kendi altyapıları için oldukça önem arz etmektedir. Bu sayede Hollanda'daki Türk göçmen toplulukları kendi sosyo-ekonomik altyapılarını göç ettikleri yerde oluşturmuş

ve ibadethaneler, dernekler, dükkanlar, sağlık ve hukuk hizmetleri gibi profesyonel alanlara kadar kendi oluşumlarını inşa etmişlerdir.

Öte yandan, bu süreçler hem Hollanda'ya göç eden neslin yaşam perspektiflerini bu ülkede şekillendirmelerine neden olmakla birlikte, doğmuş ya da doğacak çocuklarının geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Hollanda'da doğan ikinci, üçüncü ve dördüncü nesil çocuklar artık Hollanda'da eğitim hayatına başlamakta ve ülkenin resmi dilini öğrenerek akran gruplarıyla ilişkiler kurmaktadır. Zamanla gelişen bu süreç, Hollanda'da doğan nesillerin ev sahibi toplumla sosyal etkileşim ve temasta bulunmalarına sebep olmakta ve ilerleyen zamanda iş yaşamlarına Hollanda'da devam etmelerini sağlamaktadır. Bu durum Hollanda'daki göçmen çocuklarının iki kültürlü ya da kültürlerarası bir kimlik inşa etmeleri sonucunu doğururken göç eden diğer nesillerin ise Türkiye'ye geri dönüşünü zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda ilişkiler ağı teorisi Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin durumunu ve iş yaşamlarında ve sosyal etkileşimlerinde karşılaşmış oldukları deneyimleri izah etme noktasında açıklayıcı gözükmemektedir.

2.1.1. Pierre Bourdieu'nün Sermaye ve Alan Kavramları

Bourdieu, sermayeyi birikmiş emek olarak tanımlamaktadır. Sermaye, nesnel veya öznel yapılara yerleşmiş bir güç olan “içsel güç (vis insita)”dır; aynı zamanda toplumsal dünyanın içkin düzenliliklerinin altında yatan ilke olan “doğuştan gelen yasa (lex insita)”dır.

“Sermaye, nesneleşmiş veya bedenleşmiş biçimlerinde birikmesi zaman alan ve potansiyel olarak kâr üretme ve kendini aynı ya da genişletilmiş biçimde yeniden üretme kapasitesine sahip olan bir güçtür.” (Bourdieu, 2018, s. 15) Bu nedenden dolayı varlığında kalıcılık eğilimi taşımaktadır. Belli bir zamanda çeşitli türlerin ve alt türlerin sermaye dağılımının yapısı, toplumsal dünyanın içkin yapısını temsil etmektedir. Diğer bir deyişle, bahsi geçen dünyanın gerçekliğinde var olan kısıtlamalar setini, bu yapının dayanıklı işleyişini yöneten ve uygulamaların başarı olasılığını belirleyen unsurları kapsamaktadır.

Bourdieu için sermayenin yapısını oluşturan kültürel sermaye ve sosyal sermaye yapılarıdır. Ekonomik sermaye Bourdieu'ye göre anında ve direkt olarak paraya çevrilebilir ve mülkiyet hakları şeklinde kurumsallaştırılabilen bir sermaye çeşididir.

Kültürel sermayeyi ise belli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen ve aynı zamanda eğitim kurumları aracılığı ile kurumsallaştırılabilen sermaye biçimi olarak tanımlar. Sosyal yani toplumsal sermaye ise toplumsal yükümlülüklerden meydana gelen, belli koşullar söz konusu olduğunda ekonomik sermayeye çevrilebilen bir sermaye türü olarak ortaya çıkmaktadır.

Bourdieu sermayeyi kültürel ve sosyal sermaye olarak tanımlamaktadır. Kültürel sermaye ise üç biçimde ortaya çıkmaktadır:

Bedenlenmiş durumda, diğer bir deyişle zihin ve bedenin uzun süreli eğilimleri biçiminde; nesneleşmiş durumda, kültürel mallar (resimler, kitaplar, sözlükler, enstrümanlar, makineler vb.) biçiminde; bahsi geçen bu mallar, teorilerin ya da bu teorilerin eleştirilerini ve gerçekleştirilmiş halleri, problematikler gibi haller üzerinden ortaya çıkmaktadır.

Kurumsallaşmış durumda ise, nesneleşmenin bir biçimi olarak, eğitimsel nitelikler gibi, kültürel sermayeye varsayılan bir garanti teşkil ederek, ona özgün nitelikler kazandırır ve bu sebepten dolayı ayrı bir noktada incelenmesi gerekir. (Bourdieu, 2018, s.15-21)

Ancak Bourdieu'ye göre kültürel sermayenin sembolik etkinliğinin en güçlü ilkesi, aktarım mantığından kaynaklanmaktadır. Nesneleşmiş kültürel sermayenin benimsenmesi süreci ve gerçekleşmesi için gereken zaman, çoğunlukla ailenin tamamında bedenselleşmiş kültürel sermayeye bağlı olarak gerçekleşmektedir. Öte yandan, kültürel sermayenin başlangıç birikimi, her çeşit yararlı kültürel sermayenin hızlı ve kolay bir biçimde birikmesi için ön koşuldur ve bu süreç ise güçlü kültürel sermayeye sahip olan ailelerin çocukları için hemen başlamaktadır. Dolayısıyla birikim dönemi sosyalizasyon sürecinin tamamını kapsamaktadır. Bu durumda kültürel sermayenin aktarımı, sermayenin kalıtsal aktarımının en iyi gizli biçimi olarak ortaya çıkmakta ve bu nedenden dolayı doğrudan ve görünür aktarım biçimleri daha fazla sansürlenip kontrol edildiğinden, yeniden üretim stratejileri sisteminde daha önemli hale gelmektedir.

Sosyal sermaye ise “daha az veya daha çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinin kalıcı bir ağına sahip olma ile bağlantılı olan mevcut veya potansiyel kaynakların toplamıdır; diğer bir deyişle, bir gruba üyelik ile ilişkilidir.” (Bourdieu, 2018, s. 21) Bu şekilde sosyal sermaye her üyesi için sermayenin desteğini sağlayan bir “belge”

sunmaktadır. Bu ilişkiler aynı zamanda sosyal olarak kurumsallaşmış ve garanti altına alınmış olabilmektedirler. Aynı zamanda bir ajanın sahip olduğu sosyal sermaye büyüklüğü, kendisinin etkili bir şekilde harekete geçirebileceği bağlantılar ağının büyüklüğüne ve bağlı olmuş olduğu her birinin kendi adına sahip olduğu sermaye (ekonomik, kültürel veya sembolik) miktarına bağlıdır.

Bourdieu için bağlantılar ağının varlığı, doğal bir olgu ya da sosyal bir olgu olarak görülmemektedir. Bağlantılar, aile grubunda akrabalık ilişkilerinin soydan kaynaklanan tanımı ile temsil edilen sosyal oluşumun bir özelliği olarak çıkmaktadır. Bu şekilde bağlantılar sürekli kurumsal çaba ürünü sonucu oluşmakta olup, bu kurumsal ritüeller kalıcı, faydalı ilişkilerin üretilmesi ve yeniden üretilmesi için gerekmektedir. İlişkiler ağı, sosyal ilişkiler kurmayı ya da yeniden üretmeyi hedefler ve bireysel ya da kolektif, bilinçli ya da bilinçsiz olarak yatırım stratejilerinin bir ürünüdür. Sosyal sermayenin yeniden üretilmesi noktasında ise sürekli bir sosyallik gayreti, tanınmanın devamlı olarak onaylandığı ve yeniden onaylandığı bir dizi değişimi içermektedir. (Bourdieu, 2018)

“Bourdieu’nün habitus kavramı, insanların belirli kültürler veya alt kültür içerisinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stokunu anlatır.” (Palabıyık, 2011, s. 128) Habitus, belirli çevre ve şartlardaki toplumsal deneyimlerimizin bir sonucu ile oluşmasının yanı sıra, kendi zihinlerimizde taşıdığımız (dil, etnisite, vb.) sürekli eğilimler setini de kapsamına almaktadır. Belli durumlar ve yaşanan tecrübeler, dünyaya, bilgi ve kaynaklara bakış açımızı ve yaklaşımımızı derinden etkileyebilme özelliğine sahiptir. Bu yüzden habitus, bir yönüyle kişinin bulunduğu toplumsal bağlamının etkisini harekete geçirme işlevi olan bilişsel ve güdüsel bir mekanizmadır. Toplumsalın oluşumunda temel belirleyici rolü olan habitus, hem grup/sınıf türdeşleşmesini belli bir yapıya sokarken aynı zamanda bireye bir dizi kimlik oluşturur. Bu şekilde kişi aslında bir sosyal grup veya sınıfın üyesi olduğunda belli düşünce ve eylem eğilimleri yapısı dizisini de beraberinde edinmektedir. (Palabıyık, 2011)

Bourdieu, alan kavramını ise bir oyun metaforu üzerinden açıklamaktadır. Alanların işleyiş biçiminde her alanın kendi mantığı bulunur yani bu noktada oyunun kuralları önemlidir. Bu şekliyle alan, oyunun oynandığı yer anlamına gelmektedir. Bourdieu’ye göre oyuncunun yani fail, eyleyicinin, oyunu oynamaya değer görmesi ve var olan koşullardan memnun olarak doxanın sorgulanmaması için ihtiyaç olunan tek şey

oyuncunun çıkarlarıdır. Oyuncunun çıkarları ise *illusio* kavramına atıfta bulunur. *Doxa* kavramı ise tanınmış düzenin eyleyici tarafından sorgulanmadan oyuna dahil olması anlamına karşılık gelmektedir. Alanı oluşturanlar başlıca kişiler, örgütler, topluluklar, toplumsal etkileşimler olarak ifade edilir. (Kaplan ve Yardımcıoğlu, 2020)

Alan kavramı, dışarıdan eylem ve yapıyı belirler ve şekillendirir ve alanda bulunan kişiye içselleştirebileceği kazançlar, bedeller ve hareket eşitliliği sunar. Alan içinde egemenler kendi egemenliklerini devam ettirirken, diğer konumdakiler yıkma stratejileri geliştirmeye yatkındırlar. Alanların kendilerine özgü işleyiş biçimleri bulunmasının yanı sıra tüm alanları belirleyen genel yasalar da bulunmaktadır. “Din alanı, felsefe alanı ya da kültürel alan incelenirken, her alanın özgün özellikleri keşfedilir, aynı zamanda başka alanlara nasıl yaklaşılabileceğine dair ipuçları elde edilir.” (Palabıyık, 2011, s.137) Ancak alanlarda ortak olan şey mücadeledir. Alana yeni girmiş kişi ile alanın kendine özgü sermayesi üzerinde hegemonyası olan baskın sınıf arasında sürekli bir mücadele hali bulunur. Alandaki baskın sınıflar ve gruplar – bu gruplar alana erken katılmaları ve alana aşına olmaları sebebiyle daha çok sermaye sahibidirler- savunmacı eğilimlere sahiptirler ve kendi hâkimiyetlerini eskisi gibi korumak için alana yeni girenlerle mücadeleye girerler. Baskın gruplar için dünyanın şimdiki hâli, olması gereken hâli ile eş değerdir. Alana yeni girmiş olanlarsa baskın grupların alandaki yeniden üretimlerini gerçekleştirmeye yarayan *doxa*’yı (sabit kanaati) sarsmak ve yerinden etmek için yeni taktikler geliştirirler. (Palabıyık, 2011)

Sonuç olarak Bourdieu, sermaye ve alan kavramlarının toplumu ve toplumsal ilişkileri incelemek adına önemli ve anahtar kavramlar olduğunu belirtmiştir. Ele alınan kavramlar, göçün ve göçmenlerin yerleştiği ülkede yaşamış ilişkilerin dinamiklerini anlama bakımından da önem arz etmektedir. Kültürel sermaye Bourdieu’nün tabiri ile bedenleşmiş durumda; göçmenlerin zihinsel ve bedenen sahip oldukları eğilimleri, nesneleşmiş durumda; kendi etnik kökenleri ve sosyo-kültürel varlıkları ile sahip oldukları kültürel malları, kurumsallaşmış durumda ise yine nesneleşmenin bir şekli olarak göçmenlerin eğitimsel niteliklerine karşılık gelmektedir. Bourdieu’ye göre eğitimsel nitelikler, kültürel sermayeyi garantileyen bir özelliğe sahip olduğu için ayrıca önem taşımaktadır. Çalışmada, Hollanda’da yaşayan Türkler arasından özellikle nitelikli genç bireylerin örnekleme dahil edilmesi, onların yüksek eğitim seviyelerinin araştırma açısından ayırt edici bir unsur olarak belirlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun

nedeni, araştırmada yüksek eğitim seviyesine sahip ve nitelik gerektiren işlerde çalışan Türklerin, iş yaşamı, sosyal etkileşim ve gündelik hayatta kültürel farklılığa bağlı olarak yaşadıkları deneyimleri ortaya çıkartmaktadır.

Sosyal sermaye ise karşılıklı tanışıklık ve tanıma ilişkilerinin kalıcı bir ağına sahip olma ile bağlantılı olan kaynakların toplamı olup bir gruba üyelik ile ilişkilidir. Bu durumda göçmenler, göç etmiş oldukları ülkede sahip oldukları ağ kaynaklardan çıkarları doğrultusunda faydalanmaktadırlar. Sosyal sermaye aynı zamanda aile ve akrabalık ilişkilerinden ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin göç etmiş oldukları ülkede sahip oldukları sosyal sermaye, onlar için büyük önem arz etmektedir. Hollanda’da yaşayan nitelikli Türklerin, aile ve akrabalık ilişkileri ve sahip oldukları sosyal çevre, onların işe yaşamları ve sosyal etkileşimleri açısından da önemli bulunmaktadır.

Bu çalışmada, göçmenlerin göç ettikleri ülkede bir sosyal grup ya da sınıfın üyesi olarak düşünüldüğünde, bireylerin bu gruba üyeliklerinden kaynaklanan düşünce, davranış ve eğilimleri habitus kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bourdieu’nün alan kavramı ise, bu bireylerin göç ettikleri yer olan Hollanda’yı, yani onların toplumsal mücadele ve etkileşimde bulundukları oyun alanını temsil etmektedir. Alana yeni girmiş kişiler yani göçmenler ile alanın sermayesi üzerinde hegemonyası olan baskın sınıf yani ev sahibi toplum arasında sürekli bir mücadele hali bulunmaktadır. Göç alan ülke alanı içerisinde alanda daha önce bulunmalarından dolayı avantajlı konumda olan baskın sınıflar savunmacı eğilimlere sahiptirler ve devamlı olarak sermaye anlamında dezavantajlı konumda bulunan göçmenler ile mücadele içinde olmaktadır. Bu bağlamda çalışmada sermaye açısından dezavantajlı konumda bulunan Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençleri ile alanda daha önce bulunmalarından dolayı avantaja sahip olan ev sahibi toplum arasında sürekli mücadele hali bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Bourdieu’nün sermaye ve alan kavramlarından faydalanılarak, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında ev sahibi toplum ile aralarında bulunan kültürel farklılığa dayalı deneyimleri incelenmiştir.

2.1.2. Robert Ezra Park’ın Göç Üzerine Düşünceleri

Göç olgusu bir toplumsal olgu olarak yalnızca gelenek ve görenekteki değişikliklerde görülen yüzeysel etkileriyle değil, aynı zamanda üretmiş olduğu kişilik türündeki

değişikliklerle de incelenmesi gereken bir olgudur. Toplumun geleneksel yapısı ise yeni bir kültürle karşılaşma ve çatışma sonucu bozulduğunda bu durumun etkisi olarak bireyin özgürleştiği bir alanın ortaya çıktığı görülmektedir.

Robert Ezra Park(1928)'a göre göç, önceleri bir istilayla başlayan, bir halkın başka bir halk tarafından zor kullanılarak yerinden edilmesi şeklinde ortaya çıkarken, modern dünyada göçün barışçıl bir hal aldığını söylemek mümkündür. Bu durumda halkların göçü, bireylerin hareketliliğine dönüşmüştür. Ancak bu hareketlilikler savaşlar, iç mücadeleler gibi sonuçlara yol açmıştır. Göç, tarihsel değişimlerin gerçekleşebileceği bir dizi biçimden yalnızca biri gibi görünmektedir ancak göç, kolektif bir eylem türü olarak soyut bir şekilde incelendiğinde göçün her yerde kendine özgü özellikler sergilediği ve hem biçim hem de oluşturduğu etkiler bakımında toplumlar için önemli bir olgudur. Ancak, göç yalnızca hareketlilik bakımından ele alınmamalıdır. Göçmenlerin göç ettikleri ülkede bıraktıkları yerleşik bağların kopması ve ikamet değişikliği gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

Kültürel süreçlere de atıf yapan Park, akültürasyon ve asimilasyon süreci ile amalgamasyon süreçlerinin her durumda aynı kolaylık ve hızda gerçekleşmediğini belirtmektedir. “Özellikle, bir araya gelen halklar farklı kültürlerle ve geniş ölçüde farklı ırksal kökenlere sahipse, asimilasyon ve birleşme diğer durumlara göre daha yavaş ilerler. Tüm bu sözde ırk sorunlarımız, asimilasyon ve amalgamasyonun hiç gerçekleşmediği veya çok yavaş gerçekleştiği durumlardan doğar.” (Park, 1928, s.890) Aynı zamanda Park'a göre ırkların kültürel olarak asimilasyonunun temel engeli, onların farklı zihinsel yani kültürel özelliklerinden değil, daha çok fiziksel özelliklerindeki farklılıklardan dolayıdır. Bu noktada Japonların örneğini veren Park, Japonların kolayca asimile olmamalarının sebebini, zihinsel yapılarından kaynaklanmadığını, bu durumun daha çok farklı fiziksel özelliklerden kaynaklanmakta olduğunu ifade etmektedir. Park, uzun vadede birlikte yaşayan ve aynı ekonomi içerisinde karşılıklı paylaşımlarını sürdüren toplulukların ve ırkların kaçınılmaz olarak melezleştiği ve bu şekilde yalnızca iş birliği ve ekonomik olan ilişkiler sosyal ve kültürel bir boyut kazandığını ifade etmektedir. Göç özellik ekonomik sebeplerden ya da siyasi bir fetihle gerçekleştiyse göç eden toplum için asimilasyon kaçınılmaz hale gelmektedir. Ev sahibi toplum Parka göre, kendi kültürünü

ve standartlarını göç eden toplum üzerine dayatır ve ardından kültürel bir endosmoz dönemi başlamaktadır. (Park, 1928)

Park'ın göç ve göçmenlere dair geliştirmiş olduğu “İrk İlişkileri Döngüsü” adlı teorisi göçmenlerin göç ettikleri toplum ile karşılaştıkları deneyimleri aydınlatma açısından önemli bir teoridir. Park, grup ilişkilerinin gelişiminde dört aşama olduğunu belirtmiştir, Bunlar; rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyondur. Park, toplulukların ilk defa göç, fetih gibi yollarla karşılaştığında iki toplum arasında ortaya çıkan ilişkilerin rekabetçi ve çatışmacı ilişkiler olduğunu belirtmiştir. Sınırlı kaynakların olduğu bir bölgede rekabet eden topluluklar, kişisel nedenlerden değil bilinçsiz bir şekilde bu süreci gerçekleştirmektedir. Rekabetin çatışmaya dönüşümü ise birbiri ile rekabet halinde olan grupların birbirlerini fark etmeye başlamasıyla gerçekleşmektedir. Aynı zamanda gruplar arası gerçekleşen bu çatışma farklılıkların farkındalığına dayanan bir etnocentrizm bilincini gerekli kılmaktadır. “Biz” ile “onlar” ayrımı içinde gerçekleşen süreç, kaynaklar, statü gibi toplum içerisinde kıt olarak bulunan değerler için grupların kontrol etmek istediği bir mücadele haline dönüşmektedir. (Race Relations Cycle, 2025)

Aynı zamanda Robert E. Park'a göre uyum, kölelik ve diğer kurumsallaşmış ayrımcılık biçimlerini içeren çeşitli şekillerde de meydana gelebilmektedir. Uyum dönemi uzun süre boyunca devam edebilir, bozulabilir, çatışma dönemlerine dönüşebilir ya da asimilasyon sürecine evrilebilir. Robert E. Park'ın belirttiği gibi asimilasyon süreci kişilerin ve grupların farklı kişiler ve grupların tutumlarını, duygularını ve anılarını aldığı, deneyim ve tarihleri paylaşarak diğerleriyle birlikte kültürel hayata katıldıkları bir iç içe geçiş ve birleşim süreci olarak ortaya çıkmaktadır. (Race Relations Cycle, 2025) Yeni gelenlerin geldikleri ortama tam olarak eklenmesi durumu Park'a göre asimilasyon sürecine atıf yapmaktadır. Yeni gelenlerin uyum sürecini de vurgulayan Park, uyumun kente yeni gelenler tarafından daha çok yapısal olan toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçlere katılım göstermeleriyle gerçekleşmektedir. (Kaya, 2014)

Göçmen toplulukları aynı zamanda çıkarları söz konusu olduğunda hayatının tüm çıkarlarını kapsayacak şekilde organizasyonlarının ve çıkarlarının içlerine dahil etme eğilimine sahiptirler. Diğer taraftan göçmenlerin göç ettikleri yerde yeni çevreye uyum sağlama zorlukları Park ve Burgess (1925)'in araştırmasıyla farklı göçmen gruplarında değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Amerika örneğinde, ilk olarak Amerikan

yaşamına uyum sağlama oranında göçmen gruplarına göre geniş farklılıklar olduğunu göstermektedirler; ikinci olarak, bölgede en uzun süre yaşayan ırkların ve milliyetlerin, yeni çevrenin taleplerine karşı en az uyum sağlayabilenler olduğunu ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi ise belirleyici faktörlerin biyolojik değil, sosyolojik olduğudur. Ülkede basit köy dinlerini ve karşılıklı yardım organizasyonlarını koruyan göçmenlerin, yeni çevrenin şokuna karşı en iyi şekilde direnen gruplar olmuştur.

Topluluk, içinde barındırdığı ahlaki düzenle birlikte yaşamaya devam etmektedir. “Bu nedenle, topluluğun yaşamı bir tür metabolizmayı içerir. Sürekli olarak yeni bireyleri asimile eder ve aynı şekilde, ölüm ya da başka yollarla, yaşlı olanları dışarıda bırakır. Ancak asimilasyon basit bir süreç değildir ve her şeyden önce zaman alır.” (Park, 1926, s.4) Asimilasyon konusunda göçmen ve yerli halk ayrımına giden Park, yerli doğmuş bireylerin asimile edilmesi sorununun bulunduğunu ve bu problemin evlerde çocukların ve okullarda ergenlerin eğitiminden kaynaklanan bir sorun olduğunu belirtmektedir. Ancak, yetişkin göçmenlerin asimilasyonu, toplumsal organizasyonda onlara yer bulma meselesi Park’a göre daha ciddi bir sorun olup, kendisinin döneminde yeni dikkate alınmaya başlayan büyük bir problem olduğunu ifade etmektedir.

Göçmen psikolojisini sosyolojik bir yaklaşımla irdeleyen Park, göçün oluşturduğu yeni insan tiplerinden söz etmektedir. Hemen hemen her göçmenin karşılaştığı, eski alışkanlıklarını bırakıp yeni alışkanlıklarının da henüz oluşmadığı geçiş dönemi, moral bir ikilik ve çatışma duygusunun karakteristik bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Park’a göre göçmenin karşılaştığı bu dönem içsel bir karmaşa ve yoğun bir öz farkındalık içermektedir. İnsanların çoğunda böyle içsel krizlerin yaşanabileceğini belirten Park, göçün oluşturduğu marjinal adam tiplerinin yaşadığı krizin görece kalıcı bir kriz olduğunu vurgulamaktadır. Birden fazla kültür içerisinde yaşamının getirdiği kalıcı kriz durumu sonuç olarak bir kişilik tipi haline gelmektedir. “Genellikle marjinal adam, Amerika'daki mulatolar veya Asya'daki Avrasyalıları gibi melez kanlı bir kişidir, fakat bu, melez kanlı bir adamın iki dünyada da yaşayan biri olması, her iki dünyada da daha az ya da daha çok yabancı olmasıyla ilgilidir.” (Park, 1928, s.892) Göçle birlikte gerçekleşen yabancı kültürlerin temaslarının göçmenlerde ortaya çıkardığı içsel kriz marjinal insan tipinin zihninde yer almaktadır.

Park (1926) göçmenlerin şehirlerde nasıl yayılım gösterdiği hakkında da bilgi vermektedir Şehirlerde bulunan iş merkezindeki arazi değerlerinin etkisi, o noktadan şehrin her yerine yayılmakta ve merkezde hızlı bir büyüme gerçekleşiyorsa, bu durum merkez dışında bulunan ve spekülâtif amaçlarla tutulan alanları arttırmaktadır. Spekülasyon için tutulan mülk genellikle kötüleşmeye terk edilmekte ve kolay bir şekilde gecekondulaşması karakterini almaktadır yani, geçici ve düzensiz bir nüfusun bulunduğu, kirli ve dağınık bir alan, Robert Ezra Park'ın ifadesiyle “misyonlar ve kaybolmuş ruhlar” bölgesi haline gelmektedir. İhmal edilen ve bazen terkedilen bölgeler, göçmenlerin ilk yerleşim noktaları haline gelmektedirler. Bu noktada Park, göçmenlere ev sahipliği yapan getto ve bohem bölgelerin oluştuğunu belirtir ve her büyük şehrin “Greenwich Village” yani gettoları oluşturma eğiliminde olduğunu iddia etmektedir.

Göçmenlerin göç ettikleri toplumsal hayatta aktif yer bulma probleminin yanında göçten kaynaklanan nüfus artışının getirmiş olduğu sonuçlar üzerine değinen Park, nüfus artışının, doğumların ölümlerden fazla olmasından kaynaklanan topluluklar ile göçten kaynaklanan artışa sahip topluluklar arasında önemli farklılıklar bulunduğunu ifade etmektedir. Nüfus artışı içindeki büyüme göçten kaynaklanıyorsa, sosyal değişim kaçınılmaz olarak daha hızlı ve daha derin gerçekleşmektedir. Örnek olarak arazi değerleri daha hızlı artmakta; binaların ve makinelerin yenilenmesi, nüfus hareketleri, meslek değişiklikleri, zenginlik artışı ve sosyal pozisyonundaki tersine dönmeler doğal nüfus artışı içindeki büyümeye sahip bir toplumdan daha hızlı bir tempoda gerçekleşmektedir.

Topluluk büyüdükçe, nüfusun sosyal seçimi ve ayrıştırılması (selection and segregation) gerçekleştirilmekte ve doğal sosyal gruplar ve doğal sosyal alanlar oluşturulmaktadır. Bu ayrıştırma süreci Park (1926)'a göre, özellikle göçmenler ve göçmen olup olmamalarına bakılmaksızın ırksal işaretlerle ayırt edilen halklar üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu duruma örnek olarak Çin Mahalleleri, Küçük Sicilyalar ve “gettolar”ın, şehir yaşamının koşulları ve eğilimleri tarafından kaçınılmaz olarak üretilen daha genel bir doğal alan türünün örnekleri olarak verilmektedir. Şehirlerdeki bu tür nüfus ayrıştırmaları, ilk olarak dil ve kültür temelinde, ikincil olarak ise ırk temelinde gerçekleşmektedir. Ancak bu göçmen toplulukları, ırksal gettolarda mesleki ilgi alanları, zekaya ve kişisel hırslara dayanan başka karar verme süreçlerinden de etkilenmektedir. Bunun sonucunda ise daha zeki, daha enerjik ve daha hırslı bireylerin çok fazla zaman geçmeden gettolarından ve

göçmen topluluklarından çıkarak ikinci göçmen yerleşim alanlarına veya birkaç göçmen ve ırksal grubun bir araya gelip yan yana yaşadığı kozmopolit bir alana taşınmakta olduğu görülmektedir. Park ırk, dil ve kültür bağları zayıfladıkça, başarılı bireyler dışarı çıkmakta ve sonunda, herhangi bir dil veya ırk grubuyla özdeşleşmeyi bırakmış toplumun içindeki iş dünyasında ve mesleklerde yer aldıklarını belirtmektedir. Bu noktada Park’a göre önemli olan göçmen gruplarının meslek değişikliği, kişisel başarı veya başarısızlık, ekonomik ve sosyal statü değişiklikleri, kısacası, yer değişiklikleriyle sonuçlanan bölümdür. (Park, 1926)

2.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR

2.2.1. Çokkültürlülük

Çok kültürlülük kavramı olarak günümüzde ulus-devlet yapısının oluşturduğu homojen yapının ve tek kültürlü toplum biçiminin terk edilmesi anlamına gelmektedir. Diğer taraftan kavram toprağa bağlılık ilkesini kendi içerisinde devam ettirdiği için ulus-devlet ile birlikte farklılıkları denetleme anlamını da içinde barındırmaktadır. Temel olarak kavram felsefi ve siyasal bağlamda olmak üzere iki ayrı düzlemde kullanılmaktadır. Felsefi tanımı, Charles Taylor’un tanımladığı şekilde çokkültürlülüğün “kültürel kimliklerin tanınması” üzerinden açıklanmaktadır. Taylor bu şekilde kimlik kavramını merkeze alan ve toplumda var olan “alt gruplara” da eşit saygı gösterme biçiminde çok kültürlülüğü tanımlamaktadır. (Abadan-Unat, 2002, s.287-288) Aynı zamanda Taylor, çağdaş politikanın içinde yer alan bazı çizgilerin, grupların tanınma gereksinim ve taleplerini harekete geçirdiğini ve bu ortaya çıkan gereksinimin politikadaki milliyetçi akımların itici güçlerinden biri olarak görülebildiğini ifade etmektedir. Taylor, toplumdaki grupların tanınma taleplerinin, çokkültürlülük politikalarıyla öne çıktığını da eklemektedir. (Taylor, 1996) “Diğer bir yaklaşım ise tek bir hegemonyacı kültüre karşı bir denge yaratma amacı ile kamu yönetimlerinin farklı kültürlere özel bir yer ayırmasıdır. Bu tür hizmetler, eşitlik adına alınmakla beraber gereğinde yeni kutuplaşmaların yaratılmasına da yol açabilmektedir.” (Abadan-Unat, 2002, s.287)

Aynı zamanda Abadan-Unat (2002, s.288-289)’a göre çokkültürlülüğü amaçlayan kuruluşların önemli işlevi olsa bile temelde yardımcı oldukları şeyin “kültürleştirme”

süreci olduğunu ve bu sürecin ise etnik azınlıkların gruplarının varlıklarının yalnızca folklorik açıdan kabul edilip, bölüşüm ve paylaşım sürecine dahil edilmemesini beraberinde getirmektedir.

2.2.2. Kültürel Görecelik

İlk olarak antropolog Franz Boas tarafından kültürel görecelik kavram kullanılmış ve bu kavram ile sosyal bilimler alanına önemli katkılarda bulunulmuştur. Kendisinin ortaya koyduğu kültürel rölativizm hakkında detaylı saha çalışmalarında bulunmuş ve bu yapının toplumlar üstündeki etkisinin nasıl şekillendiğini ırk -toplum temelinde ortaya koymuştur. Boas'ın 1962 yılında yayınlanan “Antropoloji ve Modern Yaşam” adlı yapıtında bireyin toplumdan bağımsız incelemenin mümkün olmadığını belirtirken bununla beraber coğrafyadan da bağımsız incelenemeyeceğini ifade etmiştir. Boas'ın kültürel göreceliğinde birey, toplum ve coğrafya ilişkisi birbirinden ayrılmaz parçalardır. (Türkmen,2023)

“Kültürel görecelik, bir kültürü kültürün kendi standartlarına göre yargılamaktır. Toplumlar ve dolayısıyla kültürler arasındaki artan temaslar, diğer kültürleri anlama gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.” (Aksoy'dan akt. Yaman Kahveci, 2018, s.34) Kültürel görecelik, her farklı kültürün kendi bazında incelenmesi ve kendi dönemine göre analiz edilmesini sağlarken diğer taraftan içinde bulunan toplumun içinde bulunduğu zamanı anlayabilmek ve şimdikinin dünyası ile kıyaslama yapabilmek adına etkili bir araç olmuştur. Aynı zamanda Franz Boas'ın antropolojik araştırmalarında bir yöntem olarak kullandığı bu yaklaşım toplumları ve kültürleri değerlendirip anlayabilmek adına etik yaklaşımın yanında emik bakış açısını da beraberinde getirmektedir.

2.2.3. Entegrasyon

Entegrasyon kavramı, “göçmen veya yerli halkların kendi istekleriyle çoğunluk kültür ve topluma uyum göstermesi ve çoğunluk toplumun normlarını, değer ve düşünce kalıplarını benimsemesi” olarak tanımlanmaktadır. (Somersan, 2004, s. 92).

Entegrasyon kavramını sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon olarak iki şekilde inceleyen Esser, sistem entegrasyonunun, göç alan ülkede ülkeye yeni gelenler ile ülkede yerleşik olarak yaşayanların arasında, gerilim ortaya çıkarmadan göçmenlerin toplumsal hayata dahil edilmesi anlamını taşıdığını belirtmektedir. Hayati ihtiyaçlarını karşılamak

için gündelik yaşamın birçok farklı alanında faaliyet gösterme zorunluluğu olan göçmenlerin birincil faaliyeti geçim sağlamak için istihdam hayatına katılmalarıdır. Sisteme entegre olabilmek için ülkenin yasaları çerçevesinde çalışarak ülke ekonomisine katkıda bulunmak yeterlidir. Ancak Esser'in bahsettiği diğer enterasyon biçimi olan sosyal entegrasyon, sistem entegrasyonu ile kıyaslandığında göçmenlerin ekonomik alan haricinde pek çok alanda göç ettikleri topluma uyum sağlamalarını gerektirmektedir. Sosyal entegrasyonun boyutlarını oluşturan bu alanlar; kültürleşme, sosyal ekonomik politik konum, etkileşim ve kimlik şeklinde dört boyut üzerinden açıklanmaktadır. Dört boyut arasındaki etkileşime dayalı olarak gerçekleşen sosyal entegrasyon bu boyutların gerçekleştirilme biçimine göre “asimilasyon, segrasyon, çoklu entegrasyon, marjinalleşme” şeklinde dört farklı biçimde tanımlanmaktadır. (Esser'den aktaran Şahin, 2010, s. 60-61)“Esser'in sosyal entegrasyon teorisine göre ülke asimilasyonist olabilir ya da entegrasyonu temel alabilir. Entegrasyonda karşılıklı bir etkileşim söz konusudur, adaptasyon ise tek yönlü bir süreçtir. Devletin politikaları vb. gibi yapısal faktörler asimilasyonda önemlidir.” (Yaman Kahveci, 2018, s.35)

Esser'in entegrasyon modeli bu çalışma konusunca ele alındığında asimilasyon boyutu, yalnızca Hollanda kültürünü benimseyerek istihdam hayatına ve sosyal yaşama katılmayı, segrasyon, yalnızca Türk kültürünü benimseyerek istihdam hayatına ve sosyal yaşama katılmayı, çoklu entegrasyon, her iki kültürün bir aradalığı ile istihdam hayatına ve sosyal yaşama uyum sağlamayı, marjinalleşme ise her iki kültürü reddederek istihdam hayatına ve sosyal yaşama katılmayı karşılamaktadır.

2.2.4. Inclusion (Kapsama) ve Exclusion (Dışlama)

Günümüz dünyasının yeni ekonomik düzeninde küresel piyasaya uyumlanmak için istenilen niteliklere sahip olan yurttaşlara medeni, siyasi ve sosyal haklar tanınırken, küresel piyasanın istediği niteliklere sahip olmayan birey ve gruplar ise en insani hakları olan çalışma ve beslenme gibi haklardan mahrum bırakılıp oluşturulan düzenin dışında tutulmaktadır. Uluslararası göç hareketleri bahsi geçen “kapsama” ve “dışlama” süreçlerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Hareketliliğin sonucu aile birleşimleri ve yeni yerlerde yeni etnik grupların oluşumu gibi sonuçlar dolayısıyla hem göç alan hem göç veren ülkeler devamlı olarak değişim geçirmektedirler. “Bu ülkelerden göç eden insanların önemli bir kısmı kendi ülkeleri tarafından ‘dışlandıkları’ kanaatine ulaştıkları

için kismetlerini başka yerde aramaktadırlar.” (Abadan-Unat, 2002, s.298) Ancak göç olan ülkede kent yapılarının değişmesi, değer sistemlerin sorgulanması gibi ortaya çıkan durumlar, göçmenlerde göç ettikleri ülke içerisinde de belli haklardan mahrum kaldıkları için dışlandıkları düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla hem göç alan hem de göç veren ülkelerin göçmen nüfusa uyguladığı politikalar, göçmenlerin kimlik iddiaları ve toplumsal ilişkiler bağlamında devamlı olarak yaşanan çatışmalar ile sonuçlanmaktadır. (Abadan-Unat, 2002, 298-299)

Uluslararası göç hareketliliğinde göçmenlerin neden dışlandığı sorusu, dışlanmanın nedenlerini ve hedeflerini açıklamakla anlaşılabilir. Göçmenler, ev sahibi toplumlar tarafından genel olarak azınlıklar, tanıdık olmayanlar ve potansiyel tehdit oluşturabilecek kişiler olarak tanımlandıklarından dolayı dışlanmanın açık bir hedefi haline gelmektedirler. Göçün gerçekleştiği yerde ev sahibi toplum doğası gereği bireyleri dahil etme ve dışlama kapasitesi bulunmaktadır. Eğer her bir göçmen birey bireysel düzlemde göç ettiği toplumda bir gruba uyum sağlamak için yeterli gereklilik ve becerilere sahip değilse dışlanma davranışına maruz kalma olasılığı yüksek görülmektedir. Aynı zamanda toplum içerisinde bireyler, dışlanmış bir gruba ait oldukları için de dışlanma ile karşılaşabilirler bu bağlamda bu gruplar göçmen gruplarını kapsamaktadır. (Sakız, 2015, s.155-156)

Castels ve Miller (1998)’a göre dışlanma, göçmenlerin toplumun belli sektörlerine ve alanlarına (özellikle işgücü piyasasına) dahil edilirken diğerler alanlara (örneğin, vatandaşlık) dahil edilmemesi durumunu ifade etmektedir. Sosyal yardım sistemi, siyasi katılım ve vatandaşlık gibi konularda özellikle dışlanmanın yansımaları görülebilmektedir. Göç alan toplumlarda göçmenlere kapsayıcı bir bakış açısıyla bakılmasının, göçmenler ve onların özellikleri ile ilgili doğru bilgilerin yayılmasıyla olumlu tutumların artmasına ve göçmenlere karşı oluşan önyargı, damgalama ve sosyal reddin azalmasına yol açacağı ifade edilmektedir. Bu yüzden, göçmenlerin ve diğer tüm bireylerin kapsayıcılığı ile toplumsal hayata katılımı, ülkedeki kültürün kapsayıcı ilkeler içeren değerler, normlar ve kuralları içermesiyle orantılı olarak artmaktadır. (Sakız, 2015, 160-163) “Bu noktada, kapsayıcı eğitim, tüm öğrencilerin okulların kültürlerine, müfredatlarına ve topluluklarına katılımını artırma ve dışlanmalarını azaltma çabası gösterilen etkili bir yöntem olarak önerilmektedir; aynı zamanda öğrencilerin yerelinde

eğitim alma hakkını da kabul etmektedir.” (Booth ve Ainscow’dan aktaran Sakız, 2015, s.167)

Bu bağlamda kültürel dışlanma kavramına değinen Kymlicka (2004, s.1-5), bu kavramın nedenselliklerinden ve sonuçlarından bahsetmektedir. Günümüzde kültürel azınlıklar genellikle birden fazla dezavantaj ve dışlanma durumlarına maruz kalmaktadır. Ancak kültürel dışlanma, tek dışlanma biçimi ya da en görünür olanı değildir. Göçmen grupları, siyasi alanda da dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Örneğin, vatandaşlık hakkı, oy kullanma hakkı veya siyasi partilerde aday olma hakkı engellenebilir ya da görüş bildirmemeleri için kamu medyasına erişimler kısıtlanabilmektedir. Aynı zamanda bu gruplar devlet tarafından belli dışlanmalarla da karşılaşabilirler ve arazi sahibi olma hakkı, belirli mesleklerde çalışma hakkı ya da kamu sektöründe istihdam hakkından mahrum kalabilirler.

Kymlicka (2004)’a göre siyasi ve ekonomik alanda karşılaşılan dışlanma biçimleri bazı durumlarda açık yasalardan dolayı gerçekleşse de resmi olmayan geleneklerin de sonucunda da gerçekleşebilmektedir. “Belirli bir grubun üyelerinin vatandaşlık veya kamu sektörü istihdamı için başvuruları açıkça yasaklanmamış olsa bile, başvuruları sadece etnik kökenleri veya dinleri nedeniyle rutin olarak reddedilebilir.” (Kymlicka, 2004, s.2) Ancak devletin etnik azınlıklara yönelik ayrımcılığını sona erdirdiği durumlarda bile özel sektörde göçmenlere yönelik dışlama pratikleri devam etmektedir.

Bir azınlık grubunun “geri” bir kültüre sahip olduğu iddiası, sadece azınlık grubun kültürünü bastırmak için değil, aynı zamanda grubun üyelerine siyasi hakları vermemek için de bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla siyasi, ekonomik ve kültürel dışlanma genellikle birlikte görülen durumlar olarak ortaya çıkmaktadır. (Kymlicka,2004, s.1-5)

Demokrasinin ve ekonomik refahın kültürel kapsayıcılığın garantisi olmadığını vurgulayan Kymlicka, demokratikleşme ve kültürel kapsayıcılık arasındaki ilişkinin karmaşık olduğundan söz etmektedir. “Demokrasi genellikle ‘çoğunluk yönetimi’ olarak anlaşıldığından, demokratik konsolidasyon, devlete, azınlık gruplarına çoğunluk dilini, dinini ve geleneklerini dayatmak için popülist baskılar yaratabilir; özellikle azınlık, önceki antidemokratik veya sömürge rejimi altında bazı haksız veya hak edilmemiş ayrıcalıklara sahip olduğu düşünülüyorsa.” (Kymlicka, 2004, s.5)

Göçmen krizi ile birlikte başta politik alanda yaşanan değişimler tartışmaların daha farklı bir yöne evrilmesine sebep olmuştur. Özellikle 1980'lerden başlayarak Avrupa'da aşırı sağ partiler göçmenler üzerinden bir siyaset izlemeye başlamış ve göç ve göçmen politikalarında sıkılaşmaya gidilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Tüm söylenenlerden hareketle Avrupa'da yükselen aşırı sağ ile birlikte karakterize olmuş belli kavramlar bulunmaktadır. Aşırı sağın özellikleri arasında yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve ırkçılık gibi olguların da bulunması, göç ve göçmenler hususunda tedirgin edici görülmektedir. (Avcu, 2020)

Bu bağlamda, araştırmada ötekileştirme pratiklerinin incelenmesinde; önyargı, ayrımcılık, ırkçılık, İslamofobi ve zenofobi gibi kavramlardan yararlanılmıştır. Söz konusu kavramlar, katılımcı verileri doğrultusunda çalışmanın bulgular bölümünde detaylı biçimde ele alınmıştır.

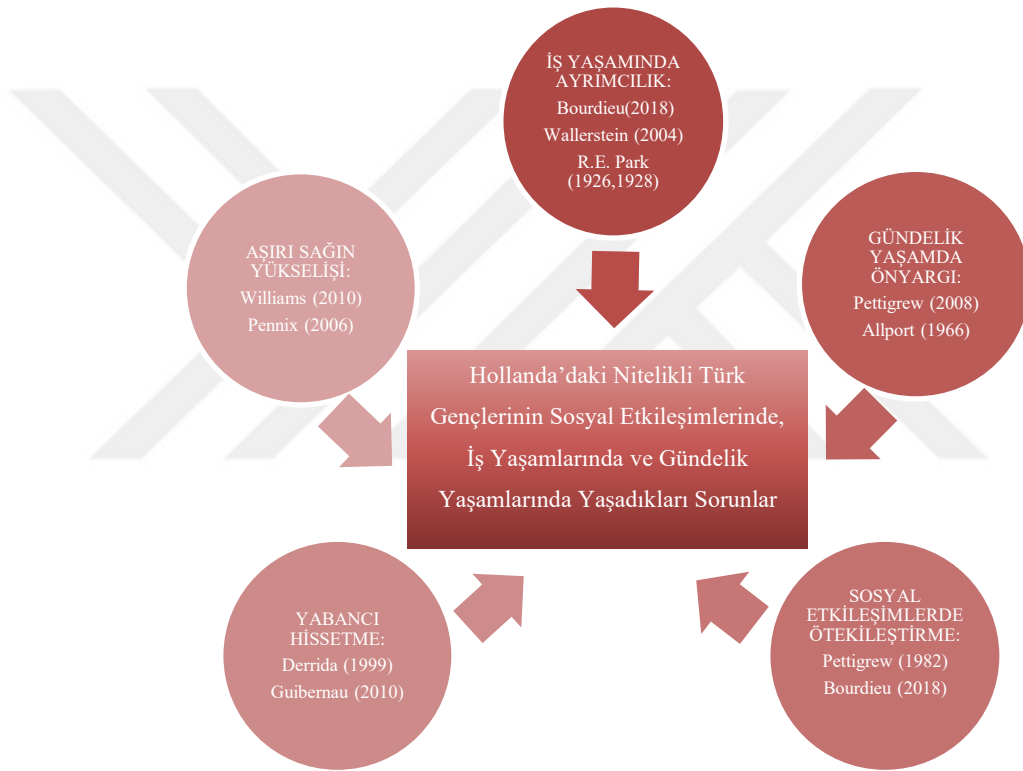
2.3. ARAŞTIRMANIN TEORİK MODELİ

Nitel araştırma metodolojisinde anlama dayalı yorumlayıcı yaklaşım ile bireylerin deneyimleri anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda deneyimlerin doğasını ve özünü ortaya çıkararak, onların ne ölçüde ortaklaştığına ilişkin betimlemeler ön plana çıkar. Bu çalışmada da nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamı, sosyal yaşam ve gündelik yaşamlarında kültürel farklılıklar içerisindeki deneyimleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada kuramsal bir model doğrultusunda kavramlar arası ilişkisellik gözetilerek, belirlenen tematik alanlar bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Araştırmanın teorik modelini oluşturan bu bölümde, ilgili literatür taramaları sonucu belirlenen değişkenler ve bu değişkenlerin alandaki karşılıkları birlikte değerlendirilmiştir.

Yapılan literatür incelemesi sonucunda, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin yaşadıkları toplumda karşılaştıkları iş yaşamında ayrımcılık, sosyal etkileşimlerde ötekileştirme, gündelik yaşamda önyargı, sosyal dışlanma, İslamofobi ve ırkçılık gibi değişkenlerin öne çıktığı görülmektedir. Özellikle nitelikli Türk gençlerin iş piyasasına katılımı sürecinde karşılaştıkları önyargılar ve ayrımcılıklar hem sosyal dışlanma hem de profesyonel kimlik gelişimi açısından belirleyici olmaktadır.

Bu araştırmada, literatürde çoğunlukla tekil biçimde ele alınan bu kavramlar bütüncül bir model içinde bir araya getirilmiştir. Araştırma modeli oluşturulurken, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin deneyimlerini etkileyen temel kavramlar olarak; kültürel farklılık, ayrımcılık, önyargı, ırkçılık ve İşlamofobi, sosyal dışlanma, yabancı hissetme durumu ve aşırı sağıın yükselişi olarak belirlenmiştir. Bu kavramlar, araştırma bulgularının hem analiz edilmesi hem de literatürle ilişkilendirilmesi açasından kılavuz işlevi görmüştür.

Şema 1. Sosyal Etkileşimlerde ve İşe Erişim Durumlarında Kültürel Farklılıkların Rolüne İlişkin Araştırmanın Teorik Modeli

Araştırma modeli oluşturulurken, bu değişkenlerin kesişimsel etkisi göz önünde bulundurulmuş ve özellikle nitelikli Türk gençlerin hem iş yaşamı hem sosyal etkileşimleri hem de gündelik yaşamda yaşadıkları çok katmanlı deneyimlerin, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda mevcut siyasi durum bağlamında da anlaşılması hedeflenmiştir. Bu model, araştırma sorularına bütüncül bir yanıt sunacak şekilde planlanmıştır.

3. BÖLÜM

HOLLANDA'DAKİ TÜRKLERİN VARLIĞI VE TÜRKLERE YÖNELİK POLİTİKALAR

3.1. HOLLANDA'NIN TARİHİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Hollanda, günümüzdeki devlet yapısına kavuşmadan önce Frizya, Saksonya ve Frank krallıklarının bir parçası konumundaydı. Orta çağ boyunca Hollanda, düşünsel ve siyasi alanlarda önemli rol üstlenen ülkelerde biri olmuştur. 10. yüzyılda ise Alman-Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına giren Hollanda, 11. yüzyıla gelindiğinde Vikinglerin saldırılarına uğramıştır. 12. Yüzyılda feodal bir yapıya bürünen ülke çeşitli kontluklar ile yönetilmiştir. Orta çağ tarihinde Hollanda için en önemli dönüm noktalarında biri, Seksen Yıl Savaşı'dır. 1568 yılında başlayan bu savaş, 1648 yılında Westfalya Barışı ile sona ererken Hollanda'nın İspanya'ya karşı bağımsızlığını elde etmesini sağlamıştır. Savaşın ardından Hollanda'nın kuzeyindeki 7 eyalet, Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'ni kurmuştur ve güneydeki 10 eyalet ise İspanya'ya kalarak ve daha sonra Belçika olarak adlandırılmıştır. Bu süreç içerisinde Protestanlığı kabul eden ve önemli bir ticari güç kazanan Hollanda, orta çağda bilim ve kültür alanında gelişmiş bir ülke haline gelmiştir. (Öztürk, 2023)

Seksen Yıl savaşı ile birlikte Hollanda, Avrupa'da 17. yüzyılın en güçlü ve zengin ülkelerinden biri konumuna yükselmiştir. Aynı zamanda savaşın önemli sonuçlarından biri olarak Hollanda, Protestanlığın Avrupa'da yayılmasına katkı sağlamış ve Protestanlar için güvenli bir sığınak haline gelmiştir. Bu dönemde yine Hollanda denizcilik ve ticaret alanlarında büyük gelişmeler yaşamış ve dünyanın çeşitli bölgelerinde koloniler kurarak deniz savaşlarında önemli başarılar elde etmiştir. Hollanda Cumhuriyeti ise (Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden), bir konfederatif bir cumhuriyet sistemi ile yönetilmekteydi. Eyaletlerden her biri kendi içinde özerk olup, ortak yasama organı olan Staten-Generaal'e (Genel Meclis) temsilciler göndermekteydi. Genel Meclis ise, eyaletlerin ortak çıkarlarını korumak ile yükümlü olmuştur. İmparator ya da kral ile yönetilmeyen Hollanda Cumhuriyeti'nin her eyaletinde vali bulunmuştur. 17. yüzyılda bilim, ticaret ve sanat alanlarında ilerlemeler kaydetmiş ve bu dönem "Hollanda Altın

Çağı” olarak tarihe geçmiştir. Hollandalı denizciler ve kaşifler, dünyanın çeşitli bölgelerine seyahat etmiş ve yeni topraklar keşfederek uluslararası ticaret ağlarını genişletmişlerdir. 18. yüzyılın sonun Fransız Devrim Savaşları'na yer alan Hollanda Cumhuriyeti yoğun Fransa baskısı altında kalarak 1795 yılında yıkılmıştır. Bu süreçte, Hollanda Fransa tarafından işgal edilmiş ve kendi topraklarında Fransa'ya bağlı bir uydu devlet olan Batavya Cumhuriyeti kurulmuştur. Fransız işgali 18. yüzyılın sonlarında Fransa'nın Hollanda'yı ele geçirmesiyle başlayan ve Napolyon Savaşları'na kadar süren bir süreci kapsamaktadır. Fransız işgalinin temel nedenleri arasında Fransa'nın Avrupa'daki siyasi ve askeri etkisini artırmak arzusu, Hollanda ile olan ticari rekabeti sonlandırma isteği ve Fransız Devrimi beraberinde Hollanda'da ortaya çıkan siyasi bölünmeler yer almaktadır. Fransa'nın savaş çabalarına destek veren Batavya Cumhuriyeti, 1799'da İngiltere ve Rusya'nın ortak bir seferi ile kurtarılmaya çalışılmış ancak sefer başarısız olmuştur. 1806 yılına gelindiğinde ise Napolyon Bonapart, kardeşi Louis Bonaparte'ı Hollanda tahtına çıkararak ve Batavya Cumhuriyeti'ni sona erdirmiş ve Hollanda Krallığı'na kurmuştur. Ancak Hollanda'nın tam bağımsızlığını kazanması, Napolyon Savaşları'nın sona ermesi ve Fransa'nın yenilgiye uğraması ile mümkün olmuştur. 1813 yılına gelindiğinde Hollanda'da başlayan ayaklanma sonucunda Fransız işgaline son bulmuş; Oranj hanedanından William Frederick'in liderliğinde bağımsızlığını kazanmıştır. 1814 Viyana Kongresi'nde Avrupa'nın siyasal yapısının yeniden düzenlenmesi sürecinde, Hollanda'ya günümüz Belçika'sının da bulunduğu geniş bir alan verilmiş ve Birleşik Hollanda Krallığı kurulmuştur. Ancak bu birleşimi kabul etmeyen Belçika, 1830'da bağımsızlığını ilan etmiştir. 1839 yılına gelindiğinde ise Hollanda Belçika'nın bağımsızlığını resmen tanımış ve Hollanda Krallığı'nın günümüz sınırları belirlenmiştir. 19. yüzyıl süresince Hollanda, tarafsızlık politikası izleyerek Avrupa'daki savaşlara müdahil olamamıştır. (Öztürk, 2023)

Ancak 20. Yüzyılda yaşayan dünya savaşları ülkeyi derinden etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşında tarafsızlığını koruyan Hollanda, Nazi Almanya'sı tarafından İkinci Dünya Savaşı'nda işgal edilmiştir. İşgal sürecinde büyük sıkıntılar çeken Hollanda halkı ve bünyesinde bulunan Yahudi nüfusunun büyük bir kısmı soykırıma uğramıştır. 1944-1945 yıllarına gelindiğinde Hollanda, Müttefik kuvvetlerin yardımıyla Nazi işgalinden kurtarılmıştır. Savaştan sonrası dönemde Hollanda, kendini yenileme ve yeniden yapılanma sürecine girmiş ve Avrupa entegrasyonuna aktif bir şekilde katılım

göstermiştir. Bunun yanı sıra bu süreç içerisinde Hollanda, sömürge imparatorluğunu da aşamalı olarak kaybetmiştir: 1949'da Endonezya, 1954'te Surinam ve 2010'da da Hollanda Antilleri bağımsızlıklarını kazanmışlardır. (Öztürk, 2023)

Hollanda Devleti; Hollanda Krallığı, Karayip denizinde bulunan Aruba ve Hollanda Antilleri olmak üzere altı odadan oluşmaktadır. Avrupa Birliğine üye olan yüz ölçümü en küçük ülkelerden biri olan Hollanda coğrafi konum olarak Batı Avrupa'nın Kuzey Denizi kıyısında Belçika ve Almanya arasında bulunmaktadır. Hollanda'nın anakara toprağının %38'i deniz seviyesini altında bulunmaktadır. Hollanda İstatistik Ofisi (CBS) verilerine göre Hollanda, günümüzde 18 milyon nüfusu aşan ve km2 başına düşen insan nüfusuna oranla dünyanın en yüksek yoğunluklu ülkeleri arasında yer almaktadır. (T.C. Bakanlığı & Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Ülkenin resmi başkenti Amsterdam şehridir ancak Kraliyet sarayı, parlamento binası ve bakanlıklar ile bütün resmi idare birimleri ülkenin gayri-resmi başkenti Den Haag şehrinde bulunmaktadır. Hollanda idari bakımdan Drente, Flevolan, Friesland, Gelderland, Groningen, Limburg, Overijsel, Utrecht, Zeelan, Noord Brabant, Zuid Holland, Noord Holland olmak üzere toplamda 12 eyaletten oluşmaktadır. Hollanda'da Kral devletin başı olarak görülmektedir. Krala bağlı bölgeler Aruba ve Antiller'de Kralın yetkisiyle atanan valiler bulunmaktadır. Bölgeden sorumlu bakanlar da ilgili toplantılara katılmak üzere Hollanda Bakanlar Kurulunda yer almaktadır. Ülke parlamento esasına dayalı bir şekilde yürütülen anayasal monarşi ile yönetilmektedir. Bu sebeple yasama Kral, Parlamento ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. Ülkede aşırı sağcı Özgürlük Partisi PVV'nin liderliğinde 4 partili koalisyon hükümetinin başında başbakan olarak Dick Schoof bulunmaktadır. Özgürlük Partisi PVV, son 2023 ulusal seçimlerinde oyların %23.6'sını alarak parlamentoda 37 sandalye ile ülkedeki en büyük parti konumuna erişmiştir. (Politico Europe, 2023)

Hollanda nüfusunun %80'i Hollandalı, geriye kalan %20'si ise azınlıklardan meydana gelmektedir. Yaklaşık 3.3 milyonluk göçmen nüfusu içinde en kalabalık gurubu Türkler 500 bini aşan bir sayı ile (%2,5) oluşturmaktadır bunun takibinde Faslar, Surinamlar ve Endonezya kökenliler gelmektedir. Hollanda nüfusunun büyük bir çoğunluğu yaklaşık olarak % 52'si herhangi bir dine mensup olarak kendisi tanımlamazken, %17'si Katolik %13'ü Protestanlığa mensuptur. Hollanda İstatistik Ofisine göre 1950'de Endonezya'dan

gelen göçler ve 1960'ta Türkiye ve Fas'tan gelen misafir işçiler ve aile birleşimleri nedeniyle ülkedeki Müslümanların sayısı artmıştır. Hollanda'da 2023 itibariyle nüfusun %6'sı Müslümanlardan oluşmaktadır. Hollanda'nın resmi dili ise Flamanca'dır. Ülkenin kuzeyinde yer alan Frisland eyaletinde ise hem Flamanca ve halkın yerel dili olan Frizce de konuşulmaktadır.

Hollanda'nın gelişmiş bir ekonomisi bulunmaktadır ve hem özel hem kamu sektörünün ekonomide önemli rol oynadığı karma bir pazar ekonomisi niteliğine sahiptir. Aynı zamanda Hollanda, uluslararası ticarete öne çıkan ülkeler arasında yer almakta ve yüksek nitelikli finansal ve mesleki hizmetleri ile dünyada milli geliri ve refah seviyesi yüksek ülkelerden biri olarak bilinmektedir. Hollanda'da 8 milyon civarındaki iş gücünün %81,6'sı hizmet, %17,2'si sanayi ve %1,2'si tarım sektöründen istihdam edilmektedir. Diğer taraftan Hollanda dış ticaret fazlalığı ve düşük işsizlik oranı ile Avrupa'da önem teşkil eden bir ülke konumundadır. İstihdam oranının en düşük bölümü tarım sektöründe bulunmasına karşın, modern tarım yöntemi ile dünyada en fazla tarım ürünü ihraç eden 2. Ülkedir. Hollanda'nın üyesi olduğu başlıca kuruluşlar ise BM, EU, NATO, OECD'dir. (T.C. Bakanlığı & Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Hollanda'ya gerçekleşen uluslararası göçler özellikle Avrupa'da II. Dünya savaşından sonra başlayan sanayi devrimi ve bunun akabinde gelişen endüstriyle başlamıştır. Bu durumun getirisi özellikle sanayi kolunda üretimi artmasıyla gerçekleşen yoğun iş gücü talebidir. Bu noktada Avrupa kendi nüfusunun yeteri kadar iş gücü sağlamayacağını farkında olarak ilk önce çevre ülkelerinden, yani doğu Avrupa ve güney Avrupa'dan yani İtalya, Yunanistan, Portekiz gibi ülkelerden daha sonrasında ise Türkiye başka olmak üzere daha güneye inerek orta doğu ve Asya'dan iş gücü talebinde bulunmuştur. Türkiye özelinde Almanya ile başlayan işçi göçü zamanla Hollanda, Avusturya gibi Avrupa ülkeleriyle de işçi göçü anlaşmaları yapılmıştır. İlerleyen zamanlarda işçi sayısı talebi ve göç eden işçi sayısı giderek artmıştır. Şahin-Kütük'ün (2016, s.115) belirttiği gibi: "Batı Avrupa ülkeleri içinde Türkiye'den en yoğun göç akımının oluştuğu ülke Almanya'dır. Bunu Fransa, Hollanda izlemektedir. Günümüzde Batı Avrupa ülkelerindeki Türk nüfusu açısından da ilk üç sırada yine bu ülkeler yer almaktadır." Görüldüğü üzere Avrupa'da ilk başta iş gücü ile başlayan uluslararası göçte azımsanamayacak ölçüde Türk göçmen nüfusu bulunmaktadır. "Türkiye daha sonraki yıllarda 1964'te Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965'te Fransa ve 1967'de İsveç ile benzer ikili anlaşmalar imzalamıştır. Bu

anlaşmaların imza edilmesinden sonra açık iş yerleri için yapılan başvurular Türkiye’deki İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun yurt çapında hazırlamış olduğu bekleme listelerine göre “anonim” olarak değerlendirilmiş, ancak “ismen davet” usulü 1973’e kadar devam etmiştir.” (Abadan-Unat, 2002, s.43)

Hollanda’da bulunan büyük göçmen nüfusunu dünyanın çeşitli yerlerinden Hollanda’ya göç eden çeşitli etnik kökenler oluşturmaktadır. Hollanda II. Dünya Savaşı ardından öncelikli olarak Endonezya, Surinam ve Hollanda Antilleri’nden göçmen akını yaşamış, bu göç dalgasını ilerleyen yıllarda Türkiye ve Fas’dan gelen göçmenler takip etmiştir. (Şahin Kütük, 2017, s.87)

3.2. HOLLANDA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hollanda-Türkiye’nin tarihi ilişkileri eski tarihlere dayanmaktadır. 16. yüzyılda başlayan ilişkiler ile birlikte, ilk Hollanda Elçisi Cornelis Haga 1612 tarihinde İstanbul’a görevlendirilmiş ve Sultan I. Ahmet aynı yıl içerisinde Hollandalılara karşı ahidname-i hümayun vermiştir. (Aykın ve Kahraman, 2018) Hollanda yıllarca süren Fransız işgalinden sonra kendi krallığı olan Hollanda Kraliyeti’ni 1815 yılına gelindiğinde kurmuştur. Kraliyetin kurulmasıyla beraber Osmanlı- Hollanda arası siyasi ilişkiler de ilerlemiştir. “Diplomatik ilişkilerin tesisi ile Hollandalı tüccarların Osmanlı İmparatorluğu’ndaki faaliyetleri artmış, Hollanda Elçileri genelde İngiliz Büyükelçileri ile iş birliği halinde, Avusturya ve Rusya ile yapılan savaşlardan sonra barış müzakerelerinde arabulucu olmuştur (Örneğin 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça Antlaşmaları). Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk daimî temsilcisi ise 1859 yılında Lahey Elçisi olarak atanan Yahya Karaca Paşa’dır.” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.) Hollanda-Türkiye ilişkilerinin en önem kazandığı safhası ise yakın bir tarihten günümüze Hollanda’ya gerçekleşen göçlerdir. Belirtildiği gibi gerçekleşen göçler işgücü göç niteliği ile başlamıştır. “Türkiye’den Hollanda’ya işgücü anlaşması 1964 yılında imzalanmıştır. Ancak Türk işçiler, bu tarihten önce de Almanya ve Belçika üzerinden Hollanda’ya çalışmak için gitmeye başlamıştır.” (Muyan, 2021, s.527) Gerçekleşen işçi göçleriyle Hollanda’daki Türk göçmen nüfusu hızla artmıştır. Hollanda’ya göç eden ilk Türklerin %88,5’i sanayi, % 4,2’si inşaat ve % 0,8’i hizmet sektöründe çalışmıştır. (Yıldız, 2009) 1971’den sonra bu işçi göçleri aile temelli göçe dönüşmeye başlamıştır. Başlangıçta işçilere bağlı olan ve ülkeye herhangi bir katkıda bulunmayan bu grup, zamanla

çoğunluğu oluşturmuşlardır. “1970’li yıllarda tanınan aile birleşimi hakkı ile Türk göçmenlerin ailelerini yanlarına aldırması olmaları ve ailece daha fazla kazanıp daha iyi bir yaşam için birlikte mücadele süreçleri bu düşüşte etkili olmuştur. Aile birleşimi ile Türkler artık Batı Avrupa ülkelerinde kalıcı bir toplum haline gelmiş, geri dönüşü teşvik eden politikalar istenilen sonucu vermemiştir.” (Şahin Kütük, 2021, s.13)

Sonuç olarak, Avrupa’da II. Dünya Savaşından sonra sanayi ve endüstri devrimi ile birlikte ortaya çıkan işgücü açığı sonucu Hollanda’ya 1960’larda işgücü göçü olarak başlayan Türk dış göçü, aile birleşimi ve sonrasında aile kurma biçiminde gerçekleşen üç safhalı göç süreci, Hollanda’da kalıcı bir Türk nüfusunun oluşturmuş ve bu durum Hollanda’nın göç, entegrasyona bakış açısını ve ilgili politikalarının değişimine neden olmuştur.

3.3. HOLLANDA’DA TÜRKLERİN VARLIĞI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Hollanda Batı Avrupa ülkelerinden Almanya ve Fransa’dan sonra en büyük Türk nüfusuna sahip ülkedir. 2024 yılı itibarıyla 18,041,516 nüfusu ile Hollanda İstatistik Ofisinin 2022 yılına ait verilerine göre göçmen nüfusu 4,900 bin olup ve bu sayı içerisinde yaklaşık 500 bine ulaşan nüfusla Türkler Hollanda en büyük “batılı olmayan göçmenler” sınıfında ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla Faslılar, Surinamlar ve Endonezyalılar izlemektedir.

Yaman-Kahveci (2018, s. 52)’nin Hollanda İstatistik Ofisinden elde ettiği bilgilere göre; 2017 verilerine göre 400,367 nüfusun 206,072’si erkek, 194,295’nin ise kadın olduğu görülmektedir. Aynı zamanda birinci kuşaktaki Türk erkeklerinin nüfusun 97,048 iken, Türk kadınlarının nüfusu 93,283’tür. Diğer taraftan ikinci kuşak Türk erkeklerin nüfusu 109,024; kadınların nüfusu ise 101,012’dir. Hollanda’da bulunan Türk nüfusunun cinsiyet dağılımını ifade eden bu durum açık bir şekilde erkek nüfusunun kadın nüfusuna oranla daha fazla olduğunu göstermektedir.

Hollanda’daki Türklerin yaş kategorileri dağılımına bakıldığında, dikkat çekici bir şekilde 15-45 yaş arasının yoğun olduğu görülürken, 60 yaş ve üzeri nüfusun gittikçe azaldığı görülmekte, 80 ve üzerin yaşlı nüfusunda ciddi bir azalma da tespit edilmektedir. (Yaman Kahveci, 2018, s.52)

Yaman Kahveci (2018, s.53)'nin CSB'den elde ettiği verilere göre; Rotterdam (7,59), Den Haag ('s-Gravenhage) (7,52), Deventer (6,69), Enschede (5,57), Amsterdam (5,11) ve Utrecht (4,08), Hollanda'da yaşayan Türklerin nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu şehirler arasında yer alırken; Tilburg (3,71), Nijmegen (3,15), Den Bosch ('s-Hertogenbosch) (1,82), Leiden (1,82) Almere (1,79) ve Groningen (0,72) ise Türk nüfus yoğunluğunun daha az olduğu şehirler arasında bulunmaktadır. Hollanda'da yaşayan göçmenler genellikle Göçmenler kentsel alanlarda yaşamayı tercih etmektedir ve neredeyse göçmen nüfusun %30'u (Batılı olmayan göçmen nüfusun %38'i Hollanda'nın dört büyük şehri olan Amsterdam, Rotterdam, Den Haag ve Utrecht şehirlerinde yaşamaktadırlar. Ersanilli (2014) ise Hollanda yerlilerinin az olduğu bölgelerde göçmenlerin yaşamayı tercih etmesi, şehirlerde ayrışmanın arttığını belirtmektedir. Verilerden de anlaşılacağı üzere Türkler de diğer göçmenlerle ortak bir tercihte bulunup özellikle Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht şehirlerinde yaşam kurmayı tercih ettikleri görülmektedir. Diğer Taraftan Eindhoven, Deventer, Arnhem, Amersfoort, Nijmegen, Leiden ve Tilburg gibi şehirler, Türklerin yerleştikleri diğer önemli şehirler arasında yer almaktadır. Türklerin en yoğun bulunduğu şehir Rotterdam'dır. Hollanda'da yaşayan Türklerin ev sahibi toplum ile sosyo-kültürel temas ve etkileşim düzeyleri Türklerin yaşamış olduğu şehirlerdeki Türk nüfus yoğunluğundan etkilenebileceği göz önüne alınarak, araştırmada Türk nüfus yoğunluğunun yüksek ve düşük olduğu şehirler tespit edilerek beşi yüksek yoğunluklu, beşi düşük yoğunluklu olmak üzere toplamda on farklı şehirde yaşayan nitelikli Türk gençler tespit edilmiş ve araştırma seçilen şehirler esas alınarak sürdürülmüştür.

Anadolu Ajansı'nın verilerine göre 2024 itibarıyla Batı Avrupa'da yaşayan Türklerin sayısı 6.5 milyonu geçmiştir. Abadan-Unat (2002) özellikle 1980'lerden sonra Avrupa'da yaşayan Türklerin üç önemli aşama geçirdiğini ifade eder. Bunlardan ilki; "etnik işletmelerin yaygınlaşması," ikincisi "etnik toplulukların kolektif örgütler içinde gelişip önem kazanması" ve son olarak "etnik siyasetin hızla büyümesi" şeklindedir. Bu noktada Hollanda'ya gerçekleşen Türk göçünün 1960'lardan günümüze farklı nitelikler kazandığı ve zamanla aile birleşimi ve aile kurma biçimleri ile gerçekleşen göçün kalıcı hale geldikten sonra Avrupa'daki Türklerin, yaşadıkları toplumda birçok farklı alanda gelişme kaydettikleri görülmektedir. Abadan-Unat (2002, s.38) aynı zamanda bu üç önemli gelişme safhasıyla birlikte 1990'lı yıllardan itibaren Yabancılar Yasası'nın Avrupa'da

gündeme gelişini ve yine akabinde Avrupa’da artan yabancı düşmanlığına dikkat çekmektedir. “Türkler, siyasette temsil kabiliyetlerini ve katılımlarını artırmış; girişimcilikte Hollanda’daki diğer etnik azınlıklara kıyasla en aktif girişimci grup olma başarısını göstermiş; kurdukları ulusal veya uluslararası örgütlerle yine diğer etnik azınlıklara kıyasla çok daha organize olmuş bir topluluk olma özelliğini ortaya koymuşlardır. Hollanda’daki Türkler üniversiteye girişte, son yıllarda Faslılardan daha iyi düzeyde olmakla birlikte, diğer etnik gruplar ve Hollandalılara göre ise daha geridedirler. Hollandacadaki yetersizliğin üniversitelere hazırlık liselerine girişte engel oluşturması bu duruma yol açan temel sebeplerdendir.” (Yaman Kahveci, 2018, s.55)

Avrupa’da temsiliyet düzeylerinin artmasıyla Türkler hem siyaset hem ekonomik hem de toplumsal alanda zamanla öne çıkmaya başlamışlardır. Bu durum daha önce bahsi geçtiği üzere Avrupa’da ve Hollanda özelinde Türklerin diğer etnik gruplar arasında daha girişimci ve toplumsal hayata aktif olarak katılmalarından kaynaklanmaktadır. Abadan-Unat (2002, s.59)’ın ifadesine göre; sadece Almanya’da 300.000 işyeri yaratan 60.000 Türk işletmesi bulunmakta olup Türklerin etnik işletmeler alanında kazandığı başarı, bir yandan Türklerin toplumsal dışlanmalarını önlemeye bir alan açarken, aynı zamanda da hem mekânsal hem de zihinsel boyutta gettolaşmaya neden olabilmektedir.

3.4. HOLLANDA’NIN GÖÇ POLİTİKASI VE TÜRKLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

II. Dünya savaşı sonra Avrupa’ya işçi göç niteliğinde gerçekleşen göç akımlarının, aile kurma ve aile birleşimi gibi yollarla kalıcı hale gelmesiyle birlikte Avrupa’nın sahip olduğu göç ve göçmen politikalarında belli değişimler yaşanmıştır. Castels ve Miller’ın ifadesiyle: “İkinci Dünya savaşı’nın sona ermesinden bu yana uluslararası göç arttı ve nitelik değiştirdi.” (Castels ve Miller, 2008, s.95) Değişen niteliğin ilk aşaması 1945’ten 1970’leri kapsayan dönem olup, çok gelişmiş ülkelerdeki sermaye ve yatırımların arttırılmasının temel ekonomik strateji olduğu ve dolayısıyla az gelişmiş ülkelere Batı Avrupa’ya göçmen işçi akımının gerçekleştiği süreçtir. Ancak 1973-74 “petrol krizi” Castels ve Miller’a göre bu aşamanın sonlandığının bir göstergesidir. Bu durgunluk sonucu dünya ticaret kalıplarının değişmesine ve ekonominin yeniden yapılanmasını gerekli kılmıştır. Böylelikle 1970’lerin ortalarında başlayan uluslararası göç, 1980 ve

1990'lı yıllarda önem kazanarak ikinci safhaya geçilmiştir. Aynı zamanda ortaya çıkan bu yeni safha hem göç alan hem de göç veren ülkelerin etkilendiği karmaşık yeni göç kalıplarını da beraberinde getirmiştir. (Castels ve Miller, 2008)

Netice itibarıyla bu değişimin siyasi bağlamda da gerçekleştiği ve Avrupa'nın göçe bakış açısının ve göç politikalarının da farklılaşmaya uğradığı söylenilebilmektedir. Bu durumun aynı zamanda Avrupa'da yaşayan göçmenlerin daha görünür olmaya başlaması ve toplumsal hayata katılmaları ile ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra yerleşme süreciyle birlikte Batı Avrupa'da doğan ikinci ve üçüncü kuşakların ortaya çıkışı, ülkede toplumsal ayrışmalar ile cemaat yapıları ve bilincinin gelişmesine neden olmuştur. (Castels ve Miller, 2008) Avrupa göç politikalarında yaşanan değişim zamanla Avrupa'nın göçmenler konusunda farklı stratejiler izlemelerini zorunlu kılmıştır. "Göçmen kabul eden devletler, ortaya çıkan etnik farklılıkları belli politikalarla denetim altına alabilmeyi denemişlerdir. Bu politikalar belli başlı üç kategori içinde ele alınabilir: Eritme (Assimilation), Farklılaştırılmış Dışlama (Differential Exclusion) ve Çokkültürlülük (Multiculturalism)." (Abadan-Unat, 2002, s.281) Asimilasyon politikaları ortak kültür etrafında kaynaşmayı hedefleyen politikalardır. Abadan-Unat'a (2002) göre; asimilasyon politikası, göçmenleri ulusal dili öğrenme ve yeni yerleşilen toplumun toplumsal ve kültürel pratiklerini olduğu gibi benimseme yönünde gerçekleştirilen telkinler ve kimi zaman vatandaşlık statüsünü değiştirmeye dayanmaktadır. Asimilasyon politikasının başarısızlığı ile birlikte göç alan ülkeler göç politikalarına ilişkin yeni bir yaklaşım biçimi geliştirmişlerdir. Asimilasyon politikasının daha yumuşak ve esnek hali sayılan ve temel amacı göç eden toplum ve göç alan toplumu uyumlu hale girmek olan "integration" (bütünleşme) politikası ortaya çıkmıştır. "Aslında bu politika katı eritme yönteminin sadece yumuşatılmış bir biçimidir ve içeriğinde yine dışlama ögesi taşımaktadır. Başka bir deyimle bu politikalar 'farklılaştırılmış dışlama' (differential exclusion) sayılabilirler." (Abadan-Unat, 2002, s.282) Çok kültürlülüğe bağlı politikalar ise homojen ve tek kültürlü süregelen ulus-devlet yapısının zamanla terk edilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Berry (2015) ise bu noktada, yaşadığımız çağda göçmenlerin kabul edilmesinin ve yerleştirilmesinin bir sonucu olarak kültürel olarak çoğulcu toplumlar oluşmakta olduğunu ve tüm toplumların artık kültürel olarak çoğul olduğunu ve birçok etnokültürel grup günlük etkileşim içinde birlikte yaşadığını vurgulamaktadır.

Ancak Avrupa’da artan aşırı sağ ve göçmen karşıtlığı, Avrupa’nın göçe ve göç politikalarına olan bakış açısını yeniden şekillendirmektedir. “Aşırı sağ partiler Avrupa dışından olan göçmenlerin özellikle Müslüman göçmenlerin Batı Avrupa ülkelerindeki yoğunluğunu, buna karşılık kendi ülkelerindeki düşük nüfus artışını vurgulayarak hem ulusal kimliklerinin hem de Avrupa kimliğinin zayıfladığını ve bulanıklaştığını ileri sürmektedirler.” (Öner, 2014, s.165) Bu bağlamda Avrupa devletleri göç politikalarında aşırı sağ ve popülist ideolojilere kayan bir tutum izlemekte ve bu durumun göçmenlere de yansıdığı düşünülmektedir. “21. yüzyıl başından beri derinleşen neoliberal ekonominin krizi refah devleti ve göç ilişkisinde çokkültürlükten aşırı sağa savrulan bir siyasal değişimi tetiklemiştir.” (Atasü ve Topçuoğlu, 2019, s.945) Gerçekleşen tüm bu değişimlerden çokkültürlülük politikaları da etkilenmiştir. Canatan (2013) 2000’li yıllarda göç ve göçmen politikalarında fark edilir bir değişimin gerçekleştiğini ve istenilen düzeyde entegrasyonun gerçeklememesinin ardından yaşanan 11 Eylül saldırılarının dönüm noktası olduğu belirtmiştir. Yaşanan gelişmelerin beraberinde getirdiği güvenlik krizi, Avrupa’da çok kültürlü toplumların geleceği hakkında yeni bir tartışmaya yol açmış ve beraberinde gelen karamsarlığa da neden olmuştur. “Bu noktada göç iyice sınırlandırılırken ve sadece nitelikli göçmenlere kapı açık tutulurken, entegrasyon politikaları da asimilasyon politikalarına doğru bir dönüşüm geçirmiştir.” (Canatan, 2013, s.319)

3.4.1. Hollanda’nın Göç Politikası

Avrupa’da gerçekleşen göç ve göçmen politikalarına dair değişimlerden Hollanda’da da büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu bağlamda Hollanda’da dönem dönem değişen göç ve göçmen politikaları bulunmaktadır. Literatüre bakıldığında genel olarak gerçekleşen değişimin, dört dönem üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. “1970’li yıllara kadar bir göçmen ülke olmanın inkârı, 1980’lerde Azınlıklar Politikası yaklaşımı, 1990’larda Entegrasyon Politikası ve 2000’lerin başlangıcından sonra daha asimilasyona yönelik politikalar (Scholten ve Holzacker, 2009, s.81-96). Avcu ise son dönemlerde çokkültürlülük politikalarının terk edildiğini belirtmektedir. Bu noktada çokkültürcü bakış açısının bırakılmasında hem Avrupa’da hem de Hollanda’da özelinde yükselişe geçen aşırı sağın da etkisi olduğu söylenmektedir. Aşırı sağ partiler göçmenleri potansiyel suçlu ve ülke güvenliği için tehdit olarak nitelendirdiğinden çokkültürlülük politikasına karşı çıkmaktadır. (Avcu, 2018, 238-239)

II. Dünya savaşı sonrası güney ülkelerinden kuzey ülkelere gerçekleşen göçün ilk yıllarda kalıcı bir göç niteliğinde görülmemesi, devletler tarafından alınabilecek politikaların da yürürlüğe girmesini geciktirmiştir. Fakat göçün nitelik değiştirmesi Avrupa Devletleri'nin de bir göç ve göçmen politikası geliştirmeye ihtiyaç duymasını gerekli kılmıştır. 1970'lerden sonra bir göçmen ülkesi olduğu kabul eden Hollanda, 1980'lerde bir göçmen politikası yaklaşımı geliştirmiştir. 1990'lara kadar sürece olan bu yaklaşım azınlıklar politikası yaklaşımıdır. "Misafir işçilerin anavatanlarına dönmeyip Hollanda'da kalacaklarına ilişkin bir gerçekliğin ortaya çıkması üzerine 1983'te kabul edilen resmi azınlıklar politikası ile çok kültürlü bir toplumun yaratılması ve dezavantajların telafisi amaçlanmıştır." (Yaman Kahveci, 2018, s.60) Azınlıklar politikası, aynı zamanda göçmenlerin kendi yerel kimliklerini korumaya izin vererek göçmenlerin göç etmiş oldukları topluma entegrasyonunu amaçlamaktadır. Ayrıca Hollanda bu bağlamda göçmenlere sosyal ve kültürel yaşama katılmalarını teşvik etmek için devlet desteğinde bulunmuş; ilkokullarda ise anadil öğretimi imkânı sağlamıştır. Fakat Avrupa'da artan işsizlik ve ekonomik kriz, sınırlı kaynakların paylaşılmasında belli sorunlara yol açmış ve bu yaklaşımda zamanla terk edilmiştir. 1990'larda gündeme gelen entegrasyon politikası beraberinde göç ve göçmenlere yönelik bakış açısında pek çok değişim meydana getirmiştir.

1990'larda, dört ana Batı Avrupa ülkesi harici Hollanda'ya göç eden göçmen grubunun (Türkler, Surinamlılar, Faslılar ve Antilyalılar) sosyo-ekonomik durumlarının kötü olduğu ve bu göçmen gruplarında bulunan gençlerin suç istatistiklerin yüksek olması nedenleriyle var olan göç ve göçmen politikalarının odak noktası kültürel korumadan işgücü piyasasına, entegrasyon ve eşit fırsatlara kaydığı görülmüştür. Aynı zamanda 1980'lerde sınırlama olmadan verilen anadil imkânı, entegrasyon politikası ile sınırlı hale getirilmiş ve bu eğitimler ders dışı etkinliklere evrilmiştir. Özellikle göçmenlere eğitim ve Hollandaca öğrenmenin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda ülkeye yeni giren 18-65 yaş aralığındaki tüm göçmenlere 600 saatlik Hollandaca dil öğrenimi ve Hollanda'nın bürokrasisi ve geleneklerini içeren eğitim, entegrasyon kursu adıyla göçmenlere verilmiştir. Göç ve göçmen politikalarında gerçekleşen bu değişim, aynı zamanda devlet politikasında vatandaşlık haklarından vatandaşlık görevlerine doğru bir anlayışı da getirmiştir. Bu durumun sebebi, Hollanda'nın 1980'ler ve 1990'larda bir sosyal devlet krizine girmesidir. Ülkede sosyal yardıma muhtaç kişi sayısı, çalışan nüfusa göre daha

fazla olduğu için sosyal yardım sistemi bir reforma ihtiyaç duymuştur. Eş zamanlı ilerleyen kötü sosyo-ekonomik durum, fırsat eksikliğinden ziyade giderek insanların eylemlerinin bir sonucu olarak görülmeye başlamıştır. Dolayısıyla insani sorumluluklara olan bu yeni vurgu, Hollanda’da göçmen entegrasyonu alanına da yayılmıştır. (Ersanilli, 2014, s.5-6)

Hollanda devleti tarafından göçmenlere sağlanan entegrasyon kursları dil öğrenimi ve sosyo-politik yapıyla ilgili bilgilendirilmenin yanında, aynı zamanda ev sahibi toplumun kültürel değerlerine ve normlarına uyum sağlamayı da kapsamaktadır. “Hollanda daha önce uygulamakta olduğu resmi olmayan vatandaşlık değerlendirmesini 2003 yılında, sözlü ve yazılı dil yeterliliklerini test eden ve önemli bir kültürel bölümün de yer aldığı resmi bir sınava dönüştürmüştür.” (Ersanilli’den aktaran Yaman Kahveci, 2018, s.61) 2003 yılında yürürlüğe giren bu yasaya göre; Hollanda vatandaşlığına sahip olmak isteyen göçmenlerin başvurularının kabulü için Hollanda diline, kültürüne ve toplumsal kurumlarına yeterince hâkim olunduğunu gösterecek resmi bir sınava girmeleri gerekmektedir.

Devletler tarafından göçmenlere yönelik uygulanan entegrasyon politikaları, göçmenlerin ev sahibi toplumla olan sosyo-kültürel ilişkilerini ve bu bağlamda toplumsal hayatta karşılaştıkları deneyimleri etkileyebilmektedir. Bu bağlamda göçmenler toplumsal hayatta aktif olarak görünür olmaya başladıkça, iş yaşamında ve sosyal yaşamda edindikleri deneyimlerde farklılaşabilmektedir. 1960’larda Hollanda’ya II. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen uluslararası göçün ilk yıllarda işçi göçü niteliği taşıması nedeni ile göç ve göçmenler ile ilgili gerekli politikalar oluşturulmamış fakat 1970’lere gelindiğinde bu durum seyir değiştirmiş, göç ve göçmenler politikası geliştirilmeye başlanmıştır. Azınlıklar politikasının ana karakteri göçmenlerin, kendi kültürel kimliklerini koruyup ev sahibi toplumla entegrasyonunu gerçekleştirmektir. 1980’lerde çokkültürcülük politikası devreye girmiştir ancak işsizlik, sosyo-ekonomik problemler ve refah devleti krizi ile birlikte çokkültürlülük yaklaşımı da işlevselliğini kaybetmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde Hollanda’da entegrasyon politikası ortaya çıkmış, göçmenler arası artan suç oranları ve artan yoksulluk nedeniyle anadil öğrenimi kısıtlanmış ve ev sahibi toplumun dili ve kültürüne uyumu teşvik edecek politikalar geliştirilmiştir.

2000’li yıllara gelindiğinde ise Hollanda, “yabancılar kanunu”nu yürürlüğe koymuştur. Bu yasa, mülteci ve sığınma prosedürlerinde büyük değişimler yaratmıştır. Ülkede aile birleşimi amacıyla gelen büyük sayıda göçmen nüfusu, politikacıları gittikçe daha fazla endişelendirmeye başlamıştır. Söz konusu evliliklerin bazılarının “sahte” olması ve vize almak için yapılması, evlilik göçü için gereken şartların arttırılması ve belli noktalarda sınırlandırılmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle Türk ve Fas kökenli göçmenlerin, çocuklarını kendi köken ülkelerinden evlendirmeleri konusundaki endişe ve çoğunlukla evlilik yoluyla Hollanda’ya göç eden eşlerin düşük vasıflı olmaları da evlilik göçünün şartlarının sıkılaştırılmasında temel nedenler olarak sayılmaktadır. Bu noktada Hollanda evlilik göçünün şartlarına belli maddeler eklemiştir; ilk olarak göç eden kişiye sponsor olan kişinin sahip olması gereken asgari miktardaki gelir, asgari aile gelirinin %100’ü olarak arttırılmıştır. Aynı zamanda sponsor aracının en az bir yıllık çalışması sözleşmesinin bulunması ve en az 21 yaşında olması gerektiği belirtilmiştir. Hollanda’ya göç eden eşin ise yine en az 21 yaşında olması gerektiği ve Hollanda’ya giriş izni için ülke sınırları dışında beklemesi gerektiği vurgulanmıştır. (Ersanilli, 2014, s.3-4)

Yaşanan tüm değişimler Hollanda’nın günümüzdeki politikalarının da değişimine sebep olmuştur. 1990’larda başlayan Hollandaca dil öğrenimi konusundaki politikalar, 2002’den itibaren popülist aşırı sağ partilerin seçim zaferi ile hızlanmıştır. Hollanda’da 1980’lerden beri göçmen karşıtı partiler bulunmasına karşın, göçün ilk yıllarında bu partilerin çok fazla öne çıkmadığı bilinmektedir. Fakat ilerleyen zamanlarda ev sahibi toplumda eski misafir işçiler ve ailelerinin zayıf dil yeterliliği ve kültürel uyum eksikliği gibi sebeplerle, toplumsal huzursuzluklar ortaya meydana gelmiş ve 11 Eylül saldırılarıyla İslamofobik olayların artması aşırı sağın göç politikalarını etkilediği dönemi beraberinde getirmiştir. (Ersanilli, 2014, s.6) 2001 yılına gelindiğinde ise Aşırı sağ ideolojiye sahip politikacı Pim Fortuyn, Hollanda’nın göç ve göçmen politikalarında etkili olmuş ve Hollanda’nın göçe olan bakış açısını değiştirmiş ve böylece Hollanda göç ve göçmen politikalarında yeni bir döneme girmiştir.

3.4.2. Hollanda’daki Aşırı Sağın Göç Politikalarına Etkisi

Avrupa’da yükselen Aşırı Sağ’ın, Avrupa’nın göçe bakış açısında ve göç politikalarında belli etkileri bulunmaktadır. Bu duruma bağlı göçmenlere getirilen şartların genişletilmesi ve kısıtlamaların artması, birçok Avrupa ülkesinde görülmektedir. Örneğin İngiltere,

1981 Kanunu ile vatandaşlığı, o zamana kadar yürürlükte olan “İngiltere topraklarında doğmuş olma” şartından, “soy bağı”na şartına çevirmiştir. İsveç’te ve Hollanda’da polis ve memurların Şilililere ve Türklere karşı ırkçı saldırılarının kanıtları ortaya çıkarken, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde, Alman Anayasası’nda yer alan eşitlik ilkesine ve Katma Protokol’ün AB ülkeleri içerisinde Türk vatandaşlara yerleşme hakkı ile ilgili kısıtlama getirilemeyeceğine dair 41. maddesine aykırı olmasına karşın, 2007 Ağustos’ta Alman Cumhurbaşkanı’nın onaylamış olduğu yeni Göç Yasası’nın 22. maddesinin a.2 bendinde, Almanya’da yaşayan bir kimse ile evlenecek yabancıların yeterli Almanca bilgisine sahip olmaları şartı koşulmaktadır. Göçmenlerin aile kurma ve birleşimi, vatandaşlık hakları ve temel insan hakları gibi konularda karşılaştığı zorluk, kısıtlamalar ve artan şartlar, literatürde Avrupa’da yükselişe geçen aşırı sağın bir yansıması olarak görülmektedir. (Sumbas, 2009, s.273-274) 1990’lı yıllarda ise göçmenlere olan ırkçı saldırılarda belli bir artış gözlemlenmiştir. Başlarda çok eski Demokratik Alman Cumhuriyeti sınırlarında göçmenlere karşı ırkçı saldırılar yaşanmıştır. Fakat 1992 ve 1993 yıllarına gelindiğinde Batı Almanya’da kundaklama olaylarında birkaç Türk öldürülmüştür. 1992 yılında, 17 kişinin öldüğü 2.600 ırkçı şiddet olayı resmi olarak rapor edilmiştir. (Castles ve Miller, 2008).

Hollanda’da ise özellikle 2000’lerden sonra, siyasi arenada aşırı sağın temsillerinde belli bir artış görülmektedir. Bu durum, tarihi perspektiften bakıldığında tesadüfi gözükmemektedir. Özellikle 11 Eylül saldırıları Avrupa’da Aşırı Sağ için güçlü bir argüman olmuştur. “11 Eylül’den sonra ASP’ler için Müslümanlar ve göçmenler, Batı’nın ulusal, ulus ötesi ve medeni ‘biz’ine karşı, ulus ötesi, şeytani ve varlığı tehdit eden ‘öteki’ haline gelmişlerdir.” (Batur, 2019, s.55) Hollanda’da gerçekleşen göç akımları yalnızca işçi göçü olarak sınırlı kalmamış, 2000’li yıllarda da yoğun göç alan ülkelerden biri haline gelmiştir. Bu durum doğal olarak ülke içerisinde giderek artan bir göçmen nüfusuna sebep olmuş ve kamuoyunda huzursuzluk meydana getirmiştir. Günümüzde ise aşırı sağ partiler, var olan siyasi ve toplumsal nedenlerden kaynaklı huzursuzluktan istifade ederek, gittikçe büyüyen seçmen kitlesine sahip olmaktadır. Aşırı sağ partiler genel olarak toplum içinde savunmasız ve görece marjinal konumda olan vatandaşların savunucuları olarak ortaya çıkmaktadır ve bu durum ise özellikle göçün olumsuz taraflarını ortaya koymaya çalışarak ve seçmen kitlesini milli ve manevi değerleri öne plana alarak genişletmeye çalışmaktadır. Aşırı sağ partiler de bu bağlamda

özellikle göçmenlerin güvenlik sorunu ve suçun artmasını gibi sorunları neden göstererek politikalarını şekillendirmektedirler. (Avcu, 2020, s.239) Aşırı sağın söylemlerinin ise çoğunlukla göç ve göçmenler üzerinden ilerlediği görülmektedir.

Yabancılar Yasası, 2000 yılında Hollanda’da uygulanmaya başlamıştır. Yasaya göre; sığınmacılara, Cenevre Sözleşmesi’nin şartlarını karşılamaları halinde, asıl başvuru sahibi insani nedenlerden kaynaklı ülkesinden kaçmışsa ya da kişi bağımlı veya küçük çocuksa üç ay içinde mülteci statüsü verilebilmektedir. Mülteci statüsü verilen kişiler, bir yıl geçerli olan yenilenebilir bir ikamet izni alabilmektedirler. Üç yıl sonra, sürekli oturma izni mültecilere verilmektedir. Ülke içindeki her belediyenin mülteciler adına sosyal konut payını ayırması gerekmektedir. Mülteci nüfusunun yaklaşık üçte ikisinin büyük şehir merkezlerinin dışında yaşadığı öngörüldüyorsa da pek çoğu toplumsal hayata katılmak istediği ya da daha fazla fırsata sahip olacağına inandığı için daha büyük şehirlere taşınmaktadır. Ancak Hollanda Devleti bu süreçte, göçmenlere belli nedenleri gerekçe göstererek Hollanda’ya göç etmeleri engellenmeye çalışmıştır. (Avcu, 2020) Diğer taraftan aynı yıllarda Hollanda Hükümeti, göçmenlere ait tanımlamalarda birtakım değişikliklere gitmiştir. 2001 yılında Hükümet Politikaları Bilimsel Konseyi’nin (WRR) yayınlamış olduğu yayınlanan “Bir Göçmen Toplumu Olarak Hollanda” isimli raporda ülkenin daha önceki resmi tanımlamalarında göçmenleri sınıflandırmak üzere yeni gelenler, azınlıklar, alloktonlar şeklinde kullanılan tanımlamaların bırakıldığı ve bu tanımlamalar yerine yalnızca “göçmenler” ibaresinin kullanıldığı görülmüştür. Yayınlanan rapora göre Hollanda Devleti, ülkesinin bir göçmen ülkesi olduğunu kabul etmiş ve buna dayalı olarak da entegrasyon ifadesi yerine “katılım” ifadesini kullanmıştır. (Köse, 2012, s.265) Ancak Hollanda 2000’li yıllara gelindiğinde kendisini bir göç toplumu olarak adlandırırsa da 2000’lerden başlayarak günümüze kadar yürürlüğe giren göçmenlere yönelik politikaların, daha çok şartların genişletilmesi ve sınırlandırmaların artırılması şeklinde ilerlediği görülmektedir.

2002-2003 yılları arasında Jon Peter Balkende başkanlığında kurulan koalisyon hükümetinin ve akabinde siyasi arenada Pim Fortuyn’ın ortaya çıkışı, literatürde aşırı sağ partilerin göç ve göçmen politikalarında etkilerinin arttığı ilk dönem olarak kabul edilmektedir. Hollanda’nın İşçi Partisi (PvdA), Özgürlük ve Demokrasi İçin Halk Partisi (Liberaller, VVD) ve Demokrat 66 (D66) tarafından 2002’nin ortalarına kadar iki dönem boyunca yönetilen koalisyon hükümetinden önce Hollanda’nın ekonomik alanda büyüme

yaşadığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Ancak siyasi partiler bir sonraki seçimlere kendilerini hazırlarken (PvdA, VVD ve D66) belli birtakım konulara yeterince önem göstermedikleri iddia edilmiştir. Bu esnada Hollanda’da gerçekleşen ekonomik büyümeye karşın, kamu taşımacılığı, eğitim, sağlık sektörü ve polis teşkilatı alanındaki düşük devlet harcamaları, başarısız sayılan özelleştirme hamleleri gibi sorunların yanı sıra 11 Eylül saldırılarının neden olduğu güvensizlik ortamı ile beraber göçmenlerin terörist olarak algılanması toplumsal anlamda belli sorunlara yol açmış ve göçmenlerin entegrasyon sorunlarını gündeme getirmiştir. 2002 seçimlerinden sonra PvdA, VVD ve D66 tarafından yönetilen koalisyon hükümeti sona ermiş ve Pim Fortuyn yeni bir siyasi parti kurmuştur.(Avcu, 2020, s.239-240)

Pim Fortuyn literatürde, göçmenler ile ilgili söylemleriyle öne çıkan Hollanda’nın etkili siyasetçilerinden biri olarak görülmektedir. Bu bağlamda Fortuyn, hükümetin göçmenler yönelik aldığı ‘yumuşak’ politikalarına karşı yazılarıyla sağcı dergi Elsevier'deki köşesiyle döneminde ülke içinde ve ülke sınırları dışında giderek tanınan bir siyasetçi olmuştur. Fortuyn o döneme kadar siyasetçiler tarafından açıkça dile getirmeye göç ve göçmen sorununu dile getirmiş ve İslam’ı “geri kalmış bir din” olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda kendisi söylemlerinde “solcu kilise”nin yerli Hollandalıları pahasına göçmenleri “şımarttığını” dile getirmiştir. Fortuyn’in göçmenlere yönelik en sık kullandığı argümanlarından biri; Hollanda’da bulunan göçmenlerin tam entegrasyonu sağlanan kadar ülkenin mülteciler de dahil olmak üzere tüm göçmenlere sınırlarını kapatması gerektiği söylemidir. Fortuyn’in göçmenlere yönelik söylemleri, yerli halk tarafından o döneme kadar açıkça dile getirilmeyen bir sorun olarak görüldüğü için olumlu karşılanmış ve Fortuyn’in “insanların her zaman düşündüğü şeyi söylediği” dile getirilmiştir. Ancak Fortuyn'un siyasi kariyeri, 6 Mayıs 2002’de, genel seçimlerden bir hafta önce bir çevre aktivisti tarafından suikasta uğramasıyla sona ermiştir. Seçimlerde CDA, LPF ve VVD’nin öncülüğünde bir koalisyon hükümeti kurulmuş ancak lideri olmadan bile, Fortuyn'un partisi LPF %17.6 oy alarak ikinci sırada yer almıştır. Fortuyn’un partisi LPF, 2003 seçimlerinde meclisteki çoğu sandalyesini kaybetmiş ve 2006 seçimlerinden sonra Hollanda’nın siyasetinden çekilmiştir. Ancak Fortuyn’un göç, göçmenler ve özellikle de Müslüman göçmenler hakkında açıkça dile getirdiği söylemler ve sorunlar Hollanda’nın kamuoyunda gündemde kalmaya devam etmektedir. (Ersanilli, 2014, s.5-6)

Koalisyon hükümeti süresince göç ve sığınma sorunları pek çok partinin seçim gündeminde sıklıkla dile getirilmiştir. Bu dönemde yer alan son Koalisyon Hükümetine göre; Göç İşleri Adalet Bakanlığı'ndan çıkarılmış ve yabancı sorunu ve entegrasyonuna yönelik ayrı bir bakanlar kurulu oluşturulmuştur. Kısa süren Birinci Balkende döneminde, sığınma merkezlerinden tahliyeyi kolaylaştıran Yabancılar Yasası'nın etkileri ve siyasi huzursuzluk gibi durumlar ise Hollanda'da gönüllü geri dönüş yardımı için daha fazla başvuruya neden olmuştur. (Avcu,2020, s.240,241) Ancak görülmektedir ki Pim Fortuyn'un ortaya çıkışından günümüze temel söylemlerini popülizm etrafından şekillendirip göç ve göçmenler üzerinden ilerleten aşırı sağ partiler 2002'den bu yana Hollanda da gözle görülür bir seçim başarısı yakalamaktadır. (Koster, Acterberg ve Waal, 2013)

İkinci ve üçüncü Balkende dönemlerinin yaşandığı evre Hollanda'nın göç politikalarında aşırı sağın etkisinin ikinci dönemi kabul edilmektedir. İkinci Balkende hükümeti, CDA,VVD ve D66'nın koalisyonu ile kurulmuştur. Ağustos 2006'da D66'nın koalisyondan ayrılması sonucu CDA ve VVD gelecek seçimlere kadar geçici ve üçüncü Balkende koalisyonunu oluşturmuştur. Entegrasyon Politikasının Yeni Stili adlı rapor, 2003 yılında Sosyal ve Kültürel Planlama Ofisi ve Adalet Bakanlığı'nın evrenselcilikten asimilasyona dönüşümünü anlatmaktadır. Yeni atanan Göçmenlik ve Entegrasyon bakanı Rita Verdonk, göçmenlerin entegrasyon konusunu “yeni tarz” entegrasyon politikaları olarak ortaya çıkmış ve entegrasyon politikasının daha asimilasyona dayalı bir versiyonu ile ilgili çeşitli politika belgeleri hazırlamıştır. (Avcu, 2020, s.240-241) Koalisyon Hükümetinin öne sürdüğü “yeni tarz” entegrasyon politikası daha önceki entegrasyon politikalarından farklı olup, daha çok ulusal sosyal uyum ve ulusal kimlikle ilgili endişelerini öne çıkarmaktadır. (Bekaroğlu, 2010, s.121-122) Hükümetin entegrasyona karşı geliştirdiği yeni bakış açısı, Hollanda'da belli bir zamana kadar hâkim olan çokkültürlü ülke düşüncesini de çürütmektedir. (Köse, 2012) Dolayısıyla Hollanda Devleti'nin göçmenlere karşı yeni geliştirmiş olduğu bakış açısı, göçmenlerin kendi kültürlerini muhafaza edip entegre olmalarından daha çok Hollanda kültürü içerisinde uyumlanma altında kendi kültürlerini eritmeleri şeklinde bir eğilim oluşturmuştur. Koalisyon Anlaşması'nı savunanlar Hollanda Devleti'nin reddettiği sığınmacılar adına işe yarar bir geri dönüş politikasının gerekliliğini belirtmişlerdir. “Kasım 2003 tarihindeki ‘İade Politikası Belgesi’ daha geniş toplumsal meselelere, özellikle kamu düzeninin,

güvencenin ve refah devletinin genel olarak yaşayabilmesinin sağlanmasına önem vermiştir.” (Avcu, 2020, s.241)

Ayrıca bu dönemde gazeteci Theo Van Gogh’a gerçekleştirilen suikast, aşırı sağ söylemlerin özellikle Müslüman göçmenlere yönelin artışında etkili olmuştur. Suikastı gerçekleştiren Fas kökenli radikal Müslüman Mohammad Bouyeri’dir. (Bekaroğlu, 2010, s.144) Suikast olayının gerçekleşmesi ve olayın ülkede çok geniş yankı bulmasının ardından, Müslüman göçmenlere yönelik pek çok aşırı sağ ideolojiye sahip kişi ve gruplar tarafından ırkçı saldırılar gerçekleşmiştir. Bahsi geçen gruplar göçmenlerin kutsalları camiler ve İslami okulları ateşe vermiştir ve buna bağlı pek çok olay yaşanmıştır. (Pennix, 2006)

Dördüncü Balkende dönemi ise literatürde 2006 ve 2010 yıllarını kapsayan aşırı sağın göç politikalarına etkisinde üçüncü dönem olarak adlandırılmaktadır. 2007 yılında CDA, PvdA ve CU yeni bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Nebahat Albayrak bu dönemde hükümetin Adalet Bakanlığı’na bağlı yabancılar politikasından sorumlu devlet sekreteri olarak göreve gelmiştir. Ancak bu koalisyon dönemine bakıldığında da göç politikalarının diğer hükümetlerin sürdürmüş olduğu politikaların devamı niteliğinde olduğu görülmektedir. (Baştürk, 2022) Bu dönemde daha çok hükümet tarafından ülkeye girişine izin verilmen sığınmacı ve göçmen grupların gönüllü olarak dönmesine yönelik gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyonu temel alan bir bakış açısı sergilenmiştir. Bu doğrultuda sığınmacı ve göçmen grupları ile ilgili on farklı örgütlenme, Adalet Bakanlığına ortak geri dönüş ve yeniden bütünleşmeyi hedef alan bir vizyon sunmuşlardır. Parlamentodaki siyasi partiler tarafından da olumlu karşılanan bu gelişme hükümet tarafından desteklenmiş ve özellikle hükümet reentegrasyona destek vermiştir. (Avcu, 2020, s.242)

2010’lu yıllara gelindiğinde ise Hollanda’daki siyasi durum ve beraberinde göç ve göçmenlere olan bakış açısı büyük ölçüde değişmiştir. Literatürde 2010’dan günümüze kadar olarak değerlendirilen bu dönem, Hollanda’da var olan aşırı sağın giderek yükseldiğini ve 2023 genel seçimleri itibariyle bu durumun Hollanda’nın siyasi tarihinde en yüksek temsili olduğunu göstermektedir. 2010’da yapılan seçimlerde Mark Rutte’nin partisi VVD, mecliste lider parti konumundayken, onu takiben işçi partisi PvdA ikinci olarak seçimleri kazanmıştır. Son olarak siyasi hayata o dönem yeni giren ancak ilerleyen

zamanlarda çok önem kazanacak olan Geert Wilders liderliğindeki Özgürlük Partisi PVV, parlamento da en fazla sandalyeye sahip üçüncü parti unvanı ile meclise girmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde VVD ve Hristiyan Demokrat Temyiz (CDA) bir koalisyon hükümeti kurmuşlardır. Rutte'nin kabinesinin sloganı ise “özgürlük ve sorumluluk” olmuştur. Bu dönemde hükümet göç ve göçmen politikalarına karşı daha sıkı bir anlayış geliştirmiştir. (Avcu, 2020, s. 242)

Yeni bir siyasi çoğunluğun kabineye gelmesiyle politikanın seyri de bu dönemde değişmiştir. Hükümet özellikle belli alanlarda kurumsal yapı değişikliklerine gitmiş ve entegrasyon politikalarının koordinasyonu, 22 yıl süresince bulunmuş olduğu İçişleri Bakanlığı'ndan, Yabancılar ve Entegrasyon Bakanı'nın altında Adalet Bakanlığı'na taşınmıştır. Yabancılar ve Entegrasyon Bakanı tarafından yürütülen Entegrasyon Politikası Yeni Tarzı, genel olarak 1990'larda hâkim olan yaklaşımı takip etmiştir. Dönemin yaklaşımı, “vatandaşlık” ve “öz sorumluluk” gibi temel kavramların öne çıkarsa da aynı zamanda göçmenlerin ev sahibi toplum ile uyumuna özellikle vurgu yapmaktadır. Bu sebeple hükümet tarafından entegrasyon politikasında çeşitli alanlarda önemli ölçüde daraltılmaya gidilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde uygulanan entegrasyon politikası, açıkça göç politikasıyla bağlantılı hale gelmiş ve zamanla entegrasyon politikası göç politikasına hizmet eder duruma gelmiştir. Diğer taraftan özellikle sığınmacı, aile birleşimi ve evlilik göçü gibi konularda kısıtlamalar arttırılmış, gerekli koşullar genişletilmiş ve böylece göçmenlerin oluşturabileceği yeni akışlar kısıtlandırılmıştır. Hükümetin benimsemiş olduğu “yeni tarz” entegrasyon politikasının temel ölçütü, ülkeye gelen yeni göçmenlerin erken entegrasyonları sağlamaktır. Bu politika hem entegrasyon hem de göç kontrolü amaçlarına hizmet edecek biçimde Hollanda hükümetince yeniden formüle edilmiştir. Bu bağlamda göçmenlerin Hollanda'ya girmeden önce, yeni gelenlerin dil becerilerini ve Hollanda kültürü ile toplumu hakkında bilgi sahibi olduklarını kanıtlayan bir sınavı geçmeleri zorunlu tutulmuştur. Göçmenlerin sınavları geçmesi durumunda hemen vatandaşlık entegrasyonu kurslarına katılmaları gerekmektedir. Geçici ve kalıcı izinlerin verilebilmesi için bu entegrasyon kurslarını başarı ile bitirmek gerekmektedir. (Callejo et al., 2007)

Aynı zamanda bu dönemde Rutte liderliğindeki siyasi parti VVD, nitelikli göçü destekleyen ve AB dışından Hollanda'ya göç eden düşük eğitimli göçmenlerin Hollanda'ya alımına karşı çıkan bir partidir. Aynı zamanda parti, yurt dışından ülkedeki

göçmenlerin dini ibadethanelerinde görev yapmak üzere gele din görevlilerinin de getirilmemesini savunmaktadır. VVD, bu dönem aile birleşimi ile meydana gelen göçlere yönelik sıkı tedbir ve şartlar ön görmekte olup, yalnızca 16 yaşın altında bulunan eş ve çocukların ülkeye girişine izin verilmesi gerektiği savunmuştur. Parti, aile birleşimi yoluyla ülkeye girecek göçmenlerin yeterli eğitiminin bulunması, Hollandaca dilini yeterli bir şekilde biliyor olması ve Hollanda toplumuna karşı olumlu bir bakış açısı bulunması halinde ise ancak ülkeye girişine izin verilmesini savunmuştur. Aynı zamanda kaçak ve suç kaydı bulunan göçmenlerin tespit edilip ülkeden sınır dışı edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. (Canatan ve Cansun, 2015, s.417-418)

Pennix (2006) Hollanda'nın entegrasyon politikasının dağınık olduğunu ve özellikle ulusal düzlemde, kutuplaşmanın kurbanı haline geldiğini ve göçmenlere yönelik getirilen yeni önlemlerin çoğunun güçlü bir sembolik, siyasi mesaj taşıdığını ve esasen popülist oyu yanıtlamaya çalışmakta olduğunu belirtmektedir. Ayrıca dönemin siyasi tonunun otoriter olduğunu ve politikaların giderek zorunlu hale gelmesiyle entegrasyon yükünün göçmenlerin omuzlarına eşitsiz bir şekilde yüklendiğini eklemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi; dönemin “yeni tarz” entegrasyonu adına, alınan ülkeye giriş yapılmadan önce test edilen iyi seviyede Hollandaca bilgisi ve Hollanda toplumu hakkındaki bilgi sahibi olmak gibi önlemlerin pek çoğu, temelde Hollanda hükümeti tarafından ülkeye gerçekleşen göçü kısıtlamak amacı taşımaktadır. Bu şekliyle sürdürülen bir politika, Pennix (2006)'in ifadesiyle yerli halk ile göçmenler arasındaki ayrımı pekiştirme eğiliminde olup ve kabul edilen göçmenlerin entegrasyonunu hızlandırmak veya radikalizmle mücadele etmek için gereken güveni sağlamanın aksine var olan güvensizliği artırmaktadır.

Aşırı sağcı Geert Wilders'ın liderliğindeki Özgürlük Partisi PVV'nin ise parlamento ve kamuoyunda etkililiği artmıştır. 2006 yılında yapılan seçimlerde 150 sandalyeye sahip Tweede Kamer'de (Temsilciler Meclisi) 9 sandalyeyi almış, Ocak 2009'da yapılan seçimlerde ise PVV üç yıl içinde sahip olduğu koltuk sayısını 9'dan 20'ye çıkartmıştır. (Bekaroğlu, 2010) 2010'daki genel seçimde, VVD ve işçi partisi PvdA'dan sonra PVV oylarının yüzdesi yükselterek %15,4 ile üçüncü parti konumunu sürdürmüştür. 2012 Eylül'ünde yapıla genel seçimler ise PVV üçüncü parti konumunu devam ettirmiştir. (Avcu,2020, s.243)

Literatürde Wilders hareketi olarak adlandırılan göçmen karşıtı hareketlerin, Hollanda'nın göç ve göçmenlere olan bakış açısında önemli etkilerinin bulunduğu belirtilmelidir. Wilders hareketi, Wilders grubu, başlangıçta liberal parti VVD'nin görüşlerine karşı çıkmasıyla oluşmuş ve zamanla taraftar toplamıştır. Wilders ve arkadaşı, (Gert-Jan Oplaat) parti için tartışmalarda kullanacakları 10 maddelik bir manifesto yayınlamıştır. Manifestodaki maddeler Wilders grubunun, partiyi daha aşırı sağ çizgiye yönlendirmeye çalıştığını göstermektedir. Manifesto içeriği; “radikal görülen” Müslümanların sınır dışı edilmesini, üç suç kaydı olan kişilere hapis cezası verilmesini, gelişme adına düzenlenen yardımların yarıya indirilmesini, üçüncü kez sol partilerle kesinlikle bir koalisyon hükümetinin kurulmamasını ve Türkiye'nin AB'ye hiçbir zaman alınmaması gibi pek çok aşırı sağ söylem olarak nitelendirilebilecek maddeleri manifestolarında dile getirmektedirler. Aynı zamanda Wilders, 2005 yılına yayınlamış olduğu “Bağımsızlık Bildirisi”nde kendini milliyetçi değil, yurtsever olarak tanımlamış ve 2000'li yıllarda Hollanda parlamentosunda aşırı sağın temsili olan etkili siyasetçi Pim Fortuyn ile partisi LPF'nin kendi görüşleri ile pek çok noktada birleştiklerini ifade etmiştir. Göç ve entegrasyon konusunda Wilders ilk bildirgesinde sığınmacılara sınırların kapatılması, “radikal” Müslümanların temel haklarının elinden alınması, aile birleşiminin 5 yıl boyunca durdurulması, başörtülü Müslüman kadınların kamu görevinde bulunmalarının yasaklanması, radikal camilerin kapatılması, Hollanda uyruğuna geçişin kısıtlanması, “Hollandalı” olmayan yabancıların belediye seçimlerine katılmalarının engellenmesi ve son olarak devletin bilgilendirme olarak Hollandaca dışında hiçbir dili kullanmamasını gibi radikal önermelerde bulunmuştur. (Canatan ve Cansun, 2015, 421-422)

Geert Wilders, Mart 2017 seçimleri öncesinde ise tüm ülkede tüm İslami sembollerin, camilerin ve Kuran'ın yasaklanması gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Wilders, Hollanda'nın tamamen “İslamsızlaştırılması” (de-Islamlaştırılma) gerektiğini bildiren seçim öncesi bir sayfalık manifesto yayınlamıştır. PVV'nin seçim öncesindeki önermeleri kapsamında camiler, İslami okullar ve sığınma merkezleri tamamen kapatılmasını ve sınırların özellikle İslami ülkelerden gelen göçmenlere genel bir yasakla kapatılması gerektiği bulunmaktadır. Aynı zamanda Kur'an ve başörtü yasağı da partinin önermelerinde yer almaktadır. Ayrıca Wilders, yabancılara olan tüm yardımları kesme ve güvenli hizmetlerine daha fazla bütçe ayırma vaadini belirtmiştir. Wilders, “seçim

manifestosunun taslağından çok gururluyum. PVV, İslam ile savaşıyor, Avrupa Birliği'nin sınırlarını kapatmak istiyor ve tasarruf ettiğimiz tüm milyarları halka geri vermek istiyor. Hollanda'ya mesajım: Hollanda yeniden bizim olmalı” diyerek seçim vaatlerini dile getirmiştir. (Mortimer, 2016)

Wilders ve partisinin öncülüğündeki göç ve göçmen karşıtı ile ilgili söylemleri ve gerçekleştirmeyi vaat ettiği politikaları literatürde anti-demokratik olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda karşı çıktığı Türkiye'nin AB üyeliği, PVV'ye göre Hollanda'nın göçmenler ile ilgili geleceğinde önemli bir konudur. Bu durumun sebebi Türkiye'nin AB'ye üye olduğu durumda Türkiye üzerinden gerçekleşecek olan Müslüman göçmen akımı, Hollada'nın sahip olduğu kültür ve medeniyete zarar verecek önemli bir tehdit olarak görülmesidir. Wilders, aynı zamanda iktidara geldiğinde gerçekleştireceği vaatler arasında çift vatandaşlığa sahip olan göçmenleri kendi ülkelerine gönderme, Müslüman işçi alımını durdurma ve göçmenlere asimile olma anlaşması gibi anlaşmalar imzalatma şeklinde gerçekleştirmeyi düşündüğü anti- demokratik politikalar bulunmaktadır. (Yağız ve Can, 2023) Öte yandan Wilders, 2007'de Volkskrant gazetesinde yazdığı bir metinde, siyaseti elitin “Hollanda'nın, İslam süper devleti Eurabia'nın bir eyaleti olarak Hollanda'yı Nederarabiye dönüşümüne” bilinçli olarak katkıda bulunduğunu iddia etmiştir. (Beekman, Bosschaert, Harts ve Steinhoff, 2021) Bu durum aynı zamanda aşırı sağın “eurabia” kavramını kullanarak Müslüman göçmenlerin Hollanda kültürü üzerinde olumsuz etkilerinin var olduğunu öne çıkarmasına işaret etmektedir. “Geert Wilders'in partisi mülteci krizini ‘Avrupa’nın güvenliğini, kültürünü ve kimliğini tehdit eden İslamcı istila’ olarak tanımlaması aşırı sağ söylemin merkezinde İslam ve dördüncü nesil olmasına rağmen hala göçmen olarak görülen Müslümanlar olduğunu ortaya koymaktadır.” (Yardım, 2017, s.232)

Wilders 16 Eylül 2015'teki Meclis bütçe görüşmesinde mültecilerin kabulü politikasına karşı çıkmış ve politikaya direnme çağrısında bulunmuştur. Wilders'ın bu söylemleri ardından sığınmacılara yönelik birçok ırkçı saldırı gerçekleşmiştir. Mülteci kabul merkezleri gibi binalar saldırılara uğramış ve duvarlarına ırkçı nitelikteki söylemler yazılmıştır. Bazı kabul merkezleri ve araçları yakılmış, yerel yöneticiler, danışmanlar tehditlere uğramış ve toplantıları basılmıştır. Gerçekleşen ırkçı olaylar 2016'nın ilk aylarına kadar devam etmiştir. 13 Ocak'ta Hollanda'nın şehrinde inşaatı devam eden mülteci merkezine iki ölü domuz bırakılmış, 18 Ocak'ta aşırı sağ gruplar kendi aralarında

organize olmuş ve şiddet olaylarının da bulunduğu gösteriler gerçekleştirilmiştir. Yerel belediye binasına yumurtalı saldırılar düzenlenmiş ve 21 Ocak tarihinde ise aşırı sağ grupların polise hava fişek attığı sırada, göstericiler tarafından belediyeye içinde mermi bulunan bir zarf gönderilmiştir. Gösteri sırasında sıklıkla şiddete başvuran bu gruplar, ilerleyen zamanda belediye binasına tekrar saldırıp polise karşı tahta sopa, yumurta ve havai fişek fırlatmışlardır. (Valk, 2016, s.13-14)

Wilders liderliğindeki Özgürlük Partisi (PVV) tarafından “Orta Doğu ve Doğu Avrupalılar ile ilgili şikâyet için web sitesi” kurulmuştur. Web sitesi Hollandalıların göçmen işçilerle yaşamış olduğu “sıkıntılar”dan bahsetmesini ve sahip oldukları işlerini göçmenlere nasıl kaybettirdikleri ile ilgili bilgiler vermelerini istenmiştir. 22 Şubat 2012’de Avrupa Konseyinin genel sekreteri Thorbjørn Jagland, Dışişleri Bakanı Uri Rosenthal bir mektup yazarak, websitesi ile ilgili hükümetin tavrını netleştirmesini ve halka açık bir şekilde web sitesiyle ilgili tutumun değişmesini ummuştur. Hollanda parlamentosu PVV’nin kurmuş olduğu web sitesini kınamak için Mart 2012’de oy kullanmış fakat kınama için yeterli çoğunluğa ulaşamadığı için hükümet PVV’yi kınamayı reddetmiştir. (Kaya, 2017, s.6-7) Bu gibi pek çok örnek, Hollanda’nın zamanında benimsemiş olduğu çok kültürcülük anlayışının günümüzde terk edildiğini göstermektedir. Göç ve göçmene olan bakış açısı zamanla daha farklı bir tanımlamaya indirilmiş ve bu doğrultuda koalisyon hükümetleri tarafından yeni politikalar ortaya çıkmıştır. Bu durumun pek çok nedeni olduğu bilindiği gibi, en öne çıkanları Avrupa’da artan işsizlik, refah düzeyinin düşüşü, göçmenlerden kaynaklandığı iddia edilen güvensizlik problemi gibi nedenler sayılabilmektedir. Özellikle Avrupa’da aşırı sağın yükselmesi, Avrupa’da refah ve göçmen karşıtlığının ters yönlü bir ilişki içinde ilerlediğinin de bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. (Alkan, 2015)

Bu bağlamda söylemleri değerlendirilebilecek olan Wilders’ın Nisnews’e 2004 yılında verdiği röportajda, Hollanda siyasetinde göçmenlere yönelik kullanılmaktan çekinilen “asimilasyon” kelimesini açıkça dile getirmiştir: “Benim derdim dinin kendisi değil, ama İslam’ın siyasi kültürü. Neden Müslümanların daha iyi, daha kabul edilebilir ve daha insani bir medeniyeti temsil eden standart ve değerlerimize adapte olmaları gerektiğini söylemekten korkalım? Ben entegrasyon değil, asimilasyon diyorum!” (Bekaroğlu, 2009, s.35) Wilders’ın 2000’li başlarından göçmenlere karşı bu gibi söylemleri yalnızca tepki çekmenin yanı sıra, aynı zamanda kamuoyunda sempati toplamasına ve Özgürlük

Partisinin oylarını arttırmasına neden olmuştur. Diğer taraftan Hollanda’da gerçekleşen bu durumun Avrupa’ya etkisi de bulunmaktadır. 2017’nin Mart ayında yapılan seçimlerde Özgürlük partisi PVV’nin Hollanda parlamentosunda ana muhalefet partisi konumuna gelmesiyle aşırı sağda yaşanan artış hem Hollanda’da hem Avrupa’da görülmektedir. “Kendisi de özellikle Hollanda’daki ırkçı-islamofobik mirasa yaslanan Geert Wilders’in söylem ve eylemleri son senelerde hareketini dünya çapında yaymış ve Avrupa’nın hemen her devletinde ‘wilderscilik’ yayılmış ve ‘yeni wildersler’ ortaya çıkmıştır.” (Hıdır, 2018, s.20)

1 Ocak 2021’de Hollanda’da yürürlüğe giren Yeni Sivil Entegrasyon Yasası Hollanda’ya yerleşmeyi düşünen Türkler için önem arz etmektedir. Yasanın amacı göçmenlerin olabildiğince hızlı bir şekilde Hollanda toplumuna entegre olarak çalışma yaşamına girmelerini amaçlamaktadır. Yasadan ülkeye göçmek isteyen herkes sorumlu değildir. Avrupa Birliği üye ülkeleri, Norveç, İzlanda, İsviçre, Lihtenştayn ülkeleri Yeni Sivil Uyum Yasasına tabii değildir. İlk olarak Türkler sivil uyum yarasınca getirilen yeni sivil uyum yarasına tabii olarak kararlaştırılan muafiyetler dışında iseler Hollanda hükümetince belirlenen sivil entegrasyon sınavına katılmak ile yükümlüdürler. Aynı zamanda vatandaşlık entegrasyonuna katılmadan önce DUO’ya (Dienst Uitvoering Onderwijs) yani eğitim yürütme ajanslarına kaydolmaları gerekmektedir. Sınav konuşma, okuma, Hollanda toplumunun bilgisi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Sınavın toplam maliyeti 150 € olup ve bu tutarın DUO’ya ödenmesi gerekmektedir. DUO’dan 8 hafta içerisinde sınavın geçip geçilmediğine dair bir mail gelmektedir. Daha sonrasında ise geçici kalış izni (MVV) alınması gerekmektedir. Bu izin aynı zamanda uzun süreli kalış vizesi olarak bilinmektedir. Son olarak Hollanda’ya göçmenlerin gelişi ile birlikte devam eden entegrasyon süreçlerinin oldukları ifade edilmektedir. (Government of The Netherlands, 2025)

2021’de yürürlüğe Entegrasyon Yasası’nın amacı ise, zorunlu olarak sivil entegrasyona tabi olan kişilerin mümkün olan en kısa sürede Hollanda toplumuna katılmaya başlayabilmelerini sağlamaktır. Hollanda buna iş bulmanın da dahil olduğunu söyleyerek göçmenlerin Hollanda’daki istihdam hayatına göç ettikten sonra hızlı bir şekilde katılmalarının vurgusunu yapmıştır. Yasada bir önceki entegrasyon yarasıyla karşılaştırıldığında belli temel değişiklikler bulunmaktadır. İlk olarak Yasa, belediyelerin

önemi özellikle vurgulamış ve belediyelerin yeni gelen göçmenlere entegrasyon yardımı sağlayacaklarını belirtmiştir.

Aynı zamanda bu entegrasyonu programı, kapsamlı bir alım sürecinden sonra bireye göre uyarlanmakta olup Belediye tarafından hazırlanan kişisel bir Vatandaşlık Entegrasyonu ve Katılım Planına dayanmaktadır. Hükümetin ise sığınmacılar için vatandaşlık entegrasyonunun maliyetini ayrıca karşıladığı belirtilmiştir. Belediyeler ayrıca aile göçmenlerine ve diğer göçmenlere entegrasyon yardımı sağlamakta ve vatandaş entegrasyonu için kendileri ödeme yapmak zorunda olduğu ifade edilmiştir. Belediyeler göçmenlerin entegrasyonu için uygun eğitim konusunda onları bilgilendirmek ve tavsiyede bulunmakta görevlidirler. Yasa Belediyeler haricinde aynı zamanda göçmenlerin Hollanda öğrenimi konusunda vurgu yapmaktadır. Hollanda'da bir hayat kurmalarını ve Hollanda toplumuna aktif olarak katılmalarını sağlayacak düzeyde Hollandaca öğrenmeleri gerektiğini belirten Yeni Entegrasyon Yasası, ülkenin anadilinin yeterli seviyede öğrenilmesinin göçmenlerin aynı zamanda iş gücü piyasasındaki şanslarını da arttırdığını ayrıca ifade etmektedir. Yasa son olarak Hollanda'da uzun vadede yaşamak isteyen göçmenlere girmelerinin zorunlu olduğu Entegrasyon Sınavında test edilen yeterli seviyedeki Hollandaca ile, Hollanda toplumuna katılım (örneğin iş yerleştirmeleri veya gönüllü çalışmalar yoluyla) kombinasyonunun, yeni toplumsal entegrasyon sisteminde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. (Government of The Netherlands, 2025)

Görüldüğü üzere Hollanda'da çokkültürlülüğü savunan siyasi ortam giderek entegrasyonu ve göçmenlerin ev sahibi topluma uyumunu öne çıkarmaktadır. Castels ve Miller (2008)'ın da belirttiği gibi; göç karşıtı hareketlerin aynı zamanda çok kültürlülüğe de karşı olduğu ve bu söylemler giderek popülerleşerek Hollanda, Avusturya gibi birçok Avrupa ülkesinde çok kültürlülük politikalarının devletler tarafından terk edilmesine yol açmaktadır.

4. BÖLÜM

HOLLANDA'DA YAŞAYAN NİTELİKLİ TÜRKLERİN İŞE ERİŞİM DURUMLARI, İŞ YAŞAMLARI VE SOSYAL ETKİLEŞİMLERİNDE KÜLTÜREL FARKLILIKARI ROLÜ

Hollanda'da gerçekleştirilen saha araştırmasından elde edilen verilerin ortaya konularak değerlendirildiği bu bölümde; araştırma grubunda bulunan Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin sosyo-demografik özellikleri, işe erişim durumları ve iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında yaşadıkları deneyimler, dini ibadetlerini gerçekleştirme durumları, yabancı hissetme durumları, Hollanda'da yükselişe geçen aşırı sağ hakkındaki düşünceler, aşırı sağın kültür ve inanca etkisine ilişkin düşünceler, Hollanda'daki yaşamdan memnuniyet ve kesin göçe karar verme durumları incelenmiştir.

4.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Hollanda'da yaşayan nitelikli Türklerin işe sosyal etkileşimlerinde ve işe erişim durumlarına kültürel farklılıkların rolünün incelendiği bu çalışmada, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türklerin sosyo-demografik özellikleri kapsamında; cinsiyet, yaş, kuşak, medeni durum, eğitim durumu, mesleki durum, Hollanda'da yaşanan şehir göre dağılımları incelenmiştir.

Araştırmada veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve katılımcılarla görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ancak, görüşmelerin anket tekniğine kıyasla daha uzun sürmesi nedeniyle bazı katılımcılar yoğunlukları sebebiyle görüşmeye vakit ayıramayacaklarını belirtmiş, bazıları ise görüşme sürecini yarıda kesmiştir. Araştırmanın örnekleme kapsamında 12'si kadın 12'si erkek olmak üzere toplam 24 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

4.1.1. Doğum Yerine Göre Dağılımları

Tablo 2. Doğum Yerine Göre Dağılımları

Doğum yeri	Sayı	Yüzde
Hollanda	21	%87.5
Türkiye	3	%12.5
Toplam	24	100,0

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen örneklemin %87.5'i Hollanda, %12.5'u ise Türkiye doğumludur. Katılımcıların özellikle eğitim hayatlarının büyük çoğunluğunu Hollanda'da tamamlanması gerektiği bu çalışmada ayırt edici bir sebep olduğundan dolayı, saha araştırması süresince araştırmanın örneklem grubuna dahil edilme aşamasında katılımcıların Hollanda'da eğitim hayatına başlamış olmalarına önem verilmiştir. Türkiye'de doğan üç katılımcıdan ikisinin ilk öğretim hayatlarının başlangıcında Türkiye'de yaşadıkları, ancak sonrasında ailelerinin Hollanda'ya göç etmeleri nedeniyle eğitim hayatlarına Hollanda'da devam ettiği bilinmektedir. Türkiye'de doğan diğer katılımcı ise eğitim hayatına başlamadan ailesinin Hollanda'ya göç etmesi nedeniyle eğitim hayatına Hollanda'da başlamıştır.

Bu araştırmada, katılımcıların eğitim hayatına Hollanda'da başlamalarının önemi, onların ev sahibi topluma, insan yaşamının temel basamaklarından biri olan örgün eğitim aracılığıyla yoğun biçimde katılmalarını sağlamasıdır. Çocukluk döneminde aile ve mahalle çevresinde geçirilen zaman, örgün eğitimin başlamasıyla birlikte ev sahibi toplumun kültürü ve toplumsal dinamikleriyle etkileşime girerek farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, erken yaşta Hollanda'da başlayan sosyalizasyon süreci, katılımcıların gündelik yaşam, sosyal etkileşim ve iş yaşamındaki deneyimlerini yorumlama ve algılama biçimlerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla araştırmada Hollanda'da eğitim hayatına başlamış ve tamamlamış katılımcılardan oluşmaktadır.

4.1.2. Kuşaklara Göre Dağılımları

Hollanda İstatistik Ofisindeki (CBS) bilgilere göre; Hollanda'da yaklaşık 500 bin Türk yaşamaktadır. Nüfusunun yaklaşık 204,249'u birinci kuşak; 225,729'unu ise ikinci kuşaktır. Görüldüğü üzere kuşaklar arası büyük oran olarak Hollanda'da yaşayan ikinci kuşak Türk sayısı gelmektedir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile

gerçekleştirildiğinden, örneklem grubu ve sayısının seçiminde araştırma konusuna önem teşkil eden hususlara dayanarak seçilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, eğitim hayatının Hollanda’da başlanması ve tamamlanması ve katılımcıların sosyalizasyonlarının büyük bir çoğunluğunun ya da tamamının Hollanda’da gerçekleştirilmesine belirleyici bir role sahiptir.

Literatürde kuşak tanımlamalarının farklı kriterlere bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Bu çalışmada kullanılacak olan kuşak tanımlaması için Şahin (2010, s. 29)’in operasyonel tanımı esas alınmıştır. Bu doğrultuda çalışmada, “anne-babası Türkiye’de doğmuş ve sonra Hollanda’ya göç etmiş, kendisi de Türkiye’de ya da Hollanda’da doğmuş Hollanda’daki Türkler”, ikinci kuşak olarak tanımlanmıştır. “Anne babasıyla Hollanda’ya gelmiş ya da anne-babasından biri Hollanda’da doğmuş Hollanda’daki Türklerin, Hollanda’da doğmuş çocukları” ise üçüncü kuşak tanımlaması olarak ele alınmıştır.

Tablo 3. Kuşaklara Göre Dağılımları

Kuşak	Sayı	Yüzde
İkinci kuşak	5	%20,8
Üçüncü Kuşak	19	%79,2
Toplam	24	100,0

Çalışmada esas alınan kuşak tanımlamasından yola çıkarak, araştırmanın örneklem grubunun çoğunluğu %79,2 ile üçüncü kuşak iken, %20,8 ile ikinci kuşaktır. Hollanda’da yaşayan Türkler arasında üçüncü kuşağın en az sayıda olması aynı zamanda üçüncü kuşak Türklerden elde edilen verilerin literatür için kritik bir öneme sahip olduğu anlamına gelmektedir. Araştırma kapsamında çoğunlukla üçüncü kuşak Türklerin, ev sahibi toplumda gündelik, sosyal ve iş alanlarında yaşadıkları deneyimlerinin incelenmesi, entegrasyon ve uyum dinamikleri bakımından önem teşkil etmektedir.

4.1.3. Eğitim Durumu

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
Meslek Lisesi (MBO)	10	%41,7
Yüksek Okul (HBO)	6	%25
Üniversite	2	%8,3
Master-yüksek lisans	6	%25
Toplam	24	100,0

Araştırmanın katılımcılarının eğitim durumlarına bakıldığında; en yüksek oranı % 41.7 ile meslek lisesi (MBO) mezunları, daha sonra %25 oranıyla master-yüksek lisans ve yüksek okul (HBO) gelmektedir. Üniversite mezunlarının oran ise %8.3 ile üçüncü sırada yer almaktadır ancak master-yüksek lisans ile birlikte bu oran %33,3' e ulaşmaktadır. Araştırmanın zamansal sınırlılıkları bakımından doktora mezunu katılımcılar ile görüşme gerçekleştirilememiştir. Çalışmada örneklem grubunun belirlenmesinde, katılımcıların yüksek eğitim düzeyine ve ev sahibi toplumda istihdam edilebilecek niteliklere sahip olmaları belirleyici bir unsur olmuştur.

4.1.4. Hollanda'da İkamet Edilen Şehre Göre Dağılımları

Tablo 4. Katılımcıların Hollanda'da İkamet Edilen Şehre Göre Dağılımları

	Sayı	Yüzde
Amsterdam	2	%8.3
Den Haag	2	%8.3
Utrecht	2	%8.3
Enschede	2	%8.3
Nijmegen	2	%8.3

Tilburg	1	%4.1
Apeldoorn	5	%20.8
Almelo	4	%16.6
Leerdam	3	%12.5
Zwolle	1	%4.1

Araştırmadaki katılımcıların Hollanda’da yaşadıkları yere göre dağılımları şöyledir: En yüksek oran (%20.8) ile Apeldoorn’da yaşayanlar oluşturmaktadır. Bu durumu sırasıyla Almelo (%16.6) ve Leerdam (%12.5) şehirleri izlemektedir. Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Enschede, Nijmegen şehirlerindeki katılımcı oranları %8.3 ile eşit sayıdadır. Son olarak Tilburg ve Zwolle şehirleri %4.1 ile son sırada yer almaktadır. Araştırma sahasında belirlenen şehirlerin araştırma konusu itibarıyla yaşanan deneyimleri etkileyebileceği durumu göz önüne alınarak farklı Türk nüfus yoğunluklarına sahip şehirler seçilmiştir. Türk nüfusunun yoğunlukta olduğu şehirlerden Amsterdam, Utrecht, Den Haag, Enschede, Tilburg, görece daha az Türk nüfus yoğunluğuna sahip şehirlerden Apeldoorn, Almelo, Leerdam, Zwolle, Nijmegen şehirleri seçilmiştir. Aynı zamanda, araştırma konusuyla doğrudan ilişkili olması nedeniyle özellikle Hollanda’nın güneyinde yer alan şehirler örneklem kapsamına alınmıştır. Bunun temel sebebi, aşırı sağ partilere verilen oyların büyük ölçüde Hollanda’nın güneyi ve kuzeydoğusundaki şehirlerden gelmesidir. Dolayısıyla, araştırmada aşırı sağ seçmenin yoğun olduğu bölgeler de dikkate alınmıştır.

4.2. İŞE ERİŞİM, İŞ YAŞAMI VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Göçmenlerin göç ettikleri ülkede istihdam alanında yer bulabilmeleri, becerileri ve nitelikleri doğrultusunda iş yaşamına girebilmeleri, bulundukları ülkede geçimlerini sağlayıp yaşamlarını devam ettirmeleri açısından oldukça önemlidir.

Göçmen ağları ise göçmenlerin istihdama girişi ve iş yaşamına katılımı konusunda önemli bir yere sahiptir. Göçmen ağları göçmenleri, eski göçmenleri ve göç etmeyenleri akrabalık, arkadaşlık ve ortak paylaşılan köken bağları ile hem göç alan hem de göç veren

bölgedeki bireyleri birbirine bağlayan kişiler arası ilişkilerdir. Göç yoluyla oluşan ağlar aynı zamanda uluslararası hareketi arttırır. Bunun sebebi ise ağların göç hareketinin maliyet ve risklerini azaltıp göçten beklenen net faydayı arttırmasıdır. Kişiler arası ağ bağlantıları yabancı istihdama erişim için insanları erişebileceği bir sosyal sermayeyi de oluşturmaktadır. (Massey et al., 1993, s.448)

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu Hollanda doğumlu olup, tamamı eğitim hayatını Hollanda’da geçirmiş kişilerdir. Dolayısıyla bu durum katılımcıların istihdam hayatına kolaylıkla katılmalarını sağlarken, iş bulma ve çalışma hayatına devam etme noktasında çoğunlukla zorluk yaşamadıklarını göstermektedir.

4.2.1 İşe erişim Durumu

Araştırma kapsamında derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilere göre Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin 18’nin kendi nitelikleri doğrultusunda iş bulmada herhangi bir sıkıntı yaşamadığını ve bu durumda sahip oldukları iyi dil düzeyi, eğitim ve tecrübelerin etkili olduğu görülmektedir. Edinmiş oldukları niteliklere rağmen işe erişimde zorluk yaşayanların sayısı ise 6’dır. Söz konusu 6 kişiden 4’ü başörtülüdür. Toplamda görüşü alınan 9 başörtülü katılımcının 4’ünün sorun yaşadığını belirtmesi, hemen hemen yarısının işe erişim noktasında sorun yaşadığını göstermektedir. Başörtüsünün toplum içerisinde görünür olması ve cv’lerde fotoğraflarının gözükmüyor olması başörtülü nitelikli Türk gençleri için dezavantaj oluşturmaktadır. Diğer 2 erkek katılımcılardan biri 2008-2009 ekonomik kriz nedeni ile bir diğeri ise etnik köken sebebiyle iş bulmada sorun yaşamıştır. Bu noktada kadınların erkeklere kıyasla işe erişimde daha fazla sorun yaşadığı söylenebilir.

Başörtüsü sebebiyle işe erişimde sorun yaşayan K2 ve K24 durumu şu şekilde anlatmıştır:

“Ben 2 yıldır kapalıyım. Kapalı olmadan önce yüz yüze bir iş başvurmasına gittiğimde kolay kolay alıyorlardı. Fakat örtülü olduğumdan beri yaşamadığım ırkçılık kalmadı. Bana biraz daha soğuk davranıyorlar daha böyle dışlıyorlar ama yüzüne söylemiyorlar. Örtülü olduğun için almadık diye söylemiyorlar ama farklı farklı nedenler üretebiliyorlar.” (K2, Kadın)

“Bana mülakatta sen çalışırken başörtünü çıkaracak mısın dedi. Ne diyorsun sen dedim. Ya soruyorum temizlikçi vardı çıkarıyordu dedi. Bak beni dinle bu benim kimliğim senin

nasıl dedim dışında protez varsa, o senin kimliğin ise, sen sabah çıkarıp gelmiyor isen bu da benim kimliğim çıkarmamı nasıl talep edebilirsin ya da düşünürsün ben sana böyle geldim dedim. Madem ben başörtümü çıkaracaksam çıkarır gelirdim.” (K24, Kadın)

Araştırmanın verilerine benzer şekilde Gökmen (2010)’in çalışmasında da Müslüman göçmenler iş başvurularında benimsedikleri inançları dolayısıyla olumsuz deneyimler yaşadıklarını ifade etmektedirler.

İş başvurularında etnik kökeni sebebiyle iş bulmada zorluk yaşayan K21, işe alım noktasında yabancılara kıyasla Hollandalıların tercih edildiğini vurgulamıştır.

“10 kişi çağırıyorlar, herkesle konuşuyorlar ama aynı anda işsiz bu sen kendini anlattıyorsun diplomalarını sunuyorsun. Ve sonra öğreniyorum ki mesela atıyorum, 4 tane yabancı var., 6 tane Hollandalı var, 5 kişi alacaklar mesela o 4 yabancıyı kimseye almamışlar. Hollanda'yı bir kişiye demişler ama 5 Hollandalıyı almışlar.” (K21, Erkek)

DENK partisi Milletvekili Doğan Ergin ise eğitimden iş yaşamına kadar uzanan bir ayrımcılığın varlığından söz etmiştir. Ergin, özellikle sahip olunan ismin işe erişim süreçlerindeki olumsuz etkisine değinmiş ve ayrımcılığın kurumsal bir hal aldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“En önemlisi benim iş hayatım başında staj aramaya başladığım zaman da gerçekleşti. Bu ülkede isimden dolayı imkanların ne kadar kısıtlı olduğunu görüyorsunuz. Mesela arkadaşlarım çok rahat bir şekilde bakanlıklarda staj bulurken benim elli altmış mektup göndermem gerekiyordu. Hatta araştırma sonuçlarına baktığımızda Hollanda'da Müslüman ismi, Türk ismi olduğunda maalesef bu kişilere iş verilmiyor. Dolayısıyla ilkokuldan başlayan ama aynı zamanda iş hayatınızda kadar gelen bir ayrımcılıktan %100 söz edebiliriz ki bu ayrımcılık sadece toplumda gerçekleşen bir ayrımcılık değil. Buradaki ayrımcılık kurumsal bir ayrımcılık aynı zamanda. Hükümet burs kontrollerinde öyle bir düzenleme yapmış ki sadece Hollandalılar bunun içerisinde yer almış. Bu daha yeni gerçekleşti ve hükümet bu konuda özür diledi. Banka sisteminde bunun gibi birçok şey var. Ayrımcılık konusunda toplumda bir sıkıntı bulunuyor.”

Dertli (2018)’nin çalışmasında da Almanya’da yaşayan gençlerin çalışma hayatında, isimleri ya da görünüşleri yüzünden ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Esin Şahin (2022) ’in çalışmasında ise bir katılımcı ismi sebebiyle iş başvurusunda yaşanan

ayrımcılığı ifade etmektedir: *“Yabancıların iş başvurusunda isim yabancıysa ikinci plana atılabiliyor.”*

Hollanda’nın yaşamış olduğu ekonomik kriz sebebiyle iş bulmada sorun yaşayan Hollanda meclisinde siyasi danışman görevinde bulunan K14 etnik ya da inançtan bağımsız olarak ekonomik bunalım temelli sorun yaşadığını şu şekilde açıklamıştır:

“2009 yılında benim bütün bir nesil sıkıntı yaşadık. Hollandalılara beraber hepimiz sıkıntı yaşadık. Mezun olurken tam finansal krizde mezun olduk.” (K14, Erkek)

Sahip oldukları dil, eğitim ve mesleki yetkinlikler gibi özellikleri sayesinde iş bulmada sorun yaşamayan 18 katılımcıdan K7, edindiği yüksek eğitimin iş bulmada olumlu rol oynadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben pek yaşamadım yani zaten yüksek lisansındaki siber güvenliği seçerken çok hızlı bir şekilde iş bulunabildiği falan söyleniyordu. Yazılım mühendisliğinde de. Yazılım mühendisliği arayan şirketler çok oluyor. Onun üstüne bir de benim gittiğim üniversite Hollanda’nın en iyi olarak bilinen teknoloji Üniversitesi olunca sorun yaşamadan seviyeye bakılınca direkt iş bulabildim.” (K7, Erkek)

Yıldız (2009)’ın kimlik sorunu olarak çifte aidiyeti Hollanda’ örneğinde ele alan çalışmasında farklı yaş ve meslek gruplarındaki katılımcılar sahip oldukları iyi dil becerisi, eğitimsel beceri ve niteliklerine rağmen işe erişim durumlarında ve iş yaşamlarında ayrımcılık ve ötekileştirmeye maruz kalırken, çeşitli önyargı ve etiketlemeler ile yüzleşmektedirler. Gerçekleşen ayrımcılık, ötekileştirme ve önyargı özellikle katılımcıların sahip oldukları inanç ve etnisite üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak bu çalışmada katılımcıların sahip olduğu nitelikler onların işe erişim durumlarında çoğunlukla olumlu bir rol oynamış ve iş bulmada zorluk yaşamamalarına neden olmuştur.

Psikolog K10, eğitiminin yanında Hollanda’da psikologluk mesleğinin olumlu işlev gördüğünü ve özellikle göçmenler açısından “Hollandalı olmayan” ruh sağlığı uzmanlarına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

“Hayır yok o yönden sıkıntım olmadı hiç zaten eksik de büyük olduğu için özellikle şimdi sağlık sektöründe psikoloji dalında galiba bu psikoloji dalı Hollanda’da yabancı olmanın avantajlı olduğu nadir dallardan biri olabilir.” (K10, Erkek)

Katılımcıların ifadelerinden de görüldüğü üzere katılımcıların dörtte üçü işe erişim noktasında nitelikleri sayesinde zorluk yaşamadıkları ve sahip oldukları eğitim, dil ve mesleki yetkinliklerinin olumlu işlev sağladığı görülmektedir. Ancak işe erişimde sorun yaşayan 6 katılımcıdan 4'ü kadın olup hepsi başörtüsü takmaktadır. Bu bağlamda işe erişim durumunda cinsiyet ve aynı zamanda başörtüsü kullanım faktörünün belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir.

Bourdieu'nün alan kavramından ele alındığında nitelikli Türk gençlerinin yaşadığı yer olan Hollanda toplumsal mücadele ve etkileşimde bulunan oyun alanını temsil etmektedir. Alana yeni girmiş olan nitekim Türk gençleri ile alanın sermayesi üzerinde hegemonyası olan baskın sınıf yani ev sahibi toplum arasında sürekli bir mücadele hali bulunmaktadır. Alanda daha önce bulunmaları nedeniyle daha avantajlı konumda olan baskın sınıflar savunmacı eğilimlere sahiptirler ve devamlı olarak sermaye anlamında dezavantajlı konumda bulunan göçmenler ile mücadele içinde olmaktadırlar. (Bourdieu, 2018) Bu bağlamda çalışmada sermaye açısından dezavantajlı konumda bulunan Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençleri ile daha avantaja sahip olan ev sahibi toplum arasında iş yaşamında gerçekleşen bir mücadele hali bulunmaktadır. Yüksek dil becerisi, eğitim, mesleki yetkinlikler gibi niteliklere sahip Hollanda'da yaşayan Türk gençleri sahip oldukları kültürel sermayelere rağmen, iş yaşamlarında ev sahibi toplumun savunmacı eğilimleri dolayısıyla kültürleri ve inançları nedeniyle ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.

4.2.2. İş Yaşamı

Göçmenlerin göç ettikleri ülkede istihdam alanında yer bulabilmeleri, becerileri ve nitelikleri doğrultusunda iş yaşamına girebilmeleri, bulundukları ülkede geçimlerini sağlayıp yaşamlarını devam ettirmeleri açısından oldukça önemlidir.

İş yaşamında karşılaşılan deneyimler ana temasının altında, nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamında karşılaştıkları çeşitli deneyimler ele alınmaktadır. Katılımcıların aktardığı veriler doğrultusunda iş yaşamındaki deneyimler, farklı alt temalar halinde incelenmiştir. Bu alt temalar; iş yaşamında olumlu deneyimler, etnik kimlik temelli olumsuz deneyimler, dini inanç temelli olumsuz deneyimler, stigmatizasyon, iş yerinde başa çıkma stratejileri, iş yerinde iletişim ve etkileşim tercihleri ve Türk işletmelerinde çalışma isteği

ve olarak belirlenmiştir. Her bir alt tema, katılımcıların yaşadığı özgün deneyimleri yansıtmakta ve bu bağlamda iş yaşamının çok boyutlu yapısını ortaya koymaktadır. Aşağıda sırasıyla bu alt temalar detaylandırılacaktır.

4.2.2.1. İş Yaşamındaki Olumlu Deneyimler

Araştırmada bulunan 24 katılımcıdan 7'si iş yaşamında herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını ve olumlu deneyimler yaşadıklarını ifade etmektedir. Katılımcıların Hollanda'da almış oldukları eğitim, sahip oldukları nitelikler ve iyi dil becerileri bu noktada belirleyici rol oynamaktadır. Ancak erkek katılımcıların kadın katılımcılara kıyasla daha fazla olumlu deneyimlerinin bulunduğu söylenebilir. Bu durumun temel sebebi 12 kadın katılımcının 9'unun başörtülü olması ve başörtülü katılımcıların tamamının iş yaşamında olumsuz deneyimlere sahip olmasıdır. Sahip olunan çeşitli niteliklere rağmen başörtülü katılımcılar olumsuz deneyimleri daha sık ve yoğun yaşamaktadır. Bu durum meslek ya da oturulan şehre göre değişkenlik göstermemektedir.

İş yerinde herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirten K3, K9 ve K12 şunları söylemiştir:

“Yok şu anda yok zaten. Çünkü bizim çalıştığımız şirket böyle durumlar için yani zero tolerans diyorlar. Müslüman mısın gibi bir soru sorulmuyor. Bazıları şey diyor farklı asıl görüyorum yani Türk asıllı mısın? En fazla o tür şeklinde bir şey soruluyor. Ve buna aslında açık açıkta dillendiriyorum. Zorlanma da yaşamıyorum” (K3, Erkek)

“Yaşamadım. Çünkü yeri geliyor iş yerinde bile namaz kıldığın oluyor. Namaz işte vakti geldiği zaman söylüyorum arkadaşlara diyorum ben 15 dakika yokum başka çalışanlar da var öyle Türk olsun namaz kılan ya da Faslı olan arkadaşlar var onlarla tabii iş müsaitse 15 dakika gidebiliyorsun.” (K9, Erkek)

“O kadar kültürleşmiş ki sorun yapmıyorlar benim gözümde. Tabii ki bazı yerlerde var kötüsü de var istemeyeni de var ama isteyen de var. Artık kabullenmişler gibi benim gözümde. Saklamıyorum da kendi kimliğimi. Kesinlikle saklamıyorum görüyorlar da onlar da hani biz üçüncü nesil olduğumuz için biraz da buranın artık halkılaymışız gibi davranıyorlar.” (K12, Kadın)

K6 ve K17 ise iş etkinliklerinde iş arkadaşları tarafından kendi hassasiyetlerine dikkatle yaklaşıldığını ve bu durumun onları memnun ettiğini ifade etmektedirler. Araştırmada

katılımcıların bir kısmı iş dışı faaliyetlerde çalışma arkadaşları ve iş verenleri tarafından kültürlerine ve dini inançlarına dayalı tercihlerinin saygıyla karşılandığını ve istekleri doğrultusunda alternatifler üretildiğini belirtmektedirler. Aynı zamanda bu durum katılımcılar tarafından olumlu bir şekilde karşılanmaktadır.

“Bize göre helal yemek hazırlanıyor mesela. Bu kadar da hani dikkatli. Türkiye'nin şu anki halini görünce diyorum ki ya buradaki Hollandalılar daha iyi ya oradaki bazı Türklerden. Yani Türkiye’de başörtüsü bir problem kurumlarda bir yerlerde.” (K6, Kadın)

“İş arkadaşları yemeği gidiyoruz hani? Biliyorlar seni helal et yediğini yani ona göre diyorlar hani buraya gidelim diye. Dışlanma olmuyor. Tamam, o zaman buraya gidelim, sen de yiyip içebilirsin. Herkes kendi seçtiği menüden ama fazla saygı da duyuyorlar yani.” (K17, Kadın)

Hollanda’da eğitim almış ve niteliklere sahip katılımcıların, sahip oldukları beceriler sayesinde içinde bulundukları topluma ve sisteme daha kolay uyum sağladıkları görülmektedir. İleri düzeyde dil becerisi, vatandaşlık bilgisi ve benzeri edinimler, ev sahibi toplumda yaşamlarını sürdürürken onlara iş yaşamında da önemli avantajlar sağlamak ve olumlu tecrübelerini destekleyici bir rol oynamaktadır.

4.2.2.2. Etnisite Temelli Olumsuz Deneyimler

Araştırmada gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilere göre, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin edinmiş oldukları nitelik ve yetkinliklere karşın 24 katılımcının 17’sinin işe erişim sürecinde ve istihdam hayatına katıldıktan sonra iş yaşamında olumsuz deneyimler ile karşılaştığı görülmektedir. Ayrıca, deneyimledikleri olumsuz söylem ve pratikler genellikle ayrımcılık ve önyargı ile iç içe geçmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı bu pratikleri hem söylemsel hem de yapısal düzeyde deneyimlemektedir. Bu durum, yalnızca işverenler tarafından değil, aynı zamanda iş ortamındaki çalışma arkadaşları tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Katılımcılardan 7’sinin ise iş yaşamında olumlu deneyimlere sahip olduğu ve bu noktada sahip oldukları dil, eğitim ve mesleki yetkinlerin rol oynadığı görülmektedir.

Yıldız (2009)’un Hollanda’da çifte aidiyet durumunu belli bir kriter gözetmeden Türk katılımcılar üzerinden inceleyen çalışması da Hollanda’da yaşayan Türklerin sahip

olduğu eğitim ve niteliklerin onların yaşadıkları toplumda ayrımcılığa uğramamalarını engelleyemediğini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra Demirdizen Çevik (2022)'in Hollanda'da meslek sahibi Türklerin çalışma yaşamında deneyimledikleri ayrımcılığı konu alan araştırmasının bulguları da araştırmanın verileriyle örtüşecek şekilde öne çıkmaktadır. “Hollanda’da doğup büyümenin, orada eğitim almanın hatta hatırı sayılır yüksek eğitime erişmenin de oralı sayılmaya yetmediği, emek piyasasındaki bireysel deneyimler üzerinden anlaşılmıştır.” (Demirdizen Çevik, 2022, s.304)

Araştırma bulguları Robert Ezra Park'ın “İrk İlişkileri Döngüsü” teorisi üzerinden değerlendirildiğinde Hollanda’ya yaşayan nitelikli Türk gençlerinin ev sahibi topluma kıyasla kısıtlı kaynaklar ile istihdam alanındaki mücadelesi rekabet süreçlerini tanımlarken, “biz ve onlar” ayrımıyla ile gerçekleşen çatışma süreci, nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamında ev sahibi toplum ile çatışmalarını ve olumsuz deneyimlerini ifade etmektedir. Uyum süreci, nitelikli Türk gençlerinin işe erişimde ve iş yaşamında maruz kaldıkları kurumsal ayrımcılık biçimlerini de ortaya çıkarırken aynı zamanda ev sahibi topluma uyumlandıkları dönemi temsil etmektedir. Bu noktada araştırmadaki katılımcıların tamamının Hollanda’daki iş yaşamına ve çalışma etiğine uyum gösterdiği ifade edilebilir. Son evre olan asimilasyon evresi Park’ın ifadesiyle ise Türklerin ev sahibi toplumun yapısal alanlarında aktif bir şekilde katılım göstermesine karşılık gelmektedir. Bu bağlamda nitelikli Türk gençlerinin, sahip oldukları beceri ve özellikler sayesinde yaşadıkları topluma aktif bir şekilde katılım gösterdiği sonucuna varılabilir. (Race Relations Cycle, 2025) Park’a göre ev sahibi toplum, kültürünü ve standartlarını göç eden toplum üzerine dayatmakta ve ardından kültürel bir endosmoz dönemi gelmektedir. (Park, 1928) Park’ın işaret ettiği nedensellikler ve sonuçlara bağlı olarak, ev sahibi toplumun iş yaşamında dayatmış olduğu kültür ve standartlar nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamında olumsuz deneyimler ile karşılaşmalarına neden olmaktadır. Özetle kültürel endosmoza karşı olan nitelikli Türk gençleri iş yaşamında kültürel farklılığa dayalı gerçekleşen rekabet ve çatışma nedeniyle ayrımcılığa ve ötekileştirme maruz kalmaktadır.

Etnik kökeni nedeniyle iş yaşamında olumsuz deneyimlere sahip olan hastanede yönetim kurulunda çalışan K1, amiri tarafından kendisinin aldığı kararların sorgulandığını ve Türk olması nedeniyle rahatsız edici, şaka yollu söylemlere maruz kaldığını ifade etmektedir.

“Burada çalışan tek Türküm ve ben asistan olarak 2 Türkü işe aldım ama bu onların Türk olduğundan dolayı değil sadece CV’lerini beğenip iş davetinde bulunduğun kişiler oldu. Bunu direkt şeye bağladı: “Sen burayı Türkiye mi yapacaksın? Sen niye 2 tane Türk eleman aldın? Burası Türkiye değil.” Şakayla karışık ve ben onda mesela karşılık olarak evet burayı Türkiye’yi yapacağım, burası yeni Türkiye tarzında ben de şakalarla geriye iade ettim ona yani çok üzerinde de durmadım şu anda geri düşünürsem fazlasıyla şaka üstü laf çarpıtmak.” (K1, Kadın)

Etnik kökenleri sebebiyle iş yaşamında sorunlar yaşayan nitelikli Türklerin büyük bir çoğunluğu şaka ve espriler aracılığıyla üstü örtük bir şekilde gerçekleşen rahatsız edici söylemlerle karşılaştığını belirtmiş ve bu durum çalışma hayatlarında çeşitli zorluklar yaşamalarına sebep olmuştur.

Türk olduğum için iş yerinde sorun yaşıyorum ve kabul edilmiyorum diyen K20 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Her zaman beni Türk olarak gördüler. Yani ne kadar bana iyi davransalar da bile, ne kadar samimi olsak da bile her zaman Türküm onların gözünde. Ama derler sen burada doğma büyümüş, Hollanda pasaportun var Hollandalısın işte böyle mana uydururlar. Tabii ben de bazen onların ağzıyla konuşuyorum. Evet derim ben de Hollandalıyım falan. Ama ikimizde sonuçta biliyoruz yani. Benim Türk olduğumu ve onların kabul etmeyeceğini biliyorum. Yani sonuçta kendimizi kandırıyoruz kısacası. (K20, Erkek)

Ayrımcı davranışlar aynı zamanda, hedef aldığı kişilere bir tür dezavantaja, zarara veya haksızlığa neden olmaktadır. Ayrımcılığın ortaya çıkarttığı dezavantaj, ayrımcılık ile eşitsizlik arasındaki yakın bağı açıklamaktadır. (Altman, 2011) Bu bağlamda değerlendirildiğinde, göçmenler ev sahibi toplum tarafından uğradığı önyargı ve ayrımcılık sebebiyle, aynı zamanda dezavantajlı grup konumunda da bulunmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında ise dünya savaşlarının getirmiş olduğu ırkçılık temelli olumsuz tecrübelerden sonra 21. yüzyılda ırkçılığa farklı bir anlam yüklenilmeye başlanılmış ve bu kavram “kültürel-yeni ırkçılık” olarak ortaya çıkmıştır. Kültürel/yeni ırkçılık özellikle sömürgecilik hareketlerinin bitiminden sonra, sömürgeci ve sömürge ülkeleri arasındaki nüfus hareketlerinin tersine gerçekleşmesi sonrası yeni bir toplumsal oluşumunun sonucunda başlamaktadır. Aynı zamanda 11 Eylül kültürel/yeni ırkçılığın gelişmesine

neden olmuştur. Irkçılığın yeni biçimi olan bu kavramın merkezinde ise göç ve göçmenlik bulunmaktadır. Yeni ırkçılık bir başka deyişle “ırksız ırkçılıktır” ve bu bağlamda yeni-ırkçılığın temel özellikleri arasında biyolojik farklılıklar değil, kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Kültürel farklılığa dahil olan başlıca gruplar; göçmenler, mülteciler, yerli olmayanlar, söz konusu ülkenin hâkim kültürü dışında kalan yabancılar yeni ırkçılığın nesnesi konumunda bulunmaktadırlar. (Sumbas, 2009, s.65) Bu noktada ev sahibi toplumundan farklı olarak sahip olunan kültür ve inanç, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamında kültürel/yeni ırkçılığa maruz kalmalarına neden olmakta ve biyolojik ırkçılıktan farklı olarak karşılaştıkları ırkçılık biçiminin daha çok gizli ve üstü örtük bir biçimde gerçekleştiği görülmektedir.

Hem fizik öğretmeni hem de ürün mühendisi olarak çalışan K23 farklı etnik kökündeki insanların problem ve sorunlarının önemsenmediği ancak Türk ya da Müslüman bir çalışan aynı durumla karşılaştığında iş arkadaşları ve iş verenleri tarafından gördükleri muamelenin farklılaştığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Product engineer olarak çalıştığım çok iyi Yunan iş arkadaşım var. Onunla çok iyi çalışıyorum. Onda bile görüyorum. Yani farklı davranmalar görüyorlar mesela. Hatta böyle birbirimize düşürme peşindeler zaten yok sizden değil miydi ya bizden değil miydi şu bu. Fark görüyorsun. İspanyollar İtalyanlar var mesela onlarla pek sıkıntıları yok. Türklere hiçbir şekilde yani iyi lafları yok. Hep problem çıkartıyorlar. Türk olsun, Müslüman olsun ya da Faslı olsun. Bunları bir arada hemen o ismi, o bir labeli takabilelim ki o daha kolaylarına geliyor. İtalyan varsa o zaman yani gündem olmaz ki yani ortaya çıkmaz ama öbür türlü gündeme çıkar herkes biliyor zaman “aa Türk yaptı baksana gene.” Herkesin düşündüğü gibi aynı olacak. (K23, Erkek)

K23’ün ifadesine benzer şekilde Yıldız (2009)’ın çalışmasında bir katılımcı benzer ifadeleri kullanmıştır: *“Yabancı deyince sâdece Türkler ve Faslılar söz konusu oluyor. Sırplar ya da Çinliler yabancı olarak görülüyorlar. Bunun sebebini de Müslüman kimliğinden korkmaları olarak görüyorum. Hollandalılar bize karşı çok önyargılılar.”*

Bunun yanı sıra Yardım (2017)’ın da vurguladığı üzere, Afrika ve Arap ülkelerinden gelenlere “göçmen” tanımlaması kullanılırken, kendi ülkelerinden ayrılan Batılılar için “gurbetçi” (expat) tanımlamasının kullanılması Avrupa’da söylemsel düzeyde var olan çifte standardını bu bağlamda da ortaya çıkarmaktadır.

K23 aynı zamanda fizik öğretmeni olarak çalıştığı okulda yöneticiler tarafından Hollandalı meslektaşlarından bariz bir farklılık ile sorgulanıp denetlendiğini ifade etmektedir.

“Ben aslında exam dönemlerinde ekstra ödev veriyorum ama yönetim bunu aslında bana daha önce sormuştu nasıl bir şekilde ders vermek istersin diye ben dedim aslında zorunlu bir ders olması gerekiyor... Ben o sebepleri verdiğim halde okuldan gittim direk benim peşimden aradılar. Kontrol etme duygusu, bunu mesela başkası yapsa, Hollandalı yapsa o zaman bir sıkıntı yok. Ben bunu anlattım birkaç tane öğretmenlere onlarda biraz şaşırdılar. Ben yanlış bir şey mi yaptım diye ister istemez kendinden şüphe ediyorsun ama bana yapıyorlar bunu başkasına yapmıyorlar anlatabiliyor muyum? Bana böyle çok adaletsiz geldi. Bu adaletli değil yanlış diye ve direkt ırkçılık da demek istemiyorum. Gene biraz yavaş davranıyorum ama bunu hissettiriyorlar.” (K23, Erkek)

Wallerstein’a göre ırk ve ırkçılık kavramları ile günümüz ekonomik sisteminin yakından ilişkisi bulunmaktadır. “Modern dünya sisteminin, kapitalist dünya ekonomisinin gerçeği, hiyerarşik, eşitsiz ve kutuplaştırıcı bir sistem olduğudur; bu sistemin siyasi yapısı, bazı devletlerin diğerlerinden belirgin şekilde daha güçlü olduğu bir devletler arası sistemdir.” (Wallerstein, 2004, s.510) Aynı zamanda emperyalizm bu bağlamda önemli süreçler arasında görülmektedir. Emperyalizm sermayenin sonsuz birikim sürecini devam ettirme amacıyla güçlü devletlerin kendinden zayıf devletlere iradelerini dayatması sonucu ile ortaya çıkmakta olup, dünya sisteminin yapısına birleşiktir. Fakat Wallerstein’a göre emperyalizmin devamlı bir ahlaki savunmasının bulunduğunu söylemektedir. Emperyalizmin bu savunusu “öteki” olanları evrensel değerler tarafından belirlenen normlara uymaya zorlayarak “medenileştirme misyonu” adı altında ortaya çıkmaktadır. Evrensel değerlerin, daima emperyal güçler tarafından belirlenen değerler olması ise Wallerstein’a göre ilginç bir tesadüftür. (Wallerstein, 2004, s.510-511) Bu bağlamda özellikle aşırı sağ siyaset tarafından göçmenlere ve Müslümanlara yönelik söylemler nedeniyle Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin sahip oldukları kültür ve inanç nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olmaktadır.

Hollanda Temsilciler Meclisinde siyasi danışmanlık yapan K14, iş yaşamında etnik kökenine söylemlere maruz kaldığını ama bu durumu kabullenemediği için genellikle bu tür olaylara göz yumduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Yani çok aşırı derecede yaşamadım şahsen çünkü kendime de yakıştıramadığım için böyle bir şeye maruz kaldığımda ne bileyim bunu göz ardı ediyorum. Yani gözlerimi yumuyorum. Kapı önünde sol kapıdan giriş yapmak isterken hayır o kapı ırkçı de de birisi dışarıdan. O kapı ırkçı sen oradan giremezsin dedi. Bu meclis binasının önünde sağdaki kapıdan girin diye birisi demişti. Tabi ben gülümsedim ve şaka yaptım ve içeri girdim tabi. Sonra düşündüm ki yani bu ırkçılık, yani böyle bir şey söylem ama tabii yakıştıramadığım için hem o orada göz yumuyorum.” (K14, Erkek)

Çoğu katılımcının iş yaşamındaki deneyimleri sisteme ne ölçüde dahil edildikleri (inclusion) ya da sistem dışına itildikleri (exclusion) konusunu gündeme getirmektedir. Özellikle etnisite ve dini inanç farklılığı temelinde yaşanan deneyimler, iş yerlerinde katılımcıların yeterli düzeyde dahil edilmediğini, bazı durumlarda örtük ya da açık dışlama pratikleriyle karşılaştıkları görülmektedir. Diğer yandan bazı katılımcılar, kapsayıcı yönetici tutumları, çokkültürlü ekip yapısı veya destekleyici iş arkadaşları sayesinde iş yaşamında kendilerini daha fazla dahil hissedebildiklerini ifade etmişlerdir.

Ancak Benoist’e göre, toplumda dışlama (exclusion) ve izolasyonu (isolation) ortaya çıkaran ırkçılıktır ve kapsayıcılık (inclusion) ırkçılık ile ortaya çıkabilecek bir olgu değildir. “ ‘Fransa’da çok fazla göçmen var’ diyen bir ırkçı, bu göçmenlerin sosyal merdivenin alt basamaklarında yer almasıyla pek tatmin olmaz. Irkçının istediği, onların ayrılması, gözden kaybolmaları ve mevcut hiyerarşide herhangi bir pozisyonun atılmalarıdır.” (Benoist, 1999, s.19)

K21 Türk ve Müslüman olmanın çifte dezavantaj getirdiğini söylemiş ve çalışma yaşamında bir sıkıntı çıkmaması adına iş yerindeki çoğunluk görüşten çekindiğini belirterek, etnisitesine bağlı kendi tercih ve eğilimlerini çoğu zaman gizlediğini ifade etmiştir.

“Ben şöyle bana düşünüyorum, ırk ve dini esas biraz ayırmak lazım. Ama şimdi burada mesela Hollandalı Müslümanlar da var, Hollandalı oldukları için bunlara karşı bir ön yargı ırkçılık var ama Türk’sen ve Müslümansan işin yani iki kat daha ağır. Mesela öğlen molada oturuyorsun beraber işte herkes ekmeğine hazır getirmiş kahve içiyorsun, ekmek yiyorsun, masada gazeteler var ve gazetede yani ilk sayfasında işte Türkiye’nin politikası işte şunu dedi diye yazıyor. Şimdi soruyorlar seni deniyor işte senin fikrin ne diyor. Ben Türkiye’nin politikasıyla ilgilenmiyorum diyorum ama halbuki ilgileniyorum. Şimdi

neden öyle demek zorunda kalıyorsun? Çünkü masada 10 kişi var orada oturan. Hepsi hem fikir ve ben farklı bir düşüncedeyim. Şimdi orada kalkıp bir tartışmaya girdiğin zaman tartışma büyüyebilir ve ben o insanlarla çalışmak zorundayım. O yüzden çoğu zaman alttan almışızdır. Yani bu her sektörde de böyle.” (K21, Erkek)

Bourdieu'nün sermaye kuramından hareketle, katılımcıların kültürel sermayelerinin nitelikli eğitim ve iyi düzeyde dil becerisi içerdiği, aynı zamanda vasıflı meslek gruplarında yer aldıkları görülmektedir. Kültürel sermayenin kurumsallaşmış biçimi, eğitimsel nitelikler gibi unsurlar aracılığıyla nesneleşerek ona özgün bir değer kazandırmaktadır. (Bourdieu, 2018) Ancak katılımcıların sahip oldukları kültürel sermayeye rağmen yaşadıkları toplumda ayrımcılık, ötekileştirme ve önyargıya maruz kaldığı görülmektedir. Bu durum, bazı katılımcılar açısından kültürel sermayelerinin iş yaşamında ekonomik sermayeye dönüşümünü zorlaştırmaktadır. Araştırmanın verilerine benzer şekilde, Ortay (2023)'ın çalışmasında da Avrupa'da yaşayan Türklerin maruz kaldığı ayrımcılık, kültürel ve ekonomik sermaye kavramları çerçevesinde ele alınmış ve Almanya, Fransa, Belçika ve Hollanda'daki Türklerin eğitim yoluyla edindikleri kültürel sermayeyi ekonomik sermayeye dönüştürebilecekleri uygun alanların söz konusu ülkeler tarafından yeterince sağlanmadığı vurgulanmıştır. Bu durum, iş piyasasında ayrımcılığın yapısal bir boyut kazandığını göstermektedir.

4.2.2.3. Dini İnanç Temelli Olumsuz Deneyimler

İş yaşamında dini inançları sebebiyle olumsuz deneyimlerle karşılaşan Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin başörtüsü ve sakal gibi dış görünüme bağlı problemler, sosyal etkinliklerde arada kalma hali, Müslümanlara yönelik şaka ve espriler gibi unsurlar nedeniyle problem yaşadıkları görülmektedir.

Katılımcılar dini inançları sebebiyle iş yaşamında ayrımcılığa, önyargıya ve İslamofobik söylem, eylem ve yaptırımlara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Ayrıca, katılımcılar arasında dini inanca dayalı olumsuz deneyimlerin, etnisiteye dayalı olumsuz deneyimlerden daha sık ve yoğun yaşandığı görülmektedir. Çoğu katılımcı, işe erişim ve iş yaşamlarında Türk kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa veya ötekileştirmeye kaldıklarını; ancak bu durumun büyük ölçüde Müslüman kimlikleri üzerinden gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Dini inanç temelli sorunların cinsiyet üzerinden anlamlı düzeyde farklılaştığı ve özellikle kadınların bu durumu daha yoğun yaşadığı söylenebilir. Özellikle

9 başörtülü kadın katılımcının tamamı, iş yaşamında olumsuz deneyimlere sahiptir ve başörtüsü takma durumu ile birlikte inanç temelli sorunların arttığı ifade edilebilir. Bu bağlamda başörtülü kadın katılımcılar çifte dezavantaj yaşamaktadırlar. Gediklioğlu ve Akbaş (2019)'ın Türkiye'ye beyin göçü gerçekleştiren Avrupa'da yaşayan üçüncü kuşak Türklerle gerçekleştirdiği çalışmasında da başörtülü katılımcıların daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde Ergen (2019)'in en az 10 yıl boyunca Hollanda'da çalışma yaşamına katılan ve daha sonra Türkiye'ye göç eden Trükler ile gerçekleştirdiği çalışmasında da başörtülü katılımcıların kültürel ırkçılığı daha fazla deneyimledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Dini inancı nedeniyle çalıştığı lisede yönetici kadro tarafından ayrımcılığa uğrayan Fizik öğretmeni K23 bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Müslüman olan öğrencilerim var. İster istemez bazı olaylar mesela Filistin meselesinde çok sert tepkiler oluyor, söylemiş oluyorlar. Bunu daha fazla bu yüksek pozisyonlarda yönetimde görebiliyorsun. Bize daha fazla sert davranma var. Bir öğretmen olarak düşünebilir misiniz? Sert davranma var. Hollandalı öğretmenler, tanıdığım öğretmenler var. Bize farklı davranıyorlar, onlara farklı davranıyorlar. Biz bunu gerçekten de söyleyebiliriz.” (K23, Erkek)

İslamofobi genel olarak üç boyuta sahiptir. Bunlardan ilki yapısal politika, ikincisi özel düşmanlık ve üçüncü olarak ilk boyutun bireylerin ve özel aktörlerin gizli ve açık önyargılarını meşrulaştırıp harekete geçirdiği diyalektik süreçtir. (Khaled ve Beydoun, 2016) Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra Batı'da ve Avrupa özelinde Müslüman göçmenler açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Bu durum İslamofobi'nin Avrupa'da yaygınlık kazanmasına ve anti-islamizm yükselişe geçmesine neden olmuştur. Avrupa'da bulunan göçmenlere yönelik değişen bakış açısı ve politikalar bu gelişmelerin sonucu olarak görülmektedir. Bu bağlamda Avrupa'da göç meselesi merkezde olmak üzere, Müslüman göçmenler ile ilgili sosyal nitelikli birçok sorun İslam dini üzerinden ele alınarak İslamofobi adına önemli sav olarak ortaya çıkmıştır. (Hıdır, 2015)

Öte yandan Müslüman karşıtlığının Avrupa'da giderek yayılması, AB'nin temel değerleri olan insan hakları, çoğulculuk, farklılık içinde birlik, demokrasi ilkelerine yönelik bir tehdit unsuru haline gelmektedir. “İslamofobi, sosyal kapsayıcılık ve kültürel çeşitlilikle karakterize edilen adil bir toplumun gelişimini engellemektedir.” (Sajid, 2004, s. 4) Bu

bağlamda İslamofobi, Müslüman göçmenler açısından da önemli problemlere neden olmaktadır. Eurobarometre'nin yaptığı kamuoyu araştırmalarında ise en az istenen göçmenler Müslüman göçmenler olup, AB'ye üyeliği en az istenen ülkeler arasında Türkiye bulunmaktadır. (Öner, 2014) Bu durumun Hollanda'da yaşayan Türklerin iş yaşamları başta olmak üzere gündelik yaşamlarının pek çok alanını etkilemekte olduğu görülmektedir.

Sakalı sebebiyle ötekileştirici söylemlere maruz kalan K10, şunları söylemiştir:

“Sakalıma bazen uzatıyorum, bırakıyorum vesaire. Bir zaman birini görmezsem bir zaman sonra uzun sakallı görürse mesela direkt terör gruplarına vuruyorlar. Yani El Kaide adamı mısın nezdinde o tür şeyler o tür şakalar mesela hiç alakası yok yani oluyor o tür şeyler oluyor.” (K10, Erkek)

Bu durumun yanı sıra pek çok katılımcının ifadesine göre, dini inançlara yönelik söylemler genellikle üstü kapalı bir şekilde şaka ve espri yoluyla dile getirilmektedir. Katılımcılar, bu durumun Hollandalıların genel olarak “şakacı” bir millet olarak bilinmelerinden kaynaklanabileceğini ifade etmektedir. Bu durumu başörtüsü kullanmayan ancak çevresinden kendini rahatsız edici sorular alan K4, şu şekilde ifade etmiştir:

“İşte hani atıyorum bence saçmalık öyle şeyleri mi inanılır işte bilmem kaç bin yıl önce olmuş olayları siz hâlâ mı inanıyorsunuz veya mesela işte hani benim başım açık sen niye kapalı değilsin. İşte seni zorluyorlar mı, mesela görücü usulü evlen diyorlar şey yapıyorlar ya sen de öyle evlenecek misin, hani böyle cahil cahil sorular soruyorlar veya söylemde bulunuyorlar.” (K4, Kadın)

“Avrupa’da İslam kavramı, çok kültürlülük, hoşgörü, diyalog gibi kavramlar yerine çatışma, entegrasyon problemi, ayrıştırma ya da asimilasyon gibi kavramlarla birlikte gündeme gelmektedir.” (Kedikli ve Akça, 2017, s. 60) Bu bağlamda katılımcıların niteliklerine rağmen sahip olduğu inançları nedeniyle iş yaşamında zorluklar yaşadıkları söylenebilir.

Dini inanca yönelik şakaları takmış olduğu başörtüsü üzerinden deneyimleyen K1 durumu şu şekilde dile getirmiştir:

“İşverenin kendisi başörtüsü hakkında şakalar yaparak belirli şeyleri söylüyor. İşte ne zaman çıkaracaksın başörtüsünü, çıkartman senin için daha avantajlı olur, sen de bizim gibisin ama bunları şaka karışık söylüyor. Ben de şakayla karışık hani bunu söyleyemezsin sen bana işte bunun hakkında şikâyetle bulunabilirim, yakışmıyor diye kendisiyle konuştuğumda o da gülerek ya şaka yaptığımı biliyorsun, sen benim nasıl biri olduğumu biliyorsun diyerek geçiştiriyordu.” (K1, Kadın)

Doktor olarak görev yapan başörtülü K11 başörtülü olma durumunun onları daha öne çıkardığı ve çalışma hayatında başörtülü olmanın getirdiği zorluklarını anlatmıştır. Katılımcı aynı zamanda Hollanda’da nitelikli alanlarda başörtülü çalışanların sayısının arttığını ancak öncü konumda bulunmalarından dolayı zorlandıklarını ifade etmiş ve aynı zamanda ev sahibi toplumun henüz bu duruma alışmadığının altını çizmiştir.

“Hollanda’da hele ki mesela doktor veya avukatlığa, farklı mesleklerde daha çok başörtülü bayanlarda katıldığı için artık bence yavaş yavaş alışmaları iyi bir şey ama ilk başta zorlanıyoruz. Yani belki ilerideki nesiller için önlerini açmış olacak ama zor. Bir hasta bana aa sen doktor musun o zaman baya iyi yerlere gelmişsin falan dedi. Böyle ya da ne kadar düzgün Hollandaca konuşuyorsun diye tepkiler aldığım oluyor. Belki iyi niyetle söylüyorlar ama arkasında tabii hafif bir ayrımcılık, ırkçılık altında yatabiliyor. Yani demek ki insanlar alışmamış veya farklı düşünüyorlar, başörtülü insanlarla alakalı. Başörtülü olduğum için biraz daha bence bu durum ön planda olabiliyor. Diğer türlü çünkü tam anlayamıyorlar işte Türk müsün değil misin, nerelisin? Belki biraz daha tereddütte olabiliyorlar ama başörtülü olunca en azından direkt Müslüman olduğunu görebiliyorlar açıktan.” (K11, Kadın)

Misafir işçi göçü ile birlikte Türkler ve diğer Müslüman işçiler ile sömürge süreci sonrası göç eden göçmenler, farklılıkları sebebiyle Avrupa’nın homojen görünümüne tehdit oluşturmalarından dolayı antisemitizm ikinci planla kalarak yerine İslamofobi geçmiştir. Batı ülkelerinde İslam, güvenlik endişelerini beraberinde getirmekte ve giderek Avrupa’nın yerli yaşam tarzını tehdit eden bir unsur mahiyetini kazanmaktadır. Günümüz Avrupası için bir zamanlar rahatsız edici olan şey, bugün varoluş adına birincil tehdit unsuru haline gelmiştir. (Williams, 2010) Ev sahibi toplum tarafından homojen görüntüsüne tehdit olarak görülen başörtüsü, Hollanda’da yaşayan nitelik sahibi başörtülü katılımcıları iş yaşamlarında da etkilemektedir.

Anaokulunda öğretmen olarak çalışan K15 ise başörtüsü takmaya karar verince iş verenleri tarafından başörtüsünü çıkarmasına dair baskı ve söylemlere maruz kalmıştır. Katılımcı daha sonra iş yerinden istifa etmiştir.

“Yani ben kapandım ama işe gidince başımı açıyordum çünkü bir özgüven eksikliği vardı. Hani kuralları da iyi bilmiyordum sonradan biraz araştırınca onların öyle bir hakka sahip olmadığını öğrenince ben artık kapatacağım dedim ama o kapandıktan sonra dönemde patronlarım bana farklı davranmaya başladı. Patronlarım hep tersini yaparlardı. İzin verme konusunda sıkıntı çıkarırlardı, maaş yükseltmede. Yani hep kendim tekrardan ayriyeten araştıracaktım sizin bunu hakkınız yok diyerek bir kuralla, bir şeyle önüne gelecektim ki tekrar kabul etsinler yoksa öbür türlü direkt ret cevabı alıyordum her konuda. Ama açıkken o kadar sıkıntı çıkmıyordu kapandıktan sonra mesela patronum benimle anlaşma yapmıştı olur da bir tane müşteri senin yüzünden kaybedersem işten çıkmanı istiyorum demişti mesela.” (K15, Kadın)

Etnik kökeni üzerinden herhangi bir zorluklar karşılaşmayan K24, iş yaşamında dini inanç temelinde problemler yaşadığını ifade etmiş ve özellikle başörtüsü sebebiyle bu durumun gerçekleştiğini vurgulamıştır.

“Türk olarak hiçbir şey hissetmedim ama daha çok mesela İslam’a karşı ön yargı bakış açısı olabiliyor ama bir Türk olduğun için değil bir de ben ne dedim iş yerinde onu da söyleyeyim. Mülakatta dedim ki bak ben bu başörtüyü takarsam bu benim dini vecibem, bu benim kimliğim dedim ama bu benim ben olmamı değiştirmiyor, benim hissettiğimi, yaptığım davranışlarımı. Bu sadece benim dini İslami gibi göstergesi dedim ama dedim ben değişiyor muyum ben yine aynı benim.” (K24, Kadın)

İslamofobi ile kültürel ırkçılık ilişkisi son zamanlarda literatürde tartışılan bir konu haline gelmiştir. Irkçılığın klasik biyolojik-kalıtsal tanımının değişmesi sonrası İslamofobi, bir kültürel ırkçılık türü olarak ortaya çıkmakta ve ayrımcılığın yeni bir türü olarak meydana gelmektedir. Buna göre Müslümanlar “etnik-dini” bir grup gibi düşünülmektedir ve Müslümanlara karşı duyulan korku, nefret ve ayrımcılık gibi hususlar ile karakterize olmaktadır. Bu yaklaşıma göre Müslümanların etnik-dini bir grup olarak düşünüldüğü görülmektedir. Ancak İslamofobi’nin bir kültürel ırkçılık biçimi olarak düşünülmesi henüz tam olarak kabul edilememiştir. Kültürel ırkçılığın, İslamofobi üzerinden gerçekleştirilmesinin ana nedenlerinden biri, ırkçılığın insan haklarına aykırı bir davranış

olarak görülmesidir ancak İslamofobik söylemlerin ve eylemlerin düşünsel özgürlük, fikir beyan hürriyeti gibi nedenlerle meşrulaştırılmaktadır. (Hıdır, 2017) Bu durumun sonucunda ise özellikle Avrupa’da bulunan Müslüman göçmenler olumsuz şekilde etkilenmekte ve fikir özgürlüğü altında Müslüman göçmenlere karşı ayrımcılık ve ötekileştirme normalleştirilmeye çalışılmaktadır.

Araştırmada birçok katılımcı iş arkadaşları ile gerçekleştirilen aktivitelere dini inançları nedeniyle katılmak istemediklerini belirtmiştir. Ancak bu durum bazı noktalarda katılımcıların kendi inançları ve iş yaşamları arasında kalmalarına neden olmaktadır. Başörtülü doktor olarak görev yapan K11, bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Gece hayatı gibi bir şey, bir yerde içme gibi bir durum oluyor. Tabii bu tarz aktivitelere katılmıyorum ben. Aslında şunu biliyorlar, benim alkol içen aktivitelere katılmadığımı biliyorlar ama bunu söylemekte de ilk başta zorlandım. Çünkü bir yanda ilk iş arkadaşlarına sert davranmak istemiyorsun onlara bunu söylediğinde sert gelebiliyor. Çünkü onlar böyle bir kültüre alışmışlar. İlk başta hemen ben söyledim ben alkollü aktivitelere katılmıyorum diye. Bazı kişiler şaşıyor, bazı kişiler zaten anlıyorum diyor, zaten o tepkimi bekliyorlardı. O kişiler genelde etrafında Türk ve yan Müslümanların olduğu kişiler. Biraz daha alışık oluyorlar bu duruma ama bazı kişiler hiç yani ben etrafımdaki ilk Müslüman veya ilk başörtülü bayan olmuş oluyorum. Dolayısıyla zorlanıyorum bu konularda. Ama benim için önemlisi zaten kendi değerlerimi koruyabilmek onlar da yavaş yavaş alışıyor ama bu tarz şeyler de hakikaten zorlanabiliyor. Ve çoğu arkadaşlarım da zorlanıyorlar. Benim gibi aynı durumda olan.” (K11, Kadın)

4.2.2.4. Stigmatizasyon

İş yaşamında karşılaşılan ön yargılar ve stigmalar, nitelikli Türk gençlerin profesyonel yaşamdaki sorunların başında gelmektedir. Goffman (2014)’ın da ifade ettiği üzere bireylerin kimlikleri, toplumsal normlara uymadığında, toplum onları değersizleştirme eğilimi göstermektedir. Sahip oldukları niteliklere rağmen, Türkler, “göçmen/mülteci işi” dışında uzmanlık gerektiren pozisyonlarda istihdam edildiklerinde, ev sahibi toplum tarafından bulundukları konuma “layık” görülmedikleri yönünde üstü örtük ifadeler ve tutumlara maruz kaldıkları görülmektedir.

Hollanda’da doğup büyüme, eğitim alma gibi artılarının olduğunu ve iyi dil becerisine sahip olan nitelikli Türk gençleri, özellik ve becerilerine rağmen yaşadıkları toplumda etiketlenmelere maruz kalmaktadırlar. “Sosyal, kültürel ayırım ve dışlamaların zeminini oluşturan önyargılar, göçmenler için sosyal ilişkilerde ve mesleki hareketlilikte baş edilmesi gereken engeller anlamına gelmektedir.” (Çelik, 2008, s.119)Etnik köken ve dini inanç temelli problemlerden farklı bir mekanizmaya sahip olan stigmatizasyon, doğrudan etnik köken ve inanç üzerinden değil aynı zamanda toplumsal algı ve stereotipler üzerinden de gerçekleşmektedir. Katılımcıların deneyimlediği damgalanma, etnik ve inanç temelli somut ayrımcılıktan ziyade daha algısal ve toplumsal etiketleme pratiklerini içeren bir şekilde üstü örtük olarak gerçekleşmektedir.

Türklere ait mesleki etiketlenmeleri K5 şu şekilde aktarmıştır:

“Temizlikçi Türk diye söz var. Ben temizlik yapmıyorum yani o da bir iş ben ona bir şey demiyorum, benim babam bir yerde çalışıyor utanmıyorum böyle şeylerden ama o derse ona orada bende direk üstüne çıkıyorum biz kendimizi ezdirmeyiz üçüncü nesil olarak bunların farkındayız daha çok çekiniyorlar.” (K5, Erkek)

Hollanda’da yaşayan Türklerin mülteci etiketlenmesine maruz kaldığını belirten K20 ve K21 bu durumdan rahatsız olduklarını şu şekilde ifade etmektedirler:

“Buradaki millet buradaki insanlar yani sen ne yaparsan yap seni hiçbir zaman kabul etmezler. İstedğin kadar ispatla, istediğin kadar kendini göster gün gelir gene ikinci sınıf olarak seni dışlarlar yani. Ama biz burada doğma büyüme olduğumuz için dilimiz var. Çok şükür kültürel olsun. Yani çoğu şeyi bildiğimiz için bazen hatta bizi Suriyelilerle kıyaslıyorlar ki biz buraya onların (Hollandalıların) çöplerini temizlemeye geldik İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra. Savaştan falan kaçmadım örnek olarak. İşte biraz o mücadelenin içindeyiz diye düşünüyorum.” (K20, Erkek)

“Mülteciler o kadar kafalarına yerleşmiş ki bizi de mülteci zannediyorlar. Bunlar öyle dediği zaman çok büyük tartışmalara giriyorum. Dedim ki, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra senin babanın dedenin yapmak istemediği işi benim atalarım dedelerim geldi yaptı babalarım geldi yaptı buraya. Biz mülteci değiliz ki siz çağırdınız bizi, sen ne konuşuyorsun dedim. Biz mülteci değiliz sizin arkanızı toplamaya geldik. Ülkenizi biz kalkındırdık. Gurbetçiler dedikleri kalkındırdı. Senin dede yan gelip yatarken dedim

affedersin yani birahanelerden çıkmazken benim babam, dedem çalışıyordu. O zaman da susuyorlar. Çünkü hakikat bunlar kendileri de biliyor yani.” (K21, Erkek)

K16 ise Türk kadınlarına özgü üretilen etiketleri şu şekilde ifade etmektedir:

“Yani kadınlara aşağılıyorlar. Türk kadınları mesela bıyıkları var diye yani. Yani ne bileyim aşağılama oluyor ya da sizin yani şaka olarak söylüyorlar çünkü Hollandalılar şakacı insanlar mesela yani sizin ayağınız mutfağa bağlı. Öyle şakalar mesela.” (K16, Kadın)

Doktor olarak görev yapan ve aynı zamanda başörtüsü takan K11 mesleki statüsünün yaşadığı toplumda kendine yakıştırılmadığını ve sahip olduğu etnik köken ve inanç nedeniyle ev sahibi toplumun kendi üzerinde belli kalıp yargılara sahip olduğunu şu şekilde aktarmaktadır:

“Hastalar ya benim doktor olduğumu beklemiyorlar işte biraz daha ya temizlikçi misin ya da Hemşire misin? Hemşire olarak görseler yine amenna. Ama bazen işte sen laboratuvarıdan mı geliyorsun gibi bir sorular alıyorum. Hani ben işte Doktor Akdemir diye giriş yapınca hani bazıları bir çalkalanıyor.” (K11, Kadın)

Hopyar (2023, s.112)’ün çalışmasında da K11’in ifadesine benzer şekilde bir katılımcı *“eşim ilk çocuğumuza hamile, işte doğum için hastaneye gideceğiz kayıt yaptıracağız... isim soy isim falan sordu mesleğini falan sordu dedi makine mühendisiyim dedim şaşırdı böyle ondan sonra işte nerede çalışıyorsunuz dedi, şurada çalışıyorum dedi ooov yaptı böyle”* ifadesini kullanmıştır.

Çalışmanın verilerine paralel olarak Hopyar (2023)’ın lisans/yüksek lisans/doktora eğitimlerinden biri veya birkaçını Almanya’da tamamlayan ve iş yaşamına dahil olan ancak daha sonrasında Türkiye’ye göç eden nitelikli Türkler üzerinde yapılan çalışmada iş hayatında karşılaşılan ayrımcılık işe alım ve yükselme, etnik köken, başörtüsü, ötekileştirme ve aşağılama gibi tutum ve alanlarda kendini göstermektedir. Diğer taraftan Yıldız (2009)’ın Hollanda’da farklı yaş ve meslek gruplarından katılımcılarla yaptığı görüşmelerde katılımcıların çoğunluğunun Hollanda’da iş yaşamı da dahil olmak üzere gündelik yaşamın farklı alanlarında ayrımcılık ile yüzleştiği belirtilmiş ve ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kalanların oranı %51.2 olarak ortaya çıkmıştır. “Hollanda’da doğup büyüyen, eğitim gören, iyi derecede Hollandaca bilen

Türklerin de bilhassa işgücü piyasasına katılımda yaşanan ayrımcılık olaylarının bizzat muhatabı olmaları, Türk olmaları dolayısıyla dışlanmaları, Hollanda’da nesiller değişse de ayrımcılığın yapısal bir hâl aldığına göstergesi durumundadır.” (Yıldız, 2009, s.137). İkinci ve üçüncü kuşağın Hollandacaya hâkim olması ve ilk neslin sahip olmadığı birçok nitelik ve vasfa sahip olmanın getirdiği bir özgüvene ve özsaygıya sahiptirler ancak elde ettikleri nitelik onların yaşadıkları toplumda ayrımcılıkla yüzleşmelerini engellememektedir. (Yıldız, 2009)

Yaman Kahveci (2018)’in Hollanda’da yaşayan farklı yaş ve meslek gruplarında bulunan Türklerle gerçekleştirdiği araştırma verileri de diğer çalışmaları doğrular niteliktedir. Hollanda’da doğup büyümüş, iyi bir dil ve eğitim sahibi olan nitelikli Türklerin birinci ve ikinci kuşakların yaşadığı dil ve eğitim sorunları bulunmaksızın özellikle çalışma hayatında ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı yaşadıkları tespit edilmiştir.

Bu bağlamda araştırmanın bulguları Bourdieu’nün alan kavramı ekseninde ele alındığında nitelikli Türk gençlerinin yaşadığı yer olan Hollanda toplumsal mücadele ve etkileşimde bulunan oyun alanını temsil etmektedir. Alana yeni girmiş olan nitekim Türk gençleri ile alanın sermayesi üzerinde hegemonyası olan baskın sınıf yani ev sahibi toplum arasında sürekli bir mücadele hali bulunmaktadır. Alanda daha önce bulunmaları nedeniyle daha avantajlı konumda olan baskın sınıflar savunmacı eğilimlere sahiptirler ve devamlı olarak sermaye anlamında dezavantajlı konumda bulunan göçmenler ile mücadele içinde olmaktadırlar. (Bourdieu, 2018) Bu bağlamda çalışmada sermaye açısından dezavantajlı konumda bulunan Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençleri ile daha avantaja sahip olan ev sahibi toplum arasında iş yaşamında gerçekleşen bir mücadele hali bulunmaktadır. Yüksek dil becerisi, eğitim, mesleki yetkinlikler gibi niteliklere sahip Hollanda’da yaşayan Türk gençleri sahip oldukları kültürel sermayelere rağmen, iş yaşamlarında ev sahibi toplumun savunmacı eğilimleri dolayısıyla kültürleri ve inançları nedeniyle ön yargıya, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.

4.2.2.5. İş Yaşamındaki Sorunlara Yönelik Geliştirilen Stratejiler

Katılımcıların iş yaşamında karşılaştıkları sorunlara yönelik geliştirmiş oldukları stratejiler ve önlemler söz konusu olduğunda bu durum kişiden kişiye değişiklik göstermektedir ancak katılımcılarda sık tekrar eden stratejiler kendini ispat etme, gerekli

mercilere şikâyet, umursamama, kendini, kültürünü ve inancını açıklama, ılımlı yaklaşma, özgüven yükseltme gibi konuları içermektedir.

K1,K3 ve K20 ilgili kurum ve mercilere şikâyet ederek önlem ve strateji geliştirmiştir.

“Şu an ben resmi olarak şikâyetinde bulundum.” (K1, Kadın)

“Çıktıktan sonra da aracı olan kişiye de bunu hemen belirttim ve dedim ki ben bir şikâyetinde bulunmak istiyorum. Geremediği sürece tabii yani siyasi dini konulara girmek istemiyorum bu tür görüşmelerde ve daha çok deneyimim olan belli konular üzerinden konuşmaya çalışıyorum.” (K3, Erkek)

“Gerçekten rahatsız olduğum zaman da oradaki sorunu olan kişiye durumu anlatıyorum. (K20, Erkek)

Bir lisede fizik öğretmeni olarak görev yapan K23, iş ortamında karşılaştığı sorunlar karşısında durumu okul yönetimine anlatmış ancak bazı durumlarda baskı altında kaldığını ve susması gerektiği hissini hissettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben gerçekten yönetime söyledim susmadım. Beni kontrol etmenin peşinde misiniz? Ben iyi hissetmiyorum o konuda yani ben öğretmenim 7 yıldır öğretmenim ben zaten 23 yaşlarımda girdim 7 senedir buradayım dedim. Sizin yaptığınız çok ayıp bir şey üstelik öğretmen belgesi falan her türlü almışım ben. Hani küçük çocuk gibi böyle bir muamele yapmanız hiç doğru değil olmaz dedim böyle bir şey. Sonuçta işte onu biraz konuştuk ettik. Susmuyorum bazı konularda susmam gerekiyor. Gene de aynı susmam lazım. Yani bir şekilde baskı var. Yani ister istemez sosyal bir duygu her zaman susmak diye de bir şey de yok. Belli noktalarda artık yani benim söylemem gerekiyor. Yani içimde kalırsa diye söylemem gerekiyor.” (K23, Erkek)

İş yaşamında karşılaştığı sorunları umursamamayı tercih eden K2 ve K10, bu durumların genellikle şaka yoluyla üstü kapalı bir biçimde gerçekleştiğini ve kendilerinin de bu tür söylemleri önemsemediklerini ifade etmektedirler.

“Aslında umursamıyorum çünkü ben ayıp bir şey yapmıyorum. Benim ayıbım yok. O onların ayıbı ve işverenin bana hiçbir şey demediği için iş arkadaşlarım da bana hiçbir şey demediği için bu olaylardan dolayı.” (K2, Kadın)

“Genelde bunu bana söyleyen ciddi söylemez zaten şaka olduğunu da biliyorum çoğu zaman yani. Ne kadar hoş bir şaka olmasa da şaka olduğunu biliyorum genelde ben de arkasından bir şey patlatırım veya hiç ciddiye almam bile karşılık bile vermem ne yapacaksam onu devam ederim” (K10, Erkek)

K20, K21, K23 ve K24 ise, çalışma ortamında yaşadıkları sorunlara karşı kendilerini ispatlama, daha iyi gösterme stratejisini kullanmaktadırlar ve katılımcıların ifadelerine göre gerçekleşen kendini ispatlama durumu istemsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Hollanda’da Türk ve Müslüman olmaları nedeniyle sahip oldukları dezavantajlı konumdan dolayı araştırmada 4 katılımcı yaşadıkları topluma kendilerini sahip oldukları nitelikleri ile kanıtlama çabası içerisinde oldukları ifade etmektedirler. Bu durum ev sahibi toplumun sahip olduğu kalıp yargılar üzerinden gerçekleşmektedir ve katılımcılar kendileri hakkında bulunan kalıp yargıları yok etme amacıyla niteliklerini ispat etme çabası vermektedirler.

Bu durumu K24, K20, K21 ve K23 şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani şu anda mesela kendin sen Türk’sün, beni biliyorsun, tanıyorsun ama bir Hollandalı geldiğinde yine de sanki onların bakış açısına uyum sağlıyor gibi bir gösterişte bulunuyormuşum gibi hissediyorum kendi açımdan... Kendini bir ispat etme, onları bir uyum sağlama, onlara ait olabilme gibisinden. Yani onlara ait olmadan ziyade ben de varım, ben de bu kadronun içinde olabilirim, topluma ait olabilirmişçesine beraberlik, ait hissettirmek gibi oluyor daha doğrusu bence ya o var. (K24, Kadın)

“İnsanlara baktığım zaman ben ona selam vermen gerek ve Hollandaca konuşup kendimi ispatlamam gerek. Yani benim dilim var, ben onlardan değilim gibi bir his vermem gerek diye hissediyorum. Ve bu sade ben de değil, yani genellikle çoğu kişi de vardır diye düşünüyorum.” (K20, Erkek)

“Hani kendini göstermek için bayağı bir hani ön plana çıkmaya çalışıyorsun.” (K21, Erkek)

“Sanki onların arasında girdin mi kendini onlara ispat etme, aa bende başarılıyım, ben de yapıyorum, ben de bu yoldayım, izleyebiliyorum, yürüyebiliyorum gibi ispat etme şeyi var. Sürekli bir ispat etme şeyi.” (K23, Erkek)

Ağca Varoğlu (2020, s.33)'nın çalışmasında da katılımcıların ifadelerine benzer şekilde bir katılımcı yaşadığı topluma kendini kanıtlama çabası içinde olduğunu belirtmiştir. *“Kendini her gün kanıtlamaya çalışıyorsun. Biriyle 3-4 yıl vakit geçersen bile, o kafalarındaki tip olmadığını kanıtlamak zorundasın.”*

Başörtülü kadın katılımcılar aynı zamanda, başörtülü olmaları nedeniyle içinde bulundukları topluma kendilerini ve sahip oldukları nitelikleri daha fazla kanıtlamak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu durum cinsiyet üzerinden anlamlı şekilde farklılaşmakta olup, çalışma yaşamında sahip oldukları beceri ve nitelikleri ispatlama ve kanıtlama ihtiyacının kadın başörtülü katılımcılarda daha fazla görüldüğü anlaşılmaktadır.

Başörtülü olmaları sebebiyle iş ortamında karşılaştıkları sorunlara karşı kendilerini ispatlama stratejisini kullanan K24 ve K11 bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Konuşmaya gittiğimizde özgüven düşüklüğü değil de yani onlara kendini ispat edebilme çabası. İlk gittiğimde tesettürlüyüm ama makyaj yaptım, kendime baktım, güzel giyindim gittim ki beni hani kapalı da hani sadece kapalı olarak görmesin dış görünüşünde önemi olsun gibisinden. Ama diyelim ki makyaj yapmasaydım, kapatsam gitsem sanki beni reddedecek der gibi bir hissiyat vardı.” (K24, Kadın)

“Başörtülü bir bayan olarak, Türk Müslüman bir bayan olarak biraz daha kendini ispatlama gereği duyuyorsun çünkü. Hani çok fazla başörtülü Müslüman tıp öğrencisi olmadığı için insanlara tuhaf gelebiliyor. Hani bunu direkt bir şekilde söylemeseler de ya ima ile ya bakışlarıyla ya beden haliyle işte bunu bazen hissedebiliyorsun. Dediğim gibi böyle hani çok net bir şekilde ben ırkçılığa uğradım diyemem. Ama, hani bu durumdan dolayı biraz daha kendimi öne atmaya çalışıyordum veya ispatlamaya çalışıyorsun sürekli.” (K11, Kadın)

K16 ise deneyimlediği problemlere karşı agresif olmayan bir tavır ile cevap vermeyi geçmiş tecrübelerinden hareketle bir strateji olarak geliştirmiştir.

“Buradaki Türkler hani fazla umursamamaya çalışıyor hani hayatını etkilememesi lazım tabii oluyor ama sürekli. Tabii canımızı sıkıyor ama fazla da takmıyoruz kafamıza aslında. Zaten dışlanıyoruzdur. Yarıları zaten bizi dışlıyor zaten alıştık. Çoğu Türklerin yanlış yaptığı, sinirleniyorlar. Hani biz sinirleniyoruz ve daha da çok agresif görüldüğü

için her zaman suçlu biz oluyoruz ama artık öğrendik. Onlara huyunu suyunu çözdükten sonra biraz onlara göre oynamaya başlıyoruz. Mesela bunlar şakayla her şeyi yaparlar. Bakarlar o şakaya nasıl tepki veriyorsun. Sen o şakaya sinirlenirsen o zaman diyor ki al sen diyor şakaya da gelemiyorsun ama damarına basarak yapıyor bunları. Bir karşı verdiğin zaman ha diyor, tamam diyor bu karşılık veriyor. O zaman ben ayağımı denk alayım diyor. Hani onları huyunu öğrendikten sonra hani onları susturmanın yolunu da biliyorsun yani. ” (K16, Kadın)

K11 ve K22 de yine ılımlı ve agresiflikten uzak cevaplar vererek durumlarını açıklama ve yaşadıkları problemlerin bu şekilde üstesinden geldiklerini ifade etmektedirler.

“Yani hani şunu önlemeye çalışıyorum. Benim yaşam tarzımla onların yaşam tarzı çok bazı konularda çok çakışabiliyor. Bunu nasıl yumuşak bir dille ifade edebilirim, onları kırmadan iş hayatıma etkilememesi açısından, birlikte çalışma tarzımızı etkilemeyecek şekilde nasıl güzel bir dille ifade edebilirim şeyi var uğraşı var yani. Hani ortamlardan kaçmak değil ama direkt neyin ne olduğunu söylemek iletişimde direkt olmak. Hollandalılar çünkü bunu seviyor, bunu istiyor. Hani mesela ben sizle katılamayacağım çünkü işim var demektense ben size katılamayacağım çünkü alkollü aktivitelere gelmiyorum diye kendi sınırını rahat bir şekilde koyduğunda aslında saygı duyuyorlar.” (K11, Kadın)

“Çok doğal ve sosyal bir reaksiyon geri veriyorum. Siz öyle görüyorsanız öyledir ama ben yaptığım şeyden kararlı ve emin olduğum için ve arkadaki hakikati bildiğimden benim için çok güzel bir duygu. Siz araştırırsanız ne hissettiğimi bilirsiniz. Çok sempatik ve hoş bir cevap veriyorum...Zaten mesela biri gözüyle seni süzüyorsa veya tuhaf bakıyorsa, sözler söylüyorsa sen ona saldırgan bir cevap verirsen o zaman o der tamam ben bunun damarına bastım.. Ben bu kişiye yaraladım mı, yaralamadım mı ? Sen çok güzel, sempatik, güler yüzlü ona gelen cevap verirsen onun kötü sözlerine rağmen o zaman o çok emin olur ki Allah, Allah ben bu çok incittim çok azarladım ama bana yine de böyle davranıyor. İslamiyet’te bunu buyuruyor.” (K22, Kadın)

K24, K18 ve K19 küçük yaşlarda özgüven eksikliği yaşadıklarını ancak zamanla kendilerini geliştirerek daha güçlü bir özgüvene sahip olduklarını belirtmişlerdir. Özgüvenlerinin artmasıyla birlikte iş ortamlarında karşılaştıkları problemlere daha net bir duruş ve kararlı bir tavır sergileyebildiklerini ifade etmektedirler. Bu durum, onların iş

hayatındaki zorluklarla başa çıkma becerilerini güçlendirmiş ve olumsuz deneyimlere karşı daha dirençli hale gelmelerini sağlamıştır.

“İlk mezun olduğumda kendimi savunma mekanizmam çok az veya minimaldi. Kendimi savunamıyordum korkuyordum, çekiniyordum ama öğrendim ki yaş geçtikçe haliyle bazı şeyleri biraz daha çabuk söyleyebiliyorsun. kendini ifade edebiliyorsun ama onun fark ettim yani yıllar sonra tekrar geldim iş hayatına atıldım. Bazı şeyleri çok daha çabuk söyleyebiliyorsun, çekinmiyorsun. Bu benim kararım bu benim düşüncem buna saygı duyuyorsanız, duymuyorsanız herkesin bakış açısı var.” (K24, Kadın)

Bir katılımcı kendi kültürünü ve değerlerini iş ortamındaki çevresine anlatmanın ve açıklamanın karşılaştığı zorluklarda önemli bir strateji olduğunu belirtmektedir.

“Aslında kendim istedim artık bilsinler dinimin gerçekten en önde olduğunu gerisinin beni ilgilendirmediyini. O yüzden yani bilmeleri de aslında bir şey. Biz biraz o konuda kendimiz yanlış yapıyoruz. Hani geri planda tutuyoruz bazı şeyleri. Onlar da anlayamıyor her zaman. Çünkü dinsizler anlayamıyor. Biz zannediyoruz belki normal ama onlar çoğu şeyi anlayamıyorlar sen anlatmadığım sürece. O yüzden artık karar verdim. Uzun zamandır yani böyle her şeyi söylüyorum.” (K19, Kadın)

Bulunduğu iş ortamlarında gerçekleşen sohbetlerde bilgi eksikliğinin kendisini zor duruma düşürdüğünü söyleyen K21, kendi kültürünü ve inancını ilgilendiren konularda bilgi edinmenin karşılaştığı sorunlarda önemli bir strateji olduğunu ifade etmektedir.

“Bir başlık gördüğün zaman yani. Ya da ne bileyim İslam hakkında konuştukları zaman ya da işte ırk hakkında konuştukları zaman. Şimdi bunlara bilgim olmadığı için tartışmaya giremiyorum. İnternette hemen okuyorum çünkü kendimi hazırlamak zorundayım ya da evde konuşulanlardan kulak veriyordum İslami konuda. Bilgi edinmek zorundasın çünkü bunları yoksa susturamazsın, başa çıkamazsın yani.” (K21, Erkek)

4.2.2.6. İş Yaşamındaki İletişim Tercihleri

İlişkiler ağı teorisinde, her yeni göçmen oluşturulan ağı genişletirken, kendisi ile ilişkili olan diğer tüm kişiler için göçün olası risklerini azaltmaktadır. İlişkiler ağı yardımıyla azalan maliyetlerle birlikte ağların giderek kendi kendine genişlemesine yol açar ve bu durum teorik olarak risklerin de kademeli bir şekilde azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Bununla beraber göçmen ağlarında azalan risk ve maliyetler durumu söz konusudur. Göç

etmeyenler ve göç edenler bu noktada kaçınılmaz olarak birbirleriyle bağlantılıdır ve her yeni göçmen bu şekilde göç ettiği bölgede sosyal bağlara sahip bir grup insan oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu şekilde ağlar, uluslararası göçü insanlar için cazip hale getirmektedir. Ağlar sayesinde azalan riskler ile göç erişilebilir ve güvenilir bir hale dönüşmektedir. (Massey et al., 1993, s. 448–449)

Bu noktada görüşmelerden elde edilen veriler, katılımcıların 11'inin iş ortamlarında Türklerle ve Müslümanlarla iletişim kurmayı tercih ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, söz konusu katılımcılar çoğunlukla “yabancı” iş arkadaşlarıyla daha iyi anlaştıklarını ve onlarla iletişim kurmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Ancak, dikkate değer bir grup olan 10 katılımcı ise iş ortamında milliyet fark etmeksizin, Hollandalı, Türk ya da diğer yabancı uyruklu iş arkadaşlarıyla rahatlıkla iletişim kurduklarını ve uyum içinde çalıştıklarını ifade etmektedir. Bu durum, katılımcıların bireysel deneyimleri ve çalışma ortamındaki sosyal dinamikler doğrultusunda farklılık göstermektedir. Katılımcılardan 2'sinin çalışma ortamlarında Türk olamadığı için zorunlu olarak ağırlıklı Hollandalılar ile iletişimde bulunduğu ve bir katılımcının ise Hollandalılarla iletişim kurmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum, Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamında hem kendi etnik/dini gruplarıyla hem de Hollandalı çalışanlarla etkileşim kurma noktasında görece dengeli bir dağılım sergilediğini göstermektedir.

Çoğunlukla Türkler ve Müslümanlar ile iletişimde bulunan K2, K17 ve K4 durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Türklerle daha çok Müslümanlar diyeyim. Faslılar, Türkler, daha çok Türkler, Bosnalılar, Arnavutlar, Müslümanlarla daha çok birbirimizi arayıp buluyoruz.” (K2, Kadın)

“Çalıştığım takımda iş yerinde hiçbir Türk yok. Sadece ben ama Türk değil de başka Endonezya iş arkadaşlarıma ona yöneliyorum, çünkü o da bir yabancı.” (K17, Kadın)

“Türk olduğum için yani Türk arkadaşlarımla. Yani insanın kanı kaynıyor tanımasam bile Türk olduğunu bildiğim için hemen ona bir hani yakınlık hissediyorsun. İşte ona bir şey danışyorsun. Çünkü biliyorsun ki hani ona danıştığım zaman ondan bir hainlik bir kötülük bir şey gelmeyecek ama o Hollandalı iş arkadaşşıma bir şey sorduğum zaman

arkamdan kuyumu kazıyabilir çünkü sonuçta yabancısın yani onun eline bir koz geçtiği zaman, benim hakkımda kullanıyor.” (K4, Kadın)

“Genelde yabancılarla çalıştığım zaman günler daha rahat geçiyor sanki benim. Faslılarla Türklerle başka Arap mesela Somalililer falan da onlarla falan daha rahat oluyor ya da Hollandalı olmayan insanlarla daha rahat oluyor genelde. Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur diye bir laf var gerçekten de öyle yani burada Hollandalılar arkandan iş çeviriyorlar sürekli ya da laf atıyorlar.” (K13, Kadın)

K13’ün de belirttiği gibi, Türk veya yabancı meslektaşlarıyla iletişim kurmayı tercih eden katılımcıların bu eğilimlerinin arkasında, ortak kültürel değerler, benzer ilgi alanları ve mizah anlayışı gibi etkenler yer almakta olup, aynı zamanda bu gruplarla iletişimde Hollandalılara kıyasla kendilerini daha rahat ve güvende hissettikleri anlaşılmaktadır.

Türkler ve Müslümanlarla daha rahat iletişim kuruyorum diyen K10 ise şunları demiştir:

“Az da olsa bence yabancılara özellikle Müslüman kökenli yabancılara tercih ediyorum çünkü çalışma şekli davranışı bile biraz daha rahat geliyor bana. Bu Hollandalı iş arkadaşları olunca çok kuralcı ve gereksiz provokasyonlara yol açabiliyor benim çalıştığım Türk Faslı arkadaşlar olsun bizim çalışma yöntemimiz daha doğal geliyor bana. Evden de gördüğümüz şeyler onları kullandığım zaman çok daha rahat ve hastalarımız da hissediyoym. Yani kendilerini de çok daha rahat hissediyoymlar bizim yanımızda. O yüzden tercihim yabancılara gider dertleşme olsun günlük sohbetimiz olsun yani konularımız olsun daha fazla uyum sağlıyoym.” (K10, Erkek)

K21, iş ortamında çoğunluğun yabancılardan oluşmasının kendisini daha rahat hissettirdiğini ifade etmektedir. Ayrıca, çalışma ortamında azınlıkta kalan Hollandalıların da yabancılarla daha fazla yakınlaştığını belirtmektedir. Katılımcının vurguladığı bu durum, iş yerinde kültürel etkileşimin artmasına katkı sağlamaktadır.

“Şu anda çok rahatım, çünkü çoğunluk bizden. Onlar da azınlık kaldığı için bize yanaştılar. Yani bizim senede iş eğlencesi dedikleri olay mangal yapıyorlar işte organizasyon yapıyorlar. Mesela müzik çalıyorlar, Ankara havası çalıyor. Hollandalılar bizle beraber oynuyor. Halay çalıyorlar. İşte sen halay biliyorsun, gel halay başı sen ol Hollandalı geliyor elimi tutuyor. Ben de halay çekeceğim sizle diyor. Hani. Artık hani

öyle bir şey olmuş ki, ismimle seslenmiyor ismimin sonuna abi diyerek çağırıyor Hollandalılar yani.” (K21, Erkek)

Almelo belediyesinde sosyal hukuk danışmanı olarak çalışan K6, çalıştığı iş ortamında Hollandalılar ile paylaşabileceği ortak bir zeminin çok fazla bulunmadığını ve ancak yabancılar ile yakın ve samimi ilişkiler geliştirdiğini ifade etmekte olup, iş yerinde yabancıların bulunmasının kendisi için önem arz ettiğini belirtmiştir.

“Yani bir toplantı yaptığımızı düşün 50 kişiyle tek kapalı sensin mesela. Seninle yaptığım konuşmayı onlarla yapamam ya da bir Türk ya da yabancı bir Azerbaycanlı, İranlı iş arkadaşım var onlarla biz yani kanka gibi takılabiliriz ama diğer Hollanda tayfasıyla iş arkadaşı yani telefonla konuşsam bile dakikayı maksimum doldurursun, şu an o benim teamimde 4,5 tane böyle birazcık renk katan insanlar olmasa çalışmam. Benim parada hiç umurumda değil. Bırakırım, çünkü beni mutsuz eder.” (K6, Kadın)

Katılımcılardan 10’u iş ortamında iletişim kurarken tercih ettikleri grubun kendileri için belirleyici bir fark yaratmadığını ifade etmektedir. Hem Türkler hem yabancılar hem de Hollandalılar ile eşit mesafede iletişim kurmayı tercih eden bu katılımcılar, geçmiş iş deneyimlerinde ırkçılığa varan ayrımcı ve ötekileştirici tutumlara maruz kalmalarına rağmen, ev sahibi toplumla da kolay ve rahat bir şekilde iletişim kurabilmektedirler. Bu durum, Hollanda’da çocukluktan itibaren geçirdikleri sosyalizasyon süreci ve nitelikli eğitim geçmişleriyle ilişkilendirilmektedir. İş ve sosyal yaşamlarını ev sahibi toplumla uyum içinde sürdüren bu bireyler, sahip oldukları niteliklere rağmen iş yaşamında ayrımcılık ve ötekileştirme ile karşılaşabilmektedir. Ancak, işe erişim süreçlerinde ve çalışma hayatında zorluklarla karşılaşsalar dahi iletişim kurarken herhangi bir ayırım gözetmemeleri, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türklerin çalışma hayatına uyum sağlayabildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

İletişim kurduğu grubun fark etmediğini belirten K1, K7, K18 ve K8 şunları demiştir:

“O hiç fark etmiyor.” (K1, Kadın)

“Yani yakınlaşmaya çalışırken pek bir etnik kökene falan bakmıyorum. Yani özellikle Türk diye ona yanaşmaya çalışmıyorum. Bunu soruyorsanız yapanlar oluyor. Tabii daha çok kendi gruplarını oluşturmaya çalışıyorlar ama benim için pek fark etmiyor”. (K7, Erkek)

“Hiç fark etmiyor benim için bir iki Hollandalı var uyuz oluyorum. Bir iki Hollandalı var getiririm evimde beslerim. Bir tane Polonyalı var, şeker gibi adam.” (K18, Kadın)

“En çok iletişim sağladığım kişi Türk evet Türk ama yakın buluyorum yöneticimiz de Türk yani bu bir tesadüf yöneticimle çok sık görüşüyorum ama onun dışında Hollandalı arkadaşlarım da var gidiş geliş de yapıyoruz. Yani %50 %50 aslında benim çevremdeki Türkler, Hollandalılar diyebilirim.” (K8, Kadın)

DENK partisi Milletvekili Doğukan Ergin, Hollanda’daki Türklerin, Hollandalılar ve diğer etnik gruplar ile etkileşimi ve iletişiminin çok iyi düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Sahip olunan dezavantajlardan dolayı topluma zorunlu olarak uyum sağlandığını belirten Ergin, diğer etnik kökenli bireyler ile uyum içerisinde olmayan grubun ev sahibi toplum olduğunu dile getirmiştir.

“Hollanda’da istatistik kurumu CBS’nin araştırması Hollanda’da yaşayan yabancı kökenli toplumların diğer toplumlarla irtibatı iyi olduğu sonucuna vardı. Yani hem Hollandalılar ile irtibatı var aynı zamanda diğer etnik kökenlere, kültüre sahip Hollandalılarla da var. Eğer Hollanda’da yaşayan paralel bir grup var ise bu grup Hollanda’da yabancı kökenli olmayan Hollandalılardır. Dolayısıyla burada yaşayan Türklerin iletişimleri muhteşem ve mükemmel. Çünkü öyle olmak zorunda. Anlaşılmayan, itilen, köşeye atılan sensin. Dolayısıyla hayatının en erken alanında bu ülkenin toplumuna dahil olmak istiyorsunuz. Bunu yapmayanlar var ise bunlar Hollandalılardır. Hollanda’da uyumu en kötü olan toplum yabancı kökenli olmayanlar. Onlar da uyum problemi var.”

İletişimde Hollandalıları tercih eden K15 ise Türklerle aralarında bir iletişim engeli olduğunu söylemiştir.

“Hollandalılara iletişim kurmayı ben daha çok isterim. Çünkü çok farklı ama bizim Türklerimiz de ya okurlarsa çok aşırı bir bilmişlikleri var üstüne çıkamıyorsun hani açık değil bazı konulara masaya yatırıp da onun tartışmasını yapmaya ya da çok kuralcı değiller bizim Türklerde o yok. Bizim önümüze bir perde var o doğru benim doğrum başka yok. O yüzden Hollandalıları tercih ederim o konuda.” (K15, Kadın)

4.2.2.7. Türk İşletmeler ile Çalışma İsteği

Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamlarında Türk işletmeleri tercih etme durumları söz konusu olduğunda katılımcıların 17’sinin Türk işletmelerde çalışmayı tercih etmediği ve düşünmediği ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Türk işletmelerinde ve işverenlerinde gözlemlenen samimiyete dayalı profesyonellik eksikliği, katılımcıların Türk işletmeler ile çalışma konusundaki istekliliğini azaltan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın katılımcıların 7’si Türk işletmelerinde çalışmaya olumlu bakmaktadır. Bu olumlu tutumda ortak kültür ve etnik kökenin etkili olduğu görülmektedir. Ancak bu 7 katılımcıdan 3’ü, çalışma koşullarının belirli standartlarda olması hâlinde, içeriği, disiplin ve kuralların sağlanması gibi şartların yerine getirilmesi durumunda çalışmayı kabul etmektedir.

Hollanda’nın en büyük vergi şirketinde vergi danışman uzmanı olarak çalışan K3, Türk işletmelerde çalışmak istemediğini, bu durumda almış olduğu eğitim ve sahip olduğu mesleki yetkinliğin önemli olduğunu ifade etmektedir. Katılımcının aynı zamanda Hollanda’nın çalışma kültürü ve etiğine uyum sağladığı da görülmektedir.

“Bence daha zor olurdu, çok daha zor olurdu. Çünkü ben burada eğitim sürdürdüm. Burada çalıştım. Burada çalışma deneyimim var. Hani Hollandalılar nasıl çalıştığını iyi bilirim.” (K3, Erkek)

Hastanede Psikolojik rehber olarak görev yapan K18 ve Yaşlı bakım görevlisi K22, Hollandalıların daha disiplinli ve kural dahilinde çalıştığını ifade etmişler ve bu sebepler ile Hollandalı işletmelerde çalışmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

“Türklerde daha çok şey var, hallederiz, bakarız yaparız abim kardeşim durumlar oluyor ben sevmiyorum onu hani Hollandalılar biraz daha kuralcı, daha disiplinli, daha iyi geliyor bana. O çalışma şartlarını daha çok seviyorum.” (K18, Erkek)

“Hollandalı Tercih ederim. Mesela Hollandalılarda kural dışına asla çıkarılmıyor. Bu böyleyse bu böyledir. Tolerans veya ay şöyle bir kıvrayım yoktur. Kural dışına çıkılmıyor Hollandalılar da. Kural disiplini daha severim, daha tercih ederim.” (K22, Kadın)

Türkler ve Hollandalılar arasındaki çalışma etiği farklarına değinen Mühendis ve Fizik öğretmeni K23 ve Doktor K11, bu iki toplumun çalışma yaşamında belirgin farklılıklar olduğunu söylemişlerdir. K11 bu farklılığın nedenini ise Hollanda’da yetişmiş olmasına ve Hollandalıların çalışma kültürüne adapte olmasına bağlamaktadır.

“Duyduğum kadarıyla pek profesyonel değiller. Profesyonizm biraz kayboluyor sanki? Ya da ilişkide ya da bir şey oluyor. Yani irtibat farklılığı var. Hollandalılara Türklerle yani orada çok büyük bir fark olduğunu düşünüyorum.” (K23, Erkek)

“Hani sistem ve Türkiye’deki çalışma yapısı veya anlayışı biraz bana zor geliyor. Burada çalışmaya alışan, burada doğup büyüyünce buradaki anlayışa alışkın olunca biraz zorlanıyorsun. Hani burada mesela belli kurallar çok bürokratik bir ülke, belli kurallar var... Hollanda’ya sonradan gelmiş hani Türkiye’deki sisteme alışmış kişilerle birlikte çalışmak bana zor gibi geliyor. Bu da benim bir ön yargım olabilir bilmiyorum. Çok da meyilli değilim o yüzden ama dediğim gibi hani buradaki Hollandalı Türklerle çok rahat yani zaten. Orada bir sorun yok ama diğer türlüünü bilmiyorum.”(K11, Kadın)

Türk işletmelerinde çalışmayı tercih edebileceğini düşünen K20 ise, ortak kültür ve etnik kökenin tercihindeki temel neden olduğunu ifade etmiştir.

“Tabii tabii neden olmasın. Sonuçta Türk’üz yani Türk’ün Türk’ten dostu yoktur.” (K20, Erkek)

Uzman hemşire K8, yazılım mühendisi K7 ve hemşire K12 ise Türk işletmelerde çalışmayı belli koşullara bağlamıştır. Bu noktada ekonomik, içerik ve şartlar gibi sebepler rol oynamaktadır.

“İşte daha önce de Türk işletmesinde çalıştım tekrar maddi açıdan beni tatmin edecekse tercih edebilirim”. (K8, Kadın)

“Şöyle bir disiplin varsa kural varsa neden olmasın.” (K12, Kadın)

Katılımcıların ifadelerinden de görüldüğü gibi, Hollanda da doğup büyümenin ve Hollanda’nın çalışma sistemine uyum sağlamanın bir sonucu olarak, katılımcıların 17’sinin Türk işletmelerde çalışmak istemedikleri görülmektedir. Bu durumun temel sebebi, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin özellikle iş yaşamında kural ve disiplin gibi kriterleri önemsemesi ve çalışma ortamlarını bu kriterleri göz önünde bulundurarak seçmelerdir. Dolayısıyla katılımcıların Hollanda’nın çalışma hayatına ve etiğine uyum sağladığı ve tercihlerini de bu doğrultuda yaptıkları görülmektedir. Türk işletmelerinde çalışmayı düşünenlerin içerisinde katılımcıların oturdukları şehir ya da cinsiyetlerine göre anlamlı bir ayrım oluşmazken, eğitim durumu yükseldikçe ve güncel çalışma şartları iyi koşullarda oldukça Türk işletmelerde çalışmayı koşula bağlamanın

arttığı görülmektedir. Bu durum katılımcıların eğitim ve mesleki yetkinlikleriyle ilgili görülebilir. Ayrıca katılımcıların oturdukları şehir ya da cinsiyetlerine göre anlamlı bir ayırım oluşmadığı söylenebilir.

4.3. SOSYAL ETKİLEŞİME İLİŞKİN DENEYİMLER

Sosyal etkileşimlerde yaşanan deneyimler ana temasının iki alt teması sosyal etkileşimlerde yaşanan olumlu deneyimler ve olumsuz deneyimler olarak belirlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilere göre 24 katılımcıdan 18'inin sosyal etkileşimlerinde etnisitelerine ve inançlarına bağlı herhangi bir olumsuz deneyime sahip olmadığı, 6'sının ise olumsuz deneyimlerinin bulunduğu ve bu durumun etnisitelerine ve inançlarına bağlı olmak üzere görmezden gelinme, dışlanma ve önyargı gibi sorunlar üzerinden gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Bu durumun en önemli sebebi ise katılımcıların sosyal çevrelerinin çoğunlukla Müslüman ve Türklerden oluşması olarak görülmektedir. Sosyal çevre, iş yaşamına kıyasla kişinin tercihlerine göre seçilebildiği için özgür iradenin kullanıldığı bir alandır. Dolayısıyla katılımcılar sosyal çevrelerini belirlerken zorunlu bir tercihe dayanmaksızın kişisel iradeleri doğrultusunda tercih yapmaktadırlar.

Sosyal etkileşimlerinde olumsuz deneyime sahip olmayan K3, K10 ve K11 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Fazla yaşamadım ama burada biraz kendi tercihime bakıyor yani. Benim arkadaş çevrem daha çok Türk asıllı insanlarla Müslüman olan insanlarla arkadaşlık bağı kurduğum için orada pek yaşamadım. Kendi değerlerine daha uygun olan insanlarla arkadaşlık kurmayı tercih ediyorsun belli bir yaştan sonra. Bu sebepten daha çok kültürel farklılıkların belli bir yaştan sonra daha belirgin olarak ortaya çıkıyor.” (K3,Erkek)

“Geçmişte lise dönemimde olabilir. Ondan sonra pek şahsen karşılaşmadım zaten. Çevremdekileri kendim seçtiğim için belki dışarıda sokakta tanımadığım biriyle olabilir.” (K10, Erkek)

“Sosyal alanımı kendim biraz daha seçtiğim için zaten arkadaşlarım yani benim gibi insanlar, yani genelde benim kendi kişisel hayatımda görüştüğüm kişiler pek Hollandalılar değil, ben iş arkadaşlarımla da özel hayatımda pek görüşmüyorum.

Arkadaşlarım zaten genelde Türk ve Müslüman. Öyle bir ortamım var. O yüzden hani ırkçılığa maruz kalma gibi bir durum yok.” (K11, Kadın)

K15 ve K12 ise sosyal çevrelerinde Hollandalı arkadaşlarının da bulunduğunu belirtmişler ve bu durumun sosyal yaşamlarında herhangi bir sorun teşkil etmediğini ifade etmişlerdir.

“Önceden o Hollandalı yerinde çalışırken çok samimi Hollandalı arkadaşlarım da vardı onların yanında ben yapmam gerekeni de gayet iyi yapabiliyordum. Çok açıklardı mesela kahvaltılara giderdik çok anlayışlı Hollandalılarla şey haşır neşirim aslında. O yüzden ben o konuda pek sıkıntı çekmedim.” (K15, Kadın)

“Yok benim çok Hollandalı arkadaşlarım var ama genelde hep İslam’a yakın sevenler ilgisini çekenler hatta öğrenmek isteyen arkadaşlarım var yani farklı.” (K12, Kadın)

Sosyal yaşantısında Müslümanlara yönelik kalıp yargıların aksine hareket ettiğini ve sahip olduğu sosyal becerilerin bu süreçte belirleyici bir rol oynadığını ifade eden ve başörtüsü kullanan K6, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben bir erkek ya da iş arkadaşım hani böyle bir konuşurum, şakalaşırken hani laubali olabilirim çünkü o ortamının gerektiriyor o an. Sen böyle sadece hani bir algı oluşmuş ya Müslüman kimseyi yaklaştırmaz diye. Sohbet ettikçe aranan kişi oluyorsun. Benim o sevdiğim arkadaşım nerede oluyor bu sefer işe gelince seni bulmaya çalışıyor. Herkes aynı karakterde değil. Ben bunu kolaylıkla yapabiliyorum ama bunu yapamayan insanlar da var. İçine kapalı olan arkadaşlarım da var. Bu kişiler daha çok zorlanıyordu yani o yüzden kişiden kişiye değişiyor.” (K6, Kadın)

Katılımcıların 6’sı sosyal yaşamlarında ayrımcı ve ötekileştirici söylem ve eylemler ile karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Aynı zamanda katılımcıların önemli bir kısmı sosyal yaşamlarında yaşadıkları ayrımcılığın ve ötekileştirmenin çocukluk zamanlarında gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Katılımcılar yetişkinliğe doğru kendi sınırlarını ve isteklerini daha iyi belirlediklerini söylemişler ve bu doğrultuda sosyal çevrelerini seçtiklerini vurgulamışlardır.

Araştırma verileri, nitelikli Türk gençlerinin çoğunun yaşadıkları toplumda Hollandalılara karşı kendilerini izole etmediklerini, aksine çoğu zaman iletişime ve etkileşime açık olduklarını göstermektedir.

K17 ve K24 sosyal etkileşimlerde görmezden geldiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim oğlanın topunda anneler mesela her cumartesi topa gideriz bir grup anne baba genellikle hepsi Hollandalı. Belli ya hani sevmiyorlar seni hani ırkçılık var. Belli ediyorlar ha ben uzak duruyorum. İletişim bile kurmuyorum yani o da benim bence benim belki karakterimle alakalı. Ben seninle mecbur değilim iletişim kurmaya. Hollanda’da ama iyileri de var aralarında. Konuşuyorsun, selam veriyor sana ama bazıları da yani seni şöyle görmemezlikten geliyor, tamam o senin sorunun, ben de seni görmemezlikten gelirim.” (K17, Kadın)

“Mesela bir de sabah okula götürdüğünde herkesin mesela günaydın bir merhaba deme zorunluluğu hissediyorsun. Bazı insanlar yüzüne bile bakmıyor neden ya baktın o zaman niye herkese selam vermek zorundayım bir günaydın demek çok mu kötü şey yani bir yani goodemoergen.” (K24, Kadın)

Çocukluğunda sosyal yaşantısında olumsuz deneyimleri bulunan K19 ve K23 şöyle demiştir:

“Zillerimize taş yapıyorlardı habire zil aşağıdan çalıyordu. Mesela bunu Hollandalıya yaptırıyorlardı. Küfrettirtiyorlar ya da köşeye sıkıştırıyorlardı bizi. Posta kutusunun içine çöp atıyorlardı. Türkler yaptığı zaman annem mesela hemen kalkıp gidiyordu çocuklarınıza sahip çıkın falan ama Hollandalılara yaptırdığı zaman annem de biraz pek yapmıyordu ama annem de zaten çok çekti o açıdan.” (K19, Kadın)

“Ya işte her şey biraz daha geride kalıyor bu yaşlarda hiç görünmüyor ya da ben hissetmiyorum. Yani çocukluğumda çok yaşadım. Yani ırkçılık çok gördüm Hollanda’da. Komşulardan bir tanesi resmen çayırda oynarken Türk’sünü oynayamazsınız diye muamele gördüm.” (K23, Erkek)

Sosyal yaşamda Hollandalıların sosyal alanına giremediklerini ifade eden K24, bu durumun sebebi olarak kendilerinin tamamen “Hollandalılar gibi olmadığı” üzerinden anlamlandırdığı görülmektedir. Aynı zamanda K24, iki toplumun espri anlayışlarının çok farklı olduğunu ve kendisinin bu anlayış üzerine bir sosyalizasyon geçirmediğini belirtmiştir. Araştırmada bazı katılımcılar iki toplum arasında ortak espri anlayışının bulunmayışını olumsuz bir etken olarak değerlendirmektedir. Bu noktada sahip olunan kültürün sosyal yaşamda önemli bir etken olduğu görülmektedir.

“Hollandalılarla bir yerde bir duvar var sanki onu aşamıyoruz gibi... Neden Türkler birbirini tercih ediyor ya da yabancılar birbirini tercih ediyor? Neden biz o alana girip de onlara dahil olamıyoruz? İlla onlar gibi %100 olmadığımız için bence ondan kaynaklanıyor gibi geliyor. Sonuçta Hollandalı değilsin. Tamam iki tane kimliği taşıyorsun ama sonuçta %100 Hollandalı değilsin çünkü eve geldiğinde yani Türksün yani Türk kültürüyle yetiştim, büyüdüm. Tabii ki daha da Türk kültürünü az seviyede yaşayanlar da çok, bakış açısı daha da farklı olan da olabiliyor ama ben bu şekilde yetiştiğim için o şekilde yani anlamlandırıyorum. Espri yaptı, yani çok komik niye gülüyorsunuz yani bu kadar komik olacak şey ne dedim. Yani komik değil mi dedi. Seni anlıyorum ama senin görebileceğin şeyde ben yetişemedim dedim. Mesela onların annesi babası da onları öyle büyütmüş benim anne babam öyle büyütmedi ki nereden bileyim? Humor yani onların espri bakış açısı farklı gerçekten de. Bazen o yönden anlaşıyoruz gibi hissediyorum.” (K24, Kadın)

Bourdieu'nün sermaye kuramı içinde yer alan sosyal sermaye kavramı, kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık çerçevesinde şekillenen, tanıma ilişkilerinin kalıcı bir ağına sahip olma ile bağlantılı mevcut veya potansiyel kaynakların toplamıdır. Diğer bir deyişle, sosyal sermaye bireyin belirli bir gruba üyeliği ile ilişkilidir. (Bourdieu, 2018) Araştırma verileri, nitelikli Türk gençlerinin yaşadıkları toplumda Hollandalılara karşı kendilerini izole etmediklerini, aksine çoğu zaman iletişime ve etkileşime açık olduklarını göstermektedir. Ancak araştırmada katılımcıların çoğunluğunun sosyal sermayelerinin Türkler ve Müslümanlar üzerinden oluştuğu görülmektedir. Benzer kültürel kodlar, ortak mizah anlayışı ve dinî/kültürel normların paylaşılması sayesinde katılımcıların sosyal uyum süreçlerini kolaylaştırmakta ve olumsuz ayrımcılık deneyimlerini minimize etmektedir. Bu bağlamda sosyal yaşamda karşılaşılan deneyimlerin önemli ölçüde bireylerin etkileşim alanlarını nasıl yapılandırıldıklarıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Bulgular bu yönüyle Hopyar (2023) tarafından Almanya'da yaşamış olan ve daha sonra Türkiye'ye göç eden eğitimli nitelikli Türkler üzerine yapılan çalışmanın sonuçlarıyla benzeşmektedir. Hopyar (2023)'ün çalışmasının verilerinde de nitelikli Türklerin daha çok kendi etnik ve dini gruplarıyla iletişim içerisinde oldukları vurgulanmaktadır.

4.4. GÜNDELİK YAŞAMA İLİŞKİN DENEYİMLER

Katılımcıların gündelik yaşamda karşılaştıkları deneyimler; etnisite temelli yaşanan sorunlar, dini inanç temelli yaşanan sorunlar ve dini ibadetleri yerine getirme deneyimleri olmak üzere üç alt tema kapsamında incelenmiştir. 24 katılımcıdan 16'sı gündelik yaşamlarında olumsuz deneyimler yaşadıklarını belirtirken, 8'i ise herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Olumsuz deneyimlerle karşılaşan katılımcılar gündelik yaşamın belli alanlarında ara sıra tekrar eden bir biçimde söz konusu deneyimleri yaşadıklarını belirtmektedirler. Araştırma bulgularına göre, Hollanda'da var olan ayrımcı tutumlar, ırkçılık ve İslamofobik yaklaşımlar, katılımcıların sahip oldukları nitelikleri, mesleki yeterlilikleri veya toplumsal statülerinden bağımsız şekilde gündelik yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle dış görünüş, isim ve kullanılan dil gibi görünür kimlik göstergeleri üzerinden çeşitli ayrımcı tutum ve uygulamalara maruz kalındığı görülmektedir.

Ayrıca 6 katılımcı, aşırı sağın yükselmesiyle birlikte ırkçılık ve İslamofobi'nin gündelik yaşamda daha görünür, açık ve normalleşmiş bir şekilde kendini gösterdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bu olumsuz deneyimlerin, metropol şehirlerden ziyade ülkenin güney kesimi ve küçük yerleşim bölgelerinde daha sık ve yoğun şekilde yaşandığı, bunun da söz konusu bölgelerde aşırı sağın yüksek oy oranlarına sahip olmasının bir yansıması olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.4.1. Gündelik Yaşamdaki Olumlu Deneyimler

Araştırmada bulunan 24 katılımcının 8'i gündelik yaşamlarında herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını ve olumsuz deneyimlerinin bulunmadığını ifade etmektedirler. Söz konusu katılımcılar aynı zamanda gündelik yaşamda olumlu deneyimlere sahip olduklarını ve bu durumun onları memnun ettiğini belirtmektedirler.

K20, K7, K9, K13, K17 ve K8 ise gündelik yaşamlarında etnisitelerine ve inançlarına bağlı olumsuz deneyimle karşılaşmadıklarını belirtmiştir.

K7, gündelik yaşamda herhangi bir olumsuz deneyime sahip olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Zaten bulunduğum mevki olarak yine çok sayıda yabancı Amsterdam'ın batı tarafında özellikle yani bu yerlerde. Hani yine yabancıların kişilerin geleceğini bildikleri için yine buna hazırlıklı bir şekilde yaklaşıyorlar, insanlara anlaşmazlık veya bir şey olduğunda yine yardımcı olmaya çalışıyorlar onlara, ben de pek bir şey yaşamadım yani.” (K7, Erkek)

K8 ise yaşadığı olumlu deneyimleri şöyle belirtmektedir:

“Benim anlatabileceğim çok pozitif şeyler var. Benim çocuğum kreşe gidiyor ekmeğin üzerinde sürme sucuklardan alıyor, ya ben şok geçirdim nasıl olabilir siz benim çocuğuma domuz eti verdiniz diyerek bilgi vermeye giderken yolda öğretmen dedi ki, Tuğba Hanım bir saniye şunu söylemek isterim biz burada Müslüman çocuklar olduğundan dolayı biz helal haram ayrımı yapamayacağımız ve bu riski almamak için sadece vegan et ürünleri kullanma kararı aldık deyince ben böyle bir şaşırmıştım yani ve çok hoşuma gitmişti açıkçası.” (K8, Kadın)

K19 ise sahip olduğu dil yeterliliği ve beceriler sayesinde Hollanda'nın sistemini ve kurallarını bildiğini ve bu durumun kendisi için gündelik hayatında olumlu bir etki yarattığını ifade etmiştir. Bu durum, yerel dili ve hukuki sistemi bilmenin gündelik yaşamda bireylere sağladığı avantajları ortaya çıkarmaktadır.

“Hollandaca az olan bir anneyi fazla kendini ifade edemeyen ya da bilmeyen bir anneye çok farklı davrandıklarını çok bariz görebiliyorum...Ben sorunca hayır diyemiyorlar çünkü kuralları çok iyi biliyorum. Kadın izin isteyecekti ki kurallarda okulların tatil dışında 2 hafta izin alabilirsin iyi bir nedenin varsa ama izin vermemişlerdi. Sert bir dille de söylediler. Halbuki hakları yok çünkü geçerli bir nedenin varsa 2 hafta okul dışı izin alabilirsin ve bunu bildiğim için kadın adına mektup yazmıştım o zaman.” (K19, Kadın)

Baştürk (2022, s.58)'ün araştırmasında da bir katılımcı benzer şekilde sahip olduğu niteliklerin kendisine olumlu sonuçlar kattığını ifade etmektedir. *“Burada şunu söylemek istiyorum, benim iyi bir dil bilip sağlıklı iletişim kurmam çok önemliydi. Kendimi doğru ifade etmem, Hollanda'daki haklarımı iyi biliyor olmam oldukça etkileyici oldu yerli halk üzerinde.”*

Gündelik yaşamda karşılaşılan deneyimler, katılımcıların etnik ve dini kimlikleriyle doğrudan ilişkili olmakla birlikte, aşırı sağın yükselmesinin bu deneyimleri görünür ve

sistematik hale getirdiği söylenebilir. Özellikle başörtüsü, isim, dil görünür kimlik işaretleyicileri olumsuz deneyimleri tetiklemektedir. Katılımcıların dörtte üçü sahip oldukları nitelikler ve toplumsal statüden bağımsız olarak gündelik yaşamda kendini tekrar eder şekilde olumsuz deneyimlerle karşılaştığı anlaşılmaktadır. Öte yandan katılımcıların gündelik yaşam deneyimlerinde cinsiyet ve yaşanan bölge önemli belirleyici faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle başörtülü kadın katılımcıların, görünür dini kimlikleri sebebiyle daha yoğun olumsuz deneyimler yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, katılımcılar olumsuz deneyimlerin özellikle Hollanda'nın güney kesimlerinde daha sık ve yoğun yaşandığını ifade etmiş; bu durumun, güney bölgelerinde aşırı sağ partilerin oy oranlarının yüksekliğiyle ilişkilendirilebileceği vurgulanmıştır.

4.4.2. Etnisite Temelli Yaşanan Olumsuz Deneyimler

Araştırmada bulunan 24 katılımcıdan 16'sı gündelik yaşamlarında etnisitelerine ve dini inançlarına bağlı olumsuz deneyimler yaşadığını belirtmiş ancak etnisite ve dini temelli yaşanan sorunların birbiriyle iç içe geçtiğini ve bu şekilde deneyimlendiği görülmektedir.

K17, Türk isme sahip olmanın gündelik hayatta dezavantajlar doğurduğunu ifade etmektedir. Bu deneyim, gündelik hayatta karşılaşılan ayrımcılığın yalnızca bireysel önyargılarla sınırlı kalmayıp, yapısal bir boyut taşıdığını da göstermektedir.

“Komşularla biz bir yere gitmek istiyorduk. Türk biri aramış ismiyle görevlide yok burada yapılmıyor demiş. Komşum çok saçma bence orada yapılabilir izin var dedi. Belki size izin vermemişler dedim. Sonra ben telefon açtım, ismimi söyledim. Hollandaca isim kullandım çünkü çok iyi Hollandaca konuşurum. Ya yok izin var böyle bir belirli saat içinde yaparsan önlemini alırsan hiçbir sorun yok yapabilirsin dedi. Ben şok oldum, bir de açtım hoparlörü dedim bakın duyun dedim.” (K17, Kadın)

Gündelik yaşamda Türkçe konuşması sebebiyle olumsuz deneyimler yaşayan K4, bu durumu şöyle aktarmıştır:

“Markette şimdi ben hep Felemenkçe konuştuğum için mesela annemle olduğum zaman başörtülü olduğu için daha farklı oluyor. İnsanların bakışını hissediyorsun yine ben mesela annemle Türkçe konuştuğum zaman böyle bakıyorlar hani niye Türkçe konuşuyorsunuz hani Felemenkçe konuşun gibi bazen de söylüyorlar yani Hollanda'da

Felemenkçe konuşun diye. Oradan iş alışveriş yapmaya gelenler böyle rahatsız oluyorlar bazen rahatsızlıklarını belli ediyorlar hani ufalayarak bakıyorlar yüzüne. Annemle olduğum zaman veya başörtülü yanımda kim varsa o zaman onu daha çok hissediyorsun bakışlar var işte belli söylentiler var.” (K4, Kadın)

Esin Şahin (2022)’in Avrupa’da yaşayan Türklerin yaşadığı kültürel ırkçılık deneyimlerini ele alan çalışmasında da 22 katılımcıdan 16’sının toplum içerisinde Türkçe konuşmaları sebebiyle rahatsız edici bakış, tepki ve ikaz aldıkları belirlenmiştir.

Bu bağlamda göçmenlerin maruz kaldığı önyargı çoğunlukla ayrımcılığa, dışlamaya ve hakların reddine sebep olduğu için, adalet kurallarından sapmaya neden olmaktadır. Aynı zamanda önyargı içerisinde küçümseme, reddetme veya aşağılamayı bulundurduğundan insani duygulardan bir sapma olarak da görülmektedir. Öte yandan ön yargıda bulunan kimsede, ön yargı beslediği kesime karşı haksız, adaletsiz ve duyarsız olan tutumlar bulunmaktadır. Allport, çoğu insanın ülkesi hakkında doğru ya da yanlış şeklinde düşündüğünü, batı kültürünün üstünlüğü, mevcut toplumsal tabakalaşmaya ve statü işaretleri, karışık evliliklerin kötülükleri, göçmenlerin geri kalmışlığı gibi fikirlere ön yargı geliştirerek inandıklarını belirtmektedir. (Allport, 1966)

K23, polisin kendisine karşı haksız muamele uyguladığını ve bu durumun etnik kökeninden kaynaklandığını ifade etmiştir. Katılımcı aynı zamanda ırkçılık, ayrımcılık ve ötekileştirme gibi durumların Hollanda’nın güneyinde daha sık ve yoğun yaşandığını belirtmektedir.

“10 yaşında ben bir kaza geçirdim bisikletle. Polis beni götürecek kelepçe takacaklar. Orada yakın arkadaşımın annesi beni görüyor annemi çağırıyor, annem de beni götürüyor orada yani. Polislerin elinden alıp siz ırkçı mısınız diye orada alıp götürüyor... Küçükluğümden beri böyle şeyler var. Biz bunu gördük. Abime sataşmalar, telefonda aramalar, şunlar bunlar çok yani görüldü. Hele güney tarafları çok bunu görüyor.” (K23, Erkek)

K23’ün deneyimine benzer şekilde Çelik (2008, s.22) ’in çalışmasında da bir katılımcı polisin yerli halk ve göçmenler arasındaki ayrımcı tutumundan bahsetmiştir. *“Alman polisi iki alman veya iki Türk kavga ettiğinde ayrım yapmıyor. Ancak bir Almanla bir Türk kavga ettiğinde Almanı tutuyor. Ne ayrım yokmuş, hem de nasıl ayrım yapıyor.”*

Pettigrew önyargıyı, belirli etnik gruplara ve onların üyelerine karşı akıl dışı temellere dayanan olumsuz tutumlar olarak tanımlamaktadır. Önyargı, literatürde bulunan diğer başka birçok kavram ile ilişkilidir. Hoşgörüsüz dış grupların, iç gruptan farklı olmaları sebebiyle için reddedilmesini ifade etmektedir. Diğer yandan bağnazlık (bigotry) ise, iç gruba aşırı bağlılık sonucu dış grupların reddedilmesi anlamına gelmektedir. Zenofobi(xenophobia) kavramına da değinen Pettigrew, zenofobinin daha da ileri seviyede farklı ve yabancı olarak görülen herkese karşı duyulan korku veya tiksintiyi ifade ettiğini belirtmektedir. Ön yargı ile bağlantılı olan bir diğer kavram etnosentrizm (ethnocentrism) ise bireyin kendisinin üyeliğinin bulunduğu etnik grubun üstünlüğüne ve diğer grupların bu duruma bağlı aşağı olduğuna dair sorgusuz bir inanca karşılık gelmektedir. (Pettigrew, 1982)

Önyargının iki türü bulunmaktadır; açık- bariz önyargı ve gizli önyargı. Açık önyargı daha geleneksel bir ön yargı türüdür ve yakın, sıcak, doğrudan gibi özellikleri bulunmaktadır. Açık önyargının ölçümünde iki bileşen vardır. İlki tehdit ve reddetme faktörü, ikincisi ise samimiyet faktörüdür. Gizli önyargı ise önyargının modern biçimi olup uzak, soğuk ve dolaylıdır. Üç bileşeni bulunmakta olup ilk olarak geleneksel değerler faktörünü içermektedir. İkinci bileşen ise dış grubun kültürel olarak iç gruptan farklı olduğu ile ilgili abartılı düşünceleri içerir. Son bileşen ise dış gruba karşı duyulan sempati ve hayranlık gibi duyguların reddidir. Özetle Allport önyargıya dair yapmış olduğu eski tanımı hâlâ açık önyargıyı tanımlarken; yeni uyumsuzluk, rol uyumsuzluğu kavramı, yeni gizli önyargı biçimini daha yakın bir şekilde izah etmektedir. (Pettigrew, 2008) Bu bağlamda Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin gündelik yaşamlarında başta gizli olmak üzere açık önyargı biçimini de deneyimledikleri söylenebilir.

4.4.3. Dini İnanç Temelli Yaşanan Olumsuz Deneyimler

Araştırmada elde edilen bulgulara göre katılımcıların gündelik yaşamda sahip oldukları etnisitelerine kıyasla inançlarına bağlı olumsuz deneyimlere daha fazla sahip oldukları görülmektedir. Bu noktada özellikle cinsiyete göre anlamlı bir ayrışma olup, başörtülü katılımcıların bu durumu daha sık ve yoğun hissettiği anlaşılmaktadır.

Başörtüsü kullanan K2, gündelik yaşamında belli aralıklarla dini inancı sebebiyle olumsuz deneyimlere sahip olduğunu ifade etmektedir. Yaşadığı yer itibariyle

Hollanda'nın güneyinde ikamet eden katılımcı, Almanya'ya yakın olan ve görece köy gibi az nüfuslu yerlerde bu olayların daha sık ve yoğun yaşandığını ifade etmekte ve söz konusu yerleşimlere giderken tedirgin ve çekinceli olduğunu anlatmaktadır.

“Bir kere okulda kapının önünde otobüsü bekliyordum. Biri önümden geçti ve yere önüme tükürdü. Bu yani birkaç kere oldu. Böyle önümden geçerken bazen birileri tükürüyor ya da insan yerine koymuyorlar. Kendi ülkene dön diye söyleniyorlar ya da trafikte bile bazen yol vermiyorlar. Ben bir mülteci de olabilirdim. Sonradan Müslüman olan bir Hollandalı da olabilirdim. Yani yaptıklarını aslında çok ayıp. Yani evet Avrupa güzel bir yer ama bizi Müslüman olarak ve yurt dışından gelenler olarak fazla barındırmıyorlar. Almanya sınırına yakın olan şehirlerde ırkçılık daha çok. Yani biz böyle şeyleri gündelik olmasa da haftalık görüyoruz. Bazı şehirlere gittiğimde bile çekinerek gidiyorum. Bir köye gittiğimde çekinerek gidiyorum. Hani başıma bir şey gelmesin diye ya da arabamın başlarsa arabamın tekerleme bir şey yaparlarsa o kadar çekinerek, korkarak bile gidiyorum ki çok tuhaf.” (K2, Kadın)

“Göçe yönelik genel tepkilerle birlikte Hollanda toplumunda zaman zaman ırkçı ve yabancı düşmanı siyasal ve toplumsal hareketler de ortaya çıkmıştır. Bu çevreler, ‘Hollanda dolmuştur’ veya ‘Yabancılar çok fazla’ şeklinde sloganlarla kendilerini ifade etmişlerdir.” (Canatan, 2008, s.223) Bu durum K2’inde belirttiği üzere göçmenlerin gündelik yaşamlarını zorlaştırmaktadır.

K2’nin maruz kaldığı söylemlere benzer şekilde Ağca Varoğlu (2020, s.39)’nın çalışmasında da bir katılımcı yaşadığı olumsuz deneyimlerden söz etmektedir: *“Sen buraya ait değilsin, bu sokakta yürümeye senin hakkın yok.” Sokakta yürürken sırtında elli kilo taş taşımış gibi yürüyorsun, yani bu sokakta benim ne işim varı sana söyletiyorlar.”*

K1 özellikle İsrail’in Gazze soykırımından sonra gündelik yaşamda artışa geçen islamofobik nitelikteki söylem ve eylemlerin altını çizmiştir.

“Bu aralar bu Gazze olaylarından dolayı mesela çok tuhaf Hollandalılar bisiklet üzerinden laf atıyorlar. İşte burası İsrail’in, İsrail Gazze’yi yenecek. Buna birkaç defadır maruz kaldık. Bir keresinde annemle birlikteydim yani çok tuhaf başörtüsünden dolayı

sokakta yanımdan bisikletle sürerek bağıran insanlar oldu ama onun dışında hiçbir zaman birinden şey duymadım.” (K1, Kadın)

Milli İstihbarat Akademisi’nin Batılı ülkelerde aşırı sağ hareketler isimli raporunda da İsrail-Filistin arasında 7 Ekim 2023’ten bu yana yaşanan çatışmaların Avrupa’da bulunan aşırı sağ grupları etkilediği ifade edilmiştir. (Milli İstihbarat Akademisi, 2023) Aşırı sağın temel söylemleri göçmen ve Müslüman karşıtlığı üzerinden şekillenmekte olup, Hollanda’da yaşayan Türklerin aşırı sağ siyaset ve eylemlerin yoğunlaşmasıyla ırkçı ve İslamofobik söylem ve eylemler ile karşılaştığı görülmektedir.

Seçim günü başkanlığı yapan başörtülü katılımcı K6 ise aşırı sağ ideolojiye sahip kişiler tarafından rahatsız edici söz ve eylemler ile karşılaşmış ve katılımcı karşılaştığı durumu eğitim seviyesinin düşüklüğüne bağlarken, eğitim sahibi Hollandalılar ile herhangi bir sorunla karşılaşmadığını ve olumlu deneyimlere sahip olduğunu altını çizmiştir.

“Ben yıllardır seçim döneminde seçim günü başkanlığı yaptım, Almelo’da ve orda mesela seçim yöneticisi yazıyor insanlar tahrik edici şekilde Wilders’a oyumu vereceğim şöyle yapacağım diye şeyler yaşamıştım. Ya da ben orada oturuyorum diye o seçim bürosunda oyunu kullanmayıp bağırp çağırıp giden bir insan yani bir 10 sene önce bunu yaşamıştım. Ciddiye alamıyorum çünkü eğitim seviyesi ortada. Daha oyu nasıl kullanacağını bilmiyor. Hollanda da böyle bu Almanya’da daha fazla oluyor, ırkçılık yani. Bir Almana gülümsemem selam versen o selamı sana geri vermiyor ama Hollandalılar öyle değil. Hollandalılar seni tanımıyor ama sabah günaydın diyor. Selam verirler yani öyleler çok tatlılar gerçekten. Dediğim gibi eğitimsiz kesim farklı olabilir seviyeleri.” (K6, Kadın)

Göç alan ülkelerde ırkçı söylem ve eylemler beraberinde ayrımcılık ve önyargı pratiklerini de getirmektedir. Özellikle belli bir kültüre karşı gerçekleştirilen gruplar arası ayrımcılık Pettigrew (2008, 115-117)’e göre önyargıdan daha karmaşıktır fakat iki kavram birbiri ile yakından ilişkilidir. Ayrımcılık ise “bir azınlığın yaşam fırsatlarının ve seçimlerinin, egemen grubun yaşam fırsatları ve seçimleri ile karşılaştırıldığında kısıtlanması” olarak tanımlanmaktadır. (Pettigrew, 2008, s. 117) Gruplar arası ayrımcılığın temel kaynakları yapısaldir ve genellikle belirli gruplara karşı ayrımcılık yapacak biçimde yerleşik düzenlemelere sahiptir. Bu şekli ile kurumsal ayrımcılık, kurumdan sorumlu kişilerin ayrımcılık niyeti olmadan da gerçekleşebilmektedir.

Çoğunlukla kurumsal ayrımcılık oldukça gizli şekilde meydana gelmektedir. Aynı zamanda ayrımcılık, gruplar arası olduğu durumda yüz yüze düzeyde de ortaya çıkabilmektedir. Gruplar arası durumlar da bu olumsuz toplumsal normlardan kötü bir biçimde etkilenmektedir. Egemen grubun, komut verici olması beklenirken, daha az güçlü grubun ise itaatkâr olması beklenmektedir. Özellikle egemen gruba yönelik bir tehdit olduğu durumda çoğunlukla daha fazla ayrımcılık ve önyargı ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlar, toplumsal normların gücünü artırma işlevindedir ve bunları haklı gösterebilme ihtimali bulunmaktadır. (Pettigrew, 2008) Bu bağlamda nitelikleri sayesinde ev sahibi toplumda belli statülere sahip olan nitelikli Türk gençlerinin çoğunluğunu, gündelik yaşamlarında gruplar arası gerçekleşen önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

K2 ise Ramazan'da Camii ile düzenlenen etkinlikler sırasında karşılaştıkları söylemlerden bahsetmektedir.

“İftarlar organize ediyoruz, iftarlar organize ederken de hoca cami avlusunda ezan okurken bazen kapatın şunu sesini, burası Arabistan değil, İstanbul'a geri diye öyle yorumlar yapanlar oluyor bazen Ramazan'da yani ırkçılık yaşıyoruz Ramazan'da dahil bazen yaşıyoruz ama sabrediyoruz çünkü bunların imtihan.” K2

Esses (2021) ise ayrımcılığı zevk temelli ayrımcılık ve istatistiksel ayrımcılık şeklinde ikiye ayırmıştır. Zevk temelli ayrımcılık belirli gruplara karşı bireysel ölçüde duyulan önyargıya bağlı bir ayrımcılık türüdür. Bahsi geçen önyargı, gruba karşı hissedilen hoşnutsuzluktan kaynaklanır ve grubun beklenen performans sonuçları ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Diğer bir ayrımcılık çeşidi olan istatistiksel ayrımcılık ise grup üyeliği ile ilgili olan ve sonuçları potansiyel olarak etkileyebilecek belirli özelliklerden kaynaklı ortaya çıkan bir ayrımcılıktır. “Örneğin, göçmenlerin genellikle yerli doğumlulardan daha düşük gelir seviyelerine sahip olduğunu varsayarsak, ev sahipleri göçmenlerin kira ödememe riskinin daha yüksek olduğunu varsaymak için istatistiksel ayrımcılığı kullanabilir.” (Esses, 2021, s.511) Ancak zevk temelli ve istatistiksel ayrımcılığın temelinde ön yargı bulunmakta olup, zevk temelli ayrımcılık daha duygusal bir zeminden ortaya çıkarken, istatistiksel ayrımcılık daha çok stereotiplere dayandığını belirtmektedir. (Esses, 2021) Bu kapsamda değerlendirildiğinde Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin gündelik yaşamlarında hem belirli gruplara duyulan ve duygusal bağlamda oluşan zevk

temelli ayrımcılığa hem de stereotiplere dayanan istatistiksel ayrımcılığa maruz kaldığı söylenebilir.

K4, K5 ve K10 ise gündelik yaşamda yanlarında başörtüsü takan biri ile birlikte olduklarında daha fazla rahatsız edici söylem ve bakışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

K5 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Mesela bir dışarıda toplu havada oturduğün zaman bu Hollandalılar da oturuyor siz de oturuyorsunuz başörtülü olduğü için bu direk yani bir gözler bakıyor dükkâna gittiğim zaman öyle yerlerde.” (K5, Erkek)

Müslüman karşıtlığı/korkusu, Avrupa’nın Araplaşmış/Müslümanlaşmış Avrupa olma korkusu ile birlikte karakterize olmaktadır. (Hıdır, 2015) Bu tezin savunucuları ise Avrupa’nın zamanla Müslümanlaşacağı söylemi ile “Eurabia” kavramını ortaya atmaktadırlar. İslamın Avrupa’yı kültürel ve siyasi olarak etkisi altına alacağı düşüncesi yalnızca faşist ideolojilerin savunusu değil, aynı zamanda aşırı sağcıların göçmen karşıtlığı için kullandıkları temel savlardan birini oluşturmaktadır. (Carr, 2006)

Bu bağlamda gündelik yaşamda fiziksel görünüşleri nedeniyle daha görünür olan başörtülü katılımcılar, diğer katılımcılara kıyasla gündelik yaşamlarında stigmalara daha fazla maruz kalmakta ve İslamofobik eylem ve söylemleri daha sık ve yoğun yaşamaktadır.

Göçmenlere yönelik gerçekleştirilen ayrımcı pratikler çok boyutlu nedenselliklerle gerçekleştiği görülmektedir. İlk olarak göçmenlerin farklı kültürleri, kişilik özellikleri bakımından ev sahibi toplum üyelerine ne ölçüde benzeyip benzemediği gibi kimlik üzerinden gerçekleşen tartışmalar bulunmaktadır. İkinci tartışma eksenini ise, ülkeye göç edenlerin ülke ekonomisini ne derece etkilediği ve ev sahibi toplumun üyelerinin ekonomik durumlarını nasıl etkilediği mevzusudur. Bu tartışma beraberinde “ülkede doğan insanlardan iş aldıkları” veya “suç oranlarını artırdıkları” konuları da getirmektedir. Göç ve göçmenler ile ilgili kimlik ve ekonomik faktörler üzerinden ilerleyen iki ana tartışma, aynı zamanda göçmenlere yönelik geliştirilen ayrımcı tutumları farklı şekillerde etkilemesi olası görülmektedir. (Pereira, Vala ve Lopes, 2010)

Bu ekseninde gündelik yaşamda ırkçı ve İslamofobik söylem ve eylemler ile karşılaşan katılımcıların ev sahibi toplumun üyelerinden görünüş, kullanılan dil, sahip olunan isim gibi durumlardan farklılaşması sebebiyle olumsuz deneyimler yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Vergi uzmanı K3, Belediye meclisi seçimlerine aday olduğu dönemde bir İslam peygamberinin ismini taşıması sebebiyle sosyal medya üzerinden ırkçı söylemlere maruz kaldığını ifade etmiştir.

“Seçime katılma dönemi olduğunda baya bir internet üzerinden sosyal medya üzerinden bayağı bir şeyler yaşadım cami döneminde aktif orada projeler paylaştığımızda sırf tanımadığım insanlardan bayağı bir sosyal medya üzerinden küfredenler ve tehditler savuranlar oldu.” (K3, Erkek)

K15, politik alanda aşırı sağ partilerin etkisinin artması ve Geert Wilders’ın partisi PVV’nin Hollanda’da birinci parti konumuna gelmesinin ardından, gündelik yaşamlarında etnisitelerine ve inançlarına bağlı olarak karşılaştıkları ötekileştirici eylem ve söylemlerin daha açık bir şekilde ifade edildiğini belirtmiştir. Katılımcı, bu gibi durumlarla geçmişe kıyasla daha sık karşılaştıklarını ifade ederek, mevcut siyasi durumdaki değişimin toplumsal düzeyde ayrımcı tutumları nasıl etkileyebileceğine dikkat çekmektedir. Aynı zamanda katılımcı, yaşadıkları topluma sahip olduğu nitelikleri kanıtlama ihtiyacı hissettiğini ifade etmektedir.

“Hollandalılar her zaman korkak bir ülke olarak görüyorum. Politika ile çok alakam yok ama son zamanlarda baştaki insanın çok rahat yabancılara karşı bir tepkisi olduktan sonra bana geliyor ki insanlara daha fazla bir özgüven geldi ya da onlara rahatlık geldi biz artık konuşabiliriz gibi. O zamandan beri sanki biraz daha fazlalaştı gibi hissediyorum...Mesela en çok marka satan bir dükkâna gittiğinde de falan böyle bir yabancı girince kapalı bir insan gelince o hissiyatı veriyorlar. Hani seni buradan bir şey alamayacak şeyde görüyorlar. Sanki geriden geliyormuşsun gibi sanki dili bilmiyormuşsun, cahilsin gibi seni bu dükkâna layık görmüyorlar. O yüzden böyle bazen bakışları oluyor, bir şeyler oluyor. Bazen olmuştur ki sessizce mesela aa şu güzelmiş bunu alalım mı diyorum hani böyle kendini belli etmeye çalışıyorsun aslında onu alabiliyorum buradan da alışveriş yapabiliriz şeyine giriyorsun aslında.” (K15, Kadın)

4.4.4. Dini İbadetleri Gerçekleştirme Deneyimleri

Araştırmada katılımcıların neredeyse tamamı Şahin Kütük (2017)'ün çalışmasına benzer şekilde inançlı ve ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Ancak Şahin Kütük (2017)'ün çalışmasında Hollanda'da yaşayan Türklerin yaş ve nitelikleri konusunda herhangi bir ayrım gözetilmemesine karşın bu çalışmada genç ve nitelik sahibi gençlerin neredeyse tamamının dini ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirdiği görülmektedir.

Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda katılımcılardan 16'sının dini ibadetlerini rahatlıkla yerine getirebildiği, 4'ünün ibadetleri gerçekleştirmede zorluk yaşadığını ve 4'ünün ise ibadetlerini gerçekleştirirken hem olumlu hem olumsuz deneyimlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak araştırmanın konusu kapsamında ele alınan iş yaşamı, sosyal yaşam ve gündelik yaşama kıyasla katılımcılar dini ibadetlerini gerçekleştirme hususunda daha az sorunla karşılaştıkları ve aynı zamanda daha fazla olumlu deneyime sahip oldukları görülmektedir. Hollanda'da dini ibadet özgürlüğünün anayasal güvence altına alınmış olması, Müslümanların camii yapımında çoğunlukla zorluk yaşamaması, ibadethaneleri özgürce kullanabilmeleri gibi durumlar bu noktada önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda okul, hastane ve iş yerlerinde Müslümanlara yönelik inşa edilen ve açılan mescitler, Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerinin dini ibadetlerini kolaylıkla gerçekleştirebilmesine olanak tanımaktadır.

K22 dini ibadetlerini gerçekleştirirken olumlu deneyimlere sahip olduğuna, Hollanda'da farklı alanlarda açılan ibadethanelere vurgu yapmış ve ibadetlerini kolaylıkla yerine getirebildiğini vurgularken ev sahibi toplumun dini vecibelere karşı saygı duyduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Çok şükür elhamdülillah gittiğim okulda özel ibadet yeri açtılar ve abdesthane de açtılar. Mesela Amsterdam üniversitelerinde de oluyor ama bazı üniversitelerde olmuyor. Öğrenci olarak yine bir yer sorabilirsin, çünkü ona saygı duyuyorlar... Hastanede bile özel ibadethane yeri vardı öyle yani çoğunluk böyle. Rahatlıkla sorabileceğin bir şey bence. Çünkü burada dine de aslında çok saygı duyuluyor.” (K22, Kadın)

K11, Türklerin ve Müslümanların Hollanda toplumunda sahip oldukları eğitim ve mesleki yeterlilikler sayesinde daha yetkin ve profesyonel alanlarda yer aldıklarını ifade

etmektedir. Bu durumun aynı zamanda bireylerin kendi istek ve tercihlerini daha rahat ve açık bir şekilde dile getirmelerine olanak tanıdığı belirtmektedir.

“Çalışan Türk ve Müslümanlar olarak biraz daha güzel yerlere geldiğimiz için kendimizi daha rahat ifade edebildiğimiz için bu namaz kılma ihtiyacımızı da daha fazla dile getirebiliyoruz ve bununla birlikte işverenler mesela çok güzel mescitler, mescit bölümleri, işyeri içerisinde bina içerisinde abdest alma bölümleri yapanlar oldu, daha da yaygınlaşıyor. Oruç tutma konusunda da tepkiler biraz genelde çok pozitif oluyor işte saygı duyuyorlar. Aa nasıl ben olsam yapamazdım, ne kadar iyi dayanabiliyorsun gibi tepkiler alıyorum. Bazıları da endişe ediyor işte kendine iyi bakman gerekiyor işte sağlıklı mıdır gibi bir tepki de aldığım oluyor.” (K11, Kadın)

Hollanda’daki nitelikli Türklerin ev sahibi toplumda nitelikleri ve becerileri sayesinde daha görünür mesleki konumlara gelmeleri, hak arayışının daha görünür ve güçlü bir şekilde gerçekleşmesine neden olmakta ve ibadethanelerin sayısının artmasına da katkı sağlamaktadır.

K17 ise yaşadığı olumlu deneyimlere ek olarak gündelik yaşamında Hollanda’da gözlemlediği değişimlerden söz ederek Müslümanlara ait sembol ve ifadeler ile sıklıkla karşılaştığını şöyle ifade etmektedir:

“İbadetlerde sorun yok saygı bile duyuyorlar. Aa, şimdi senin yanında önünde yemeyeyim diyorlar. Biliyorlar, Ramazan ayı geldi. Hatta Utrecht’de kocaman bir ay resmi koyuyorlar caminin önüne. Ramadan Mubarek diye asıyorlar. Artık her yeri süslüyorlar. Burada sinter class diye bir dini bayram var. Aynı onun gibi süslemeler oluyor. Bundan 15 sene, 20 sene önce böyle bir şey yoktu. Hatta böyle çevremden duydum ki Hollandalı insanlar artık deniyorlar, onlar da oruç tutuyorlar.” (K17, Kadın)

K17’nin de belirttiği gibi, Müslüman toplum ile ev sahibi toplum arasındaki kültürel etkileşim, gündelik yaşama da gözle görülür bir şekilde yansımaktadır. Ancak katılımcının vurguladığı üzere, bu tür bir etkileşimin gerçekleşmesi zaman gerektirmektedir.

Katılımcılardan 4’ünün ise dini ibadetlerini gerçekleştirirken bir takım zorluk ve sorunlar ile karşılaştıklarını ifade etmektedirler.

K2, başörtüsü takması sebebiyle bazı yerleşim yerlerine giderken çekince ve endişe duyduğunu ve ibadetlerini evinde gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.

“En büyük zaten ibadet başımı örtmek. Başörtülü bazı yerlerde gezerken bazen gerçekten çok çekiniyorum. Böyle bir sağıcı köylerde çok sağıcıların olduğu yerlerde namazlarımı daha çok evde kılmayı ya da camide kılmayı tercih ediyorum. Çünkü bazı okulların mescidi oluyor ama her okulda olmuyor.” (K2, Kadın)

Wilders’ın önderliğinde PVV’nin seçim öncesindeki önermelerinde camilerin, İslami okulların ve sığınma merkezlerinin tamamen kapatılmasını bulunurken aynı zamanda Kur’an ve başörtü yasağı da partinin önermelerinde yer almaktadır. Irkçılığın ve İslamofobi’nin köy gibi görece küçük yerleşim yerlerinde yaygın olmasının temel sebebi PVV’nin Müslümanlara karşı takındığı tutum ve tavır ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Baştürk (2022, s.59)’ün çalışmasında da K2’nin deneyimine benzer bir şekilde bir katılımcı ırkçı eylemlerin çoğunlukla köy-kasaba gibi yerleşimlerin olduğu alanlarda görüldüğünü ifade etmiştir. *“İrkçiliğin daha yoğun görüldüğü yerler küçük kasabalarlardır. Çünkü orada yerli halk yabancılar ile bir arada yaşamıyor. Bu yüzden göçmenlere karşı daha çok ön yargılı oluyorlar ve Wilders’in söylemlerine destek veriyorlardı.”*

Dini ibadetlerini gerçekleştirirken hem olumlu hem olumsuz deneyimlere sahip olan vergi uzmanı K3, Hollanda’nın en büyük özel vergi şirketinde çalıştığını ve şirketinin çalışanlarının ibadet özgürlüğüne saygılı olup gerekli imkanları sağladığını belirtmiştir. Ancak katılımcı geçmiş deneyimlerine değinerek, ibadetlerini yerine getirme sürecinde farklı tepkilerle karşılaştığını belirtmektedir. Olumlu tepkilerin yanı sıra, bazı durumlarda verilen olumsuz tepkilerin üstü örtük ötekileştirme ve önyargı içerdiği görülmektedir.

“Ben abdestimi alıp namazımı kılmak için belirli bir yer arıyordum. Bir odanız var mı ya da belli bir yerde yapabilir miyim diye talepte bulunduğum oluyordu ve bunda bir sıkıntı yaşamıyordum. Ama bunu şirket içerisinde ve ofis içerisinde hani ayrı bir yer açmaları, bir abdesthane dahi yaptırmaları, bunu ilk defa yaşıyorum ve aslında gurur duyuyorum şirketimde öyle diyeyim...Herkes her şeyi anlatamıyorum mesela namaz konusunu herkesle paylaşamıyorum ne yazık ki. Kimisi baya açık görüşlü bir şekilde tabii ki bu senin dini vecibense bu sorumluluğu bunun yerine getirmen gerekiyor diye bakıyor ama

kimisi de alaycı bakıyor hani sen namaz mı kıılıyorsun tarzında baktığı için bu ortamdan ortama değişiyor.” (K3, Erkek)

K24 dini ibadetlerini yerine getirirken aynı soruların sürekli olarak sorulduğunu ve bu durumdan rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir.

“Bir gün ya yeter artık her sene aynı soru soruyorsunuz a ın Google’ı bakın o zaman dedim. Yani bu ne her sene sana sonuçta  evren Müslüman dolu Ramazan’da Ramazan olduğunu da biliyorsun. Son senelerde marketlerde de bile yapıyorlar ramazan mübarek, ramazan ayı geldi diye. Hollanda marketleri de yaptı mesela herkes bunu habercisi yani. Irritate yani artık gıcık olmaya başladım onun hani sorma şekli üslubu insandan insana değişiyor tabii. Onu o şekilde sormadığını bilen kişiye mesela normal bir şekilde cevap veriyorsun ama baktım benim yıldızım almıyor bir soruyu çok ters bir şekilde sorarsa o zaman diyorum yani her sene aynı Ramazan orucu geliyor her sene tutuyoruz bu sene yine soruyorsunuz a ın bakın öğrenin hiç mi komşun yok senin? Müslüman hiç mi  evrende yok?” (K24, Kadın)

Esin şahin (2022, s.60)’in çalışmasında bir katılımcı K24’ n ifadesi benzer şekilde Ramazan’da sorulan sorulardan rahatsızlığını ifade etmektedir. *“Ramazanlarda mesela hep aynı sorular oluyor Almanlar çok meraklı oluyorlar hiçbir şey yiyemez misin su da mı i emezsin gibi ben açıklıyorum ama her sene aynı sorular gelince sıkılıyorum.”*

K5 ise Ramazan ayında üstü örtük olarak maruz kaldığı olumsuz söylemler ve şakalar olduğunu belirtmektedir.

“Bugün modun düşük çalışma yani gibisinden sessizsin diyorlar. Halbuki ben ramazanda daha dincim onlara da anlatıyorum yani ben iyiyim diye yani görüyorsun nasıl çalıştığımı ama psikolojik olarak da yıpratmaya  alışıyor. Yani iyi değilsin yemek ye bugün çok çalıştın lambayı kapat şurada yiyebilirsin gibi. Evet ama başka konuda yok yani zorlanma gibi bir şey yani ramazanda bir sıkıntı  ıkarmıyorlar.” (K5, Erkek)

Esin şahin (2022, s.60)’in çalışmasında bir katılımcı K5’in maruz kaldığı söylemlere benzer şekilde söylemlere maruz kaldığını belirtmiştir. *“Oruç tutmakla dalga geçiyorlar. Mesela lambayı kapat yiyebilirsin. Kimse görmez seni diyorlar.”*

Özetle, dini ibadetleri yerine getirme durumunda cinsiyet belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Özellikle başörtüsünün ibadetin bir parçası olarak görülmesi nedeniyle

kadın katılımcılar daha görünür bir dini kimlikle gündelik yaşamda bulunmakta ve ibadetlerini bu doğrultuda sürdürmektedirler. Ancak katılımcılardan dörtte üçünün ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirdikleri ve bu konuda genel anlamda bir engelle karşılaşmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar yaşadıkları şehirlerin özelliklerine göre farklı deneyimler yaşadıklarını ifade etmiş; özellikle aşırı sağın daha güçlü olduğu bölgelerde gündelik yaşam alanında ibadet etme konusunda kendilerini daha tedirgin hissettiklerini dile getirmişlerdir. Ancak mevcut veriler, şehir bazında kesin bir genelleme yapmaya olanak vermemektedir.

4.5. YABANCI HİSSETME DURUMU

Katılımcıların yabancı hissetme durumlarına ilişkin ifadeleri üç alt tema altında incelenmiştir: Yalnızca Hollanda’da kendini yabancı hissedenler hem Hollanda’da hem Türkiye’de yabancılık hissedenler ve kendini yabancı hissetmeyenler. Görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre katılımcılardan 14’ünün ev sahibi toplumda sık sık ya da ara sıra yabancı hissettiği ya da hissettirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu katılımcıların; ayrımcılık, ırkçılık ve aşırı sağın yükselişi ile birlikte artan göçmen/yabancı ve Müslüman karşıtlığı politikalar ve söylemler gibi nedenler sonucunda yabancı hissettikleri tespit edilmiştir. Katılımcılardan 3’ü hem Hollanda’da hem Türkiye’de yabancı hissettiklerini vurgularken 7 katılımcı Hollanda’da yabancı hissetmediklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin önemli bir çoğunluğunun sahip oldukları eğitim ve mesleki yeterlilikler ile sistem içerisinde başarılı bireyler olmalarına karşın Hollanda’da yabancı hissettikleri ve bu nedenle yaşadıkları topluma tam bir aidiyet geliştiremedikleri görülmektedir.

Öte yandan özellikle kadın katılımcıların erkek katılımcılardan daha fazla yabancılık hissini deneyimlediği bulgusuna ulaşılmıştır. Anthias (2001)’in de belirttiği gibi aidiyet, etnisite ve toplumsal cinsiyet deneyimleri göçmen kadınlarda iç içe geçmektedir. Bu bağlamda Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk kadınları sahip olduğu başarılı toplumsal konumlarına karşın erkeklere kıyasla daha katmanlı yabancılık deneyimlerine sahiptirler.

K3 yabancı hissettirildiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yabancı yani arada hissettirildiğim oluyor ne yazık ki. Bu arada biraz daha şey ayrımı oluyor, rasyonel olarak duruma bakmak oluyor ve duygusal olarak, ben duygusal olarak görüyorum. Yani sonuçta biri beni sokakta gördüğünde direk bu Hollandalı olarak tanımlamıyor. Ne yazık ki rasyonel olaraktan da ilk başta dediğim gibi. Hani ben burada doğmuş, büyümüş birisiyim. Ben burada yaşayan birisiyim. Çoğu vatandaştan daha fazla vergi ödeyen birisiyim. Kim beni yabancı olarak tanımlayabilir şeklinde düşünme tarzında oluyor arada.” (K3, Erkek)

Avrupa’da giderek artan farklı kültürel, etnik ve dini azınlıklara ait göçmenlerin sayısı, son dönemlerde gerçekleşen mülteci ve sığınmacı akınları, göç alan ülkelerin çeşitliliğine katkı sağlamaktadır. Ancak göç alan bölgelerde pek çok duruma ev sahibi toplumun kültürü ile göç eden toplulukların, ev sahibi toplumların kültürleri karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda yerli kültürler “diğer” kültürler ile bir çatışma alanına girmekte “öteki” kültürleri reddetmektedir. Aynı zamanda yerli kültüre sahip bazı kesimler, yeni gelenlerin kültür ve değerlerinin “yabancı” olarak algılamakta ve ulusal bütünlüğe, ulusal kültüre ve ulusal “yaşam tarzına” tehdit teşkil ettiklerini düşündükleri için toplumun genelinde artan güvensizlik ortamı ve düşmanlık öne çıkmaktadır. (Guibernau, 2010) Bu durumdan Hollanda’da yaşayan Türk gençleri eğitim, yüksek dil becerisi ve mesleki nitelikler gibi özelliklere sahip olmalarına rağmen etkilendiği görülmektedir. “Öteki” kültür ve inançları ev sahibi toplum tarafından çoğunlukla dışlanmakta ve bu durumda çoğu katılımcı yaşamlarının pek çok alanında var olan olumsuz deneyimleri nedeniyle kendilerini yabancı hissederken öte yandan yaşadıkları topluma ait hissedememektedir.

Başörtüsü kullanan K19, Hollanda’da almış olduğu eğitim, sahip olduğu nitelikler ve mesleki yetkinliğine karşın yaşadığı toplumda yabancı hissettiğini ve bu durumun Müslüman kimliği üzerinden gerçekleştiğinin altını çizmektedir.

“Her ne kadar çok okumuş, belirli bir yere gelmiş, belli bilgi sahibi olmana rağmen hani hep yabancı hissettim. Ben onlar bizi gerçekten sevdiklerini zaten düşünmüyorum. Sevemezler ki bizi zaten Müslümanlara karşılar onlar.” (K19, Kadın)

K24 ise Hollanda toplumunda başörtülü ve yabancı olmanın çifte dezavantaj olduğunu vurgulamıştır.

“Aslında normalleşmiş ama bir süre sonra yine de yabancısın her yerde. Bir de tesettürlüysen her zaman eksi birsin yani. Kendimi öyle görüyorum yani çünkü bakış açıları her zaman kapalı yani bakış açısı yani çünkü hem yabancısın hem tesettürlüsün eksi, eksi.” (K24, Kadın)

Zenofobi, içerdiği fobi kelimesinden de hareketle, gerçekte belli bir nedeni olmayan takıntılı korku ve nefreti içinde barındırmaktadır. Ancak günümüzde kasıtlı bir şekilde inşa edilen bir tavır alışa dönüşmüştür ve yabancılara karşı gerçekleştirilen ayrımcılığın yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla günümüzde zenofobi yalnızca yabancıya duyulan korku şeklinde indirgenemeyecek kadar birçok boyutu ve nedenselliği içinde barındıran bir gerçeklik haline gelmiştir. (Güngör, 2017) Yaşanan bu ayrımcılık Hollanda’daki nitelikli Türk gençlerinin de kendilerini yaşadıkları toplumda yabancı hissetmelerine neden olmaktadır.

K2, yaşamının farklı alanlarında yaşamış olduğu ırkçılık ve İslamofobi sebebiyle Hollanda’da kendisini ara ara yabancı hissettiğini ifade ederek, Türkiye’de iken kendini daha çok rahat ve güvende hissettiğini belirtmiştir.

“Evet bazen, yaşadığım ırkçılıklardan dolayı bence. Yani her zaman kendimi yabancı olarak hissetmiyorum ama şunu diyebilirim ki Denizli’deyken kendimi daha çok evde hissediyorum ki doğup büyüdüğüm yer burası. Kendim o kadar çok evde hissediyorum ki Türkiye’de yani sevdiklerimin, arkadaşlarımla olmamasına rağmen.” (K2, Kadın)

Gediklioğlu ve Akbaş (2019) çalışmalarında ev metaforunun Türkiye ile özdeşleştiğini ve katılımcının K2 ile benzer şekilde Türkiye’de kendini yabancı hissetmediğini ifade etmişlerdir.

K2’nin deneyimine benzer şekilde K16 da kendisinin yaşadığı topluma ait hissetmediği görülmekte olup, bu durum onun davranışlarında daha ihtiyatlı davranmasına neden olmaktadır.

“Evet. Sanki onların ülkesi sen misafir olarak ayak basıyorsun yani kendini evde hissetmiyorsun... Burada biz misafiriz yani her adımı dikkat ediyoruz mesela. Normalde de hareketlerine dikkat edersin ama daha çok dikkat ediyorsun.” (K16, Kadın)

“Yabancı düşmanlığı, göçmenlere ve yabancı olarak algılananlara karşı tutumsal, duygusal ve davranışsal bir önyargı biçimidir.” (Yakushko, 2009, s.43) Jacques Derrida

ise yabancılık olgusunu eşik deneyimi olarak ele alır ve “Hostipitalité- Konuksev(-er/-mez)lik antinomisiyle incelemektedir. Hospitality (konukseverlik) kavramı Derrida’ya göre içinde devamlı bir Hostility (düşmanlık) barındırmaktadır. Konukseverlik kavramı aynı zamanda, kendi ifadesi ile Hostipitality yani Konuksev(-er/-mez)lik anlamına da gelmektedir. (Derrida, 1999). Bu bağlamda, göç ettikleri ülkede yabancı ve aşına olunmayan, dışarıdan gelen konumunda bulunan göçmenler, zenofobinin merkez öznesi haline gelmektedirler.

K1, K7 ve K11 ise eşit derecede Türkiye’de ve Hollanda’da yabancı hissettiklerini vurgularken K1 ve K11 bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Ya çok tuhaf yeri geliyor evet yeri geliyor hayır. Öyle slogan falan attıklarında İsrail şöyle böyle veya hani şu an hani üniversitelerin yaptıkları olaylar. Bu Filistin Gazze olaylarında o zaman yabancı hissediyorsun. Diyorsun ki alakası yok bunlar Hollandalı ama diğer taraftan diyorsun ki yo ben de kendim aslında Hollandalıyım ama paylaşmıyorum o fikirleri. Yine o Türk kültürü olduğundan dolayı bu şey gibi Türkiye’de yabancısın burada da yabancısın olayı gerçekten doğru.” (K1, Kadın)

“Hissediyorum zaten yabancı uyrukluyum. Şöyle bir durum oluyor, hani Hollanda’da ben kendim Hollandalı olarak hissetmiyorum. Çünkü kendim Türk bir ailede Türkçe konuşarak Türk kültürüyle büyümüşüm. Hollanda kültürünü bilmediğim için kendimi Hollandalı hissetmiyorum çoğu Hollandalı da bunu soruyor zaten kendini Türk mü Hollandalı mı hissediyorsun diye. Ben Hollanda’da doğmuş, Hollanda’da yaşamış Hollanda’da büyümüş bir Türküm. Fakat Türkiye’ye gidince de çok tuhaf bir şey kendimi tam olarak Türk de hissetmiyorum çünkü burada buranın kültürünü bir şekilde özümsemişsin Türkiye’ye gelince de bazı noktalarda bu çok belirgin oluyor. Kendini çok farklı hissediyorsun Türkiye’de yaşamış, doğmuş ve yaşamış birine nazaran.” (K11, Kadın)

Hem Hollanda’da hem Türkiye’de kendilerini yabancı hisseden katılımcılar ne tamamen içinde yaşadıkları topluma ait olabilme ne de ebeveynlerinin geldikleri ülkeyle tam bir bağ kuramadıkları görülmekte olup çifte yabancılık halini ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum, Park’ın sosyolojik bakış açısıyla tanımladığı “marjinal adam” tiplmesi ile örtüşmektedir. Park’a göre göçmen, eski kültürel alışkanlıklarını geride bırakırken, yeni kültürel pratikleri tam olarak içselleştiremediği bir geçiş süreci yaşamaktadır. Bu geçiş

dönemi, bireyde moral ikilik, kimliksel çatışma ve yoğun bir öz farkındalığı beraberinde getirir. Bu bağlamda, söz konusu katılımcı deneyimleri marjinal adam tiplemesinin çağdaş bir tezahürü olarak yorumlanabilir.

Başörtüsü takan K24 ise Hollanda toplumunda başörtülü ve yabancı olmanın çifte dezavantaj olduğunu vurgulamıştır.

“Aslında normalleşmiş ama bir süre sonra yine de yabancısın her yerde. Bir de tesettürlüysen her zaman eksi birsin yani. Kendimi öyle görüyorum yani çünkü bakış açıları her zaman kapalı yani bakış açısı yani çünkü hem yabancısın hem tesettürlüsün eksi, eksi.” (K24, Kadın)

Canatan (2008)’ın da belirttiği gibi, yabancı karşıtlığı kavramı özellikle 11 Eylül’den sonra dönüşüm geçirmiştir. Başlangıçta genel bir kavram olarak tüm yabancıları kapsayan bu olgu, zamanla daha spesifik hale gelerek Müslümanları merkeze almıştır. Bu süreç sonucunda yabancı karşıtlığının yerini giderek İslamofobi ve anti-İslamizm almıştır. Bu noktada katılımcılar, Müslüman kimlikleri nedeniyle içinde yaşadıkları toplumda bir yabancılık hissi deneyimlerken, başörtülü katılımcılar için bu his daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bunun temel nedeni ise dini inançlarına bağlı bir sembolün görünür olmasıdır.

Bu bağlamda Hollanda’da dezavantajlı konumda bulunan Türk gençleri sahip oldukları etnisiteleri ve dini inançları sebebiyle çifte dezavantaj durumunu yaşamaktadırlar. Richards ve Lucas ise, dezavantajın haksız bir durum olduğunu kabul etmek istemeyenlerin gerçekleşen durumu ayrımcılık olarak nitelendirmediğini belirtmektedir. Aynı zamanda ayrımcılık kavramı içerisinde belirsizlik barındığından ayrımcılık sayılabilecek dezavantajlı durumları olmayanlardan ayırt edebilecek güçlü kriterler olmadığı iddia etmektedirler. Bu durum ise Richards’a göre pratikte “ayrımcılık”, dezavantajdan adaletsizliğe geçişi hızlı bir biçimde sağarken, siyasi ölçekte politikacıların tartışmalarını bulanıklaştırmak için önemli bir araç haline geldiğini belirtmektedir. (Richards ve Lucas, 1985) Dolayısıyla katılımcıların hayatlarının birçok farklı alanında yaşamış olduğu ayrımcılık özellikle lider siyasi ideoloji aşırı sağ tarafından belirsizleştirilmekte ve yapısal ayrımcılık düzeyine taşınmaktadır. Bu durum katılımcıların yaşadıkları toplumun sistemine sosyo-kültürel olarak entegre olsalar dahi yabancı hissetmelerinde önemli rol oynamaktadır.

K15 ise hissettiği yabancılık duygusunun, aşırı sağın güçlenmesiyle birlikte belirgin şekilde arttığını ifade etmiştir. Katılımcı, özellikle aşırı sağ söylemlerin ve politikaların daha görünür hale gelmesiyle birlikte, kendisini toplumda daha yabancı hissettiğini belirtmiştir.

“Yani onu gittikçe de fazla hissediyoruz diyorum ya bu baştaki insanların artık rahat olması, konuşması Hollandalıların da eline koz vermiş gibi bir şey oldu. Ya da bir onlara da bir güven geldi o yüzden gittikçe fazla hissetmeye başladım artık maalesef. O yüzden diyorum ya önceden böyle bir direk bir ırkçılık kelimesi hani çoğu kişiden duymazdın ama şimdi çok bariz bazı yerlerde belli edebiliyorlar kendilerini.” (K15, Kadın)

K15’e benzer şekilde Hopyar (2023, s.198)’ın çalışmasında da bir katılımcı Türkiye’ye tersine göç kararının Almanya’nın siyasi atmosferinin sağa kayarak değiştiğini ve bu durumdan rahatsızlık duymasını neden olarak göstermektedir. *“Aslında benim buradan kaçma sebebim nedir bir bu iktidarın devam etmesi, ikincisi çok daha şöyle söyleyeyim çok daha sert bir sağa kayma ile bazı Ortadoğu ülkelerine yaklaşması aslında öyle bir sebep olabilir.”*

Zenofobi, katılımcıların da deneyimlerin de hareketle politik alanda da kendini göstermektedir. Özellikle Avrupa’da yükselişe geçen aşırı sağın temel argümanları arasında yabancı karşıtlığı bulunmaktadır. Mikenberg (2013)’e göre aşırı sağ ideolojilerin temel özelliği sosyal homojenliğe aşırı vurgu yapılmasıdır. Bu noktada yabancıya “ev sahipliği” yapan hâkim kültür/ev sahibi toplum birincil “biz grubu” temsil etmektedir. Bu düşünsel temel aynı zamanda, büyük ölçüde yabancı düşmanlığına da hizmet etmektedir. “Diğer bir deyişle, sağcı aşırılık, homojen bir ulus mitosu etrafında dönen bir siyasi ideolojidir - liberal, çok sesli demokrasiye düşman olan romantik ve popülist bir aşırı milliyetçilik, bireyciliğin ve evrenselliğin temel ilkeleriyle çatışmaktadır.” (Mikenberg, 2013, s. 11)

Bu bağlamda Araştırmada katılımcıların belirttiği üzere giderek açık şekilde gerçekleşen ırkçılığın yaygınlaşması kamuoyunda var olan hâkim ideoloji aşırı sağın yükselmesi ile yoğunluk kazandığı görülmektedir. Wilders’ın Facebook sayfasında yayınladığı manifestoda İslam, 11 maddelik planın en üstünde yer almıştır ve İslam inancının “ülkenin düzenine aykırı” olarak ifade etmiş ek olarak inancın da yasaklanmasıyla ilgili

taaddütler bulunmaktadır. Siyasilerin artan İslamofobik ve ırkçı söylemleri Hollanda’da yaşayan Türkleri de olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Canatan (2009)’ın çalışmasında ise Avrupa toplumlarının tutumu çokkültürlü toplumdan ziyade, çok etnisiteli toplumlar şeklinde tespit edilmiştir. Bu noktadan hareketle katılımcıların çoğunluğunun deneyimlerinden yola çıkarak, sahip oldukları etnik çeşitliliğin kabul edilmesine karşın, kültürleri, inançları ve geleneklerinin sorgulandığı ve bu doğrultuda olumsuz deneyimler yaşadıkları görülmektedir. Avrupa’da yükselen aşırı sağın Hollanda’da da ortaya çıkması ve politik atmosferin değişimi ile birlikte göçmen ve Müslüman karşıtlığı söylemlerin artarak politika haline gelmekte olup, çok kültürlülük anlayışının sonlandığı ve yerine entegrasyon ve asimilasyon tartışmalarının gündeme geldiği görülmektedir ve gerçekleşen bu durum Canatan (2009)’ın araştırma sonucunu da doğrular niteliktedir.

K10, K9, K8, K12, K6, K14 ve K17 Hollanda’da kendilerini yabancı hissetmediklerini ifade etmişlerdir.

K10 kendini daha fazla Hollandalı hissettiğini ve bu yüzden yaşadığı toplumda yabancı hissetmediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ortamına bağlı çoğu şeylerde yani kendim aslında rahat hissederim. Yani öyle bir sıkıntım yok. Bazı konularda kendimi hatta daha Hollandalı hissederim. Türkiye’ye gittiğim zaman rahatsız olduğum konular oluyor. Türkler çok aşırı gibi geliyor veya benim yapım öyle değil.. Ne olursa olsun bayağı sakın kalırım. Bunu ben daha fazla Hollandalılara gördüğüm için kendim o konularda daha fazla Hollandalı zannediyorum.” (K10, Erkek)

K6 ülkesine olan bağının ve sevgisinin güçlü olduğunu söylemiş ancak aidiyet duygusunu Hollanda üzerinden kurduğu görülmektedir.

K2’nin deneyiminin tersine K6, Hollanda’da kendini daha çok “evde” gibi hissetmektedir. Bu noktada katılımcıların yaşadıkları deneyimlen, olayları yorumlama ve algılama biçimlerine bağlı olarak karşılaştıkları deneyimler de değişebilmektedir.

“Hayır. Yani Türkiye’de atıyorum canım ülkem bayrağı görelim öyle. Gözlerimiz falan doluyor o da çok ayrı ama buraya geldiğimde aa eve geldim tamam ortamıma geldim

oluyor. O da hani düzenle alakalı burada doğdun, iş hayatın burada arkadaş ve sosyal çevrenin% 90'ı burada.” (K6, Kadın)

Kaya (2015)'nın vurguladığı gibi Avrupa'da yaşayan gençler yaşadıkları ülkeye ve Türkiye'ye eşit derece yakın hissetmekte ya da yaşamakta oldukları ülkeye karşı daha fazla yakın oldukları görülmektedir. Araştırmanın katılımcılarının yaş aralığının 20-35 olduğu düşünüldüğünde, söz konusu katılımcıların yaşadıkları ülkeye sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda uyum sağladıklarını göstermektedir.

DENK partisi Milletvekili Doğukan Ergin, Hollanda'da kendisini yabancı hissetmediğini belirtirken ve sahip oldukları hakların savunulmasının bu noktada önemli olduğunu vurgulamıştır.

“Ben bu ülkenin bir sahibi hissediyorum ve bu ülkede her ülkede olduğu gibi her toplumda olduğu gibi haklarımızı savunmamız peşinden koşmamız gerekiyor. Bunu hem siyasette hem eğitim alanında hem de sivil toplum kuruluşlarında bunu yapmamız gerekiyor. Ben buradaki toplumun bunu her alanda yaptığını görüyorum. Ben kendim siyasi perspektiften bunu yapıyorum. Dolayısıyla biz bu ülkenin sahibiyiz. İsteseler de istemeseler de biz bu ülkenin parçasıyız. Fransa'da Paris olduğu gibi buradaki Müslümanlar ya gettolarda yaşamıyor. Hollanda'nın en gelişmiş bölgelerinde yaşıyorlar ve o şehirleşmiş bölgenin olarak en iyi yerinde yaşıyor. CBS araştırmasında ortaya çıktı. Ev sahibi olan özellikle Türk kökenli yabancılarda müthiş bir artış var. Biz bu ülkeye müthiş bir şekilde sahipleniyoruz. Dolayısıyla bunun da Hollanda'nın diğer kısmı kabullenmek zorunda. Belki bugün yapmak istemiyorlar ama 10 yıl sonra ya da 20 yıl sonra zaten bunu kabul etmek zorunda kalacaklar.”

Hollanda Temsilciler Meclisinde siyasi danışmanlık yapan K14 ise Hollandalılar ile yaşadığı birçok olumlu deneyimin olduğunu ve ev sahibi toplum ile derin bir bağ kurduğunu ifade etmekte ve yabancı hissetmediğini belirtmektedir.

“Hayır. Çünkü her açıdan yardımcı oldular benim hayatımda. Çok şükran borçluyum Hollandalılara gerçekten Hollanda'da yaşadığımdan gurur duyuyorum. Hollandalılara da seviyorum gerçekten o gönül bağı var. Sonuçta hani çalıştırmıştır ama orada da sonuçta şunu demişler, vaktinde haklarını kendini savunmasını, haklarını kendin

öğreneceksin. Sen kendini savunma atsan kimse savunmaz haklarını bunu çok açık ifade ettiler benim hayatımda. Hollandalılar çok açık sözlüler.” (K14, Erkek)

Görüldüğü üzere, 24 katılımcıdan 14’ünün yaşadıkları toplumda yabancı hissettiği, 3’ünün hem Türkiye’de hem Hollanda’da yabancı hissettiği ve 7’sinin yabancı hissetmediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın verileriyle örtüşecek şekilde Hopyar (2023)’ün Almanya’da yüksek eğitim almış ve çalışma hayatına katılmış ancak daha sonra Türkiye’ye göç eden katılımcılarla gerçekleştirdiği çalışmasında da katılımcıların tersine göç ettikleri süreç içerisinde dönüş motivasyonlarını etkileyen nedenlerden biri olarak maruz kaldıkları ayrımcılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Hopyar, katılımcıların sosyal yaşamda, iş hayatında ve eğitimde yaşadığı ayrımcılık deneyimlerinden söz etmektedir. Özellikle katılımcıların hissettiği önyargı ve yabancı olma hali çalışmada katılımcıların tersine göç tercihlerini etkileyen faktörler arasındadır. Aynı zamanda çalışmanın verileriyle örtüşecek şekilde Hopyar (2023)’in çalışmasında da Almanya’daki Türklerin yaşadıkları yerde dini inançları dolayısıyla yabancı hissettirildikleri görülmektedir. Gediklioğlu ve Akbaş (2019)’ın Avrupa’dan Türkiye’ye beyin göç gerçekleştiren üçüncü kuşak Türk gençlerini incelediği çalışmasında ise katılımcıların yaşadıkları toplumda maruz kaldıkları ayrımcılık yapısal anlamda değişkenlik gösterse bile cinsiyet bağlı olmaksızın dört ülke de görülen bir durum olarak belirtilmektedir

4.6. HOLLANDA’DA YÜKSELİŞE GEÇEN AŞIRI SAĞ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELER

Aşırı sağın yükselişi ve katılımcıların Değerlendirmeleri başlığı altında; artan kaygı ve tehdit algısı, ayrımcılığın görünürleşmesi, siyasi ilgisizlik ve aşırı sağın kültür ve inanç üzerindeki etkisi alt temaları kapsamında bulgular analiz edilmiştir. Bu doğrultuda 24 katılımcıdan 16’sı siyasetle ilgilendiğini belirtirken, katılımcılardan 6’sının siyasi gelişmelere karşı ilgisiz kaldığı görülmektedir. Siyasete ilgisiz kalan 2 katılımcı haricinde katılımcılardan 22’si Hollanda’da aşırı sağın yükselişini ciddi bir endişe ve kaygı kaynağı olarak değerlendirmektedir. Özellikle artan kaygı ve tehdit algısı alt teması altında katılımcıların, aşırı sağ partilerin güç kazanmasının ırkçılık, İslamofobi ve ayrımcılığın

normalleşmesini hızlandırdığını ve gizli /örtük ırkçılık ve ayrımcılıktan ziyade bariz ve görünür ayrımcılığın giderek arttığını vurgulamaktadırlar.

Günümüzde aşırı sağ partilerin Hollanda kamuoyundan giderek daha fazla destek aldığı bilinmektedir. 2021’de Hollanda Temsilciler Meclisinde (Twede Kamer) bulunan 17 sandalyesini, Rutte’nin liderliğinde o döneme kadar meclisteki en yüksek sandalye sayısı olan 24 sayısına sahip parti VVD’yi geçerek 2023 Mart seçimlerinde %23.6 oranla 37’e çıkararak, Temsilciler Meclisinde birinci parti konumuna yükselmiştir. (Politico Europe, 2023) Hollanda da aşırı sağ partilerin kamuoyundan giderek daha fazla destek alması, Hollanda’nın göç ve göçmen politikaları ile ilgili geleceği hakkında da bilgi vermektedir. Bu durumun sebebi ise aşırı sağ parti ve grupların argümanları, Avrupa merkezîyetçi bir kültür ideolojisini esas alarak göçmenlerin kültürel farklılıklarından dolayı topluma uyum sağlamakta zorlanıp ekonomik anlamda bir yük olarak görülmesinden oluşmaktadır. (Yardım, 2017) Dolayısıyla Hollanda’daki güncel politik durumdan da hareketle aşırı sağ çizgide alınan göç ve göçmen politikaları, günümüzde Hollanda’da yaşayan ve Hollanda’ya göç etmeyi düşünen Türkleri yakından ilgilendirmektedir.

Aşırı sağın yükselişi ile birlikte endişe ve tehlike hissedilen K20 durumu şöyle ifade etmiştir:

“Yani tehlike arttıkça artıyor. Milletin kör olduğu belli. Cahillikler ortaya çıktı, yani ülkenin %30 unun ırkçı olması belli oldu en azından. Biz eskiden derdik siz ırkçısınız kabul etmezlerdi, şimdi kendileri kabul etti.” (K20, Erkek)

Robert Ezra Park’a göre gruplar arasındaki rekabet ve çatışma, toplumsal ilişkilerin gerilmesine ve siyasallaşmasına neden olabilmektedir. Ortaya çıkan bu gerilimi çözebilecek tek aktörün devlet olduğunu vurgulayan Park, uzlaştırıcı ve eşitlikçi müdahaleler uygulayan bir devletin uyum sürecinin başlamasında kritik bir aracı olduğunu belirtmektedir (Ayhan, 2014). Ancak Hollanda’da yükselişe geçen aşırı sağ devletin uzlaştırıcı ve eşitli müdahaleler uygulamaktan çok toplumsal yapı içerisindeki kutuplaşmayı besleyen söylemler ve politikalar geliştirdiği görülmektedir. Müslüman ve göçmen karşıtı politika ve söylemlerin artması durumu, Hollanda’da yaşayan Türkleri de olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Doktor olarak görev yapan K11, ilerleyen zamanlarda hastanede başörtüsüyle mesleğini devam ettirebilme konusunda endişeler yaşamaktadır.

“Yani endişe veren bir durum. Bazen şunu düşündüğüm oluyor, acaba ben başörtümü ile önümüzdeki yıllar bu şekilde sorunsuz bir şekilde işime devam ettirebilecek miyim?”
(K11, Kadın)

Bu noktadan hareketle Avrupa’daki güncel politik durum İslamofobi’nin siyaset bağlamında da sürdüğünü göstermektedir. “Aşırı sağ partiler Avrupa dışından olan göçmenlerin özellikle Müslüman göçmenlerin Batı Avrupa ülkelerindeki yoğunluğunu, buna karşılık kendi ülkelerindeki düşük nüfus artışını vurgulayarak hem ulusal kimliklerinin hem de Avrupa kimliğinin zayıfladığını ve bulanıklaştığını ileri sürmektedirler.” (Öner, 2014, s.165) Williams’a göre, Türkler ve diğer Müslüman misafir işçiler ile sömürge sonrası göçmenler, önceleri daha çok görünüş olarak farklı oldukları ve toplumun homojen yapısına tehdit oluşturdukları için bir dış grup olarak sayılmaktaydı; ancak Yahudi düşmanlığının olduğu dönemde antisemitizmin gölgesinde kalmışlardır. Ancak 21. yüzyılda refah seviyesi yüksek Batı ülkelerinde yükselen İslami terör tehdidi ve güvenlik meselesi ile birlikte, bu fiziksel farklılık, ev sahibi toplumun kültürüne yönelik bir tehlikeyi taşımaktadır. Bu bağlamda Avrupa’nın önde gelen çoğu aşırı sağ partileri için yabancı düşmanlığı İslamofobi’ye dönüşmüştür. (Williams, 2010)

K17 ise aşırı sağın yükselmesinden endişe duyduğunu ve bununla beraber Hollanda’nın güncel ekonomik yapısının büyük ölçüde göçmen emeğine dayandığını ifade ederek, hemşirelik mesleği aracılığıyla Hollanda’ya hizmet ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, aşırı sağcı parti lideri Wilders’ın göçmenleri sınır dışı etme söyleminin uygulanabilir olmadığını savunmakta; bunun temel nedeninin ise, Türklerin nesillerdir Hollanda’da yaşamaları ve topluma uyum sağlamaları olduğunu vurgulamaktadır.

“Yani Wilders bizi yollamak mı istiyorsun? Toplasın yollasın yani herkes de sevinirdi bence. Vallahi bu Hollanda çöker. Türk milleti çalışıyor. O zaman niye zamanında benim dedem gelmiş buraya çalışmış demek ki işçi lazımmış. Şu an hala işçi yok. Bak bazen mesela Polonya’dan gelenler var. Benim eşimin iş yeri, sırf Polonyalı dolu Hollandalı yok. Hani nerede milletin? Sen yolla sen de batarsın, ben senin sistemini gönderiyorum. Ben hemşirelik yapıyorum burada ben sana para getiriyorum. Hani Wilders’ı fazla ben önemsemiyorum o insanı hani çok ciddiye almıyorum o Wilders konuşsun dursun...”

Annem 2, biz 3, bizim çocuklar 4. kuşak. Yani düşün artık Wilders atsa atamaz bu kadar insanı. Nereye atacak? Wilders kendini atsın.” K17

Williams’a göre Avrupa’da süregelen antisemitizmin yerini İslamofobi almıştır. Ona göre Avrupa’da birincil dış grup sayılan Yahudiler, zamanla bazı aşırı sağ partilerin meşruiyetlerini kanıtlamak ve seçmen oylarını genişletmek için bir araç haline gelmiştir. Bu doğrultuda Yahudiler, Batı Avrupa aşırı sağının en yeni birincil düşman olarak belirlenen Müslüman göçmenlerin karşısı olmuşlardır. (Williams, 2010) Bununla beraber başta Wilders olmak üzere aşırı sağ ideolojideki siyasetçilerin ırkçı tutumları ve söylemleri ırkçılığın Hollanda’da daha görünür bir şekilde gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Araştırmada birçok katılımcı aşırı sağın yükselişi ile birlikte Hollanda’da ırkçılığın ve İslamofobi’nin normalleştiğini ve bariz bir şekilde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Baştürk (2022)’ün çalışmasında elde edilen bulgular İslamofobi’nin Wilders’in söylemleri ile arttığı yönünde olup, PVV’nin söylemlerinin Hollanda’da yaşayan Türklere karşı duyulan ön yargıyı arttığı sonucunu göstermektedir. Araştırmaya göre bu durum katılımcıların sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerine de yansımaktadır.

Fizik öğretmeni ve ürün mühendisi K23, Hollanda’da artan aşırı sağdan endişe duyduğunu ve ülkenin önemli ölçüde eğitim kalitesinin gerilediğini ancak devletin bu durumu gündem dışı tutarak sürekli olarak devlet tarafından göçmen sorunu altında yer alan problemlerin dile getirildiğinin altını çizmektedir.

“Söyledikleri o kadar kolay ve basit. Çok basit halka hitap edebiliyor insanlar zaten. Yüksek eğitim zaten artık yok. Hollanda’nın eğitim sistemi seviyesi zaten düşüyor ve yani korkulacak bir duruma geldi. Hiç beklemezdim yani ama Hollanda çöküş içinde eğitim olarak, sistem olarak. Gerçekten, bunu hiç dile getirmiyorlar, kapatıyorlar gündeme getirmiyorlar. Sürekli bu islamofobi bunu öne sürüyorlar. Her şeyin bir cause efekti var görüyorsun eğitim böyle sonuç bu. Onu demem gerekiyor baklavayı severler Wilders Bey izimb Türkleri çok seviyorlar. Bir yandan da istemezler öyle bir durum var. Gene de o döner kebapları yiyorlar.” (K23, Erkek)

K1, K3 ve K10, Hollanda’da hem siyasi hem de toplumsal düzlemde artan aşırı sağ düşünce ve eylemler ile birlikte ırkçılık ve İslamofobi daha bariz bir şekilde

gerçekleştğini vurgulamışlardır. Katılımcılar, aşırı sağın etkisiyle bu olguların daha açık ve görünür bir şekilde gerçekleştiğini ve normalleştirildiğini ifade etmektedirler.

“Berbat ya sonuçta onlar da açıktan söylüyor her şeyi ve Müslümanlara karşı bilhassa ya bu senin ırkın veya hangi soydan gelmiş çok önemli değil de dinle alakalı açık açık yapıyorlar. Bu Gazze Filistin olayı sanki şey oldu buna tuz biber oldu her şeyi açıktan patlatma gereği duydular seçim olayında da geçerli bu sağcıların. Çok ürkütücü bir şey ve çok tuhaf çünkü onlar kazandıktan sonra bizim buradaki doktorlar gelip bana şey dedi çok üzgünüm o adamın kazandığına dedi. Ben öyle düşünmüyorum çok üzgünüm sizin için dedi. Ya bunu onlar deme gereğinde bulunuyorsa yani vay halimize.” (K1, Kadın)

“Artık görüyoruz ki son aylarda hani 9, 10 ay geçmesine rağmen insanlar daha bariz bir şekilde açık bir şekilde artık ırkçı söylemlerde bulunabiliyor, ırkçı faaliyetlerde bulunabiliyor. Buradan destek alan güç alan insanlar olduğunu düşünüyorum. (Wilders) Kendisinin Hollanda halkı ile aslında hiçbir şekilde Hollanda halkının varlığına bir şey katabilecek bir insan olduğunu düşünmüyorum.” (K3, Erkek)

“Maalesef git gide normalleşmeye başladı yani. Çalıştığım gruplarda da yani hastalarım da görüyorum. Yani yabancılardan kötülük görmemiş insanlar bile artık yani duydukları şeylerden mi yani yoksa görüyorlar, normalleşiyor o zaman daha rahat mı savunuyorlar? Normalleşiyor maalesef normalleşiyor.” (K10, Erkek)

DENK partisi Milletvekili Doğukan Ergin ise konuyla ilişkili olarak Hollanda’da var olan İslamofobi’nin ve ırkçılığın arttığını ve özellikle PVV’nin lider parti olması sonra müslüman ve ırkçı söylemlerin normalleştiğini vurgulamaktadır.

“Ciddi manada artışta çünkü Hollanda’da ırkçılar için bile ırkçılık yapmalarına rağmen ırkçı olmadıklarına inanıyorlar. Ben çok yaşadım bu durum ile ilgili. İş arkadaşım “sen ne kadar Hollanda’yı konuşuyorsun? Yani Türklerde sıkıntı var ama sen iyi Türklerdensin” şeklinde konuşuyordu. Irkçılık bile yaparken bunu sempatik bir şekilde yapıyorlar çünkü kendilerinin de ırkçılık olmadığına inanıyorlar ama bu konuda özellikle PVV’nin Geert Wilders’in en büyük parti olmasından sonra artık bu utanç kalktı. Artık millet utanmıyor. Dolayısıyla müthiş bir çoğalma var, müthiş bir normalleşme var. Özellikle başörtülü bayanları, çocuklarımızı ciddi manada etkiliyor. Önümüzdeki 10 yıl bu aşırı sağın seçimi kazanmasının getirdiği toplumsal bedelleri biz teker teker

ödeyeceğiz. 2024 Yılı'nın ırkçılık raporları ciddi bir çoğalmanın olduğunu söylüyor, insanlar deneyimlerini anlatıyor. Kendisini 1940, 1945li yıllarda Yahudi'nin toplumun yaşadığı şeyle bağdaştıran insan sayısı da çok var. Acaba biz sonraki Yahudi toplumu biz miyiz diye. Ben şu an öyle olmadığını düşünüyorum siyaseten. Ama böyle ciddi bir algı ve korku da var.”

K4 aşırı sağ sahip kişiler hakkındaki düşüncelerini dile getirerek, eğitimli ve meslek sahibi Türklerin ev sahibi topluma uyum sağladığını, toplumsal kurallara riayet ettiğini ve sahip oldukları nitelikler sayesinde iletişim kurmada ve topluma uyum sağlamada başarılı olduklarını belirtmiştir. Ancak katılımcı, tüm bu çaba ve uyumuna rağmen, etnik kimliği ve dini inancı nedeniyle olumsuz deneyimler yaşadığını ifade etmektedir.

“Bence artış var ama aslında dediğim gibi insanların zaten hep düşündüğü şeyler sadece şimdi özgürce söyleyebiliyorlar. Yani bu insanlar cahil demek istiyorum şu konuda cahil olmalarından dolayı sanki hiç bizim dedelerimiz gelmiş 50 küsur sene önce yani hiç mi bir şey görmediniz hiç mi bir şey öğrenemediniz bizden. Dedelerimiz işçiydi, babalarımız hadi yine öyle mesela onların torunları biz okula gidiyoruz, çalışıyoruz, emek veriyoruz, işte hani belirli bir yere gelmeye çalışıyoruz, onlara adapte olmaya çalışıyoruz, saygı duyuyoruz. Hani sanki bir şey bilmiyormuşuz, emek vermiyormuşuz gibi davranıyorlar bize. En basit örneği iş yemeği olsa bile gitmeye çalışıyoruz yani bizde emek veriyoruz değer veriyoruz. Cahil demek istediğim insanlar yani bunların gözündeki yabancılar Türkler iyi değil veya hırsız ya da işte bir yere gelmemiş Felemenkçe bilmeyen öyle ot gibi yaşayan. Hani onların zihninde öyle insanlar halbuki biz öyle değiliz bizimle iletişime girebiliyorlar konuşabiliyoruz, derdimizi anlatıyoruz. İşte yani bence onlar ne bileyim bir şey bilmiyorlar öyle bir dünya yok kalmadı. Yeni gelmedik buraya biz mülteci değiliz. 50 senedir biz buradayız yaşıyoruz birlikte.” (K4, Kadın)

Araştırmada bulunan katılımcıların 6'sı bir politika ile ilgilenmediğini ifade etmiş ve gelişen gündemi takip etmediklerini belirtmişlerdir.

“Politik ile fazla hiç şeyim, yok alakam yok. Oyda vermem. Onun dışında işte şu şunu demiş bu bunu demiş hiç ilgilenmeyiz bile çünkü adı üstünde politika, yalan (gülüyor) vaatte bulunuyorlar ama sonuç her zaman farklı oluyor.” (K9, Erkek)

“Hollanda Politikasıyla fazla ilgilenmediğim için bunun hakkında yorum yapamıyorum.”
(K2, Kadın)

“Dediğim gibi onu da pek ilgilenmiyorum ya politikleşen sağ sol pek anlamıyorum o işlerden açıkçası ilgi alanıma da pek girmiyor.” (K24, Kadın)

Aşırı sağın sahip olunan kültür ve inanca etkisine ilişkin olarak ise 24 katılımcıdan 15’inin aşırı sağın Müslüman ve göçmen karşıtı politikalarının kültür ve inançlarına doğrudan olumsuz bir etkisi olmayacağını düşündüğü ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan 9’unun ise, ilerleyen dönemlerde aşırı sağın baskısının artmasıyla beraber bu durumun inanç ve kültürlerine etkisi olacağını düşünmektedirler. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu aşırı sağın kültür ve inançlarına etkisinin bulunmayacağını öngörmüş ve baskın siyasi ideolojinin kamu alanlarına müdahale edebilmesine karşın, kendi özel alanlarına müdahale edemeyeceğini vurgulayarak kültür ve inançlarını daha güçlü bir şekilde benimseyeceklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin çoğunluğunun kültür ve inanç aktarımı konusunda ihtiyatlı olduğu ve kendi değerlerini yaşamaya özen gösterdikleri söylenebilir.

Aşırı sağın kültür ve inançlarına etkisinin bulunmayacağını K1 ve K15 şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya onlara çok şey yapabileceğini zannetmiyorum ben. Daha da fazla bağlanırım eğer onlar o konu hakkında bir değişim yapmak istediklerinde daha da fazlalaşır bence bu duygular.” (K1, Kadın)

“Etkilenmez hatta ben daha onun şeyinde kalırım. Hatta daha da belki onlara karşı hırs yaparaktan daha bilgilendiririm. Kendi kültürümüze, dinime daha fazla bilgilenip daha da uygulamayı fazlalaştırabilirim. Sırf onlara inat.” (K15, Kadın)

Gökmen (2010)’un çalışmasında da bir katılımcı K1 ve K15’in söylemlerine benzer ifadeler kullanmıştır. *“Onlar bizi eleştirdikçe, kötüledikçe bizler daha fazla sahip çıkıyoruz dinî inançlarımıza. Biz sahip çıktıkça onlar daha fazla eleştirmektedirler.”*

K10 ve K19 ise kültürlerini ve inançlarını muhafaza etmenin yolunun birincil olarak evde verilen eğitim olduğunu ifade ederek, aşırı sağ politikaların yasak ve kısıtlamaları söz konusu olsa bile bu durumun bir etkisi olmayacağını vurgulamışlardır.

“Böyle devam ederlerse git gide biraz zorlaşacak ama benim oğluma istediğim eğitimi vermeme engel olacak mı? Sanmıyorum. Benim evim içinde olan bitine kimse karışamaz zaten en önemli şey.” (K10, Erkek)

“Zannetmiyorum, çünkü neticede camide yapamazsak bazı şeyleri evde yaparız.” (K19, Kadın)

DENK partisi Milletvekili Doğukan Ergin, yükselişe geçen aşırı sağın Hollanda’daki Türkleri ve diğer göçmen gruplarının kültür ve inançları bakımından olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmiştir.

“Aşırı sağın yükselmesinin olumsuz yönde etkisi olacak. Camilerde hafta sonu din, dil, kültür eğitimi veriliyor. Ne devlet sponsor oluyor ne o binalar devlet tarafından yapılıyor tamamen toplum kendisi hem fiziki hem sosyolojik olarak orada bir kurum inşa ediyor. Yasa diyor ki, Eğitim Bakanlığı müfettişleri o dersleri kontrol edecek. Filistinli alakalı 7 Ekim olaylarından sonra teröre destek tanımının genişletilmesi konuşuyor. İncil’de geçen bir kuralmışçasına önemsenen eylem hakkı var burada onu nasıl kısıabiliriz diye konuşuluyor. Ezanla ilgili bir düzenlemeden bahsediliyor. Dolayısıyla bu aşırı sağcı siyasi politikalar beni siyasi olarak da etkiliyor, bir ülkenin ferdi olarak da etkiliyor. Ben dinimi, kültürümü istediğim bir şekilde yaşayamıyorum. Çünkü bu konuyla alakalı bir engeller oluşturuyor. Dolayısıyla bizi çok ciddi manada er ya da geç etkileyecek.”

K23 ve K3 aşırı sağ söylem ve politikaların sahip oldukları kültüre ve inanca olumsuz etkisi olabileceğini şöyle aktarmıştır:

“Tabi canım yani. Etkileyecek tabii ki etkileyecek.” (K23, Erkek)

“Evet. Etkileyebilir. Eğer bizi bu konularda zorluk çıkaracaklarsa etkileyebilir.” (K3, Erkek)

Başörtüsü kullanan K11 ve K22 ise aşırı sağ söylemin gündeminde yer alan başörtüsü yasağının ilerleyen dönemlerde yürürlüğe girebileceğini ve bunun dini inançlarını yaşama konusunda olumsuz etkiler doğurabileceğini belirtmektedir.

“Ya etkileyebilir mesela yine başörtüyü baz aldığımızda etkileyebilir. Çünkü sürekli bir şeyi yasaklamaya çalışıyor. Wilders mesela Kuran yasağı getirmeye çalışıyor başörtü yasağı getirmeye çalışıyor. Camilerin kapatılmasını istiyor. Tabii bunlar çok ekstrem

şeyler ama sürekli bunu dile getirdiğinde ve daha da güçlendiğine acaba olur mu diyor insan kendi kendine. Şimdilik olmayacak şeyler gibi geliyor bize ama ilerde nasıl olur bilemeyiz.” (K11, Kadın)

“Mesela bu konuda korkuyorum Wilders’dan korkmuyorum da endişeleniyorum. Hollanda’nın birinci ve ikinci odası var. Politiklerin konuştuğu oda, kararlar alındığı bir ortam ve başörtü konusu geçmiş hiç geçmediği halde başörtüsü konusu geçirmiş.”(K22, Kadın)

Görüldüğü üzere araştırmada yer olan katılımcılardan neredeyse üçte ikisinin aşırı sağın kültür ve inançlarını olumsuz yönde etkileyeceğini, kalan 9 katılımcının ise aşırı sağın sahip oldukları inanç ve kültüre herhangi bir etkisinin bulunamayacağını düşündükleri görülmektedir. Bu ayrımda, cinsiyet ve ikamet edilen şehrin herhangi bir anlamlı bağıntısının bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

4.7. HOLLANDA’DAKİ YAŞAMDAN MEMNUNİYET VE KESİN GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜNE KARAR VERME DURUMLARI

Katılımcıların yaşam memnuniyeti ve kesin geri dönüş göçüne karar verme durumları ana teması altında, katılımcıların yaşam memnuniyeti düzeyleri ve göç kararları alt temalar olarak ele alınmıştır. Yaşam memnuniyeti açısından katılımcılar memnun olanlar ve olmayanlar olarak iki gruba ayrılmıştır. 24 katılımcıdan 15’inin Hollanda’da yaşamaktan memnun olduğu, 9’unun ise memnun olmadığı ortaya çıkmıştır. Hollanda’daki yaşamlarından memnun olan katılımcılar refah seviyesi, eğitim kalitesi ve ekonomik olanaklar gibi unsurları memnuniyet gerekçesi olarak ifade etmiştir. Yaşamlarından memnun olmayan katılımcılar ise gündelik yaşamdaki monotonluk, sosyal etkinlik eksikliği, ırkçılık, ayrımcılık ve iklim koşulları gibi sebepleri memnuniyetsizlik gerekçeleri olarak göstermiştir.

Kesin geriye dönüş göçüne dair kararlar ise Hollanda’da kalmayı planlayanlar, emeklilik sonrası uzun vadede göç etmeyi düşünenler, en kısa sürede kesin göç etmeyi planlayanlar ve kesin karar veremeyenler şeklinde dört alt kategoriye ayrılmıştır. Bu bağlamda, 11 katılımcı Hollanda’da kalmayı tercih ederken, 9 katılımcı uzun vadede göç etmeyi

düşündüğünü belirtmiş; 2 katılımcı en kısa sürede kesin göç geri dönüş kararı verirken, 2 katılımcı ise göç kararında belirsizlik yaşamaktadır. Yalnızca emeklilik sonrası Türkiye'ye dönmeyi planlayan katılımcılar ile Hollanda'da yaşamayı sürdüreceğini belirten katılımcıların ortak gerekçesi, Hollanda'da doğup büyümeleri sebebiyle Türkiye'ye uyum sağlamakta zorlanacakları düşüncesidir. Bu durum, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türklerin edindikleri beceri ve nitelikleri sayesinde yalnızca sistemsel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel anlamda da Hollanda'ya yüksek düzeyde uyum sağladıklarını göstermektedir.

Bazı katılımcılar eğitim, ekonomik gelişmişlik ve yüksek refah seviyesi sebepleriyle Hollanda'daki yaşamlarından memnun iken Türkiye'ye göç etmeyi uzak gelecekte düşünmektedirler.

Hollanda'daki yaşamlarından memnun olan K3,K6 ve K24 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

“Kendini geliştiren ve burada refah seviyesi yüksek bir şekilde yaşayabilen birisinin güzel bir hayatı olur.” (K3, Erkek)

“Burada yaşamayı öneririm ama şu şartla eğer ki bir eğitim hayatınızı tamamladıysanız eğer ki burada bir sıkıntı yaşamayacaksınız. Çünkü her şey çok düzenli. Yani kendimi güvende hissediyorum.” (K6, Kadın)

“Belki emekli olunca olabilir Türkiye'ye yaşamak için tatil için çok güzel ama buradaki şartlar kurallar düzen biraz daha ağır basıyor sanki.” (K24, Kadın)

“Hollanda'da yaşamayı öneririm. Çünkü eğitimi çok güzel. Yani burada güzel yaşayabiliyorsun.” (K22, Kadın)

Yaşamlarından memnun olmayan K12 , K15, K16 ve K23 şöyle demiştir:

“Burada Türkiye'yi özleyorz, memleketimizi özleyorz ama burada hayat yok yani hiç işten eve evden işe sürekli bir robot halindesin. Sanki burada yapılacak aktiviteler yok ya da bir eylem falan hiç olmuyor. İleride” (K13, Erkek)

“Burada sosyallik çok fazla yok burada herkes kendine biraz hani Türkiye gibi sosyal bir hayat yok o yüzden çok önermem.” (K15, Kadın)

“Hayır önermem. Yani sıkıştırıyorlar. Her şeyi tam yapman gerekiyor zamanında kağıdını, küreğini, her şeyini, işini, gücünü. Yani o yüzden insan telaş içinde oluyor. Bunu yapmazsam o zaman kötü sonucu olur gibi. Yani parmaklarının ucunda yürüyorsun sistem her an kapını çalabilir. Yani bir küçük şey yanlış yaptığın zaman evini kaybedersin, arabayı kaybedersin. Hayatını kaybedersin, her şeyini kaybedebilirsin. O yüzden hani bu yaşantı kalbine göre hiç iyi değil tabii. Kesin göç düşünüyorum yakın zamanda” (K16, Kadın)

Hollanda’daki yaşamından memnun olmayan fizik öğretmeni ve ürün mühendisi K23, iş yaşamındaki ayrımcılık nedeniyle Hollanda’nın yüksek refah seviyesine rağmen, çalışma ve sosyal yaşam kültürünün kendisine uygun olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda aşırı sağın yükselmesiyle birlikte artan ırkçılık ve İslamofobik eylemlerin, Türkiye’ye kesin dönüş yapma düşüncesinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı, içinde bulunduğu topluma kendisini sürekli olarak kanıtlama zorunluluğu hissettiğini ve bu durumun kendisinde yalnızlık hissine yol açtığını dile getirmiştir.

“Ekonomik durum ne kadar çok iyi olsa da buradaki sosyal hayat çok basit görünebilir. Buradaki kültür sürekli çalışmaktır. Bir kaynaşma yok ve üstelik son dönemlerde bu ırkçılık da etkili. Irkçılığın ne olduğunu Türkiye’deki insanlar bilir mi bilmez mi bilmiyorum ama çok kötü. Türkiye’ye gitmek demek yani benim için sanki tarihi yaşamak gibi bir şey. Bir gurur, bir güzellik gibi bir şey diyebilirim. Yalnız hissetmek çok kötü. Hollanda’da herkes aslında sana saldırıyormuş gibi bir şey var. Hollanda’da hiç rahat değilsin. Sürekli bir şekilde kendini gösterme peşindesin. Türkiye’de olmak sanki hayatın akışına bırakmak gibi bir şey. Öyle bir hayalim var diyebilirim. Arada kalmak çok kötü bir şey. Ama bırakmayı düşünüyorum buraları çünkü yalnız hissetmek çok daha kötü.” (K23, Erkek)

Dertli (2018)’nin Almanya’da yaşayan Türklerin çalışma hayatını konu aldığı çalışmasında ise benzer şekilde 3. nesil Türklerin eğitim seviyeleri ile birlikte sahip oldukları nitelikler de artmasına rağmen Almanya’da çalışma hayatında Türklere karşı var olan ayrımcılık sebebiyle, nitelik sahibi Türklerin tersine göç etmelerine neden olduğu ifade edilmektedir.

Kesin göç eğilimleri bağlamında Hollanda’da yaşamayı düşünen K1 ve K10 şöyle söylemiştir:

“Türkiye’ye taşınır mısın diye sorarsan taşınmam. Burada çok rahat her şeyini rahat istediğin vakitte istediğin yere gidebiliyorsun. Bir korku olayı yok hani bu Türkiye’de var onun yanı sıra istediğin gibi başka ülkelere geçiş yapabiliyorsun. Sonuçta pasaportun var gezmeden ziyade hani maaş olarak daha iyi, daha iyi şartlarda yaşayabiliyorsun burada.” (K1, Kadın)

“İrkçilik ve sağcılık o kadar ileriye gitmedi bence. Ve o kadar ileriye gittiyse bile çevrene onu göre ayarlarsan fazla rahatsız olacağını düşünmüyorum Hollanda’da.” (K10, Erkek)

Hollanda meclisinde siyasi danışmanlık yapan K14, Türkiye’ye kesin geri dönüş göçü düşünmediğini ancak Hollanda’da yükselen aşırı sağın ileride getireceği sonuçlara bağlı olarak bu düşüncesinin değişebileceğini ifade etmektedir.

“Hitler gibi birisi başa gelip de saldırmaya başarlarsa soymaya başarlarsa tabii ki gitmek zorunda kalırsın. Ben bu tehdide her zaman göz önünde bulunduruyorum çünkü Hristiyan okullarda hep görüntülerini gösterirlerdi. Yahudilerin katliamını içimize işlediler. Ben de diyorum ki, tamam Yahudiler korunsun diye dimi ama ben de ters tepki doğurdu demek ki bana da böyle yapabilirsiniz şeklinde. Azınlığı düşünmemişler. Burada azınlıklar da var azınlığın hali böyle olur mesajı da var içinde zaman. O yüzden gözümüz Türkiye’de. Türkiye’ye kesin göç şu an için düşünmüyorum ama ileride durum nasıl olur bilmiyorum.” (K14, Erkek)

Uzun vadede emeklilik sonrası Türkiye’ye göç etmeyi düşünen K13 ve K9 ise şunları ifade etmiştir:

“Finansal olarak tabii burası daha iyi olabilir ama yaşam olarak hiç güzel değil bence önem vermem yani hiç önermem. Abim de o yüzden 8 sene önce mi 7, 8 sene önce Türkiye’ye döndü geri ben de ileride isterim çok.” (K13, Erkek)

“Düşünürüm tabi. Bu emeklilikle alakalı bir daha çalışmıyorsun o zaman olur.” (K9, Erkek)

En kısa zamanda kesin geriye dönüş göçü düşünen K5 bu durumda aile faktörünün önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet ben istiyorum annemler babamlar da gidecek seneye kesin dönüş yapacaklar o da bir sebep benim için... Ne bileyim 2 tane arabam olacağını bir tane arabam belki biraz daha rahat geçiremem ama ailemle olurum yani.”

Kesin geriye dönüş göçü konusunda net kararı olmayan K17 Türkiye Avrupalı göçmenlere karşı yaygın olarak kullanılan stereotiplerden söz etmiş ve bu durumdan rahatsız olduğunu ifade etmiştir.

“Bilmiyorum her açıdan yine memleket hani Türkiye diyorsun oraya vardın mı Almancı diyorlar, Avrupalı diyorlar. Hiçbir yerde yerimiz yok. Yani biz nereye göçelim ?” (K17, Kadın)

K20, K10, K22, K4 ve K11 Türkiye’ye göç ettikleri taktirde uyum sağlamak ve adapte olmakta zorluk çekeceklerini düşünmektedirler. Katılımcılar bu durumun temel sebebi olarak Hollanda’nın sistemine ve kültürüne uyum sağladıklarını ve aşına olduklarını ifade etmektedirler.

“Biz burada doğma büyüme olduğumuz, alıştığımız için bu sisteme alıştığımız için biz de Türkiye’de yaşayamayız diye düşünüyorum. Ben öyle düşünüyorum aslında Türkiye’dekiler buraya gelip de buraya alışmakla onlar da zorluk çeker. Türkiye’ye kesin göç bence benim jenerasyon öyle bir şey düşünmez diye düşünüyorum ben de yani evlensem çocuğum olsa ben gene burada buranın sistemine alıştığım için burada gitmek isterim.” (K20, Erkek)

“İrkçılık ve sağcılık o kadar ileriye gitmedi bence ve o kadar ileriye gittiye bile çevrene onu göre ayarlarsan fazla rahatsız olacağını düşünmüyorum Hollanda’da. Ben şahsen gidersen Türkiye’ye zorlanacağımı düşünüyorum. Çünkü buradaki Türklerle oradaki Türkler arasında fark var. Hollandalılara ve Hollanda kültürüyle de çok sık karşılaştığım için ve bazı şeyleri kendim edindiğim için Türkiye’ye döndüğümde biraz zorlanacağımı düşünüyorum ama ileri dönük düşünüyorum.” (K10, Erkek)

“Mesela Türkiye’ye tatile gittiğimde de bunu da hissediyorum. Orada insanlarla iletişim kurmakta zorlanıyorum.” (K22, Kadın)

“Türkiye’de yapabilecek miyim bilemiyorum hani hiç yaşamadığım için yapabileceğimi de zannetmiyorum kafa yapısı olarak.” (K4, Kadın)

“Tabi kendim şu an Hollanda’da yaşamaktan memnunum. Çünkü burada doğmuşum büyümüşüm. Buranın ortamına alışmışım. Ama sanki Türkiye’den gelen bir insan için buraya adapte olmak zor gibi geliyor bana bilmiyorum. Burada bazı zorluklarda var. Yani bizim ben burada yaşadığım için alışmışım bu zorluklara ama Türkiye’den gelen bir insan için zor gelebilir.” (K11, Kadın)

Hollanda’daki Türk gençlerinin uyum ve entegrasyon probleminin olmadığını dile getiren DENK partisi Milletvekili Doğukan Ergin ise vatandaşı olduğu ülkenin toplumunun bir parçası olduğunu ifade etmiştir.

“Uyum konusunda Hollanda’da doğan Türk gençlerinin artık burada uyum sıkıntısının olmadığını biliyorum. Ben kendim yaşıyorum özellikle Türkiye’ye gittiğimde onu hissediyorum. Üçüncü haftadan sonra Hollanda’ya yönelik bir hasret oluşuyor. Artık Anavatan mı, baba vatan mı biraz tam bilmiyoruz ama birisi ana vatan birisi baba vatan. Dolayısıyla ben uyum konusunda burada yaşayan Türk gençlerinin burada doğanların aslında uyum sağlamasına gerek kalmadığına inanıyorum. Dolayısıyla biz parti olarak entegrasyon politikasına tamamen karşıyız. Çünkü ben bu ülkenin vatandaşıyım. Neden ben uyum sağlamak zorundayım? Türkiye’nin vatandaşı değilim. Ben Türkiye’yi çok seviyorum bazı dini ve manevi değerlerimi Türkiye üzerinden benimsiyorum ama ben bu ülkenin ürünüyüm. Bu ülkenin bir parçasıyım. Dolayısıyla bu ülkede sarışın mavi gözlü 32 yaşında bir genç ile aynı durumundayım.”

Bu bağlamda söz konusu katılımcıların, Hollanda’da edindikleri sosyal ve kültürel bağların çalışma hayatı ve gündelik yaşamda sağladıkları uyumun göç kararlarını doğrudan etkilediği görülmektedir. Birçok katılımcı, Hollanda toplumuna önemli ölçüde entegre olmuş olmalarına rağmen, Türkiye’ye kesin göç etmeleri durumunda uyum sağlamakta ve adapte olmakta zorluk çekeceklerini ifade etmektedirler. Bu durum hem toplumsal yapının farklılığı hem de bireysel alışkanlıkların ve çevresel dinamiklerin değişmesi nedeniyle, katılımcıların göç kararlarını tereddütlerle değerlendirmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla Hollanda’daki mevcut yaşam koşullarına alışmış olmaları, kesin göç eğilimlerini sınırlayan önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan cinsiyet ya da ikamet edilen şehirle kesin göç eğilimlerinin anlamlı bir bağlantısı bulunmamaktadır.

Ergen (2019)'in Hollanda'da Türkiye'ye göç eden Karamanlıların tersine göç deneyimlerini ele aldığı çalışmasında ise katılımcıların büyük bir çoğunluğu Türkiye'ye tekrar göç etme sebeplerinin en başında ırkçılık ve ayrımcılığı ilk sıraya koymaktadır. Ancak bu çalışmada da nitelik sahibi Türk gençlerinin 11'inin Hollanda'da yaşamayı sürdüreceği, 9'unun ise ancak uzun vadede kesin göçü düşündüğü görülmektedir. 2 katılımcı kesin göç konusunda kararsız iken, yalnız 2 katılımcı Türkiye'ye kısa zamanda göç etmeyi planlamaktadır. Bu durumda katılımcıların sosyalizasyonlarını, eğitimlerini ve çalışma yaşamlarını Hollanda'da geçirmeleri, onların geleceğe dönük yaşam planlarını Hollanda'da görmelerine neden olmaktadır. Bu noktada katılımcıların sahip olduğu yüksek dil becerisi, eğitim ve mesleki yetkinliklerde olumlu rol oynamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Başlangıçta ekonomik kaygılarla Türkiye'den Avrupa'ya gerçekleşen işçi göçü, zamanla göç eden bireylerin aile üyelerini ve yakın çevrelerini de yanlarına almasıyla birlikte zincirleme bir göç sürecine dönüşmüştür. Göçün kalıcı hâle gelmesi, Avrupa'da hatırı sayılır bir Türk nüfusunun oluşmasına neden olmuş; böylece Türk toplumu ile ev sahibi toplum arasındaki temas ve etkileşim önemli ölçüde artmıştır. Avrupa'ya, iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla yerleşen birinci kuşağın ardından gelen kuşaklarla birlikte, eğitim düzeyi, sosyo-kültürel seviye, mesleki yetkinlik ve dil becerisi gibi nitelikler giderek yükselmiştir. Bununla birlikte, Avrupa'daki Türk topluluğu, siyasi temsiliyet ve toplumsal görünürlük açısından da önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Bu çalışmada Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin işe erişim durumlarında, iş yaşamlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında ev sahibi toplum ile aralarında var olan kültürel farklılıkların rolü incelenmiştir. Eğitim, yüksek dil düzeyi, mesleki yetkinlik gibi nitelikleri olan katılımcıların deneyimleri üzerinden, çalışma hayatlarında, sosyal etkileşimlerinde ve gündelik yaşamlarında sahip oldukları etnisiteye ve inanca dayalı bir zorluk ya da sorunla karşılaşp karşılaşmama durumları incelenmiştir.

Çalışmanın temel problem cümlelerini; “Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin işe erişim durumlarında ve iş yaşamlarında ayrımcı/dışlayıcı söylemlere ve eylemlere maruz kalıp/kalmama durumları”, “Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin sosyal etkileşimlerinde ayrımcı/dışlayıcı söylemlere ve eylemlere maruz kalıp/kalmama durumları”, “Hollanda da yaşayan nitelikli Türk gençlerin iş yaşamlarında ve sosyal etkileşimlerindeki sorunlarla baş etme yöntemleri ve stratejileri var mıdır? Varsa bunların neler olduğu?” “Hollanda'da aşırı sağ söylem ve politikalar katılımcıların işe erişim durumlarını, iş yaşamlarını ve sosyal etkileşimlerini nasıl ve ne yönde etkilediği” soruları oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri doğrultusunda elde edilen sonuçlar, araştırmanın problem cümleleri üzerinden oluşturulan temalar ile yorumlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın temalarını; işe erişimde ve iş yaşamında karşılaşılan sorunlar, sosyal etkileşimde ve gündelik yaşamda karşılaşılan sorunlar, yabancı hissetme durumu, aşırı sağa dair düşünceler ve yaşam memnuniyeti ile kesin geriye dönüş göç kararlarıdır.. Her bir tema, katılımcıların ev sahibi toplumla kurdukları ilişkiler ve bu ilişkiler sırasında

edindikleri deneyimler temelinde şekillenmiş; böylece araştırmanın yorumlayıcı çerçevesini oluşturmuştur.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ve alanda yapılan gözlemler doğrultusunda; Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin mesleki konumları, iş yaşamında ayrımcılık ve ötekileştirmeye maruz kalma durumları, sosyal ve gündelik yaşamda önyargı ve dışlanma deneyimleri, dini ibadetleri yerine getirirken yaşadıkları zorluklar, yabancılık hissi, aşırı sağıın etkilerine ilişkin düşünceleri, yaşam memnuniyetleri ve kesin göç eğilimleri gibi konular üzerinden araştırmaya dair şu genel sonuçlardan bahsedilebilir:

Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin sahip oldukları eğitim ve yüksek dil seviyesi gibi özellikler sayesinde profesyonel meslek alanlarında, iyi düzeyde mesleki yetkinliğe sahip oldukları görülmektedir. Araştırmanın katılımcılarının yaş aralığı 20-35 olduğu ve 6’sı Master/ Yüksek Lisans, 7’si HBO ve 9’u MBO mezunu olduğu göz önüne alındığında, Hollanda’daki nitelikli Türklerin, geçmiş kuşakların sahip olmadığı imkân ve fırsatlardan yararlandıklarını söylemek mümkündür. Aynı zamanda katılımcıların tamamının vatandaşlık hakları konusunda bilgi sahibi olduğu, bununla birlikte farkındalık düzeylerinin de oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Örneklem grubunda bulunan Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin mesleki durumları incelendiğinde sağlık sektöründe çalışanların oranının yüksek olduğu görülmektedir. Hollanda’nın sağlık sektöründe ciddi bir personel açığı bulunmakta olup, 2024 yılında bu açığın 44.000 kişiye ulaştığı bilinmektedir. Ayrıca bu sayının 2035 yılına adar 266.000’e çıkması öngörülmektedir. (Jacops, 2024) Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin, aldıkları eğitim sonrasında özellikle sektörel açıkların bulunduğu alanlarda çoğunlukla kolayca istihdam edildikleri görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların meclis, belediyeler, hukuk ve vergi büroları gibi toplumsal görünürlüğü yüksek olan kurumsal yapılarda görev aldıkları anlaşılmaktadır. Eğitimlerini tamamladıktan sonra tercih ettikleri alanlara yönelen nitelikli Türk gençlerin, pek çok farklı sektörde mesleklerini sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

İrkçılık, Grosfoguel (2016)'e göre insanlık tarihi boyunca üstünlük ve aşağılık hiyerarşisi olarak var olmuş ve yüzyıllar boyu kapitalist, patriyarkal Batı /Hristiyan merkezli modern/sömürgeci dünya sistemi tarafından siyasi, kültürel ve ekonomik olarak üretilmiş ve sürekli yeniden üretilmiştir.

Grosfoguel'in yapmış olduğu ırkçılık tanımı literatürde mevcut olan pek çok tanımın indirgemeciliğinden kurtularak, farklı ırkçılık türlerinin de anlaşılmasını sağlamaktadır. İnsanlığın var oluşundan bu yana dünyanın farklı bölgelerinde üstünlük/aşağılık hiyerarşisi çeşitli ırksal işaretler vasıtasıyla inşa edilmektedir. Aynı zamanda ırkçılık olgusu, renk, etnik köken, dil, kültür ve din ile şekillenebilmektedir.

Kapitalist sistemin küresel ölçekteki egemenliğini sürdürdüğü bu dönemde, ekonomik ağlar ve istihdam mekanizmaları hem toplumsal hem de bireysel ölçekte önem arz etmektedir. Sahip olunan etnisiteye ve inanca dayalı ırkçılık, ötekileştirme ve ayrımcılık, toplumsal yaşamın pek çok farklı alanında gerçekleşirken, ayrımcı pratiklerin en görünür olduğu alanlardan birisi olarak iş yaşamı öne çıkmaktadır.

Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin 18'nin kendi nitelikleri doğrultusunda iş bulmada herhangi bir sıkıntı yaşamadığını ve bu durumda sahip oldukları iyi dil düzeyi, eğitim ve tecrübelerin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Sahip oldukları yüksek dil becerisi, eğitim ve mesleki yetkinlikler gibi niteliklere rağmen iş ve staj bulmakta güçlük yaşayanların sayısı ise 6'dır. Bu bağlamda sorun yaşayan katılımcıların 4'ü başörtülü kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Başörtüsünün dini bir sembol olması ve iş başvuru fotoğraflarında gözükmüyor olması başörtülü nitelikli Türk gençleri için işe erişim noktasında dezavantaj oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra, yaşanan zorluk ve sorunlar işe erişim sürecine kıyasla iş yaşamında daha görünür ve yoğun bir hal almaktadır. Katılımcıların çalışma ortamında maruz kaldıkları ırkçı söylem ve pratikler, genellikle ayrımcılık ve önyargı ile iç içe geçmiş durumdadır. Bu pratikler katılımcıların önemli bir kısmı tarafından hem söylemsel hem de yapısal düzeyde deneyimlenmektedir. Demirdizen Çevik (2022) ve Yıldız (2009)'ın belirttiği üzere, Avrupa'da Türklerin sahip olduğu eğitim ve nitelikler, onların yaşadıkları toplumda ayrımcılığa uğramamalarını engelleyememektedir.

Araştırmada örneklem grubundaki katılımcıların büyük bir çoğunluğunun iş yaşamında sahip oldukları etnisitelerine bağlı olarak ayrımcılığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Söz konusu katılımcıların çalışma ortamlarında işverenleri, patronları, amirleri ve çalışma arkadaşları tarafından yabancı/Türk olmalarından dolayı ötekileştirici ifade ve davranışlara, sonrasında ayrımcı ve ırkçı söylem ve eylemler ile karşılaştıkları görülmektedir. 24 Katılımcıdan 17'sinin iş yaşamında olumsuz deneyimler yaşadığı, 7'sinin ise çalışma hayatlarında herhangi bir olumsuz deneyime sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Dini inanç temelli sorunların cinsiyet üzerinden anlamlı düzeyde farklılaştığı ve özellikle kadınların bu durumu daha yoğun yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. 9 başörtülü kadın katılımcının tamamı, iş yaşamında olumsuz deneyimlerle karşılaşmış ve başörtüsü takma durumu ile birlikte inanç temelli sorunlarının arttığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda başörtülü kadın katılımcılar çifte dezavantaj yaşadığı söylenebilir.

Altman'a göre ayrımcı davranışlar aynı zamanda hedef aldığı kişilere bir tür dezavantaja, zarara veya haksızlığa neden olmaktadır. Ayrımcılığın ortaya çıkarttığı dezavantaj, ayrımcılık ile eşitsizlik arasındaki yakın bağı açıklamaktadır. (Altman, 2011) Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türkler, ev sahibi toplum tarafından uğradığı önyargı ve ayrımcılık sebebiyle, aynı zamanda dezavantajlı grup konumunda bulunmaktadır.

Araştırma bulguları Wallerstein'in merkez-çevre kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Hollanda'daki nitelikli Türk gençleri, küresel kapitalist sistemin çevre konumunda yer alan Türkiye'den merkez konumdaki bir ülkeye göç etmiş bireylerin çocukları ve torunları olarak, sistemin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünü karşılamalarına rağmen, kültürel, dini ve etnik kimliklerinden dolayı çeşitli ayrımcılık biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Bu durum, merkez ülkelerin sadece ekonomik düzeyde değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik düzeyde de kendilerini "üstün" konumda tutma eğilimlerinin bir yansımasıdır. Irkçılık, İslamofobi ve ötekileştirme pratikleri; merkezin çevreye yönelik tarihsel tahakkümünün günümüzdeki modern ve inceltilmiş biçimleri olarak ortaya çıkmakta, böylece bu bireyler sistemin merkezinde fiziksel olarak var olsalar dahi, toplumsal ve kültürel anlamda merkez dışına itilmektedirler. Bu bağlamda, nitelikli Türk gençlerin gündelik yaşamın pek çok alanında deneyimledikleri dışlanma pratikleri, dünya sisteminin çok katmanlı eşitsizlik yapılarının mikro düzeydeki somut tezahürleri olarak okunabilir.

Hollanda yaşayan nitelikli Türklerin sahip oldukları eğitim, dil yeterliği gibi olumlu özellikler mesleki yetkinliklerini geliştirmelerine ve daha profesyonel alanlarda çalışmalarına katkıda bulunduğu görülmektedir. Yalnızca sosyal ve gündelik alanda değil, toplum içerisinde çalışma hayatında da daha görünür pozisyonlarda çalışan nitelikli Türklerin sahip oldukları belirgin konumları sebebiyle yoğun ve sık ötekileştirme ve ayrımcılık pratikleri deneyimlediği tespit edilmiştir. Söz konusu durumla bağlantılı olarak birçok katılımcı çalışma ortamında sahip oldukları mesleki konumların kendilerine yakıştırılmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda bu durum, ev sahibi toplum üyelerinin bulundukları konumda ve mesleklerde çalışabilen katılımcıların mesleki yetkinliklerinin, yaşadıkları toplum tarafından tam olarak kabul edilmediğini de göstermektedir. Bu nedenle Hollanda'daki nitelikli Türklerin büyük bir çoğunluğu, çalışma ortamlarında Hollandalılara karşı devamlı kendilerini ispatlama ve daha iyi gösterme çabası içinde oldukları görülmektedir. Refleksif bir tutuma dönüşen bu ispat süreci, katılımcıların anadil düzeyinde Hollandaca konuşabildiğini, sosyo-kültürel anlamda yüksek düzeyde olduğunu ve eğitim sahibi olduklarını ifade etme gayretini içermektedir. Bu durum, ev sahibi toplumun Türklere ve yabancılara yönelik sahip olduğu kalıp yargılar çerçevesinde ortaya çıkmakta ve Hollanda'daki nitelikli Türk gençleri, üzerlerine atfedilen bu yargıları kırabilmek adına niteliklerini öne çıkarma ihtiyacı hissetmektedirler.

Araştırmada derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgilere göre; Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin neredeyse tamamının inançlı ve ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirmeye çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, çalışma ortamlarında dini inançları sebebiyle önyargı, ötekileştirme, ayrımcılık ile beraber İslamofobik söylem ve davranışlara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, çalışma ortamındaki bu ötekileştirici ve ayrıştırıcı tutumların çoğunlukla ırkçılık ve İslamofobi'nin iç içe geçtiği bir bağlamda ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Ancak katılımcılar arasında dini inanca dayalı olumsuz deneyimlerin, etnisiteye dayalı olanlara kıyasla görece daha sık ve yoğun yaşandığı ifade edilebilir. Bu doğrultuda Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin hem işe erişim süreçlerinde hem de çalışma yaşamlarının çeşitli evrelerinde etnisiteleri nedeniyle ötekileştirmeye ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını ancak bu durumun büyük ölçüde Müslüman kimlikleri üzerinden gerçekleştiğini sonucuna ulaşmıştır. Hollanda'daki nitelikli Türklerin hem Türk etnik kimliğine hem de İslam

inancına sahip olmaları, çalışma hayatlarında çifte dezavantajla karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır.

Başörtülü katılımcıların ise önyargıyı, ötekileştirmeyi ve ayrımcılığı erkek ve başörtüsüz kadın katılımcılardan daha sık ve yoğun deneyimledikleri görülmektedir. İşe erişimde sorun yaşayan 6 katılımcıdan 4'ü kadın olup hepsi başörtüsü takmaktadır. Bu bağlamda işe erişim durumunda cinsiyet ve aynı zamanda başörtüsü kullanım faktörünün belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. İslami bir sembol olarak başörtüsü, bireyin ev sahibi toplumda daha görünür ve dikkat çeker bir konuma gelmesine neden olmaktadır. Bu nedenden dolayı örneklem kapsamında yer alan başörtülü kadın katılımcıların tamamının, görünüşleri nedeniyle işe erişim süreçlerinde ve iş yaşamlarında söz konusu olumsuz deneyimleri yaşadıkları ve bu durumun iş yaşamlarını önemli ölçüde olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Özellikle çoğu başörtülü kadın katılımcının başörtülü olmaları nedeniyle, kendilerini ve sahip oldukları nitelikleri ev sahibi topluma kanıtlama çabasında oldukları tespit edilmiştir. Hollanda'da profesyonel alanda başörtülü çalışan sayısının giderek arttığı bilinmektedir. Doktorluk, yöneticilik, hukuk danışmanlığı gibi meslek gruplarında görev alan başörtülü katılımcıların, diğer nesillere kıyasla öncü konumda olmaları nedeniyle bazı durumlarda çalışma ortamında zorluklarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır.

Büyük bir çoğunluğu Hollanda'da doğan ve tamamı Hollanda'da eğitim gören katılımcıların tamamının, iyi düzeyde vatandaşlık hak ve bilgisine sahip olduğu ve Hollanda bürokrasi sistemine hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum özellikle bilinçli katılımcıların çalışma hayatında karşılaştıkları eşitsizlik, adaletsizlik ve ayrımcılık gibi durumları fark etmelerini ve bu durumlara karşı hak arama yönünde daha etkin bir tavır sergilemelerini mümkün kılmaktadır.

Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin tamamının Hollanda'nın çalışma yaşamına uyum sağladığı, iş ortamındaki işverenleri, amirleri ve çalışma arkadaşlarıyla iletişim ve etkileşim içerisinde oldukları tespit edilmiştir. İş dışı aktivitelere ve faaliyetlere bazı katılımcılar katılım göstermeye çalışırken bazı katılımcılar faaliyetleri kültürel ve inançsal değerlerine uygun bulmamalarından kaynaklı olarak katılım göstermemektedirler. Bunun yanı sıra iş dışı faaliyetlere katılan çoğu katılımcının, ev

sahibi toplum tarafından kendi tercihlerine ve isteklerine saygı duyulduğu anlaşılmaktadır.

Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin iş yaşamında gerçekleştirdiği iletişim ve etkileşimde ise çoğunlukla Türkleri ya da çalışma ortamında kendileriyle özdeş konumda gördükleri Hollandalı olmayan yabancı etnik kökenlileri ve özellikle Müslümanları tercih ettikleri görülmektedir. Katılımcıların 11'inin iş ortamlarında Türklerle ve Müslümanlarla iletişim kurmayı tercih etmektedir. Fakat 10 katılımcı ise iş ortamında milliyet fark etmeksizin, Hollandalı, Türk ya da diğer yabancı uyruklu iş arkadaşlarıyla rahatlıkla iletişim kurduklarını ve uyum içinde çalıştıklarını ifade etmektedir. Bu durumun en temel sebepleri; kültürel/ inançsal yakınlık ve ev sahibi toplum içerisinde ortak dezavantaja sahip olma durumu gelmektedir. Aynı zamanda iletişim tercihleri, katılımcıların bireysel deneyimleri ve çalışma ortamındaki sosyal dinamikler doğrultusunda farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Katılımcılardan 2'sinin çalışma ortamlarında Türk olamadığı için zorunlu olarak ağırlıklı Hollandalılar ile iletişimde bulunduğu ve bir katılımcının ise Hollandalılarla iletişim kurmayı tercih ettiği görülmektedir. Sonuç olarak Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerinin iş yaşamında hem kendi etnik/dini gruplarıyla hem de Hollandalı çalışanlarla etkileşim kurma noktasında görece dengeli bir dağılım sergilediğini göstermektedir.

Diğer taraftan katılımcıların 17'sinin Türk işletmelerde çalışmayı tercih etmediği ve düşünmediği ortaya çıkmıştır. Bu durumun temel nedeni olarak, iş yaşamında kural ve disipline verdikleri önem öne çıkmaktadır. Katılımcıların, çalışma ortamlarını bu kriterler doğrultusunda seçtikleri ve Hollanda'nın iş etiği ile çalışma kültürüne büyük ölçüde uyum sağladıkları görülmüştür. Öte yandan katılımcıların 7'si Türk işletmelerinde çalışmaya olumlu bakmaktadır. Bu tercihin ana nedeni ise ortak kültür ve etnik köken olduğu görülmektedir. Ancak, bu 7 katılımcıdan 3'ü, çalışma koşullarının belirli standartlarda olması hâlinde, içeriği, disiplin ve kuralların sağlanması gibi şartların yerine getirilmesi durumunda çalışmayı kabul etmektedir.

Hollanda'daki nitelikli Türklerin iş yaşamında karşılaştıkları sorun ve zorluklara yönelik geliştirdikleri stratejiler ve önlemler incelediğinde, bu durumun bireysel farklılıklara göre çeşitlilik gösterdiği, ancak yaygın olarak tercih edilen strateji ve önlemlerin; ilgili mercilere şikâyetle bulunma, kendini ispatlama, yaşanan durumu

önemsememe/umursamama, kendini, kültürünü ve inancını açıklama, ılımlı ve uzlaşmacı bir tavır sergileme ile özgüveni güçlendirmeye yönelik davranışları kapsadığı tespit edilmiştir.

Katılımcılardan 7'si ise iş yaşamında herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları ve olumlu deneyimlere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Katılımcıların Hollanda'da almış oldukları eğitim, mesleki yetkinlikleri ve iyi dil becerileri gibi nitelikler bu noktada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak erkek katılımcıların kadın katılımcılara kıyasla daha fazla olumlu deneyimlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun ana nedeni 12 kadın katılımcının 9'unun başörtülü olması ve başörtülü katılımcıların tamamının iş yaşamında olumsuz deneyimlerle karşılaşmış olmasıdır. Sahip olunan niteliklere rağmen başörtülü katılımcılar olumsuz deneyimleri daha sık ve yoğun yaşamaktadır. Bu durum meslek ya da oturulan şehre göre anlamlı bir değişkenlik göstermemektedir.

Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramı, kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklık çerçevesinde şekillenen tanıma ilişkilerinin kalıcı bir ağına sahip olma ile bağlantılı mevcut veya potansiyel kaynaklarına atıf yapmaktadır. Diğer bir deyişle sosyal sermaye, bireyin belirli bir gruba üyeliği ile ilişkilidir. (Bourdieu, 2018) Araştırmada elde edilen veriler kapsamında Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin çoğunluğunun sosyal sermayelerinin Türkler üzerinden oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte, bazı katılımcıların sosyal sermayelerinin yabancı/Müslüman gruplarını da kapsadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılardan yalnızca çok az bir kısmının sosyal sermayesinde Hollandalılar yer almaktadır. Bu durumun temel sebebi; ortak kültür, inanç ve değerler ile benzer dezavantaja sahip olma durumu olarak tespit edilmiştir. Öte yandan Türk ve Hollandalı kültürler arasında farklılık gösteren mizah anlayışının, katılımcıların sosyal çevrelerinde Hollandalı bireylerin bulunmamasında belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sosyal çevre, çalışma yaşamından farklı olarak bireyin tercihlerine göre şekillendirebildiği bir alan olması sebebiyle daha çok özgür iradenin etkili kullanıldığı bir bağlamdır. Bu nedenle, katılımcıların büyük çoğunluğunun sosyal çevrelerini belirlerken zorunlu bir maruz kalma yerine, kişisel iradeleri kullanarak hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgilere göre Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerinin önemli bir kısmının sosyal etkileşimlerinde etnisitelerine ve inançlarına dayalı herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları ortaya çıkmıştır.

Katılımcılardan 18'i sosyal etkileşimlerinde etnisitelerine ve inançlarına bağlı herhangi bir olumsuz deneyime sahip olmadığı, 6'sının ise olumsuz deneyimlerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların sosyal çevrelerinin ağırlıklı olarak Türklerden ve diğer Müslüman etnik kökenlerden oluşması, sosyal etkileşim alanlarında karşılaşılan problemlerin iş yaşamına kıyasla daha az ve düşük yoğunlukta olmasını açıklayıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Hollanda'daki nitelikli Türkler arasında sosyal çevresinde Hollandalı olanlar da bulunmaktadır ancak bu durum sosyal yaşamlarında herhangi bir sorun oluşturmamaktadır. Hollanda'daki nitelikli Türklerin yalnızca bir kısmının ise sosyal yaşamlarında önyargıya ve dışlanmaya maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların sosyal yaşamlarında yaşadıkları önyargı ve dışlanmanın büyük çoğunluğunun çocukluk zamanında yaşamış olduğu görülmektedir. Katılımcıların yetişkinliğe geçiş süreci ile birlikte kendi sınırlarını ve isteklerini daha iyi belirledikleri ve bu doğrultuda sosyal çevrelerini seçtikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, Hollanda'daki nitelikli Türklerin bir kısmı, gündelik yaşamlarında etnisitelerine ve inançlarına bağlı olarak önyargıya, ırkçılığa ve İslamofobik söylem ve eylemlere maruz kalmaktadır. Bu olumsuz deneyimlerin bireylerin gündelik yaşamlarında sıklıkla ya da zaman zaman tekrar etmekte olup, öte yandan dini inanç temelli ayrımcılığın daha belirgin ve yaygın bir şekilde yaşandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer bir grup katılımcı ise gündelik yaşamlarında herhangi bir sorun ya da olumsuzluk ile karşılaşmamaktadır. Bunun yanı sıra, bazı katılımcılar gündelik yaşamlarında genel olarak olumlu deneyimler yaşadıklarını vurgulamışlardır.

Sosyal ve profesyonel yaşamından farklı olarak gündelik yaşamda, gruplar ve bireyler birbirlerini ilk olarak yalnızca fiziksel görünüş üzerinden değerlendirmektedir. Gündelik yaşamda etnisiteleri ve inançları nedeniyle olumsuz deneyimleri bulunan katılımcıların, ev sahibi toplumdaki bireyler tarafından öncelikle dış görünüşleri, isimleri ve konuştukları dil üzerinden yargılandıkları ve özellikle bu parametreler sebebiyle sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların 16'sı gündelik yaşamlarında etnisiteleri ve inançlarına bağlı olumsuz deneyimlere sahipken, yalnızca 8'inin herhangi bir olumsuz deneyiminin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Hollanda'da var olan İslamofobik ve ırkçı tutum ve düşüncelerin, katılımcıların sahip olduğu eğitim düzeyi,

mesleki yeterlilik ya da toplumsal statülerden bağımsız olarak, gündelik yaşamlarını olumsuz yönde etkilediği ve zorlaştırdığı söylenebilir.

Bunun yanı sıra katılımcıların gündelik yaşamda sahip oldukları etnisitelerine kıyasla inançlarına bağlı olumsuz deneyimlere daha fazla sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda özellikle cinsiyete göre anlamlı bir ayrışma olup, başörtülü katılımcıların bu durumu daha sık ve yoğun hissettiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca çalışmada elde edilen bilgiler doğrultusunda önyargı, ayrımcılık ve ırkçılık gibi ötekileştirme pratiklerinin Amsterdam, Den Haag, Rotterdam gibi metropollerden ziyade Hollanda'nın güney kesiminde ve küçük yerleşim yerlerinde daha sık ve yoğun görüldüğünü sonucuna ulaşılmıştır. Aşırı sağın oylarının büyük bir çoğunluğunu Hollanda'nın güney kesimleri ve görece düşük nüfuslu kasabalarından elde etmektedir. Bu bağlamda araştırma verilerinden hareketle katılımcıların yaşamış oldukları olumsuz deneyimlerin Hollanda'da yükselişe geçen aşırı sağ ile de yakından ilgisi olduğu düşünülmektedir.

Dini ibadetleri gerçekleştirirken bir sorun ya da zorlukla karşılaşma durumu incelendiğinde, Hollanda'daki nitelikli Türklerin önemli bir bölümünün herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları görülmekle birlikte, bu duruma ilişkin olumlu deneyimlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Katılımcılardan 16'sının dini ibadetlerini rahatlıkla yerine getirebildiği, 4'ünün ibadetleri gerçekleştirilmede zorluk yaşadığını ve 4'ünün ise ibadetlerini gerçekleştirirken hem olumlu hem olumsuz deneyimlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırma konusu kapsamında ele alınan iş yaşamı, sosyal yaşam ve gündelik yaşama kıyasla katılımcıların dini ibadetlerini gerçekleştirme noktasında daha az zorlukla karşılaştıkları ve daha fazla olumlu tecrübelerle sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Hollanda'da dini ibadet özgürlüğünün anayasal düzlemde güvence altında olması, Müslümanların camii inşasında çoğunlukla önemli bir engelle karşılaşmaması ve serbestçe ibadethaneleri kullanabilmelerine olanak tanımaktadır. Diğer yandan okul, hastane ve iş yerlerinde Müslümanlara yönelik inşa edilen mescitler, Hollanda'daki nitelikli Türklerin dini vecibelerini kolayca ve güvenli bir şekilde yerine getirebilmelerini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, ev sahibi toplumun bireylerin ibadet özgürlüklerine yönelik hoşgörülü ve saygılı bir yaklaşım benimsediği söylenebilir. Katılımcıların bir kısmı ise dini ibadetlerini yerine getirirken sorun ve zorluklarla karşılaşmaktadır. Duruma

ilişkin olumsuz deneyime sahip olan katılımcılar uygun mescit bulamama, çalışma ortamında namaz izni verilmemesi, dini değer ve ibadetler üzerinden alaycı şaka yapılması ve rahatsız edici sorular sorulması gibi problemler ile karşılaşmaktadırlar.

Hollanda'daki nitelikli Türklerin sahip oldukları eğitim düzeyi ve mesleki yeterlilikler, bireylerin hak ve özgürlüklerini daha açık ve kararlı bir şekilde dile getirmelerine olanak tanımaktadır. Farkındalığı artan yeni nesillerin giderek daha görünür ve güçlü hak arayışı, ibadethane alanlarının yaygınlaşmasına da katkı sağlamaktadır.

Günümüzde artan göç dalgaları ile yoksul ülkelere göç eden ve vasıfsız olarak nitelendirilen göçmenler, göç etmiş olduğu ülkede sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı durumda bulunan ev sahibi toplum ile çatışmaya girebilmektedir. Ev sahibi toplum ve göçmenler arasında gerçekleşen çatışmalar, “istenmeyen göç” olgusunu ve bu bağlamda ortaya çıkan göçmen korkusunu beraberinde getirmektedir. (Hıdır, 2015) Bu bağlamda derinlemesine görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre katılımcılardan 14'ünün ev sahibi toplumda sık sık ya da ara sıra yabancı hissettiği ya da hissettirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu katılımcıların; ayrımcılık, ırkçılık ve aşırı sağın yükselişi ile birlikte artan göçmen/yabancı ve Müslüman karşıtlığı politikalar ve söylemler gibi nedenler sonucunda yabancı hissettikleri tespit edilmiştir.

Katılımcılardan 3'ünün hem Hollanda'da hem Türkiye'de yabancı hissettikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum katılımcıların arada kalmalarına ve kendilerini her iki topluma da ait hissedememelerine neden olmaktadır. Bu veriler, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin önemli bir kısmının yüksek eğitim düzeyi ve mesleki yeterliliklerine rağmen, yaşadıkları toplumda tam anlamıyla kabul görmediklerini düşündüklerini ve bu nedenle aidiyet duygusu geliştirmekte zorlandıklarını ortaya koymaktadır.

Hollanda'da kendini yabancı hissetmeyen, aidiyetlerini Hollanda üzerinden tanımlayan ve kendilerini toplumun bir parçası olarak gören katılımcıların sayısı ise 7'dir. Söz konusu katılımcıların, iş ve gündelik yaşamlarında etnisitelerine ve inançlarına bağlı olumsuz deneyimlere sahip olmalarına rağmen Türkiye'de adapte olma zorluğu yaşadıkları ve “ev” olarak Hollanda'yı gördükleri tespit edilmiştir. Bu durumda aşırı sağın en temel söylemlerinden biri olan göçmenlerdeki sosyo-kültürel entegrasyon başarısızlığının, araştırmada elde edilen veriler ve saha gözlemleri sonucunda

Hollanda'daki nitelikli Türklerde tespit edilmediğini; aksine yüksek düzeyde uyum ve entegrasyonun bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Son yıllarda Avrupa'da giderek derinleşen göçmen krizi, ev sahibi toplum ile göçmen gruplar arasındaki ilişkilerin siyasallaşmasına yol açmaktadır. Bu krizle birlikte yükselişe geçen aşırı sağ söylemler, göçmen karşıtı politikaları, Müslüman nefreti ve yabancı düşmanlığını meşrulaştırarak gruplar arasındaki çatışmayı artırmakta ve dezavantajlı konumda bulunan göçmenlerin sahip olduğu haklarının giderek kısıtlanmasına neden olmaktadır.

Geert Wilders'ın partisi PVV'nin Hollanda'da birinci parti konumuna gelmesinin ardından, Araştırmada çoğu katılımcının, özellikle gündelik yaşamlarında etnisitelerine ve inançlarına bağlı olarak ötekileştirme ve ayrımcılığa daha belirgin ve sık bir şekilde maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda, aşırı sağın yükselişi ile birlikte gizli-örtük ayrımcılıktan ziyade görünür ve bariz şekilde gerçekleştirilen ayrımcılığın arttığı ve ırkçılık ile İslamofobi'nin giderek normalleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut siyasi söylemlerin göçmenlerin aleyhine yönelik değişimi, toplumsal düzeyde ayrımcı tutum ve davranışları da olumsuz yönde etkilediği ifade edilebilir.

Katılımcıların 16'sı siyasetle ilgilendiğini belirtirken, katılımcılardan 6'sının siyasi gelişmelere karşı ilgisiz kaldığı ortaya çıkmıştır. Siyasete ilgisiz kalan 2 katılımcı haricinde katılımcılardan 22'si Hollanda'da aşırı sağın yükselişini büyük ölçüde endişe ve kaygı kaynağı olarak yorumlamaktadır. Artan kaygı ve tehdit algısı alt teması altında katılımcıların gündelik yaşamın farklı alanlardaki deneyimlerinden hareketle, aşırı sağ partilerin güç kazanmasının ırkçılık, İslamofobi ve ayrımcılığın normalleşmesini hızlandığını ve gizli /örtük ırkçılık ve ayrımcılıktan ziyade bariz ve görünür ayrımcılığın giderek arttığını sonucuna ulaşılmıştır.

Aşırı sağın sahip olunan kültür ve inanca etkisine ilişkin olarak katılımcılardan 15'inin aşırı sağın Müslüman ve göçmen karşıtı politikalarının kültür ve inançlarına doğrudan olumsuz bir etkisi olmayacağını düşündüğü ortaya çıkmıştır. Katılımcılar aynı zamanda aşırı sağ politikaların baskı ve kısıtlamalarına rağmen sahip oldukları kültür ve inancı daha güçlü bir şekilde benimseyeceklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcılardan 9'unun ise özellikle ilerleyen yıllarda aşırı sağın göçmenler ve kamuoyu

üzerinde gücünü ve baskısını arttırabilmesi nedeniyle, sahip oldukları kültür ve inancın bu süreçten olumsuz etkileneceğini düşündüğü ortaya çıkmıştır.

Araştırma kapsamında Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin Hollanda'daki yaşamlarına ilişkin memnuniyet düzeyleri incelendiğinde, görüşlerin iki temel noktada şekillendiği tespit edilmiştir. Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin bir bölümünün yaşamlarından memnun oldukları görülmekte olup; katılımcıların bu memnuniyeti özellikle refah seviyesi, eğitim kalitesi ve ekonomik olanaklar gibi faktörler ile ilişkilendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerin bir kısmının ise yaşamlarından memnun olmadıkları ve çevrelerine Hollanda'yı önermedikleri görülmektedir. Söz konusu katılımcıların memnuniyetsizlik gerekçeleri; gündelik yaşamdaki monotonluk, sosyal etkinliklerin sınırlılığı, maruz kalınan ırkçılık ve ayrımcılık ile iklim koşulları gibi unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılardan 15'inin Hollanda'da yaşamaktan memnun olduğu, 9'unun ise memnun olmadığı ortaya çıkmıştır.

Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerin kesin göç eğilim durumları incelendiğinde, katılımcıların 11'inin Hollanda'da kalmayı planladıkları, 9'unun ise özellikle emeklilik sonrası uzak vadede Türkiye'ye göç etmeyi planladıkları anlaşılmaktadır. Türkiye'ye en kısa sürede göç etmeyi isteyenlerin sayısı 2 iken, kesin göçe dair net bir kararı bulunmayanların sayısı da 2'dir. Yalnızca uzun gelecekte Türkiye'ye yerleşmeyi planlayanların ve Hollanda'da yaşamayı sürdürmek isteyenlerin ortak nedeni, Hollanda'da doğup büyümüş olmaları nedeniyle Türkiye'ye uyum sağlama ve adapte olma konusunda zorluk yaşayacakları fikridir. Bu bulgu, Hollanda'da yaşayan nitelikli Türk gençlerinin edindikleri beceri ve nitelikleri sayesinde yaşadıkları toplumda yalnızca sistemsel düzeyde değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler ve kültürel aidiyet bağlamında da güçlü bir uyum geliştirdiklerine de işaret etmekle beraber Hollanda'daki nitelikli Türk gençlerinin hem aidiyet duygularının çok katmanlı olduğunu hem de Türkiye'ye kesin göç kararlarında yalnızca ekonomik değil, kültürel uyum dinamiklerinin de etkili olduğunu göstermektedir.

Bazı katılımcıların ise Türkiye'de Avrupa'da yaşayan Türklere yönelik bulunan stereotiplerden olumsuz etkilendikleri ve bu durum dolayısıyla kendilerini arada kalmış hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'ye adaptasyon sıkıntısı yaşayan ve

Hollanda’da kültürü ve inancı nedeniyle zaman zaman yabancı hissedn söz konusu katılımcıların, kesin gç noktasında da ikilem içinde kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.
- Ağca-Varoğlu, F. G. (2020). Almanya’da yüksek nitelikli göçmenlerin gündelik hayat deneyimleri ve baş etme süreçleri. *Journal of Economy Culture and Society*, (62), 23-46.
- Alkan, U. (2015). Avrupa’da Refah Devleti ve Göç İlişkisi: Refah Şovenizmi Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 751-768.
- Allport, G. W. (1966). The religious context of prejudice. *Journal for the scientific study of religion*, 5(3), 447-457.
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 395-407.
- Aslan, S., Kayacı, M., Ünal, RR. (2016). İslamofobi Ve Batı Dünyasındaki Yansımaları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 451-463.
- Atasü-topcuoğlu, R. (2019). Avrupa’da refah devleti çözünürken uluslararası göç ve yeni sağın yükselişi: İsveç ve Almanya örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 2(61), 941-974.
- Avcu, T. (2020). Avrupa’da aşırı sağ’ın yükselişinin göç politikalarına etkileri: Hollanda örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 235-247.
- Avcu, T. (2018). *Avrupa’da aşırı sağın yükselişinin göç politikalarına etkileri: Hollanda örneği* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi).
- Aykın, S. M., & Kahraman, E. (2018). Sürdürülebilir turizme siyaset engeli: Türkiye ve Hollanda ilişkileri örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 126-140.
- Bakanlığı, T., & Müdürlüğü, G. (2019). Hollanda ülke profili. *TC*, 2, 22.
- Baştürk, A. (2022). *Avrupa’da aşırı sağ ve Türk göçmenler: Hollanda örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi).

- Batur, C. (2019). *Mülteci Krizinin Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselmesine Etkisi: Almanya, Avusturya ve Hollanda Örnekleri* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi).
- Bekaroğlu, E. A. (2010). *The Dutch, the un-Dutch, and the semi-Dutch: The politics of multiculturalism and Muslim minorities in the Netherlands* (Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi).
- Bezirgan, B. (2010). *Europe and Muslim immigrants at the intersection of secularism, religion and racism* (Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi).
- Bosschaert, M. (2021). *De Zondebok van Europa* (Lisans Tezi, Utrecht Üniversitesi).
- Bourdieu, P. (2018). The forms of capital. *In The sociology of economic life* (pp. 78-92). Routledge.
- Callejo, M. B., Garcés-Mascareñas, B., Penninx, R., & Scholten, P. (2007). Policymaking related to immigration and integration. The Dutch Case. Country Report on the Netherlands. *Nations and Nationalism-NATIONS NATL*, sy Working Paper, (15), 01.
- Canatan, K. (2013). Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: Sosyolojik bir yaklaşım. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(27), 317-332.
- Canatan, K., & Cansun, Ş. (2015). Göç politikalarının değersel temelleri Hollanda ve Fransa’da büyük siyasal partilerin göç politikaları üzerine bir çözümleme. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu 2015*.
- Canatan, K. (2008). Hollanda Toplumunda Yabancı Karsıtı Tutumların Analizi. *Electronic Turkish Studies*, 3(7).
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Christensen, M., Welch, A., & Barr, J. (2017). Husserlian descriptive phenomenology: A review of intentionality, reduction and the natural attitude. *Journal of nursing education and practice*, 7(8), 113-118.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Selçuk Beşir Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

- Çelik, C. (2008). Almanya’da Türkler: Sürekli yabancılık, kültürel çatışma ve din. *Milel ve Nihal*, 5(3), 105-142.
- Çevik, D. D. Çalışma Yaşamında Ayrımcılığın İzini Sürerken: Hollanda’da Meslek Sahibi Türkiye Kökenliler. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 282-308.
- De Benoist, A. (1999). What is racism? *Telos*, 1999(114), 11-48.
- Deitch, E. A., Barsky, A., Butz, R. M., Chan, S., Brief, A. P., & Bradley, J. C. (2003). Subtle yet significant: The existence and impact of everyday racial discrimination in the workplace. *Human relations*, 56(11), 1299-1324.
- Dertli, O. (2018). Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Çalışma Hayatına Dair Bazı Tespitler Ve Çalışma Hayatının Türk Göçmenler Üzerindeki Etkileri. *Diyanet İlmi Dergi*, 54(1), 171-192.
- De Koster, W., Achterberg, P., & Van der Waal, J. (2013). The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands. *International Political Science Review*, 34(1), 3-20.
- Doğan, N. (2017). Avusturya'daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Ayrımcılık Algısı Ve Entegrasyona Bakışları. *Journal of International Social Research*, 10(53).
- Ersanilli, E. F. (2014). Country profile The Netherlands. *Institute for Migration Research and Intercultural Studies*.
- (IMIS) of the University of Osnabrück. Ersanilli, E., & Koopmans, R. (2013). Rewarding integration? Citizenship regulations and the socio-cultural integration of immigrants in the Netherlands, France and Germany. In *Migration and Citizenship Attribution* (pp. 61-79). Routledge.
- Ergen, R. (2019). *Hollanda'dan Türkiye'ye göç eden Karamanlıların tersine göç deneyimleri* (Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).
- Esses, V. M. (2021). Prejudice and discrimination toward immigrants. *Annual review of psychology*, 72(1), 503-531.
- Fenton, S. (2001). Etnisite, ırkçılık, sınıf ve kültür. Phoenix Yayınları.

- Gedikoğlu, S., & Akbaş, E. (2019). Toplumsal Hafızanın Geriye Göçü–Avrupa’dan Türkiye’ye Geri Dönen Üçüncü Kuşak Gençler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 9(2), 519-547.
- Gelekçi, C. (2010). Belçika’daki Türk Çocuklarının Eğitim-Öğretim Yaşantılarında Karşılaştıkları Sorunlar Ve Ayrımcılığa Yönelik Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 12(12), 163-194.
- Gelekçi, M., & Köse, T. (2009). *Misafir işçilikten etnik azınlığa: Belçika’daki Türkler*. SETA Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Ötekileştirilmiş kimliğin yönetimi* (B. Yıldırım, Çev.). Metis Yayınları
- Guibernau, M. (2010). Migration and the rise of the radical right. *Policy network*, 1, 1-19.
- Guo, S., & Wong, L. (Eds.). (2015). *Revisiting multiculturalism in Canada: Theories, policies and debates*. Sense Publishers.
- GÜNGÖR, F. Ş., & Bakanlığı, M. E. (2016). Zenofobinin İslamofobiye Dönüşümü Üzerine Felsefi Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi* (ss. 286-294). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Hervik, P. (2013). Racism, neo-racism. *Recycling Hatred*, 42.
- Hıdır, Ö. (2018). Avrupa’da “Aşırı Sağ” In Dinî-İdeolojik Ve Tarihî Temelleri-Kökenleri. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 14(53), 15-46.
- Hıdır, Ö. (11). 11 Eylül Sonrasında Avrupa’da (Müslüman) Göçmenler ve “İslamofobi-Göçmenfobi”. *Prof. Dr. Mehmet BULUT*, 271.
- Hopyar, Z. (2023). *Almanya'dan Türkiye'ye Nitelikli Geriye Göç Hareketi: Karar Verme ve Yeniden Uyum Süreçleri* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi).
- Kaplan, M., & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, Habitus Ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, (1), 23-37.
- Kaya, A. (2015). Euro-Türkler, kuşaklararası farklılıklar, İslam ve entegrasyon tartışmaları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (1), 44-79.

- Kaya, A. (2014). Türkiye’de göç ve uyum tartışmaları: Geçmişe dönük bir bakış. *İdealkent*, 5(14), 11-28.
- Kymlicka, W. (2004). Culturally responsive policies. *Occasional Paper*.
- Köse, S. C. (2012). *Çokkültürcülük politikalarından entegrasyon politikalarına geçiş: Hollanda'daki Türkiye kökenli göçmenler üzerine bir inceleme* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi).
- Kütük, B. Ş. (2021). Almanya ve Hollanda’daki Türklerin geri dönüş niyetleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 1(1), 10-29.
- Kütük, B. Ş. (2016). Hollanda'da Yaşayan Türklerin Geri Dönüş Konusundaki Niyetleri. *Journal of Faculty of Letters/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33(1).
- Lévi-Strauss, C. (1997). *İrk, tarih ve kültür*. Metis Yayınları.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 431-466.
- Minkenberg, M. (2013). The European radical right and xenophobia in West and East: Trends, patterns and challenges. *Right-wing extremism in Europe: Country analyses, counter-strategies and labor-market oriented exit strategies*, 9-33.
- Muyan, G. K. (2021). Ulusötesi Hayatlar: Hollanda’da Yaşayan Türk Vatandaşlarının Sosyal Güvenliği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (72), 523-539.
- Neubauer, B. E., Witkop, C. T., & Varpio, L. (2019). How phenomenology can help us learn from the experiences of others. *Perspectives on medical education*, 8, 90-97.
- Ortay, H. (2023). Almanya’da Kültürel Farkların Eğitimde Ayrımcılık Üzerinde Etkileri. *Strategic Public Management Journal*, 9(16), 60-85.
- Öner, S. (2014). Avrupa’da yükselen aşırı sağ, yeni ‘öteki’ler ve Türkiye’nin AB üyeliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 163-184.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde “Habitus”, “Sermaye” ve “Alan” Üzerine1. *Liberal düşünce dergisi*, (62), 1-21.

- Park, R. E. (1928). Human migration and the marginal man. *American journal of sociology*, 33(6), 881-893.
- Park, R. E., & Leggewie, C. (2021). *The city*. na.
- Park, R. E. (1926). The concept of position in sociology. In *Papers and proceedings of the American Sociological Society* (Vol. 20, No. 1926, pp. 1-14).
- Penninx, R. (2006). Dutch immigrant policies before and after the Van Gogh murder. *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'integration et de la migration internationale*, 7, 241-254.
- Pereira, C., Vala, J., & Costa-Lopes, R. (2010). From prejudice to discrimination: The legitimizing role of perceived threat in discrimination against immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 40(7), 1231-1250.
- Pettigrew, T. F. (2008). Intergroup prejudice: Its causes and cures. *Actualidades en Psicología*, 22(109), 115-124.
- Pettigrew, T. F. (1982). *Prejudice*. Harvard University Press.
- Richards, J. R., & Lucas, J. R. (1985). Discrimination. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 59, 53-83.
- Sakız, H. (2015). Establishing an inclusive psychology of migration: An alternative model. *Göç Araştırmaları Dergisi. The Journal of Migration Studies*, 1, 150-175.
- Scholten, P., & Holzhacker, R. (2009). Bonding, bridging and ethnic minorities in the Netherlands: changing discourses in a changing nation. *Nations and Nationalism*, 15(1), 81-100.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal bilimlerde etnisite ve ırk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sumbas, A. (2009). Batı Avrupa'da Yükselen Yeni-Irkçılık Üzerine Bir Deneme. *Alternatif Politika*, 1(2), 260-281.
- Sundler, A. J., Lindberg, E., Nilsson, C., & Palmér, L. (2019). Qualitative thematic analysis based on descriptive phenomenology. *Nursing open*, 6(3), 733-739.

- Şahin, B. (2010). *Almanya'daki Türkler: Misafir işçilikten ulusötesi bağların oluşumuna geçiş süreci*. Phoenix Yayınları.
- Şahin Kütük, B. (2017). Hollanda'ya Gerçekleştirilen Türk Göçü Ve Ulusötesi Faaliyetler. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*, (55).
- Şahin, R. E. (2022). *Kültürel ırkçılığın gurbetçi görünimleri: Avrupa'ya göç etmiş Karamanlıların deneyimleri* (Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).
- Taylor, C. (1996). *Çokkültürcülük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekindal, M., & Arsu, Ş. U. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.
- Türkmen, E. (2023). *Franz Boas' in Kültürel Rölativizmi ve Eğitime Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi).
- Valk, I. (2016). 2016 Avrupa İslamofobi Raporu, Hollanda'da İslamofobi. *Seta Analiz*, (199).
- Van Manen, M. (2017). But is it phenomenology?. *Qualitative health research*, 27(6), 775-779.
- Yağız, D., & Can, C. (2023). Avrupa'da Sağ Popülizm: Hollanda'da Özgürlük Partisi Örneği. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 6(2), 61-74.
- Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66.
- Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 213-232.
- Yaman Kahveci, G. (2018). *Hollanda'da yaşayan Türklerin ev sahibi toplumla sosyo-kültürel temaslarının kültürel aktarım sürecine etkileri*. (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi)
- Yardım, M. (2017). Aşırı sağ ve çokkültürlük: Avrupa'da ötekileştirilen "Göçmenler". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), 217-234.

- Yıldız, F. (2009). *Avrupa Türklerinde kimlik sorunu olarak çifte aidiyet: Hollanda Örneği* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi).
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa Birliği'nde Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadele* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi).
- Zenginoğlu, S. (2022). Avrupa'da Irkçılık Düşüncesinin İnşası ve Günümüzde Yeni Irkçılık Tartışmaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 865-879.
- Wallerstein, I. (2004). Cultures in Conflict: Who are We? Who are the Others?. *The Changing Face of Globalization*.
- Wallerstein, I. (1987, April). The construction of peoplehood: racism, nationalism, ethnicity. *In Sociological forum* (pp. 373-388). Eastern Sociological Society.
- Williams, M. H. (2010). Can leopards change their spots? Between xenophobia and trans-ethnic populism among West European far right parties. *Nationalism and Ethnic Politics*, 16(1), 111-134.

Elektronik Kaynaklar:

- Altman, A. (2011, Feb). Discrimination. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<https://plato.stanford.edu/entries/discrimination/>
- Crisp, J. (1999, May). *Policy challenges of the new diasporas: Migrant networks and their impact on asylum flows and regimes* (Working Paper No. 7). United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). Erişim Tarihi: 05.04.2025
<https://www.refworld.org/reference/research/unhcr/1999/en/87279>
- Government of the Netherlands. (2025). *Integration in the Netherlands*, Erişim Tarihi:10.02.2025.
<https://www.government.nl/topics/integration-in-the-netherlands>
- Kaya, A. (2017). *Avrupa'da popülist sağın yükselişi: Çeşitlilik ve birlik içerisinde kaybolmak*. Çankırı Karatekin Üniversitesi. Erişim Tarihi: 17.03.2025.

https://websitem.karatekin.edu.tr/user_files/cezikoglu/files/20191016_d6d5838590ef4c3e90a3b5e17201f78a.pdf

Mortimer, C. (2016, August 28). *The Netherlands' most popular party wants to ban all mosques*. TheIndependent, Erişim Tarihi: 16.02.2025.

<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/netherlands-pvv-leader-geert-wilders-koran-islam-mosque-ban-holland-dutch-pm-favourite-a7214356.html>

Öztürk, E. (2023, Ekim 10). *Hollanda tarihine genel bir bakış*. Tarihten, Erişim Tarihi: 02.03.2025.

<https://www.tarihten.org/post/47/hollanda-tarihine-genel-bir-bakis>

Politico Europe. (2023). *Netherlands – Poll of polls*, Erişim Tarihi: 23.02.2025

<https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/netherlands/>

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). *Hollanda*, Erişim Tarihi: 22.02.2025.

<https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?46858bf5-3459-490e-b3ef-92e4e6c6cff2>

Statistics Netherlands (CBS), Erişim Tarihi: 10.03.2025.

<https://opendata.cbs.nl/#/CBS/en/dataset/37325eng/table?ts=1530273220099>).

Statistics Netherlands (CBS), Erişim Tarihi: 11.03.2025.

<https://opendata.cbs.nl/#/CBS/en/dataset/37556eng/table?ts=1522863572594>).

United Nations. (2025). *International migrant stock 2024: Key facts and figures*, Erişim Tarihi: 17.03.2025.

https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesd_pd_2025_intlmigstock_2024_key_facts_and_figures_advance-unedited.pdf#page=4.79

Race relations cycle. (n.d.). *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Encyclopedia.com. Erişim Tarihi: 02.04.2025

<https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/race-relations-cycle>

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 07/07/2025

Tez Başlığı: Hollanda'da Yaşayan Nitelikli Türk Gençlerin Sosyal Etkileşimlerinde ve İşe Erişim Durumlarında Kültürel Farklılıkların Rolü
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 156 sayfalık kısmına ilişkin, 07/07/2025 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5 'dir.

Uygulanan filtrelemeler*:

- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- ☒ Kaynakça hariç
- ☐ Alıntılar hariç
- ☒ Alıntılar dâhil
- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Saadet Kocakavak

Ad-Soyad/İmza

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Saadet Kocakavak
	Öğrenci No	
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

Prof.Dr.Cahit GELEKÇİ
UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF SOCIOLOGY Date: 07/07/2025 Thesis Title (In English): The Role of Cultural Differences in the Social Interactions and Job Access Situations of Qualified Turkish Young People Living in the Netherlands According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 07/07/2025 for the total of 156 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 5%. Filtering options applied**: ☒ Approval and Declaration sections excluded ☒ References cited excluded ☐ Quotes excluded ☒ Quotes included ☒ Match size up to 5 words excluded I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. Kindly submitted for the necessary actions. Saadet Kocakavak Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	Saadet Kocakavak
	Student Number	
	Department	Sociology
	Programme	Master

SUPERVISOR'S APPROVAL

Prof.Dr.Cahit GELEKÇİ
 APPROVED
 (Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2. ETİK KURUL İZNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-12908312-300-00003851205
Konu : Saadet KOCAKAVAK

31/10/2024

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Anabilim Dalınız Yüksek Lisans Programına kayıtlı öğrencilerinizden **Saadet KOCAKAVAK**'ın Tezi kapsamında Etik Kurulu araştırma izni isteğine ilişkin Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu'ndan alınan izin yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve öğrenci ile danışmanı Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ'ye tebliğini rica ederim.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

Ek: Kurul Kararı (Saadet KOCAKAVAK)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMA ETİK KURULU

KURUL KARARI

<u>TOPLANTI TARİHİ</u>	<u>TOPLANTI SAYISI</u>
22 Ekim 2024	2024/19

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Saadet KOCAKAVAK**'ın, **Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ** danışmanlığında yürüteceği *"Hollanda'da Yaşayan Nitelikli Türk Gençlerin Sosyal Etkileşimlerinde ve İşe Erişim Durumlarında Kültürel Farklılıkların Rolü"* başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun **22 Ekim 2024** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan **uygun bulunmuştur**.

Prof. Dr. İsmet KOÇ
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Özgür
TEOMAN
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Selda
ÖZDEMİR
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Özge
ÖZYALÇIN OSKAY
Kurul Üyesi

İZİNLİ
Doç. Dr. Pinar
ÖZDEMİR ŞİMŞEK
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Tuğça POYRAZ
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Arife Berna
AYTAÇ
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Gülçin Cankız
ELİBOL
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Pinar ARPINAR
AVŞAR
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Gülsüm DEPELİ
SEVİNÇ
Kurul Üyesi

Doç. Dr. Tülay BAĞCI
BOSİ
Kurul Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Onur
URAZ
Kurul Üyesi

EK 3: GÖRÜŞME FORMU

“HOLLANDA'DA YAŞAYAN NİTELİKLİ TÜRK GENÇLERİN SOSYAL ETKİLEŞİMLERİNDE VE İŞE ERİŞİM DURUMLARINDA KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN ROLÜ” ARAŞTIRMASI

KATILIMCI GÖRÜŞME FORMU

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Prof. Dr. Cahit Gelekçi danışmanlığında Saadet Kocakavak tarafından yürütülen, “Hollanda'da Yaşayan Nitelikli Türk Gençlerin Sosyal Etkileşimlerinde ve İşe Erişim Durumlarında Kültürel Farklılıkların Rolü” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında yapılmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Hollanda’da yaşayan nitelikli Türk gençlerin sosyal etkileşimlerinde, iş yaşamlarında ve gündelik yaşamlarında kültürel farklılığa bağlı yaşadığı deneyimleri ortaya çıkarmaktır. Bu araştırma kapsamında sizlere yöneltilecek soruların doğru ya da yanlış bir cevabı bulunmamaktadır. Önemli olan, bu konudaki kendi düşünce ve deneyimlerinizi içtenlikle paylaşmanızdır. Lütfen size yöneltilen sorulara ilk aklınıza gelen ve sizi en iyi yansıttığını düşündüğünüz şekilde yanıt veriniz. Araştırma gönüllülük esasına dayanmaktadır; dilediğiniz an çalışmadan ayrılma hakkınız bulunmaktadır. Verdiğiniz bilgilere araştırmacı dışında kimse ulaşamayacak olup, araştırma sonuçlarında isminiz kesinlikle kullanılmayacaktır. Katılımınız ve katkınız için şimdiden teşekkür ederim.

Tarih	
İl	
İlçe	
Mahalle	
Görüşme başlama ve bitiş zamanı	

1. Yaşınız?
2. Cinsiyetiniz?
3. Hangi ülkede doğdunuz?
4. Hollanda’ya aileniz nasıl geldi, kaçınıcı kuşaksınız?
5. Kaç kardeşiniz?
6. Medeni durumunuz nedir?
7. Eğitim durumunuz nedir?
8. Şu anda ne iş yapıyorsunuz? Hangi sektörde çalışıyorsunuz?

9. Eğer çalışıyorsanız yaptığınız işten memnun musunuz, başka bir sektörde çalışmayı ister misiniz?
10. Seçme şansınız olsa Türk işletmelerinde çalışmayı tercih eder misiniz? Neden?
11. İş bulma sürecinde sorun yaşadınız mı? Evet ise ne tür sorunlarla karşılaştınız?
12. Şu anda aktif olarak çalışma yaşamına katılıyorsanız, çalışma ortamınızda sahip olduğunuz etnik kökene ve inanca bağlı ayrımcılık, dışlanma ve ön yargıya maruz kaldınız mı?
13. İş bulma sürecinde ve aktif çalışma hayatınızda karşılaştığınız sorunlara yönelik geliştirdiğiniz önlem veya stratejiler var mı? Varsa neler?
14. Hiç işten çıkarılmaya zorlandınız mı?
15. Eğer çalışıyorsanız, çalıştığınız yerde çoğunlukla kimlerle iletişim kurarsınız? Neden?
16. Sosyal etkileşimlerinizde sahip olduğunuz etnik kökene ve inanca bağlı ayrımcılık, dışlanma ve ön yargıya maruz kaldınız mı?
17. Sosyal etkileşimlerinizde karşılaştığınız sorunlara yönelik geliştirdiğiniz önlem veya stratejiler var mı? Varsa neler?
18. Gündelik hayatınızda, markette, okulda, sağlık ocağında ve diğer mekânlarda sahip olduğunuz etnik kökene ve inanca bağlı ayrımcılık, dışlanma ve ön yargıya maruz kaldınız mı?
19. Boş vakitlerinizde neler yaparsınız?
20. En yakın sosyal çevreniz kimlerden oluşur? Neden?
21. Çoğunlukla hangi toplumun üyelerinin sosyal aktivitelerine katılırsınız?
22. Hollanda'daki Türkler ile birlik ve beraberlik içinde olduğunuzu söyleyebilir misiniz?
23. Aile içinde ve arkadaşlarınızla en çok hangi dili kullanırsınız? Neden?
24. Türkçeyi nereden öğrendiniz?
25. Eğitiminizi nereden aldınız?
26. Çocuklarınıza hangi okullarda eğitim görmesini istersiniz/istediniz?
27. Okulda başarı düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz? Yeterince başarılı değilseniz, okulda başarınızı olumsuz yönde etkileyen sebepler nelerdi?
28. Hollanda'daki Türkler ile iletişim sizin açınızdan ne derecede önemlidir?
29. Hollanda'daki Türkler ile en çok nerede etkileşimde ne tür faaliyetlerde bulunuyorsunuz?
30. Hollandacayı ağırlıklı olarak nereden ve nasıl öğrendiniz?
31. Ailenizle ilişkinizi nasıl değerlendirirsiniz?
32. Aile içi ilişkiler ve akrabalık bağları sizin için ne kadar önemlidir?
33. Aile içi alınan kararlarda söz sahibi çoğunlukla kimde ya da kimlerde olur? Neden?
34. Aile içinde birlikte geçirdiğiniz süre zarfında gerçekleştirdiğiniz faaliyetler nelerdir? Bu faaliyetlerin Türk kültür yapısıyla uyduğuna söyleyebilir misiniz?

35. Evlenilen veya evlenilecek olan kişinin Türk olması sizin için ve aileniz için önemli mi?
36. Kendinizi Türk kültür yapısına ve sahip olduğunuz inanca bağlı olarak tanımlar mısınız?
37. Hollanda'daki Türklerin kültürlerine ve inançlarına bağlı olduklarını düşünüyor musunuz?
38. Hollanda'daki Türk dernek ve sivil toplum kuruluşlarından herhangi birine üye misiniz?
39. Hollanda'daki Türk dernek ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ne sıklıkla katılıyorsunuz?
40. Hollanda'daki Türk dernek ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini yeterli buluyor musunuz? Eksikleri varsa sizce neler?
41. Hollanda toplumu ile daha çok nerelerde ve hangi sebeplerle etkileşimde bulunuyorsunuz?
42. Hollanda'da yaşayan Türkler ile Hollandalılar arasındaki ilişkileri nasıl değerlendiriyorsunuz?
43. Hollanda'da yaşayan Türkler ile Hollanda toplumu arasında kültürel bir etkileşim olduğunu düşünüyor musunuz? En çok hangi alanlarda kültürel etkileşim söz konusudur?
44. Hollanda'da kendinizi yabancı gibi hissediyor musunuz? Neden?
45. Dini eğitim aldıysanız, nereden aldınız?
46. Dininizin gerektirdiği ibadet veya dinî vecibeleri ne sıklıkla yerine getirirsiniz?
47. İş yaşamınızda ve sosyal yaşamınızda dininizin gerektirdiği ibadetleri gerçekleştirme konusuna herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?
48. Vefat ettiğinizde cenazenizin nerede bulunmasını istersiniz? Neden?
49. Hollanda'daki İslamofobi ve ırkçılık hakkında ne düşünüyorsunuz?
50. Size göre Hollanda'da yaşayan Türklerin Hollanda'ya uyum sürecinde karşılaştığı en önemli sorunlar nedir?
51. Size göre Hollanda'da yaşayan Türkler kendi inançlarını ve kültürlerini koruma ve geliştirme koşullarına sahipler midir?
52. Devletin bir Türk olarak size sunduğu imkânları kullanırken "Türk olmanızdan dolayı" olumsuz söz ya da fiile maruz kaldığınız oldu mu?
53. Hollanda'da yükselişe geçen aşırı sağ hakkında ne düşünüyorsunuz?
54. Geert Wilders'ı tanıyor musunuz? Tanıyorsanız Wilders hakkında ne düşünüyorsunuz?
55. Wilders'ın partisi PVV başta olmak üzere aşırı sağ partileri/grupları kimler destekliyor? Destekleyenler hakkında ne düşünüyorsunuz?
56. Aşırı sağ söylem ve politikalar kültürünüzün ve inancınızın aktarımını etkiler mi? Etkilerse nasıl ve ne yönde etkilemektedir?
57. Yasal olarak göçmenlerin uyum sorununu çözme amaçlı Hollanda makamlarınca geliştirilen düzenlemeleri ve girişimleri yeterli buluyor musunuz?

58. Sizce Hollanda hükümetinin Türk göçmenlere yönelik alınan politikalarla diğer göçmenlere yönelik alınan politikalar arasında fark var mı? Varsa ne tür farklılıklar bulunuyor?
59. Sosyal çevrenize Hollanda'da yaşamayı önerir misiniz?
60. Türkiye'ye kesin göç düşünüyor musunuz? Başlıca sebepleri neler?
61. Hollanda devletinden veya Hollanda resmi kurum ve kuruluşlarından Hollanda'da yaşayan Türklere yönelik ne gibi beklentileriniz var?

Değerli katkılarınız için çok teşekkür ederim...

